A 1629

IV.

Pr. č. 503/57.
Ev. č. 1495.

A/8 K 10.15/14

140

II. Rákóczy Ferenc
emlékirakainak [Mémoires]
magyar fordítása.
Készült 1830 körül.

Rákóczy Ferencz é néven második, született 1676ban, Borsi helységben, nem messze Sáros Pataktól, Rákóczy Ferencz és Zrini Ilona szü„ léitől. Neki volt hasonló nevü testvére is, ki még kis„ ded korában el-halt, és Juliánna Nénje, négy évvel idő„ sebb mint ő; kinek történetét majd bővebben érintjük. — Ez az ifiú Fejedelem elvesztette Attyát, ollyan korában, midőn annak elvesztét sem nem tudta, sem nem fájlalhatta, mivel csak öt hólnapos volt, midőn I. Rákóczy Ferencz meg halt. — A' Fejedelem özvegye, ki nem látta magát bá„ torságban gyermekeire nézve, sem S. Patakon, sem Mako„ viczi Várában, mivel ott Német Garnizont vóltak kény„ telenek tartanó, Munkácsra vonta magát, mellyet a' Csá„ száriak Báthori Sófia II Rákóczy György Özvegyé„ nek teljes birtokában hagytak, hasonló nevü Herczeg„ séggel, mellynek jövedelmét ő vonta. Ők ezen Asszonyság eránti tiszteletöket nem mellőzhették, kinek a' Császár hasznára törekvő igyekezete mindig ki tündöklött. — Ő csak nehány évet élt fijának Ferenczneк halála után, és ha„ lálával menyét Ilona Fejedelem nőt, örökösitette Munkács Várában. —

El van hiresztelve a' történetekben, minő dicsőséget aratott ez, ezen helynek védelme által. — De valamint hogy a' Nagy-lelkek képesek nemes indúlatok fel fogására, és gyen„ geségöket még is el nem mellőzhetik: úgy ezen Fejedelmi nő

sem

sem óvhatta magát, Tököli Gróf tüzes, szorongató több rendbeli unszolására, kinek minden bóldogsága amannak bírhatásában látszatott határozódni. – A' Bécsi udvar több rendbeli ellenzései mellett is, végre csak ugyan meg eggyezett a' Gróf' kivánatiban, annál fogva, hogy ámbár ön haszna ellen látszatik munkálkodni, de a' Politika fontossága úgy hozza magával. – Az Erdélyi Fejedelemség első Miniszterének Telekinek szintolly nagy kedve lett vólna leányát Tökölihez férjhez adni, valamint Rákóczy Fejedelemi nőt ön magának eljegyezni. – A' Bécsi Tanácshitte, hogy ez a' házasság engesztelhetlen viszálkodásba hozza a' Grófot, és a' Ministert, ki Urának kedvét nagy mértékben birta, és ez a' harag a' békétlenek Vezérét meg fosztaná a' Fejedelem' pártolásától, kit szinte egyedüli támaszának tarthatott. – Más indító oka is lehetett ezen esetben, a' Bécsi Udvarnak: azt hitette el talán magával, hogy illyhasznos házasság Tökölire nézve, az ő büszkeségét korlátozni fogja, és vagy háládatosságból, vagy nyugalom kivánásból meg elégszik olly Fejedelemi nőnek birtokával, a' kit imádott; és azon temérdek vagyonokkal, mellyeket vele nyerni fog. – De az udvar' nézetei nem valósültak. – A' Gróf birtokában, a' Munkácsi Várnak, és Rákóczy kincseinek, segitve mind azoktól, a' kik ahoz ragaszkodtak, a' háború folytatására magát elég erősnek látta, sőt ez vólt munkálódásának fő tárgya. – Könnyen beavathatta szive titkába Fejedelem nő feleségét, attyának.

nak Zrininek, és nagy Báttyának Frangepánnak ki végeztetésök, elég hatalmas rúgó vólt arra, hogy abban meg eggyezzék. – Az is lehet, hogy egyenes ragaszkodása férjéhez, s'ennek rajta lelki uralkodása, hatósabbak vóltak reá nézve, a' tudva lévő ügyben, mint az igazságos bosszú állásnak kivánata. –

Alig múlt el, hogy a' Fejedelmi nő, maga teljes el-szánásával, engedvén Tökölinek, az az ifiú Fejedelemre, Ferenczre nézve gyászos nem lett. – Ő gyanithatá férje Tanácsnokinak szándékukat, kik ezen örökösét a' Rákóczy Háznak úgy nézték, mint legyőzhetlen akadályát Urok nagyságának. – Valóban ez azt hijában is remélhette, hogy nyugton birjon egy Magyar-Országi Fejedelemséget, sőt talán a' koronát is, mellyet némi-némű körülmények, neki meg szerezhetnének, hogy ha a' Várolnak, és a' Rákóczy házhoz tartozó erősségeknek birtokába nem jut. –

Ezen állás pont, és Tököli Tanácsnokainak nézetei ezer veszélyt készitettek Rákóczy Fejedelemnek leg gyengébb korában. – Őt mindenüvé hurczolták Mostoha apja után. – Őt ki tették minden ok nélkül a' levegő viszontagságainak, sőt ollykor ollykor a' szükségest is meg vonták tőlte. – Mint hogy azomban testi,

tessi akaratának keménysége, az illy durva bánás-
módot felül múlva; annyira üzték rajta kegyetlenségüket,
hogy méreggel akarták elvesztetni: és ezen bűn végre-hajtó,
jának egy város ígértetett, minden ahoz tartozókkal együtt.
de a Veledneki Körösinak hívsége, ennek ezen ajánlat
tétetett, azt nagy lelkű méltatlansággal meg vetette.

A Törökök tellyes meg verettése után, a Décsi,
és Párkányi üttözetekben, Törökli nem volt többé elég
erős a had' fentartására, és kétségtelennek érzette magát,
a Munkácsi várba be zárni, a' hol egész bátorságban
nem lévén, Nagy-Váradra vonúlt lovagaival, melly a'
Törökök' birtokában volt.- De a hitetlenek részéről sem
lehetett nyugtalanság nélkül, tudhatta ő azt, hogy neki
ellenségei vannak azok között, kiket szerzett kevélysége, da-
gálya, mit a basákon, és tiszteken gyakorlott, kik a háború
folytával alatta állottak.- Azt is tudta, hogy reá bosszan-
kodnak azért, mivel nem akarta magát az Ottoman táborhoz
csatolni Bécs ostromának alkalmával.- Végre attól
tarthatott, nehogy kétségbe hozassék hívsége a Nagy-
Úr előtt.- Hogy ezen bajt kikerülje, el tökélleszte Rákóczy
Ferenczet a' Szultánnak kezétül általadni.- Már a'
készületek meg tétettek, az ifjú Princznek el indítására,
de a Fejedelem-asszony bűcsút vévén Férjétől, a' mint
ez Munkácsból el ment, azokat meg változtatta, gya-
nítván,

nithatólag anyai nyájasságáról el fogodva
ki nem állhatta, hogy Tőlenez ezstendős Fiúja, a' Török
Föl önkényének légyen martalékja.

Munkács által adatása után, a' Princznő és
Fiá gyermeke az Austriai tanács felügyelésére
bizattak. A' Capitulationak egyik cikkelye azt tar-
totta hogy ő Magyar-Országon ott választhat magá-
nak lakást, a' hol neki tetszeni fog, és gyermekeinek
gyámsága reá szálltván, minden uradalmai birtoká-
ban maradnak. Ezen alku azonban csak hamar meg
szegtétett, és a' Princznő a' Császártól parancsolatot
kapott, hogy menjen gyermekeivel együtt Décsbe. Ő,
bár ő előre látta azon nehézségeket, mellyek útjait kö-
nyékzik, de mit volt mit tennie, ellen szegülésre már
az idő eltelt, és így engedelmeskedett.- A' mint a' Város
kapujához értenek, méltóságához illő készülettel há-
rom óránál tovább tartóztattak a' sarampónál, és
áresztáltak, hogy a' pór népnek látványúl szolgál-
jon; azután a' külvárosnak egyik Klastromába
vezettek, és ott tudtára adták, hogy a' Császár Kole-
nics Cardinalisra bízta az ifjú Princz, és Princz
nő Tartorságát.- A' Jő-Pap, hogy ezen hivatalnak
birtokába lépjen, még azon estve egy hintót küldött,
hogy őket magához hozassa, olly ürügy alatt, mint-ha
a' Császárnak akarná őket be-mutatni.-

Alig.

Alig hallották az első Eöszönetéseket, a' Cardinalis azonnal Jogra, és vitte Juliánna Princzet nőt, egy kinzóban az Ursuliták zárdájába, hova, megragván őt lábával, erőszakkal beraszirozta, Ferenez Princzet pedig, valami privat házhoz vitték. Ezen mulatott három napig, a' nélkül, hogy az annyá, ról valami hirt halhatott volna. – Ezen idő-szak után megengedték neki, hogy annyától búcsút vegyen, és az Olasz Országba visszatérjen, hol őt eszmélőt töltött minden meg különböztetés nélkül, majd Neuhaus bis Városban, majd Prágában a' Jesuiták fondrise, lése alatt. –

Czélja a' Cardinalisnak ezen két ifjú Személyre nézve a volt, hogy őket szerzetességre bírja, vagy azért, hogy a' Rákóczy házat kiöltsa, melly mindig véd szá, za volt a' magyar Szabadságnak, vagy hogy annak vagyonait azon Szerzet Számára keritse, melly be befogadtatnának. A' Princz nőt részint vagyonának tekintetéből, részint személyes érdemeire nézve, több Princz megkérte, kiket Kolonics elutasitott, a' most ér, dekelt Olnál Jogva. – Aspermont Rechkeim – Gróf, Felső Magyar Ország Fő = Igazgatója, ügyes, ebben Jogott a' dologhoz: Ő használta a Cardinalis távollétét, ki Romába utazott VIII-ik Sándor Pápa' válaszrására, és a' Császártól kért enge,

delmet Juliánna Princznővel házasságra lépheti; és valamint ennek helybe hagyását, úgy annyának is meg eggyezését kieszközölte. –

Ez a' Szöveség Ferenez Princzet a' Collegium poráról, hol mindeddig növeltetett, Ő Srágából Bécsbe menet, egy Császári hará, zsat Követ kezében, melliyet a' Cspermont Gróf – nyert, Straurman első Minisztertől erántza vi, seltetett kedvezéseivel. – Illy folyama a' dolog, nak Kolonicsot nyugtalanitotta, és azon ipar, kodott, hogy a' Princz adna neki teljes hatalmat jószágain, ezután is, valamint eddig volt, és hogy három nap múlva térjen Srágába vissza. – Cspermont Grófnő ménjének tanácsai őt egészen más határozatra birták. – Meg-kösönte a' fia, dinalisnak gyámságát, és uradalmait maga Foglalta el. – Cselszövény, furtély, minden hasz, nált tetett ezen prándéka' gátlására. – Kolonics fenyegette, ezer meg ezer próbákat tett, és – végre azt a' rendeletet kapta a' Császártól, hogy utazzon Olasz Országba, Ferenez Princz, nem kérkedvén semmit is abban, hogy távollétében jószágainak igazgatásában meg-hagyja az, a' kit ő gyámsága alól ki-bocsátott. – De más,

ként

ként történt. – A' Prinez Olasz-országba men-
vén, nénjét teljes hatalommal fel-ruházta, és
Battyáni Józsi Strauman vejét vála szrotra
jószágainak igazgatására távollete alatt. De
el-utazása előtt ajánlották neki, a' Darmstadti
Prinez nőt, Magdólnát házasságra, és ő abban
meg is eggyezett. – A' Bécsi udvar ennek a' szövet-
ségnek fel-bontására azt hirlelte mindenfelé,
hogy ez a' Prinez nő meg halt, és ezt a' hirt tsoholta
vagy annak hitelességét támogatta egy Herczeg, ki
igen közeli rokona volt a' Prinez nőnek. – A' Prinez
azt csak útjából vissza térte, és házasága után
tudtra meg ön magától Magdólnától, mi ének csalár
tasott meg. –

Utazása csak egy évig tartott, és vissza jötte
után mindjárt a' Hessen Rhinfels Herczegnével
való házasságot ajánlották. – Ő Bécsből Kölnbe
ment, hol a' nő attyával Hessen Rhinfels Ká-
rollyal, és Landgravné anyjával volt, olly ürügy
alatt, mintha a' Császár tábort, mellyet a' Báj-
na mellett Lajos Badeni Prinez vezérlett,
akarná szemlére venni, és a: m: Flandriában,
hol a' közvetségesek, Vilmos Károly paran-
csa alatt állottak. – A' Fő-Táborno ki, szüle-

séhez



séhez illő minden tiszteletteel fogadta, és meg-lü-
lömböztette. – A' Kölnbe végbe nem ment házasság szer-
zödése, a' most említett Prinez nővel, nem engedte, hogy
más ik szándékát végre hajtsa. – De az rettenetesen
fel-bosszantotta a' Bécsi udvart, sőgyan is, ott azt állí-
tották, hogy a' Császár meg eggyezése nélkül nem háza-
sodhat, mivel ő ezen Fejedelemnek gyámsága alatt áll, és
a' mint Bécsbe vissza jött azonnal házi arestomot rendel-
te ki. – De nem sok bajba került az ürügynek elosztatása:
Ő mutatta a' jelentést, melly őt teljes évessé hirdette már
ezelőtt esztendővel. de azzal nem öltözte ki az Ausztriai ta-
nács a' bosszankodását, és pedig felette tüzes, mivel neki
nem olly fényes születésü feleséget határoztak. –

Ezen esemény akadályok után a' Prinez teljes
hatalmú úr lévén, mind ő felségének határozatánál
fogva, mind a' házasságra nézve, Magyar Országba
jött minden ellenvetés nélkül: itt uradalmaiban elég
fényelmesen él; azonban tartózkodva, és vigyázva,
a' fünteden neki hányt kelepozék miatt. – Azon vol,
tak ugyan is mindenkép; azzal való levelezése
miatt ki Konstantzinápolyban volt, hogy el-vádol-
ják, vagy gyanúsá tegyék. – Minden kastélyában,
váraiban Császári garnizon feküdt, mellyeknek pa-
rancsnoki, a' földes urasági jogait, sértetlen

gerták

gettek, és jobbágyait olly kegyetlenül szorongattak, hogy azok pártot ütöttek, mi után olly szövetségest formáltak egymás közt titokban, melly az illy-szerü népnél igen nehéz szokott lenni. –

Vélhető lépcsőt ők meg vóltak a' felől győződve, hogy Herczegök, vagy okos előre látásból, vagy vonzódásból a' Császár ügyét támogatja, azért ők neki sem, mi képt ki nem nyilatkoztatták szándékukat. – Egyébként látni lehetett hogyan hajtják azt végre, mi módokat fogják venni el, hogy Herczegjöket meg lepjék, mi jeganaja vóltak széljoknak, és vállalatuknak, valamint azt is, mi okos maga tartása vóltak a' Princznek, az illy veszedelmes körülményekben, hol, ha magát a' zendülők részére hagyta vóltna, meg lehetett, hogy egész Magyar Országot lázadásba keverve vóltna. – Azt is hihette, hogy illy helyzetben a' Bécsi udvar, igen számon tartja, midőn bizonyítja be ahoz ragaszkodását, de nem soktára van, pártatlan engedetlenségének nyomait. – A' Németek, kik Vaudemont vezérlete alatt, a' pártütők lecsillapítására küldettek, S. Patakot ismét rosszan kirabolták, és ott a' Rákóczy Fejedelem lakó helyét, mellyet a' fellázadt parasztok meg kímélnek. Ők úgy rajzolták, mint amazok felette nagy pártolását, nak gyanújára mélttán alkalmat adhatott. – Szóval, őt vádolták, hogy alatta-valóinak pártütésében je-

lette

lette részes. Ő azonban látogatásait Bécsben szorgalommal tette az alatt, míg ott mint erőt tevő, kerekedhetnek, hogy rajta bosszút állhassanak. – De meghalván az ijesztő dúlásokat, mellyet a' Német seregek jószágaiban el követtek, engedelmet kért a' Császártól Magyar Országban egy fordulatot tehetni. Kassára érkezésekor Nigrelli Generalis azt adta értésére, hogy a' Vaudemont Herczeg táborában, olly intézetek lettek, tettek, mellyek el-fogatására, s vagyonainak el-foglalására czélóznak. – Illy véletlen hír azonnal Bécsbe vissza útazni ösztönözte. Ott Marcelli Jóstól, kinek Egy kedvenczétül, ki akkor a' Császár kegyét nem kis mértékben birta, meg-tudta, hogy egy Kurir, ki vele úgyában találkozott, parancsolatot vitt a' Vaudemont táborába, el-fogatására czélzót. –

Épen akkor történt az is, hogy ez a' Minister atyafi Fejedelmet, Erdélyi Fejedelemségéről való le-mondásra birta, ámbár azt vissza-vonásra perzselő dévnél fogva, mellyet az atyja a' Császárral tett, elesmérteté. Ez az ifjú Princz házasságra lépett a' Császár tudta nélkül. – Kinsky értette vele, hogy az udvar ezen házasságnak indító okait tudja, és azt is, micsoda alattomos egyezésben

van

van a' portával. Apafy meg-ijedvén ezen szemrehá-
nyástól, általengedte a' Sáfzárnak Erdélyi Fejedelem-
ségének jogát, 's örökségé Földjét Erdélyt, egy Sz:
birodalmi Herczegi czimmel, 's némely Décs Eörök
Földekkel jel-eserélte. fekvő jószagokkal feleserélte

Rákóczy Fiinez meg értvén Fünfkirchennek mun-
kálatit, 's tudván azt is, hogy régtől fogva azon van-
nak, hogy házát meg alázzák, és Magyar Országból
végképp ki pusztittsák, ajánlatot tett a' Sáfzárnak
Hanegani gyönyörü attya által, hogy minden örök
ségét átengedi, hasonló értékü jószágért, az Au-sztriai
örökös birodalomban. Ajánlata vissza vetetett.
Okát nem tudhatni miért: azért sem mivel azt a' lépést
előre képzelni nem lehete, a' mit az udvar négy esz-
tendő múlva tett, ötet el fogatván. - Láfsuk mi fortéllyal
történt az.

Valami Longueval nevü, születésére nézve
Lüttichi, Hadnagy a' Bádeni Lajos Princz ezre-
redében, melly Eperjesen jelük Garnizonban, ment
a' Város Commendánsával Rákóczyt meg láto-
gatni Városi lakhelyében, melly a' Várostól há-
rom fertály mért földre jelesik. - Nem lehetven kis a
nézni ha vajon nem valami Felsőbbségi hata-
lomnak sugallásából játszódna é azon szerepet,
mit



mit magára vállalt, vagy ön indulatjából? Akár hogy
mint legyen is, elég azahoz, hogy a' Fejedelem sze-
rette a' Francziai nyelvet, és mivelez az ember azt
tökélletesen tudta, a' mellett szép olvasása is volt,
és erőlteti maga viselete igen rendesnek találtatott,
könnyen meg-nyerhette annak bizodalmát, és becsü-
letét, ki az illy Caracterü személyekre nagyon kedvelte
lette. Mindazáltal több izben meg látogatta Rá-
czy udvarát, engedelmet nyert a Felsőbbségtől haza
jába Lüttichbe utazhatni, a' mint ő mondotta. Ha-
rom hónappal a. u: a' mint a' Princz Felesége
fogadására ment Sárosba, ki ott betegen jelük, egy
levelet kapott a' Nénjétől, mellyben tudósitja, hogy Lon-
gueval Felső Ausztriában Linczben el fogták hol
nálla leveleket találtak, a' magyar Fő udvartól való
lak, és hogy egy levelet erőszakkal lenyelt. Habár ezen
tudósitás igen meg lepő volt Rákóczyra nézve, még
is semmit sem tett a végre, hogy magát a' jövendő
viharról bátorságba helyezze, mivel nem tudta,
's nem képzelhette, hogy az ötet érdekli. - Valami ve-
szélyt sejdítva, mi könnyü lett volna neki Lengyel
Országba által menni, - mellynek határa, lakásától
csak nyólcz mért föld volt. - Azon estve meg hal-
lotta Solári Generalnak Eperjesre érkezését a' nél-
kül, hogy ez az üjj esemény leg kisebb nyugtalan-

ságot

ságot okozott vólna neki. Ámbár Solári az-
zal á parancsal érkezett, hogy öt árestálja; még is
annak végre hajtására magát nem bírhatta, azért,
mivel ezen Fejedelemnek Annyja neki igen szép szol-
gálatot tett Stambulban, midőn ő ott á hét toronyban
vólt zárva; ő annak el intézését két Kapitányra
bizta, kik éjfelkor érkeztek Sárosba, egy zászlóaly
kisérettel. – Á mint körül-Jogták á várt, mellynek fala
még nem vólt be végezve, fel-mentek ötven emberrel á
Szobákba, és meg parancsolták á Princz testőrjeinek,
kik mind Németek vóltak, hogy meg ne mocczanjanak,
be törték az ajtókat, és egész addig az ágyig nyomúltak,
mellyben á Princz feleségével feküdt, ki beteges, és hat
hónapos terhes vólt. – Itt á két tiszt, mindeniknek
eggyik kezében pisztol, másikban gyertya, ötven em-
ber vont fegyverrel az ágy körül, tudtára adták á Princz-
nek, hogy á Császártól parancsolatjok van, el fogatta-
tására. – Á dolog illy helyzetében az ellentállás, vagy
rimánkodás hasztalan, söt ártalmas lett vólna; azért
Rákóczy elégnek tartotta ennyit felelni: Á tiszteletet,
és hódolás, mellyekkel á Császár iránt viseltetik, köte-
lezik öt, mindenkép akaratának alája vetni; és tet-
szése szerint parancsolhat vele. – Á kapitányok
rövideden viszonozták, 's közlötték vele az á ren-
deletet, mellynél fogva öt, Eperjesre vinni kötelesek,
és oda tulajdon hintóját használhatja. – Több sze-
mélyek bonyolódtak bé á Rákóczy történetébe,

vagy



vagy á miatt fenyegettettek. Épen akkor á midőn öt le tar-
tóztaták Sárosban, báró Szirmais is el fogták más he-
lyen, ki Tököli Grófnak tanácsnoka vólt. – Az igaz, hogy
el vitele alkalmával á két Kapitány eránta igen illendő
tisztelettel, 's nyájassággal viseltetett, és meg engedték
néki, hogy azonnal küldje valamely biztos emberét postán
Bécsbe, vélhetőleg azért, hogy jó barátait fel szóllitsa
érette munkálódni. – Ez az engedékenység szerencséje,
és életmentsége vólt Bercsényi Grófnak. – Ő épen Bécsbe
indúlt, á mint találkozott Posony és Nagy Szombat közt á
Szirmay követével, kit az udvarba küldött. – Ez tudtára adta
neki Ura szerencsétlenségét, és bizonyossá tette á felől,
úgy bánni vele, szinte már á rendelet meg tétetett. – Á
Gróf, hogy bátorságba helyhezze magát, vissza fordúlt
Brunokki Kastélyába; tébolygott néhány napig az er-
döben, és környékben, és á szomszéd hegyekről észre
vette Ulefeld Generalt, ki egy csapattal oda érkezett, hogy
személyét le tartóztassa. – Meg győződvén az iránt
hogy neki mulatása Magyar Országon gyászos lenne,
el szánta magát Lengyel Országba vonúlni, négy vagy
öt hiv cselédjével eggyütt. – Szirmay hajdani Minis-
tere Tökölinek, Vay Ádám, és á két testvérek, kik Kál-
vinisták vóltak, valamint ő is, és Okolicsányi Pál
Lutheranus, nem kerülhették ki az udvar üldözését,
és mind el fogattak, vagy azon szövetség ürügye alatt
mellyben lehettek az Ausztriai ház ellenségeivel,

vagy

vagy Jelelkezetőlnél nyert nagy tekintetéből miatt. – Azt is, várnak épen nem vólt szándéka, ennyi számmal bé elégedni, és hogy Rákóczy manifestumában nyólczvan évi elfo, gatandó személyről vólt emlékezet, hit közzé a Kalocsai Érsek is pámittatott, az ellen senki sem szólott. – Mi adott okot arra, hogy a' dolgot olly mesterire ne üzze, mint a' Követ, kező ekből ki Jog tetszeni. –

Azonban Solári General Rákóczyt Epenjesen Jogva tartotta; végre parancsot vett, hogy vigye a' Princzet Bécsbe, de a mint nap közben a' Jő városhoz érkezett, a' General az udvar levelének tartalmánál fogva, bécsi új városba vitte Foglyát. – Ottan be zárták a' Princzet a' Császári konyha ház megé, egy éles Kamarába, mellynek ablakai be vóltak valva, és a' melly szinte Jog közül szolgált Erdinji Grófnak, azó nagy Dádyjának annyja lineáján. – Mi neki, tánna ott hat heten töltött vólna, a' nélkül, hogy tudva vólna mivel vádolják, a' Császár Buccellini Gróf udvari, és Ausztriai Cancellar, és had tanácsi referensét Eulert, hozzá küldötte. – Első kérdezésekor mindjárt ellenszegült, és protestalt, hogy ő sem úgy mint birodalombeli Princz, sem úgy – mint Magyar Magnás jelelni nem tartozik, csupán ezen két Status nak Diétája alatt, azon ban hogy engedelkezni végét a' Császár' rendeletei iránt be bizonyítsa, azt ez alkalommal még is megtette,

de más ítéletnek magát nem fogja alája vetni, csu, pán annak, mellyet az említett két állhadalom reája ki mondand. – A. u: másnap szembeállitatott Longue, val árulójával, egyenlenegy bizonysággal, ki ellene jel hozhatta. – Ez az ember el-sárgult meg pillantásán annak, a' ki el árult, vagy azon szégyenletéből, hogy gya, lázatos alá valóságot közösen el olly Princz ellen, ki őt jó tettei vel meg tisztelte, vagy pedig lelki esmérete mar, dosásából illy rágalmazásra vetemedvén. – Mikor épen a' fentebb említett esküvés pontján vólt, kemény hangon mon, dotta neki a' Princz, hogy ő meg engedi mind hálátadatlan, ságát, mind ellene tett vádjait, de arra kéri, és könyörgi, tette, ne vesztené el lelkét hamis esküvés által, és közel kező leg ne támogassa bizonyitványát, mellynek világ, gosan szembetünő hamisságát száz nemes ember is be bizonyitja. – Ugyan is Longueval el árúlta Szir, mayt, Vayt, Okulicsányit, mint a' Princz' részvénye, seit, és azt állitotta, hogy ők együtt tanácskozást tar, tottak, olyan napon, mellyen ők egymástól nagyon távol vóltak. – Azonban az is nyilvános vólt, hogy a' vádló ezeket az embereket soha sem látta, a' mellett igen is bi, zonyos az, hogy ezek Rákóczy Princzel együtt soha sem vóltak. –

Nem akarunk előre bocsátkozni ezen per fo, lyamatának el döntésébe; elég leszen itt említeni a' vál, tás'

lás' Jó-ponjai, mellyeket az udvar a' Princz ellen tá-
maszton, és azt a' Jelelést, mellyet ő egy levélben Jog
házából a' Császárnak tett. – A' mi az első tárgyat
illeti, arról elépen beszélick Bécsben. – A' Princz,
hogy használja a' környülményeket, mint hogy a' had
készület a' Francziák ellen kedvező lenne, Magyar
Országon a' zendülés' fel gerjesztésére, hitte, hogy
Longueválban olly emberére talált, ki arró használ
XIVtik Lajosnál eszközölni fogja, és levelekre bí-
zott reá, valamint szóbéli meg hagyásokat
a' Princz udvarára nézve. – Ezre Longueval megjele-
nik Bécsbe, tiszton a' Császár eleibe viteti magát, át-
adja a' nálla lévő leveleket, és el beszélli előtte vett útja-
sítását. – Mi után az illy esetekben meg kívántatós
előre való gondoskodások mind megtétettek, Longueval
Franczia-Országba küldetett, hol a' Minister el értesítik
őt mind azon módokról, mellyeket szeme előtt tartva,
nia elő adott terveinek ki vitelére; és. a: u: oman vissza-
tért Rákóczyhoz szóltó levelekkel, mellyek igazolták ennek
minden istentelen cselszövényeit. –

Nehezen hihetik azt el Magyar Ország-
ban, hogy az a' vádlás igazságon alapúljon, bár
ha igen is meg voltak a' felől győződve, hogy minden
lépésel, mellyeket Rákóczy a' Bécsi udvar ellen

teher

tehet, és mellyek által el nyomattatásban sinlődő
hazáját ki-segíthetné, felette igazságosok, és a' Ma-
magyar törvényekhez valamint az Ausztriai háznak
Erdélly el végh ez vitt szerződéseihez mérsékletesek
lennének. –

Azokat, mellyekkel a' Magyarokat menteget-
ték a' Bécsi vádlottaknak el nem hihetésére e' követ-
kezendőkből: 1, Az udvar előtt több nyire tiszteket csinált, mint
abból, a' mi a' Rákóczy Személlyét illette. 2, Az nem
engedte őt a' hazai törvényekkel szerint ítéltetni, a' mi
mindaz, a' mit ellene fel hoztak, gyanúsitotta, vagy
azt hitette el vele, hogy az a' procedura semmit sem
ér, a' törvényeket ellen tétetvén ar. 3, Az a' csendesség,
melly ben élt a' Császári seregnek közepén, a' nélkül,
hogy leg kevésbé gondoskodott volna is személye
biztositása felől. – 4, Az udvarnak ar a' különös
Jogása, melly szerint meg nem engedte, hogy a' Rákó-
czyra Jogot tett levelek, vagy azok, mellyeket ő maga után
hagyott, közre bocsáttassanak, minél fogva felsértetik,
hogy azokban semmi sem volt ki elégitőleg világos,
vagy olly nyomos valami, a' mi őt kárhoztathatná.
5, Végre az a' cselély alaposság, mellyre épitettek
egyetlen egy Tanú, Longueval után, ki egyszerre

árúló

árúló, és bizonyság vólt, olly ember másként, ki úgy látszik az Udvaráltal béreltetett fel á kelepcze vetésre, mivel tudták, hogy lehetetlen Rákóczynak azt el szivelni, miként bánt az Ausztriai Ház vele, és öseivel. –

A' Princz azonban semmit sem mulatott el fogsága alatt, mi napfényre hozhatná ártatlanságát, és hogy á Császárnak azon véleménycit, mellyeket felőle képzelt, vagy képzelendő vólt, el oszlassa. – Ő három Levelet irt neki é tárgyban. – Íme ki vonata á harmadiknak, fogságának hatodik hónapjában: –

Quarta post vigesimam agitur hebdomada, quae huc advectum, tam miserandae subiecit sorti, ut tempus iustius languendo, quam vivendo transegisse asserere possum. –

Quibus respondere non legum patriarum obligatio, sed maiestatis vestrae coegit imperium. –

Auxere stuporem illius accusatoris, et testis perfidia, quam mihi tot titulis obligatum reddere debebat gratitudo. –

Non hic inducam falsam literarum mearum interpretationem, cum meum ratione earum intentum Maiestati vestrae sufficienter explicasse putem Confessori mei literas. –

Silentio involvo, usu inter Christianos ina-

in audito, concaptivis meis, ut contra me fateren-tur, promissa praemia.

Post habitae Leges Patriae, post habita fides, data adversario in auditis periurii sui probis libertas, Judicium delegatum legibus contrarium, bonorum non audito me, non convicto confiscatio.

Coram illo iusti judicis Salvatorisque mei dico juroque throno, me non Regni Hungariae patriae nempe meae justitiae fugere forum, coramque causam meam defendere me paratum offero. – Liceat igitur mihi hanc experiri Clementiam, quam sacro sanctum verbum regium transmutavit in iustitiam. –

Mind hasztalan vólt, hogy Rákóczy Princz ezeket á panaszokat, ezeket az elő terjesztéseket tette; á Bécsi udvar azzal nem gondolt. – El határozta magát ítéletet hozatni, az Ausztriai törvények szerént, külömbféle hatóságokból ki küldött Birák által, kirekesztvén abból á Magyarokat. – A' b. újvárosi Polgár Mesternek parancsolat adatott, hogy az ellene fel hozott vádlatok' fő-pontjait terjessze eleibe, 's jelentse neki, hogy csupán harmincz napi idő engedtetik azokra felelni; és ha azt nem cselekszi, á ki-szabott idő végével, az ítélethez fognak, és makatsági büntetés alá fogesni. – A' Princz, egyenesen

neven meg tagadta a' Libellus el-fogadását, és jelentette, hogy jobban ösmeri ő Császári Felsége kegyességét, és istenességét, hogy sem ezzel alom, mal a' Magyar törvényei' meg tartására adott es, küvésér meg-kivánná szegni, és, hogy ő maga is Herczeg létére, és úgy is, mint Sárosnak Grófja, arról nal fenn-ül meg tartására tévén tételetve, inkább véréét onyja, hogy semarokas meg szegje, más birákat fogadván el, és más perfolyamatot, mint a' mirőt a' Törvények eleibe Szabnak. – E' szerint a' Polgár-Mester tényelenitetett irománnyait vissza vinni, de másnap megint vissza jövén, azt jelentette a' Prinz nek, hogy parancsolatja van, azt az asztalán hagyni, ha, hogy vonalodik azt el-fogadni. – A' Princz feletle: parancsolatjának végre hajtását nem álada, gyozhatja, de soha sem fog azon papirosokhoz nyulni. ++ És valóban azonnal, a' mint a' Polgár-Mester, az asztalra tette a' Princz Görög Könül lineát von, újra mondván, hogy elébb fog tette el rothadni a' fog kában, együtt ezen papirossal, hogy sem ő azt valaha meg mozdítsa helyéből. –

Ezen bánás módból azt itélte, hogy vesztse el van határozva, ha a' bécsi udvari Per-folyamat, jára nem támaszkodik. –

Néhány nap múlva a: u: a' mint a' Princzes vezetnék, és a' tömlöczébe zárnák, jelesége a' Ker, czegné



czegné hozzá küldött egy Császári drabantot, ki hajdan a' Princ' belső inasa volt, hogy egészségé, ge felöl tudósitását vinne, és hogy őt vigasztalná. azt kivánta értésére adni, hogy Vilhelm Anglia Királlyának Ministerei, úgy szinte a' Porosz Király éi, valamint a' Mainzi, és Hannoverai Választó Fejedelmeléi is jelentették neki, hogy ura, ától parancsot kapnak, magokat közbevetni, az ő sé, jének a' Princznek ügyében, a' drabant nem kaphatta egyenesen végre a' reá bizottakat: Ő folyamodott a' Castelli ezeredebeli Kapitánykor Leymanhoz, ki a' Princ' örizetére volt rendelve, egy csapat ka, gonyval. – Ez a' Tiszt nemes ember, és a' Porosz Ki, rálynak alattvalója lévén, nagy reménységet támasztott magában, hogy most annyira vera közben járulta által a' Princz ki szabadulván, az ő szolgálatját egyszer meg jutalmazhatná; tehát el-tökélte ve magát a' Princz javára munkálódni. – Annál-fogva Leyman ki-nyilat, kozott a' Princz előtt, és alkalmat szolgáltatott tőlem a' Princznével levelezhetni. – Az ő ragaszkodása a' Princzhez, ennek első ki-tekintetére, és válójával szembe állitása után, az még sokkal nagyobb, és egyenesebb lett. – Ő alaposan tanulta a' római törvényt; az udvar bánása módját igen rendetlennek nézte. – Ő el-annyira meg volt győződve a' Princz ártatlanságáról, hogy ván őt az idéző Levél alkalmával, a' mint azt a' Polgár-

Mester

Hesster eleibe terjeszteste, hogy vesze el van tő
Elve; azért tanácsolta a' Princznek gondoskodnék
ki menetelérőll.— Ő maga ajánlotta annak kön-
nyítésére, és minden kivánatinak teljesítésére, a' mé-
nyiben hatalmában állana.— A' Princz eleinte nem
akart neki hitelt adni; de több ajánlatai után, mellyek
ket Leyman sem különbözö állalmatlal, vele min-
denben megegyezett.— A' vállalat sok veszedelmek-
kel volt összefüzve, és több nehézségekkel akadályoz-
va: a' szobája ajtaja előtt egy őr állott, melly előtt
szükség lép el lenni mennie, ha a' Kapitány szobájába
akart jutni, melly oda igen közel volt.— Hogy ezen aka-
dályt el hárítsa Leyman, estveli tizkor parancsolta az őrt állo Katonának, hogy menjen hozzon
gyertyát." menj csak mondta neki Leyman strázsa
helyén helyettes.— Az alatt míg a Katona távol volt,
a' Princz el hagyta Jog-házát, és ment a Kapitány
szobájába, hol annak testvérjét a Monte Kukulli
ezredebeli záplót tartót találta, kit épen most,
parra rendelteté oda.— A' Princz ezen regementes
ruháját öltötte magára; és mikor a' tüvegen le
ményen a' fejére nyomta, és egy mantlit vállára vetett, követte Leyman Hadnagyot keresztül
kasúl a' folyosón álló őrökön, kik a' foglyot ajtajánál
állottak, és így szerencséssen a' Kapu őrjein is ál-

tal

által haladván, egy ház hoz vitetett a' városba,
hol más nem laktak, csak egy szegény özvegy, hol Ley-
man kéjszen tartotta a' lovat a' Princz számára, a'
többiek várakoztak reá, bizonyos háznál a' külváros-
ban.— A' Princz lóra kapván, minthogy a' városnak út-
jait nem ismerte, a' mint a' házból ki jött, mindjárt el
tévesztette az útat, és egy sikátorba hálad, mellynek
nyilása nem lévén, kénytelenittetett vissza fordulni.— Ke
vesebb idő halad, és arra a' város kapuja be zárására
közelgetett.— Hogy helyes oda legyen kérdezni, merre
van a' kapu, magát itt annak tette; az alatt míg
a' vár kapujához menne, a' helyett hogy a' városi
felé tartana.— A' hadnagy észre vette tévedését,
hozzá jött, és mutatta az útat.— A' mint a' Princz
a' piaczra ért, rá ismért a' helyre, neki eresztí lovát,
el ér végre a' város kapujához épen akkor, mikor a' pol-
gári őr ment a' sompót zárni.— Ezen vette meg
hőlkent; de közelsvén az őrházhoz, a' tiszt kérdette,
nem a' Monte Kukulli regementjéből való é? hozzá
tévén, mivel egy Katona tiszt meg hagyta neki, hogy a'
Princz apródja volt, ki ezen szín alatt halad ki előre,
a' Városból;) hogy mondanák meg, siessen utánna,
a' mit igen szívesen is meg esmerének.—

Alig alig lehetne, hogy a' Princz meg szökjék,
Sőnek lehete köszönni, mind azoknak menekvését,

kik

kit azon szín alatt Jogattal volt be, mintha neki
szöveréseg tárgyai lettek volna. - Azonban a Bécsi
Ministerek zavarodásban voltak őket ártatlanok
nak hirdetni; pedig mivel Longueval, a' Fejedelem vádlója
őket sem nem látta, sem nem esmérte. - E' ezekre
nézve egyebet nem állitott, csak annyit, hogy hallotta
őket a Princzel beszélgetni. - Tehát más módot
kellett nekik el-követniök. - Szirmay és Oluliczány,
Bécsben tartattak fogva, a' három volon Vay
ki-bocsáttatott Eczetség mellett, és a' kit első igen
fontos Ügy benjárására használtak idővel. -

Az udvar a' Princzel minden gondolható ke-
ménységgel bánt; különös haszna érzete abban, ha
őt bünösnek nézhette. - Az Austriai Fiscus parancsolatot kapott a' per' folytatására a' választott Birák előtt,
kiknek Elnöke volt az udvari Cancellar. - Miután né,
melly oktalan támogatták ezen per folyamatnak rendes
volnát, mire a' Császár mind a' hajdani, mind a' jelenlegi
Magyar törvények szerint közelebbről, az Ítéletes,
mellyben egy valót vágalmazás találtatott, ki mondot,
ták. - Őt Felség-bántásban marasztották el, azt állitván,
hogy arra bizonyosodott. - Azonban a' bünös Lengyel
Országban van, és az Ítélet végre hajtása csak javain
mekre véghez. - Elhatározva lévén a' Princz vesztre, nagy
jutalmakat igértek azoknak, a' kik őt vagy élve, vagy

halva

halva vissza hozzák. Ezt igen nagy veszedelembe
helyezte két év alatt, mig Lengyel Országban marad, sőt
sőt volt két-szer szemeit el-vesztette, hogy ott bátorság-
ban legyen. - Strauman Fő Császári Követnek meg-
parancsolták, hogy minden lehető módon akadályozza ezen Országban maradhatását, de a' nagyok
meg illetődvén Kiállott szerencsétlenségein, mikor ő egy
olly hatalomról szenvedett, melly a' Szabad nemzetnek
ellensége (: így nevezték a' dereglye Lengyelek az Austriai
hatalmat :) erántta minden kitelhető részvétet, barátságot,
és szánakodást mutattak. - Hajdt lehet olvasni alább
a' Princz emlék irományaiban, mikor Jogadta őt Beelitz
Palatinus nő, és mikor küldötte Orosz Országba fejének
a' Palatinushoz. - Azokban látja az ember, hogy a'
Princz ki szabadulása után, minden a' leg nagyobb ki
telhető szorgalommal el-követvén Varsóba jött, hola'
Lengyel-udvart egészen más helyzetben találta, mint
a' hogy képzelte. B. Ujvárosi Jog sága alatt meg tudta
jelenségéről a' Princznőtől, hogy Dercsényi Fő
Lengyel Országba menvén, a' szerint a' mint jöjjebb
emlitetik, meg nyerte a' Lengyel Király' pártfogását,
és annak az udvarában igen szembe tűnő jeleit ta-
pasztalta. - A' Princz hitte, hogy ő is szinte illy sze-
rencsében fog részesülni; ez vólt oka, hogy Varsóba

ért azon

útazott, hol a' Király mulatott. - Nem lévén sem
Eivel ösmeretsége ezen Országban, gondolta, hogy
biztosabban nem munkálódhatik, mintha a' Fran,
czia Ministerhez folyamodik. - Minthogy ő, a'
Városnak legtávolabbik Külvárosában tartóz,
kodott, és magát Franziának adta ki, érdekezte, ha
nem volna e'ott valahol valami Franczia gyóntató
atya, Eineláhi tanússágát be mutathatná? Őt ve,
zették ejtve a Sz. Keresztiek Szerzetesekhez, kik Sz.
Lázár Missionariusai voltak. - Ju tudakozta a'
Franczia Kövér gyontatóját. - Magát azelőtt fel,
fedezte, és meg kérte, menne azo nevében a' Minis,
terhez, és bírná őt a' zárdába jövetelre, hogy vele
szemközt beszélhessen. - Héron Marquis azon,
nal eljött; de minden elővigyázattal él, hogy sikerjesen
meg győzödjék, ha vallyon a' Princz é, a' Eivel be,
szél. - És így azon kérdésére, mellyet csak hamar
Bercsényi Személyéről tett, az olasz Minister
értesítette, hogy a' Király eleinte a' Gróf,ot igen is
jól fogadta; de végre eggyik Ministere annak, mi,
kor csalta meg, hogy menekedett meg élete kére tőrelő
levelekedésből: majd ki tudakozta, hol legyen
jelenleg, és hogy hólnap arról neki jelelést fog,
adni; és végre tanácsolta, hogy ha csakugyan ő

Rákóczy



Rákóczy Princz, a' mint állítja, vigyázna magára,
s minden lehetséges előre látással legyen ön-sze,
mélyére nézve, mivel a' Király már tudja Varsóba
érkezését. Az alatt míg a' Franczia Követ így beszél,
Gróf Bercsényi valóban, épen azon házánál vólt el,
rejtve, de a' Minister nem akarta siettetni annak hol
léte tudását. - A' Princz tehát vissza tért szállására,
melly a' Sz. Keresztiek házától igen távol esett. - Más nap
vissza jött a' Éjszakon órára. - A' Grófot arra figyelmeztető,
tartaná szemmel a' mint a' házba érkezik, de nem ösmért
reá menetelekor; a' Szerzetes tehát vezette a' Princzet
egy teremben, hova a' Gróf, az ajtó mögé rejtve, be lát,
hatott. - Egy Franczia Szerzetes, Monmejan nevére
nézve, beszélgetett a' Princzel, ki a' Grófot érdekelő be,
szédéből a' Szerzetesnek azt húzta ki, hogy ő tudja
tartózkodása helyét, de mint sikerjesen meg győzödve,
hogy azon Személy ki vele beszélt valóban Rákóczy
Princze, hogy a' kérdésének végét vessen, a' Princz
le vonta pecsétes gyűrűjét, azt a' Szerzetesnek ál,
tadta, és kérte mutatná azt Bercsényinek, ha
tudja hol létét. Illy bizonyos jelnek meg villantá,
sára a' Gróf azonnal ki rohant, és sebes lépéssel
jött a' Gróf jeléje, ollor egymás nyakába hullottak,

barátsá,

barátságosan, nyájas könnyek, és zokogások közt, melly nem egy hamar végződött. – A' Princz arra ha„ tároztamagát, hogy ezen éjszakát Bercsényi ka„ marájában tölti történeteinek tudása tekintetéből.

Ez az Úr ki-kerülvén azon veszélyt, hogy Ulefeld Generáltól el fogadtassék, a' mint érintettük a' Zólnai passuson ment Lengyel Országba, és áhitatos ürügy alatt a' zarándokságról híres Kalvaria hegynek tar„ tott, melly a' határhoz közel esik. – A' Minorita Szer„ zetesek öt jól fogadták, a' nélkül, hogy tudták vólna ki légyen; de végre fel fedezvén eggyiknek, hogy ki lé„ gyen, el vezették egy szomszéd nemeshez, ki a' szabad társaság' seregében Oberster vólt, és rokona Vidumi Starostának, a' Mentenszky családból. Ez az ember felette nyájas, de igen szegény vólt, annyira hogy nem tarthatván házánál a' Prófot, el vitte a' Báttyához. – Ez az Úr gazdag, jó módú lévén, barát„ ságot kötött Bercsényivel, és bemutatta Augusz„ tus Királynak, ki épen akkor szándékozott háborút inditni a' Svéd Király ellen, de az nem vólt még tellyesen el határozva. – Ő a' Prófot kedvezőleg fo„ gadta, és adván neki holmi jószágot Lithvániá„ ban élelmére, ennek terveit kedvesen hallotta. –

Héron Marquis akkor igen mélyen állott a'



a' Király' kegyében. Ő ezt Riga' ágyúztatásá„ ról le beszélte, és minden lehetségest el-követett hogy Urával szövetségre birhassa. Beichling a' Király' első Ministere abban nagyon ellenke„ zett; és noha sok jeleit, mutatta barátságának Bercsényi eránt; még is azon vólt, hogy a' Király mel„ lől el mozditsa, és a' Császári Követnek kezébe szolgál„ tassa. – Ennél fogva maga tettetéssel iparkodott – Bercsényi szándékát, mindjobban jobban ki po„ hatolni, ki háborút látszott inditni, Magyar Ország„ ban, Tököli Gróf' segitségével, ki a' Törökök'ről pártol„ tatott. – Beichling azt hitette el Bercsényivel, hogy Tökölitől egy Titoknok érkezett Thestakowba, de nem akarják az udvarhoz bocsátani, hogy a' dolog annál nagyobb titokban maradjon; ennél fogva igen jónak látja, ha a' Gróf maga megyoda, hogy vele személlye„ sen beszélhessen; ő hintóját által engedi, és a' Király részéről egy meg-bizott fog mellette lenni. – Bercsényi könnyen el-hitte, a' mit mondottak, és nem vitt magá„ val többet, csupán három cselédet. – A' mint Petrikov erdőbe értek, útjokat néhány lengyel lovagok el állták, kiknek Vezérök németesen vólt öltözve. – Eggyik cse„

lédje

lédje meg ölelven, a' más Ettő meg rettenve, nem
mert semmit kezdeni. – A' Királyi Comissarius
csendes vérrel a hintó' ajtaját maga felől ki,
nyitotta, és ki szállt a nélkül, hogy azt megint betette
vólna. – Brichner, valami Református Tiszttje a'
Cs. Őrzárnak, tartotta a' Bercsényi kezeit, s küldötte
embereit, hogy a' Jeden fegyvert hozzák elő, mellyben
el küldendő vala a' Gróf. – Ez alatt a' Gróf ki szaba,
dítja jobb kezét, nyújtván neki a' bal, ki vont kése,
ből egy pisztolyt, azt a' tisztre süti, s lerogyasztja,
és a' hintó' másik oldalán ki ugrik. – Egy lengyel
cselédje le pattan lováról, s azt adja a' Grófnak, ki
az erdőben magát ki mentette, és mint egy faluba,
hol egy kegyes szivü Pap őt a' templom' tornyába
rejtette. – Azonban nyomon kergetik; a' templomot
körül fogják; de minthogy a' Gróf a' Papnak pénzt
adott olly igérettel, hogy még jobban meg fogja ju,
talmazni, hogy ha meg szabadítja, az üldözőt
további lépésre nem merték tenni: attól tartván ne,
hogy a' Pap a' faluvéiakat ellenök fel lázítsa. – Más,
nap Bercsényi Kocsisnak öltözve vitte Papját
valami Kápolna felé, egy szerzetes atya' lakásába,
honnan épen ezen öltözetben el ért Varsauba, hol
őt

őt Héron Marquis a' Sz. Kereszti zárdába
helyzette, a' Szerzetesek tudta nélkül, kiknek
Montmejan atyát, ki élelméről Lamarájában
gondoskodott. – Ez az eset épen azon időben történt,
mikor Rákóczy Prinez Krakkóból Varsauba
utazott, úgy, hogy Bercsényi csak néhány nappal
ki lezett a' Prinez ki jötte előtt oda. – Ezt itt érinteni
szükségesnek tartottuk, hogy egy be lapcsolja a'
Prinez emlékirományaival, mi ről ő azt jegyzi
meg, hogy ki jött a' Sz. Kereszti házból, és in,
dúlt Hirschbe, a Viclumi Státusba.

Az Európai hadi dolgok' történetei 1701ben
és 1702ben minden oldalról igen egy formák vól,
tak, egyaránt sulyuak; azonban a' mundalatok hely,
zete kedvezőbbnek látszott még is a' Franciábra,
mint a' Cs. nézve, bár Anglia, és Hollándia
ennek részére nyilatkoztak is, vagy azon okból, a' mit
elébb mondánk, vagy azon elsőbbség miatt, melly sze,
rint a' Svéd Király hajdani Szövetségese Fran,
cziaországnak, és a' Rákóczy hárnak, be hatott
Lengyelországba. – A' vállalat, mellyet XII.ik
Károly munkába vett, és a' Vesztfáli békekötés,
nek fentartásából származó hatalma, melly ben
Erdély is, mint felsőséggel bíró, Független Status
be foglalt,

bé foglalatott; vagy attól tartva, ne hogy a' Porra
belé avajsa magát, ha hogy a' Magyarok' bé térésén
ségé újra kiüt, mindezek meg meg annyi riadás
ra adtak alkalmat a' Vajdái Ministerekben: va
lamint más részről épen azok reményeket nyújtot
tak a' Magyaroknak, kivált Rákóczi Princznek, és
Bercsényi Józsnak, képzelvén valahára hazájok
menetelét az el nyomattatás igájától. - A' dolog
illy helyzetében tőlt ellette el magát a' Princz Magyar
Országba jönni.

A' Novellisták, kik ezidő szak történetei,
nek le-irásával bibelődtek a' Princz vállalatát a'
Francziai Udvar cselszövényeinek tulajdonitották.
Képzetök alapúl hatott ezen monarchia' jelenlegi
körülményein, és haszpain; de a' Princz emlék
irománnyai, mellyekben ön maga int, azt adják tud
tunkra, hogy Héron Marquis előtt tett nyilatko
zása, és Donác Marquis sal közlött tervei
hajtalanok voltak; - A' Franczia udvarnak ezen
lágy melegségét egyébbnek nem tulajdonithatni,
mint azon elő-haladásoknak, mellyeket igért ma,
gának a' Bajor egygyesülés, el foglalván Linczet,
és Passaut. Talán feleslegesnek tartották azt,
a' költségeket, mellyet a' Princz projectal, mert az
előleges

előleges summát, a' harminez ezer liirák is,
mellyet Donác Marquis adott, az udvarnéven,
deletén kivül adta, Előlegen kérvén a' pénzt maga
hitelére Radievszky Lengyel-Primás Cardi,
nalistól, a' Princz egyeneven meg valja irásá,
ban, miokét határoztát őt arra. -

## Ajánló levél az Örök Igazsághoz

Hadzi hitetném el magammal, hogy emberi lélek
sugarlása vezérlen ók örök Igazság! és neked ajánl,
lanám ezt a' munkát, tárhozatos vétket követnék el.
Mintsem hogy a' múlt, a' jelen, és a' jövendő előtted jobban
tudva van, mint előttem, ésszemeidnek nézném
el titkolni a' történeteket, és bűn hődésnek hamis
színébe öltöztetni az elő hordandókat. - Egyedüli ki
vánatom bizonyságot tenni az igazságnak, melly
től tőled származik, mélyen ivott e' szerint kezdeni mun,
kálatomat, mint hogy az ember hozzád méltóbbat nem tehet,
mint a' te munkádat magára válalván, nem mást, csupán
tégedet dicsőíteni, és magasztalni kivánt. -

Távol legyen azonban tőlem az valmerő hiedelem
mindjárt munkám kezdetével, hogy mindaz, a' mit irtam
te tőled származott! és igy a' te ijeneid tollbokrétába

mérték Elek

mértékelve, mivel hogy az nincs is egy ernesen érez-
ted és írva: irományomnak nagyobb részre emberi vá-
gyás-fülemenye lévén, mit eleggé soha sem lehet
meg siratni; gyónásaimban szivem annak szomorú
szakaszait előtted fel fedezte; azonban még is nem
szünik sohajtozni, mert vérem mindig szemeim előtt
lebeg. – De nem illik Isten dicsőségeimat előtte terjeszteni, és
azon tetteimet, mellyeknek nagyobb részre, nem más forrás-
ból ered[e]n, mint ember indulat-öszönéből, minek tárgya
hiúság, kevélység, világ dicsőség, és a te ellenségeid: ezek
ingerelnek engemet olly tettekre, mellyek bennem határozód-
nak, mint ön szeretetemnek, és hiú dicsvágyomnak végpont-
jába. – Én dicsekednem illy kárhozatos dagálynak munká-
lásival? én kívánnék vissza olly anokat istenn fosztani, mik-
vérés könnyekkel kellene meg siratnom? én terestnék végre
utódjaimnál egy emléket, egy halhatatlan nevet, mikor a
világ, elvesztemnél fogva, bálványozni szokott? Te tudod egy-
dül, hogy illy általatos indító okaim nem voltak. – Innen van
az, hogy az igazságot ön mezetlenségében kívánván szemem
előtt tartani, bátorkodtam, Oh örök igazság! e' munkámat
néked ajánlani. –

Ennek tartalma, rövid el mondása, nem pedig részle-
les le hordása azoknak, a' miket tettem. Én néked az embe-
rek előtt



rek előtt fel fedezem. Vallomásimnak könyveiben
szivemnek belső rejtekét. – Most előtted az emberek elibe
terjesztem világi tetteimet. Ők az elsőből fogják tudni
tanúlni tetteimnek indító okait: ebből meg fogják azt ismerni,
a' mit tettem. – Nem ohajtok egyebet, hanem azt, hogy az első
nek tudatából ösmérjék meg azt, hogy én bűnös vagyok, és
hogy te inkább könyörülő, mint igazságos Isten vagy, hogy
te nyájas atya, én pedig kétkedő fiú voltam. –

Lássák tehát, és tudják meg különbözteni, hogy a'
Magyar ügyben mit kell, vagy mit nem kell hinniök. Nyil-
vánosan szállottam szivemnek világa! mivel a te
jóságod mentegetni fogja bennem emlékezetemnek hiányait,
mellyeket ki egyengethetnek a napló könyvek, kitelesítvá-
nyok, levelezések, és azoknak bizonyítványok, kik parancsa,
im alatt voltak, mik levéltáraimban feltaláltatnak, mellyek
nél fogva a' jövő maradék azokhoz még igen különös dolgokat
vagaszthas; vagy azokat, a' mik nem helyökön vannak, oda rak-
hassa, a' hová illenek. – A' mi véleményemet illeti azokról,
kik alkor alattam voltak, vagy tulajdon jobbágyaim voltak, el
vagyok határozva meg vetni voltam való ítéletöket, mert
arról, a' mit tettem, előtted felelni tartozom. – De mivel hogy
egy fejedelem sem kerülheti ki az érintett ítéletet, szeren-
csésebbnek nézem az olyant, ki lelkiösmérete szerint mar-

kol

kaltodván, azt fel sem veszi; mint azt, ki elvekre támasz-
kodva, és hamis politikai szabályokra hivatkozva,
megtanúlta, miként kellessék maga részére hajtani
ölet, vagy az ő kényét szerint tenni lépéseit. – Tudom én
azt, hogy olly dolgokat jogok mentegetni, miket a' közvég' szava
kárhoztat, és másokat kárhoztatok, miket a' nép becsül és
nagynak nék: az ítéletet arról a' mit elő hordok, csupán a' tied le-
gyen Örök Igazság! Tiéd legyen a' dicsőség, ha abban az
Olvasó valami jót, és dicséretest talál, mivel minden jósága,
minden igazsága a' teremtménynek nem mástól, csakis a'
remtőtől származhat, és így azokért mást dicsérni nem illik
csupán őt.

Egybe szövődés egybe kötetés tekintetéből szükséges
volna ezen munkában más országok' állapotjait is érin-
teni; különösen Lengyel országét. – De minthogy kevés
bizonyos tudományom van arról a' mi ott történt, helytelen-
nek tartom a' véleményt öszve zavarni azzal a' mit tudok. –
Ennél fogva nem fogom másoknak terveit irogatni, s egyebet
elő nem hozni, csakazon történetekből, mellyek belőlem vettek
eredetöket. – És minthogy ezen iromány nak végje, nevezete,
sen abból áll, én azokat minden lehető egyszerüséggel fogom
szakaszokra osztani, hogy jól világos lehessen, mik az én tudat,

lanságomnak homályos szülemények, s mik a' tiéd
Örök Világosság.'

Ez pedig azt is megvallom, meglehet ámbár nem
emlékezem, hogy tettetve bántam volna az emberekkel, és
leggyakrabban megjósolatlanúl. Mennyi szülemé-
nyét ejtettnek, mennyi emberi előre látást fog a' tévő mara-
dék találni, a' külvéllel végbe menő szerződéseimben,
az azoknak nagyobb részét úgy fogja tekinteni, mint habo-
zókat; nagyon kiterjedő ész, ha az idők' történetjeit, a' fej-
delmek, és udvarok' életjét, ittlétével szerződnöm kellett, fon-
tolóra nem veszi. – Azok közül némellyek történetjeinek
nak tekinthetnek az igaz hitre, de nem a' hazára nézve,
mellyet idegen iga alól fel szabadítni, első, és jó érzelem
vóli; meggyőződvén arról, hogy ha erdélyi Fejedelemsé-
gemnek nyugalmas birtokába juthatok, igen kényes
befolyásom fog lenni, a' jövendő magyar Király' tanács-
kozásaiba: hogy azokat a' tanácsokat elronthatom, s
mellyek az igaz hitnek ellenére tétetnek, és idővel meg alapít-
ván az elmék' eggyezkedését, szelíd, és békés nézeteim
által, az elpártolt jeleket vissza vezetem a' Catholica
egyházba.

Hazám végre hajthatám vala, a' te sugarlásodnak
tulajdo,

tulajdonítottam volna Örök igaz ság!

De mivel nagyobb részszeidönnek nem engedett ezen Szándékom mellett maradhatni, és csupán é[n] telmemre, és magamban bizakodásra támaszkodtam, az igazság úgy hozza magával, hogy magam megalázva megvallyam tévely bizakodásomat, és a te szemi rendszéd[et], dett annyiban, hogy örök határozattodnál fogva, mái[t] tént rendelted azt, és ön boldog ságomra nézve sokkal hasznosabban.

Azért kérem Segedelmedet, és világodat, hogy tőled eltávozni kívántembe ne jöjjek: hogy szüntelen faj[ta]lyam az olly tetteimet, mellyekner nem te voltál tárgya. Azonban előterjeszteném azt, a'mit nem pirúltam el Tőlemi[d] Szined előtt. – A Te munkád lesz, ha segítendesz ön Szeretetemen, és az emberi tekintetet győzedelmeskedni, mellyek hajdan olly bálványim voltak, mellyeket gyakran inkább tartottam szemeim előtt, mint Tégedet. – Fogadd el a' béli tiszta indúlatomat, hogy az igazságot mezítelen terjesszem elő, – arolban, a' miket tettem. Kívánom ennek fo[ly]tását belőled származni annyiban, hogy a' Maradékaidat dicsőítsem, és meg tudj[a] különböztetni az igazt, a' hamis[tól], hogy egyedül te magasztaltassál, és az én méltatlanságom, és hálátlanságom legyenek nyilvánítva mindenhol, és mind azok előtt kik Ezt olvasándják!

Nem czélom itt, a' Magyar Nemzet' történetét írni, vagy szakaszonként elő számlálni, mit tettek vele azóta, miátta meg fosztatván törvényeken alapított Szabadságától, egy idegen Nemzet uralkodásának alá vettetett. – Bűnei idegen fejedelmek nevelőjét von, ták magok után, mellyekkel az ijjeni igazság azt annyira meg sújtotta, hogy annak csapásait az Ország minden rendei megérezték. – Az uralkodni kívánó vágyás, melly törvényt nemösmér, mindenfelé elterjedett. – Én könnyedén érinthettem azt a' Köz sanyarúságot, mellyel a' Nemzet küzdött, mi után öt esztendőt Csehországban töltöttem, és a' többit vagy Olasz országban, vagy a' Bécsi udvarnál fiatalságomnak el-fecsérlésében. Végre meg honosúltam házamban, hol jóllehet sok különös, de még több közönséges meg bántá, sokat szenvedtem. – Érzékenyül hasonl[ít] pirvenre annak elnyo, matatása: Erről rajzolatot tettem Vallomásaimban, azért nem akarom azt itt újra elő hozni; Szinten azért nem említem azt is, mi történt Jogaságom előtt, és alatt, és ki menekvé, semután, mint olyan dolgokat, mellyek egy külön Személyt érdekelnek, olyan Polgárt, ki a' Szabadságnak barátja, egyedül arolnak elő terjesztésére mellett maradván, miket a' háború alatt, mint hivatalos ember, végbe vittem. –

Nem félek egyenesen meg vallani Előtted Örök Igazság! tiszta emlék-irományaimat ajánlottam, hogy csupán szabadság szeretet, szivem' ohajtása meg, menthetni hazámat egy idegen járomtól, vőli czélja nin, den tettemnek. – Nem, semmi bajszú állás nem ösztö nözött, sem az a' dagályosság, hogy magamnak egy Koronát, vagy Fe, jedelemséget keressek, sem pedig, hogy igazgató vezér le, gyek; csupán hazám szeretetéből származott hüi dicső, ségem, és világi becsületem keresete, minek forrása termé, szeti nagy lelkűség ből ered, munkálkodott én bennam, bűn, tetés érdemlő módon, reád nézve én Istenem! mint hogy ezen különféle indító okok csak engemet illettek, csak önn magamban határoztak. – Innen ered az, hogy ki mene, kedvén Jogtalanságomból, Varsóban találtam Gróf Dercsenyi Személyében hozzám hasonló sorsú társra: Minden tanácskozásunk oda czélzott, miként fordíthatnk hazánk hasznára, azon nagy háború Előnyeit, melly akkor egész Európát fenyegette. – De ez a' Gróf akkoriban, meglé, vén kezdve Augusztus Lengyel Királyban vetett re, ménytől, segélyre, és tanácsra számot nem tarthatott nálla. – Nekem sem volt mire támaszkodnom egyébre, csak a' Franczia Királyának védelmére és segitségére, azon hajdani szerződésekből fogva, mellyekre Szép apám, Jó György lépett, ki szerencsés arról, maradékaira is annyi, ban

azonban, hogy kezdetnek hazánk felsegitése felől az Erdélyi Fejedelemségben, – hogy ha válaszra kerülhet a' dolog. – A' hitelesek ezt közöltek ezen szerződésre nézve meg lévén ugyan fogva, még is gondoltam, hogy arra mind a' Francziák, mind a' Svédek emlékezni fognak, és az elég reájok nézve, de a' dolgok' előállásai még hátrább mutattak. – Ezen alapra támaszkodva, Ennyiben, tartottam magamat Héron Marquis akkori Francziai Követ előtt; értem szerencsés szándékomat Urának a' Királynak részéről: Még mielőtt Fogságomból ki menekedtem, még Lengyel országba érkezésem előtt, már Gróf Dercsényi értesítette a' Királyt, valamint a' fejedelmi Miniszter is azon módokról, könnyüségekről és kapcsokról, mellyek a' Magyar országon kezdendő há, borúból származhatnának; erőltetve, hogy a' követ ver, vényben elvégzendő, azokat helyben hagyta. —

Azonban, mint hogy a' háború már el-kezdődött Olasz országban a' Spanyol Király neve alatt, valami igen helyetlen tanács követtetett mint az a: u: ki szűk a' Franczia Király akkoriban mindjárt ráfüntre nem nyilatkozott: a' Miniszter jelentette nekem, hogy ezen okánál fogva Királya nem vehet engemet nyilván a' maga védelme alá: Azonban minden szükségesekben Jog követni személyem biztosítására nézve, és hogy

el mél,

el múlkasaslanúl, az alatt, míg a Franczia, és a
Császár közt a háború tüzében, tartanám magamat
elrejtve, valamelyik Lengyel nagy Urnak pártolása
alatt. – Ez az ajánlat, mindjárt dolgaimnak kezdetében
nyilvánságossá tette, mi ezen fontosságú az előbb
említett szerződésnek emlékezete. – De mivel a Lengyel
Király, és nagyobb része ezen ország nagyjainak
a Császár részén voltak; minden tömve volt reám
nézve veszedelmekkel: a Követ tanácsára kellett
magamat bíznom, ki személyem meg tartatására
Jordiwán több gondjait, tiszta egyenes szívüséggel,
buzgó előre látással hitte, hogy azon nagyok között,
kik a Franczia ügy mellé hajoltak, senkire sem
bízhat engemet nagyobb bátorsággal, mint Delz
Palatinusnéra, ki az utólsó választási folyamatja
alatt mindenek felett Conti Prinez részére mutatta
magát hajlandónak. – Ez a dama, nemét felül
múló lélek erővel, perfidiai bátorsággal, és nagy lel
kűséggel volt felruházva. – De épenakkor a Károly
Pensőben Csehországban mulatván, reánk nézve
azt határozta, míg haza jönne, hogy maradjunk
rejtve



rejtve Szarosi Meszinszky jószágában
a Kapitánynál, ki igen nagy barátságot muta-
tott. Fél Berczeny évánig, ki négy hétig, tartózko-
dánk Mineczben, addig, míg Delz Palatinusné
haza érkezzen, a mi viszszamenetünk Varsóba-
leg nagyobb incognitóban. –

Ez engemet ez az asszonyság leg nagyobb
leg szivesebb barátsággal fogadott. – A mi el-tűlött
minket fejéhez, ki ama jeles Szinioszky családból
származott ura ság volt, és a ki velem Párhory
és Koszta által egybe-közében állott. – Mi az ő barát-
ságos őrizete és gondviselete alatt maradánk,
életünket ezer veszélyeknek kitéve, mellyekről más
alkalommal bővebben fogok emlitést tenni. –

Két év múlva Péron Marquis, leg hivebb
barátom Varsóban hirtelen le arestáltatott,
és a Lengyel Király parancsára Franczia Or-
szágba küldetett, oly gyanú támadván ellene, mint
ha ezen Minister levelezne a tévé Királlyal. –
Helyettesének a Lengyel országi ügyek folytatására
Bonac Marquis rendeltetett Danczigba Residens-

nek

nek. Ő parancsot kapott királyától, hogy viseljen reánk gondot, és segélyünkre adjon húsz ezer frankot évenkint, nekem tizenkettőt, Bercsénynek nyolczat. De a mi a jöbb dolgot illette, t. i: a háború el kezdést Magyar Országon, az felette lassan ment, mint hogy — ollyan Ministerrel kellett keletkeznem, kit én nem ös-mértem, és a Franczia udvar sem remélhette végre hajthatnom azt, a mit el kezdettem. — Elöterjeszté-semnek pontjai ezek voltak: 1ső. hogy áljon a pénz, a katona tisztek, és mindennemü Jegyverek Danczig-ban készen. 2dik. Hogy a Lengyel nagyoktól eszközölni kell négy ezer lovat, és annyi gyalogságot, mellyek-kel Magyar Országba üthetnek; minthogy ez az Or-szág akkor Császári katonaság nélkül volt, a gar-nizonok rosszúl láttattak el, a várak, és erősségek gyöngédeden öriztetve; gondoltam hogy erőmet majd a Bájor Electoréval össze kapcsolom, és az Ország helybe hagyásával ezt a Princzet a Magyar thro-nusra emelem. — Ő már akkor el foglalta volt Linczet, és Passaut felső Ausztriában. — De ezen tervek ki-vitele, ámbár azoknak könnyüségök, és hasznuk eléggé, s világosan ki voltak fejtve — egy ollyan

Ministerrel

Ministerrel, és udvarral közöltetvén, kik elött a Magyar körülmények homályban állottak, le-hetségeseknek semmiként nem nézettek, sőt azt hitték, hogy azok kétségbe esésből származnak, vagy valmerő szándékból, mindent az utólsóig el követni. Hogy azoknak végre hajtásuk könnyi-tessék, még az is járult oda, hogy hasznos lenne a Franczia Király részére, ha a Törököket a Tököli segitségére birná. — Ezek, s ezekhez hasonló ajánlatoknak lassú hányása-vetése alatt, le folyt két év, Lengyel Országi számki vetésemben. —

E munkálat közben a Magyar Nemzet el-volt nyomoritva szenvedhetetlen zsarolások, és adók felugratása által. A Vármegyéknek paran-csoltatott 12,000 ember kiállitása, hogy azt Olasz Országba, és a Német Birodalomba küldjék. Ára a sónak, mi nagy bövséggel van az Országban, a vámbérlök taxájánál fogva, annyira felemelke-dett, hogy a szegény ember kéntelen volt kenyeret só nélkül enni. — Ezen keménységhez járultak még mindennemü vissza-élések, csalások a tanács házakban, és az adó szedésben, kegyetlenségök a meg szaporitott örökneк, kik a nyilvános pa-

rancsok

rancsol meg szegődik, minden irgalom nélkül
büntették, arra birva a' szegény végest, hogy rejtené
el magát a' hegyekben, és az erdőkben. — Sokszor,
im a' Munkácsi Uraságnak emlékezni szá-
mában vólnak. — Ezen év tavaszának Elején felé
küldötték elöször Bél Lajkói valami orosz —
Kappal Lengyel országba meg tudni, ha valjon
még életben vagyok é? Ők rebolygottak az ország
szélein, és végre meg értvén, de bizonytalan hir
után, hogy Brejánban néhány Magyarok vólnak,
ezen óldal felé vették útjokat, és sok keresés
után áprán reám akadtak. — Elömbe terjesztik
végső tsségés a' népnek, és Egyházba esését, mely
ért a' fegyver ragadásra kénszeritni, ha sorsokon
szánakodva, nekik valami úton módon segitsé-
gökre kivánnék lenni: hogy csak Eleves szám-
álló Lajkári Lakosság van az országban, kivé-
vén a' Szarni zoholat, hogy még a' Monsekukuli
ezeredeis már, parancsot kapott Olasz országba
marschirozni: ezeknél fogva, hogy ha valahonnan
valami kevés segedelmet nyerhetnék, igen könnyü
lenne fel fegyverleszerni a' lakosokat: hogy ahoz
a' seregher csatolná magát a' nemesség, mellyet
már a' Vármegyék ki állitottak ugyan, de az

országban

országban széllyel oszlottak, mivel erőszakkal
kénszeritettek a' Lakosságra, és tüz helyek
el hagyására; és így vitézi Ellene nekik semmi
nyujtani segitségre, ne hogy arra, hol allalmasok
a' Lakosságok, és fegyveres hódozásra, kénszeritsenek
ki menni az országból. —

Ennyiből állott a' nép elö terjesztése, melly nem
vólt annyira meg érve, hogy abba teljesen bizakod-
hassam vólna, de nem is vólt arra illendő egészen meg veni.
Erindítom minden arra, hogy a' mi együttes tanácskozásunk
Deresének nyel, hogy részünkről egy bizonyos embert küldjünk
meg tudni, azoknak igazságát, a' miket elmondottak, de
nevezetesen azért is, hogy bizonyosan ki puhatolják a' Tiszán,
túl lakosok indulatjait, és vitéz mozgalmait. — Erre a' végre vá-
lasztottak a' Jószna egy igen alkalmas, hiv, Juval Borsiját,
a' néppel tudatni, hogy én még életben vagyok, nem messze, és
lesz a' segitségre, ha Éljenségök, engedelmességök,
gök, és hivségök felöl bizonyossá tesznek. Ez az ember éj
hónapnak alatt be futotta jószágaimat nagyobb részét, és a' Tiszán,
túl vidéken. — A' nép küldésével rendelve mellé Pap Mihály,
Ezek alig tudták a' népnek iránytani jó indulatjait vólta,
képen el beszélni, mellyet mindenhol tapasztaltak, és
egyébb nem kell, csak rendelésekkel, és zászlókat küldeni,
hogy ez a' vezér nélkül való sokaság csoportozzék együvé,

mivel

mivel sanyargattatását, és az igazság kiszolgáltatásának lassúságát nem türhetvén, már is a' hegyek közzé vonta magát, és csak parancsolatimra várakozik. Illy nagy forrásban lévén a' dolog, és a' nép helyzetének illy kedvező kitünteten buzdulásából ítélvén, helyesnek találtuk használni szivök' fel-lobbanását, nehány záfzlók lobogók készítésünk, és Követeinknek által azokat el-küldöttük, egy pénz hirdető-levelünkre nevem, és a' Bercsényi Gróf neve alá irásával, mellyel nékik fogva segitségünkre nekik meg igértük. - Azonban emlékezetben meg volt parancsolva hogy addig a' záfzlókat kinek ne üssék, míg új parancsolatot nem vesznek, a' nemességet prédálni ne merészeljék, ha nem iparkodjanak valami hadi fortéllyal egyik, vagy másik erősséget, mellyet a' Németek gyengén őrizne, el foglalni. - Így el indítván Követeinket, mi mentünk Vízniovczky Princzhez, és a' kitsivai Palatinushoz Potovszkyhoz, + hogy nálok zálogba vessem jószágaimat, és azokért költök némely hadi sereget nyerjek. - Ez az útat ++ szerencsésen meg tévén, jónak láttam, hogy Bercsényi Varsóba és onnan, ha a' pülség úgy hozná magával, egész Danczigig utazna, és Donac Marquissal közölné mind azt, a' mit eddig tettünk, és tölte kérne némi nemü pénzbeli segedelmet, egy nagy Következést maga után vonható vállalat kivitelére. - Én magam részről jónak láttam, addig, míg' az útat meg járja Holesziczben Delz Palatinusnál maradni, hogy annál jobb módom legyen, titkos intézeteimmel a' Magyar-Országi ügyeket igazgathassam, és fel gerjedett tüzét a' népnek még jobban gyúlaszthassam a' közeli segitség reménye mellett. - Bercsényi el utazása után, mintegy két hétre, el mentem az emlitett Palatinushoz Drosdo vicze jószágába, a' Podoli-Konczky, Palatinust meg látogatni, ezzel a' pattantyúság Generalja, és a' mi lelki bátorságunk volt. - Ott némely levelekből, mellyeket a' Palatinushoz írtak, meg tudtam, hogy Magyar Németek érkeznek Leopold várba, és én attól tartva, ne hogy jövetelének kitudása el hiresedjék, helyesnek láttam őket Drosdo viczába hívni. - Azok hirül hozták, hogy Követeink' meg érkezésére, és záfzlóink meg pillantására, a' nép érkező segélyről tellyesitve, azonnal fegyver fogott, egyet értve öszve szaladott ki jaba, dani házából, és családjait az idegen járomból. - Vezérök volt Pap Mihály, kinek hozzám jött, és Majos egy bátor, de szegény nemes ember. - Ők több ezerekre mondották számát azoknak, kik fegyvert fogtak, érkezésemet a' határ szélén várják, és azok' nevében kérnek, ne hagynám el ezt a' nagy szolgálatot, melly reménnyel tellyes, bizakodva, és bátor

vitéz

ritva az én segitségem által, vetemedett ennyire. – Ő kéjel szivel, bátorsággal pontosan végre hajtani á parancsolat. – De egy vezére van szükségö[d]ben, olyanra, kit öl perceknek, vélkeseredésöket használni tudná. – Szolnat száma napról napra növekedik, és majd nem maradhatnak munkátlanságban. – Ezalból Küldöttek mondja tovább Pap Mihály – társaival ide, hogy ezen, lakozzam hozzájok, vagy új rendeleteket vigyenek tőlem. Ime miből állott Követsége azon népnek, melly egy darab idő óta Hármaros, Ugocsa, és Szathmár Vármegyék határ szélein á nemességet, a Templomokat, á malmokat fel rabolta, minekutánna Mandelom és rendeletem ellen Lázlóimat Elüzötte. – E miatt á mondott Vármegyék nemessége mind jelbocsátván, Endolt, ragadta á fegyvert, és á tolvaj sereg igy nyomatva érezvén magát, Lengyel Ország határai felé Észrevétlenitetten nyomúlni. –

Nigrelli Marquis olasz származású, czá, sári passantyússág Generalja volt akkoriban á Kassai Commendans. Ő tudta Magyar Ország állapotját, és latosainak rendelkezésére. Hadi se,

regben



regben fogyatkozása lévén, parancsolatot adott á Császár' nevében á Vármegyéknek, hogy á Nemesség Bánjaival menjenek ki, és üldözzék ezeket á rablókat. – Ez á General á körülményeknél fogva Kívánságos lett Ezredes Károlyinak Szathmáriy Gróf, nak Hívsége felöl, kivált azon időtől óta, mióta vala mi Tolay, nevü zendülésekre Ezredes. – Károlyi tehát el tanulván magafelöl á gyanússágot oszlatni, gyorsabban mint más ok, kívánta á Nemességet azon pór nép üldözésére, melly az én Lábjaimat Zsarnányolt á nemesség jószágaiban, és miután az Megyéje határiból ki tergette, üzőbe vette, és mindenhol szétoszlatni igyekezett á hova csak ment. –

Mind ezekről én semmit sem tudtam, addig, míg Majos hozzám nem érkezett. – Én ezt á zavaros Ezredest helybe nem hagyhattam, melly rendeleteim, mel egyenesen ellenkezett. – A'mi segedelmet nekem Lengyel Ország Nagyjai ajánlottak, az még nem volt kész. pénz dolgában felöl Ödtem, kevés reménnyen helyzettem abban is, a'mit a' Francziai Követ. – igért. – Es igy á nehézségek, mellyel mindenöl, dalról növekedtek, és á bizonytalanságok, mik

Eözött

között lebegtem, azt jó sollák, hagynám abban
el menetelemet még most. — De az a' nis a' nép
állapotjáról, helyzetéről nékem elbeszélést, vezetett
mesénél képzelhette velem a' halasztást. Sőt tud
tam én azt, hogy a' nép' fel lobbanása nem sokáig
sóká tartani: és ha ez az első tüz egyszer kialszik
a' második soha sem fogna olly élté keny lenni. — Ezt is el
gondoltam, hogy ez a' nép buzdítva igért segitségem
által, ámbár rendeleteim ellen, oltalmúl választ tetése, hasz
tal fölleledni, azt fogják közönségesen bírálni, én vagyok
annakokáért, ölet oda hagyván. Ez a' nép nem fogná ön
magának szemére venni oltalan vágást, hanem csak reám
hivatkozánék, és azt hitetné el magával, hogy szükségé
ben vele nem tartottam. — Ezen fontos dolgot Palatinus
gazdámmal, kivalóban értelmes, okos ember volt, közlöt
tem, de éretlen meg hányván vetvén az okokat, mind
az egyik, mind a' másik részről, egyenesen meg val
lotta, hogy illy változandó körülményekben ő nem képes
nekem tanácsot adni. — Tűz dicsvágy, hazám szabadsá
gáért buzgalmam, nemes indúlatom, és arra különös
figyelmem, hogy semmis szememre ne hányjanak
tanácsot adtak nekem. — Igy hát ügyem' igazságára
és az Istenre bizván magamat, miután sok érzékeny
könny búcsúzása közt Csécsén vettem barátimtól egy igen
erős

napnak estéjén, igen vegyes számból állo sza
lasinai őrtanyától kivétetve, el indúltam. —

Már feltűnt meg tettem, a' mint Drohobiczba
értem, mi egy napi járó Magyar Országi határitól.
Követ jöttek azzal a' hirrel, hogy ez a' fel fegyverke
zett gyülevész nép, vezér és fényi szék nélkül bortól álom
ba merülve lévén, Dolhánál, Máramaros Vármegyében
Károlyi által széllyel szerencsésen, hogy zászlóit el
vesztette, és hogy a' megfutamtatásnak idején kívüle
szaladozva, meg vontát magokat a' közeleső hegyekbe
hol parancsolatimat várják.

Ez és illy nyomorúlt volt kezdete a' Magyar
háborúnak, és én nyilt szivvel ki mondom, hogy e' val
lásához kezdvén, azokat a' szabályokat magam
előtt nem tartottam; csupán Istennel tüzem, és Hazám
szeretete lelkesitett. — Még vissza húzhattam volna
magamat, és elég okom is lett volna arra, de a' népnek
bennem vetett bizodalma, és hozzám ragaszkodása
bátoritott, meg erősitett Istenében, és jelentésem
mellett maradván, el küldöttem Kálnoky Istvánt
Vizniovetzky Alexzeghez, és Potoczky Palatinus
hoz, hogy siettesse a' segedelmet, mellyre vártatott
tam. — El határoztam tehát magamat útam további

folytatá

folytatására, azért hogy vissza gyüjtsem az el szórt népet, Lengyel Ország' szélén tsatában várjam a Tegzes sereg' érkezését, ne hogy a nép haza szaladjon le a vila Podiák. Az irás állításának előtte, hogy igen könnyedén ájtsa lehet az együjteni, és hogy a Munkátsi Uradalmamból 3 ezer gyalog, és 3 száz lovas várja érkezésemet az Ország szélén. –

Másnap tovább folytatván útamat egész Szolya falúig, Podoli Palatinusnak Katonáitól el nézetve, azon pillanatban, mintha a pusztán gyüsvágos illető hátra maradon adót a Karnám fel dezdni. Szolya lakosai el állottak útamat. – De ezen ezi vódás közben egy Tiszt reám ismért, és a' vesztegetés tárgya örömre és barátságra fordúlt. – Meg érkezésemnek hirére egy igen becsületes Kremenetzky Petronius nevü öreg jön hozzám, ki akkor Superior vólt egy Kamalduli Kláustromban. – Ő engemet kivitt Ő magával kotsiban hordozott; és a' mint meg látott, nyaki könnyeket borítottak el szemeit, és nem győzvén eleget nézni, egész a' határ szélig el kísért. – Azutáni években sok hiv szolgálatot tettem nekem, és a' mint a' Muskai Tzárhoz küldött követségemben el járt, a' Muscovita Orosz Birtokosoknál nyertem el. – Így útazván egész nap, este a' hegyek szorosiban el tévedtünk, és más nap reggel el nem érhettem a' kitüzött helyre, meg, állapodtunk Klinecz Helységben, melly a' Lengyel Országot, Magyar országtól el választó Beszkid hegynek tövében fekszik. – Ez történt, ha jól emlékezem, Június 16dikán 1703 ban.

Nagyobb bátorság okáért meg parancsoltam, hogy vezessék hozzám a' sereget, melly a' hegynek túlsó oldalán feküdt – Az meg érkezett délsáj ban, borokkal, és szarvasokkal jegyverezve, és alig találkozott közte két száz gyalog, kitsiny rossz parasztpuskájok vólt vólna, és ötven lovag. Ezze Tamás parasztsárpai jobbágyom vólt a' Vezérök, ki Tisza Albertel egy istenfélelem s sivánnyal, kit gonoszsága miatt üldözőbe vettek. – Mind azokkal között, kikkel a' gyülevész népet igazgattak, nem vólt több, ki katonának tehetnék nevezni, csupán Mórics, és Horváth, az elsőnek hajdan közkatona vólt a' Munkátsi várban, a' másik mint táplár szolgált a' Kemenes alatt között. – A' többi a' Nép salakja, melly ragadozás közbe vadúlva a' hadi mesterség elemeit. – Mórics, ki velem vólt, nemesi jogánál fogva magának akarta tulajdonitani a' vezérséget, pedig fiatal, részeges, szemtelen, pusztai létére, ő ezen hivatalra sem, miképp sem vólt alkalmas. – De a' népség nem akart parancsaira hajtani, azon természetes gyülölség miatt, mi a' közép, és Magyar Nemesség között létezik. – Pap Mihály öreg szakállas, nagy iszákos a' paraszti felkelezésből akarta verekelni

relni a' lovafságot: szóval mind Ketten olly egyenerlenek, olly tudatlanok, hogy csaka' Káplári hivatalra sem váltak volna által, mások; de minthogy a' nép öket becsülte, nem lehetett hivatalukból ki-tenni, és helyökbe nállok jobbat hirtelen nem is lehetett találni. —

Ez a' paraszból álló kis csapat, így öszve csoportozva, örömének első kiömlését, és puskázását a' mint mérvélelhető szüntetni kezdette, beszédet tartottam hozzá: némellyek úgy látszott, nyelvemről rám ismertek, mások kétkedtek, ha vajj on igazán én volnék é? egészadáig, míg végre, hosszas bé Felgyetelem után kétségökön eloszlattam, tüzesen fejezvén ki előttök hazám iránt buzgalmamat, és hozzájok viseltető egyenes indúlatomat; ennél fogva ök nekem hivséges esküdtek, örömmel, és nagy kézséggel. — Ön magam rendeltem el ököt, csapatokra fel osztottam, ököt parancsoltam, és éjszaka körös körül járkáltam, hogy külömös, és egymás közti tiltos beszédjeiket alattomban halhassam, és tudhassam, micsoda indúlattal vannak irántam, és vezéreik iránt. — Kelessék jelenlétembe osztatott ki; arra ügyeltem, hogy ennek a külömben is Felette gyülevész népnek, se bor, se pálinkát ne hozzanak. — Rendeletes kihirdettem, és birságot állittottam, a rend, és fenyiték fel ügyelésére, úgy hogy mindjárt eleintén az igazság ki szolgáltatásának példái, és a' Szeretetességö, és megszegöl irtam, a' kemények ségen ki tüntetvén, a' bün, tetéstöl való félelem zablán tartsa ezt a' katonaságot. —

Alig a

Alig telt el két nap e különféle jóakaratoknak, gyözedelmi, mellyalatt meg érkezésem hire a' Mundácsi Uradalomban el terjedt, lehetetlen azt a' tüzet, azt az örömet képzelni, mellyel a' nép mindenfelöl hozzám tódult: csapatonként hoztak a' kenyeret, húst, és egyébb szükséges élelmi dolgokat. — Azokat kisérték a' szonyok, gyermekek, és engemet távolról meg pillantván térdre estek, és hátamat a' keresztes orozás módjára tették. — Nyájas sógból ered ett könnyeik ömledeztek, mellyekre szinte az enyimek is meg indúltak. De nem csak azt nyilvánitani buzgósága, és jó indúlata ezen népnek, hogy tehetségéhez képest elszántan szolgáltassa, hanem hatalmában is vén Felségeikre, és gyermekeikre bé szerkesztődtek ezen katonasághoz, és többé el sem váltak tőlem, és mivel puskájok nem volt, kardokkal, vasvillákkal és bárdokkal fegyverkeztek fel, és bizonyossá tettek, hogy ök velem élni, vagy halni kéjszek. — Néhány nap múlva seregemnek száma három ezerre szaporodott: azzá' paraszt tüz, melly ereje felül múlólag magában bizakodik, napról napra növekedett. — Jobbágyaimnak ily jó akaratjok kapnálni akarván, könnyü volt ököt arra birni, hogy ígás lovaikat Kölcsönözzék nekem a' lovagok szaporitására. — Így lovasságom paraszt puskákkal el látva 300ra

menet

ment, a' mit a' növekedő hir szinte annyi ezernek trombitált. —

A' mig ezek a' határ széleken igy történtek, Károlyi a' Dolhai expeditio miatt, büszkén, és örömtelve vitte a' Bécsi udvarba az öt zászlót, mint hivségének zálogát, 's csalhatatlan bizonyságát annak, hogy ő a' támadókat széllyel szórta. — Győzelmének ezen jelei meggyőzték az udvart a' felől, hogy az általam, vagy ön magától támadott népzendülés végkép lecsilapítatott, ezért kapott Montekukulli ezerede parancsot, melly a' garnizonokat ki véve, egyedül vólt Magyar Országban, hogy menjen sietve Olasz Ország felé. — Seregeimnek száma, valamint bátorsága is növekedvén, e' szerint Magyar-Ország határain belől vonúltam, mint Cæsar Rubikonon, hogy a' Lengyeleknek terhőkre ne legyek. — De ezeken a' hegyeken se mulathattam sokáig, mivel földje egyebet zabnál nem terem; a' zab kenyeret pedig csak az eheti, a' ki ahoz szokott. — E' végből mindenfelé embereket küldöztem széllyel, kik hirül hozták, hogy semmi ellenség nem mutatja magát, 's közel sincs, és igy el határoztam magamat a' Munkátsi térre le szállni, hasonló nevü Városba embereimet bé helyhezni, melly a' vártól egy jó álgyú lövésnyire feküdt: a' mellett sem seregeimnek



geimnek szaporithatása, sem élelem találása felől reményem nem lévén, nem maradhattam tovább a' hegyek között: külömben is a' magyar Katonaság, melly a' sikhoz van szokva, iszonyodik a' hegyek közti mulatástól. — Titkos követeim által fel szóllitottam a' Kiszántúli népséget, a' Hajdú Városokat, a' Jászokat, és Kúnokat, hogy jöjjenek a' sikságra. — A' vár Garnizona, melly alig tett ki 500 Német gyalogságot, semmi akadály nem vólt szándékomban; mivel eggyik részét az öregség terhe nyomta, a' másik rész pedig házasságra lépett a' közeli falukban, és irántam hajlandó vólt. — Ezen Garnizonban találkoztak többen ollyan Kisztek, kik házamhoz kötelezve vóltak, és a' kiknek segitségök által reménylhettem, hogy az erősséget el-foglalom. Ezen okok késztettek le szállni a' hegyekről, és a' Városba venni az állás pontot. — El rendelvén úgy a' mint csak tudtam, a' gyülevész népből álló gyalogságot, és lovasságot, három napi marsch után megérkeztem. — Parancsoltam a' vár előtt holmi apró csatázást tétetni a' Magyar szokás szerint, hogy gyakoroljam, és képezzem a' katonákat, a' lovakat szoktassam. — De helyhezvén a' Gyalogságot a' Városba, vissza parancsoltam a' lövöldözőket,

és

és őrőket rendelvén, ottan meg állapodtam. - Alig-
töltöttem néhány órát nyugalomban, egyszerre zavar,
lárma támad a Városban, kiabálás, veszekedés, puska
ropogás. - Borral bőven el látva lévén a' Város, a' pin-
czék' betörtetésére a katonáknak senki sem gátolhatta.
Kiszuek, katonák, parasztok, mind egy bordába-szőttek,
együtt dorbézoltak; és e'szerint borral el telve veszeke-
dés, és verekedésre került a' dolog. - Magam egyedül
józan és hideg vérrel tartóztattam a' rendetlen sok a-
ságot, el annyira, hogy be-törvén a' hordók' fenekeit, meg
Jesztottam őket alkalmatlól a' részegségre. —

A' Jel lázzadott, bódult nép' zavarja közben
az őrök értésemre adták, hogy valami Thüri nevü Re-
formatus Pap érkezett a' várból ki küldve, ki előttem is-
meretes volt, és a' ki velem a' Városból a' várba szalad-
ni akarnak kérelmét szerencsés előzölni. - Őket én szíve-
sen fogadtam, és a' mint tudakozám tőlle a' várbeli
dolgoknak állását, többek közt arról értesített, hogy
Auersberg Graf, az erősség' igazgatója, kit én igen jól
ismertem, valhatatlan tudósítását kapott, hogy a'
Montecuculli ezerede, a' mint a' Jászságon keresztül
ment volna Pest felé, meg támadtatott, és egészen meg

verettetett. - Ez a' hír előttem annyival inkább ki-
telesebbnek tetszett, mivel az előtt levével útasít-
ván vissza a' Jászok, és Kúnok küldöttjeit, kik azok-
nak hozzám való hívségéről bizonyossá tettek, és
készségöket jelentették a' Jel rendülésre, s hozzám
csatlódásra. - De ezen újságot, bár mi kedvező volt is
az munkálatimra nézve, másnapellenkező hírek za-
vartak meg. Ugyan is egy csapat előre küldött katona-
ságom Szerencs Vár felé, melly két mérföldnyi távol-
ságra esett, hogy egy záporral jó némer pattantyús bá-
vasság, melly a' puska-poros szekerek mellé volt rendelve,
meg halván érkezésemet, jónak látta meg állapodni a' mon-
dott erősségben, ne hogy veszély érje ezen hadi muníción-
Én annak a' vár nak fekvését igen jól ismertem, az min-
den oldalról Ő árokkal volt körül vive, és vizzel teli átok szán-
czal, hol a' Németek teljes bátorsággal voltak az én
rohamaimra Jegyverzett katonáim előtt. - Pénzel láttam te-
hát a' dologhoz; olyan embereket küldöttem oda, kik a'
várhoz ragaszkodott juhallokat, és istállókat gyújta-
nák meg, hogy így a' tűz a' kastély külső kerületébe akad-
jon, hol a' szekerek állottak. - Ezen terv mellett, még
egy csapat puskást is kiválogattam, s oda küldöt-
tem, hogy a' bokrok között, és nádasban lesben előbb vén

támadja

támadja meg az ellenséget, hogy ha á tüz próba el nem sülne. – De ez á gyülevész nép, semmi katonai vállalatban gyakorlott nem lévén, m. u. az egész napot az ország úton el töltötte, vissza fordult á nélkül, hogy az ellenséget á kastélyban háborgatta vólna. –

Azalatt, mig igy munkálódtam, kitsiny had seregem naponkint növekedett, és á közelebbi vármegyék' nemesei is hajlandók lettek hozzám, á leg szegényebbeket magokközzül hozzám küldötték, meg tudni helyzetemet, s erőmet, és hogy mik vólnának feltételeim. – Némellyek figyeltettek á veszélyre, mellyben az alattomos gyilkosok miatt forgok, kiket á Németek meg ölésemre küldöttek. – Másokazt á hirt hozták á Montekukulli vasas regimentje felől, hogy az már Unghvárba érkezett. Ezt á túdósitást bizonyitotta egy más nemes ember is, ki csak most érkezett, és á ki néhány napig útazott á mondott regementtel, és igy ezen hirnek valósága felől semmit sem kétkedhettem. – De előttem az igen fontos következésü dolognak látszott, ha mindjárt első hirére egy közelgető regementnek, magamat vissza vonnám, egy olly hadi sereggel, mellyet 10 ezer emberre gyanitottak számithatni. – Ez á lépés el vehetné bátorságát mind á seregnek, mind á földnépének, ámbár hittem, hogy az sokkal jobb vólna, mint á minden óldalról nyilt helységben, hol á házak

fábúl



fábúl épültek, és szalmával fedettek, nem lévén több 3000 gyalogságomnál, és 500 lovagomnál, azok is jobbadán paraszt puskákkal fegyverkezve, mint be várni egy 1.200 vasas lovagokból álló sereget, és igy ön személyemet s hazámnak hasznait utólsó veszélyre ki tenni. –

E' szerint igen nagy szükségem vólt á jó tanácsra, mind azért, hogy á katonák tüzét élénken tartsam, valamint erejökben el bizotságokat is; mind pedig azért, hogy á sulyos veszélyt ki kerüljem. – Ezen üdvös tanácsot mástól nem várhattam, mint ön magamtól. A. a. ki küldöttem mindenfelé részenkinti csapatokat, és kémeket, feltettem magamba, titokban tartván á Németek' meg érkezését, azon részét á seregnek, melly fegyvertelen vólt, éjszakának idején, á két mértföldnyire fekvő Sz. Miklósi erős ség hegyei közzé rendelni, olly szin alatt, hogy á mint az parancsimat veéndi, kerülje meg az erdőt, á kastély körül, és jöjjön hátrúról vissza, illyetén módon azt hitetni el azokkal, kik az erős ségben vannak, mintha új seregek érkeznének. Igazi oka azonban ennek az vólt, hogy nagyobb részét seregemnek, illy ürügy alatt el küldjem, kik mind fegyvertelenek vóltak, s meg tudván á ki-küldött csapatoktól á Németeknek érkezését, legyen okom vissza vonúlásra, és hogy á nálam maradt nép, nagyobb részével seregemnek, öszve csatolva legyen, és á néppel azt hitetni el, hogy vissza vonúlásomnak ez, nem pedig á félelem azoka. E' szerint igen

igen csekély számból álló jól fegyverzetteket magam-
nál tartottam, s lecsugodtam. —

Más nap az ör, a' mint felváltani indúlt, a' ka-
tonza szigetében állított éjjeli strázsái a' mint a' Je-
lyón által menni, egy csapat ellenségre bukkant, melly
azonnal rá puskázott, és vissza nyomta. — Én épen akkor
ebédzém pálfalásomon, midőn ez történt, egyszerre láttam
a' többi lovagaimat nagy sebességgel elnyargalni há-
zam előtt az őrség segítségére. — A' nálam maradt csekély
számból álló gyalogság a' hár us varon felsül, és alig
vólt annyi időm, hogy annak egy részét a' folyosó kapuzá-
ban, a' másikat által ellenben, egy kis bőr mellé, melly a'
piacz közepén vólt épitve, ki állitsam. — Mondom nem
vólt több időm, mivel lovagaim kirtelen vissza fordúltak,
nyomattatván egy nagy zászló alatt: arról ugrattak
kapum előtt; és fellyel nyargaltak. — Az ellenség kés
tűn közzé fromlt, és dobra lövöldözésem. Én lóra
ültem Majorsal, és nehány lovagokkal, kik a' kapuban,
melly nyitva vólt, meg állapodtak; és a' mint a' Skadron
ott el ment, ezek sebesen reá ütöttek: Majors meg támadta
a' Kapitányt, ki az előtt való estve dicsekedett, hogy kardja
hegyére fogja ma tűzni az én epémbe mártott szivemet,
és meg ölte, és mint egy 30 ott halva maradt. — A' Skad-
ron meg zavarva ment a' temetőig, melly a' helység vé
gén vólt, és ott meg állapodott. — Ezen kedvetlen helyzetben
nem vólt



nem vólt semmi el vesztett való időm: magamat védő
állásba kellett tennem, olyan házak között, mellyek falmá-
val vólnak fedve, és mint vátt val kerítve, honnan a' vissza
vonúlás igen veszélyes vólt a' lovasságra nézve, nem tehet-
vén azt, hogy az egész hadi sereges fel tartóztassuk. —
Sokan úgy vélekedtek, védelmezzük ott magunkat, de ha bár
kő-fallal ben vólna is ott a' hár körül kerítve, még is a' várból
oda szolgáltó ágyúknak kénszelenek tétünk vólna engedni.
Azért a' vissza vonúlást legjobbnak néztem.

Én bátorítottam az enyimeket, menő colonőlba
fzorítottam, nem igen rend szabállyal, mert nekik rendes
tartani lehetetlen vólt. — A' Kém ek a' fromfzed házas
fel gyújtották. A' szél füstel be-borított minket, a' mit
én haszenáltam. De midőn a' piacz közepére értem, a' csa-
patom bajba hanyatlani kezdett, és meg akart fordúlni.
Meg állítottam az elejét, azt bizditottam, és meg-indúl-
tunk látára a' Skadronnak, melly azzal nem gondolt, szá-
mot tartván vélhetőleg az utója meg támadására, midőn
elölről vetünk lembe fálnak. Én a' Colonne közepén vól-
tam, mint egy tizenöt lovaggal, magokat el szánva da-
czolni mindennel, a' mi elébe akad. — Egy kis legény elő
jött hozzám, és tanácsolta fordúlnék a' pasa felé, ő
ott tud egy vizenyős helyet, mellyen a' gyalogság kö-
nyen által gázolhat, és az orosz végi gyepűre elérhet,
onnan csak hamar a' fröltőre, és a' fákkal borított ma-
gas hegyekre. — Nem ingadoztam arra hajolni. Az ellen-
ség körül fogta a' várost, szándéka lévén minket abban
meg égetni

meg égetni, és c'mellett várta a' várból érkező gyalogságot. – Ő egészen el bámúlt, midőn minket a' Patakon által menni látott. – Néhány Skadron utánunk eredett, de már akkor a' gyepük közzé értünk. onnan néhány lépésre tévén – a' jöttök hegyre jutottunk, melynek tetején meg állapodni parancsoltam: Ott égre vettük a' gyalogságot, melly a' várból kiindúlt, némely apró ágyúkkal: a' Monte Cukulli Regementje Skadronokra osztva a' forrós útszából a' mezőre helyezte ki magát. – Illyen módon védett engemet az Istennek láthatatlan keze ezen veszedelemben. – Ez alkalommal minden kárt ezen veszedelemben. – Ez alkalommal minden kárt esközömet el veszettem, melly ugyan kés által vesztébe vólt ralva, de inasom' bátorsága miatt el fejlesztette azt a' kéjszen álló lóra rakni. –

Első gondom vólt parancsolni Küldeni, azon fegyverletlen seregeimhez, mellyek a' Sz. Miklósi kastély körül vóltak; ők szerencsétlen esetemet meg hallották a' szalad ástól; kik még azt is ragaszották akkor, hogy engemet körül fogtak, és meg ölnek a' városban. – A' szegény nép el csüggedve siránkozásra fakadt, és jeles szóval jajgatott a' mint az Oroszok jöttek; panaszhangja vissza hangzott a' völgyekben, és hegyekben, Ezen nép gyászos búsongásának rajzolatja hihetetlennek fog látszani az olvasó előtt, valamint annak hozzám ragaszkodása. A' kiabálás fületlenné csaplodta



csaplodta az alatt, mig a' hegyről vezető úton, az erdőben lefelé mentünk. Siettettem addig menetelemet, hogy a' Lengyel határ szélét el érjem, attól tartván, ne hogy el vágják útamat, vagy a' Németek, vagy a' Máramarosi Németek, a' Latorcza, vagy a' nagy, és kis Pinnye völgyeiben. Igy két napi utazás után el értem szerencsésen Zavatkába, melly hozzám tartozó falu lévén, épen Lengyel ország szélén fekszik; és igy néhány nap múlva, oda érkezésemnek hire el terjedvén, a' nép búsongása csillapodni kezdett: azt lassankint öröm váltotta fel, és öszve csoportozva egyre sietette magát. –

A' Németek büszkélkedvén győzedelmökben, tanyát ütöttek ágyúk mellett, nem tartván tanácsosnak engemet üldözni a' hegyek között. – Eltelvén Június hónapja illy kedvetlen történetek mellett; épen a' vége felé, a' Magyar jól el készült lovasság fényes nappal a' vár szeme láttára, a' Monte Cukulli ezerede előtt, meg érkezett, hogy magát hozzám csatolja. – Ez a' sereg jó katonákból állott, való, dodva zsákmányival, mit darabidő óta gyüjtött a' Fiszán túli mezei lakosoknál; de üldöztetve a' vár megye Fő, és Al Ispánjaitól nem maradhatott többé a' siksá, gon, felém vonta magát. Idő múltával ezen seregnek nagyobb része, legyőzvén zsiványsági vadságát, ember, séget, és erkölcsösödést gyakorolván, rangot, és katonai hivatalokat érdemlett. – A. u: csak hamar Dercsényi ~~Prof~~ – szerencsésen el végezvén Varsói útját, hozzám érkezett

érkezett, hozván magával két oláh kompániát a' kisri +
+ Bántól, két dragonyos, és még más kettőt Viszniovetzky
Princztől. – A' nép bátorságot nyert e' csekély-segitség
érkeztével, az a' remény biztatván, hogy még több is fog
érkezni, és azért is – mivel Bercsényi pénzt is hozott ma-
gával. – A' Franczia követ is bizonyossá tett engem a' fe-
lől, hogy nem sokára 5000 velenczei aranyat fog küldeni.
Egy hólnapi zsóldjokat ki fizettettem a' katonáknak, hogy
annál inkább engedelmességre birjam, és zászlóik alatt +++
tartsam. – A' feljebb emlitett magyar lovasság arról értesi-
tett, hogy a' nép közönségesen nyugtalan várja lemenetele-
met a' sikságra, és hogy sietnék valami úton módon a' –
Tiszán által szálni. – Minthogy pedig a' lovasságot a' he-
gyek közt szaporitani szinte lehetetlen vólt, előterjeszté-
sök helyesnek látszott; körül belől 400 lóval, és 2000
igen rosszúl fegyverzett gyalogsággal, mi a' város meg-
támadása után fenmaradott, a' térségre szálni igen bajos
vólt, magúnk után hagyván a' Montekukulli ezeredét;
Borezova, Lisza, Szamos mind ki vólt áradva: mezőket
erdőket sárral, iszappal mind elboritotta: medrökhöz
közeliteni lehetetlen vólt. – Ezen nehézségen erőt vett, a'
katonaság' bátorsága, és a' kénytelenség, a: u: nem is lehe-
tett tartóztatni sokideig a' Lengyel országból érkezett
seregeket a' határ szélén. – A. u: a' mint meg tudtam
bizonyos tudósitásokból Julius végével, hogy a' Beregi,
és



és duguczai nemesség 100 német gyalogsággal a' –
Szathmári garnizonból, és annyi lovaggal, a' Montekuku-
kuli regementjéből Lisza: Becs nevü falu felé vonúlt
Csáky István, a' mondott Vármegyék Főispánjának
vezérlete alatt, és hogy szándékok vólna engemet a' folyón
által menni akadályozni, hogy ezen seregnek másik ré-
sze Beregszász mező-városomba helyheztetett a' folyón
innen; el határoztam nagy szorgalommal, és titokban eze-
ket meg támadni, menvén a' hegyek és szomszéd erdők mellék
útjain, azért, hogy őket meg zavarjam, és az átmenetelre
szolgáló ladikjaikat el foglaljam. Hajnal hasadtával
indúltunk meg, és csak néhány órát pihenvén a' következett
éjjel, mellyigen essős vólt; el értem a' lovassággal Bereg-
szász szomszédságába, hol hirül hozták 25 német, és
annyi magyar katonaságnak ott létezését, többi a' folyó-
nak túlsó partján állott, hogy engemet szemmel tartson,
minthogy a' hir rémitő nagynak terjesztette seregemnek
számát. – Hogy ezek kezem közzül ki ne suhanjanak, az
átmenetelt, mellyet 15 el-sántzolt német gyalogság őrzött,
el foglalni szándékoztam. A' gyalogságom még nem
érkezhetett oda a' sáros út' alkalmatlan vólta miatt;
de lovasaim meg támadták a' sánczot. – Ezalatt a' Néme-
tekből, és magyarokból álló osztály vissza fordúltában
oda közeledett, nem tudván mi történt. – Én csapatokat
állitottam lesbe, hogy azokat meg lepjék; de midőn ezeket
észre vettek

észrevették, és látták, hogy el nem illanthatnak, be sza-
ladtak a' folyónak egy tekeredésébe, hol őket a' túlsó parton
álló, német lovasság, és gyalogság, valamint a' Vármegye
istáki tüzelése nem csak fedezte, a' folyón által menni, hanem
segitette is bátorságba helyzeni. – A' Zavatkába hozzám
csatlódott magyar lovasság azokat elég vitézséggel zaklatta;
de félvén, hogy a' derekabbakat közzülök el vesztem, meg szün-
tettem a' csatázást, addig mig a' gyalogság meg nem érkezik,
de ezek, amazokat keményen szoritván, meg támadták, rájok
~~rohtatnak~~ rontottak, a' kiknek egy része a' Tiszába ugratott
és ottaz iszapba fült; mások szaladással akarván menekedni,
vagy el fogattak, vagy meg ölettek. –

+ Ez vólt kevés érdekü első alkalom. + Azonban a' ma-
gyar lovagoknak bajnoki tettét, még magok a' Németek is
csodálták. – Ezen üt közet alatt, egy Német trombitás, kit
a' Tisza térén el fogtak, meg szökött, és nekem igen nagy gon-
dot okozott, gondolván, hogy tölte meg-tudják, mi csekély számú
seged sereget hozott ~~Gr.~~ Bercsényi, a' mit a' köz hir-
ollyan igen nagyitott, 's talán alkalmat szolgáltat az ellen-
ségnek, a' garnizonok' össze szedésére, és a' Montekukulli
regementjével, melly Munkácsnál feküdt, össze kapcsolva,
engemet be borit a' folyók össze szakadása közé, hol
akkor állottam. – Ezért vontam magamat vissza szomszéd
Vári Városába azon czélból, hogy a' Borsova folyója, melly
a' Várost két felé hasitja, engemet fedezzen, öriztetvén
annak hidját. – El fáradott lovagaim, és a' sáros útban el
bágyadt.

el-bágyadt gyalogaim szinte kezdettek magokat nyugalom-
nak adni, midőn a' szaladók azt hozták hirül, hogy a' Montecu-
culli ezerede Beregszászba érkezett. – Ezen hirre össze gyüjtvén
seregemet, a' hidat le rontottam, és mi után örőket állitottam
ki, nem tudtam el határozni mihez fogjak, mert jóllehet úgy
látszott, hogy a' Borsova folyó fedez minket Montecuculli
előtt; de az ellenség, mellyel meg üt köztünk, hátúnk megett
van, 's a' Tiszán által jöhet. ~~Gróf~~ Bercsényi véleménye
vólt a' hegyekbe húzódni, és kétségen kivül ez a' tanács jó
vólt; de heve a' lovasságnak, melly a' Tisza térségét kivánta,
e' szándéknak gátat vetett. – A' közvélemény azonban, és
seregeimről támasztott hir másik akadálya vólt a' hegyek
felé húzódásnak, attól is lehete tartani, hogy az ellenség
ki puhatolván gyengeségünket, nem indúl e' üldözésünkre.
Mások azt állitották, hogy akár hogy 's mint a' Tiszán
által kell menni. – Ez a' tanács vakmerőnek tetszett,
mivel hajóink nem vóltak, és az út, mellyet tennünk kelle,
minket a' Szamosnak, Borzovának, és Tiszának olly
tekervényes össze szakadásukba vezet, hogy át-menetelre
szert nem tehetvén, vissza vonülnünk többé sem a' hegyek,
sem más felé nem lehetne. Én hajlandó vóltam ezen tanácsot
követni, nem azért, mintha előre nem láttam vólna a' vesze-
delmet; mert ámbár a' hegyek közzé vonván magúnkat, addig,
a' meddig személyünket bátorságba helyheztettük vólna igen
könnyedén, de nem a' közügyet, melly miatt munkálatunkat
kezdettük. – Azt is jól láttam, hogy a' Tiszán át-menti próba-
tételünk

tételünk, ön személyemre nézve igen veszélyes, de feltéte-
lünket végre hajthatván, abból véghetlen haszon hárámlik
á köz jóra. – Ennek okáért minden tétovázás nélkül szavamat
adtam á lovasságnak, mellyben leginkább biztam, gondolván,
hogy ha á gyalogság, és Lengyelek hátrálni fognának is, én
azokkal meg próbálom az átmenetelt. – Illy kétséges, és bizony-
talan tanácskozás közben, kettős meg támadtatástól fenyegetve
az éjj közelgetett; és az előre küldött őrök azt hozták hirül,
hogy á Tiszán túli ellenség á Németekkel, és Vármegyei embe-
rekkel hidat készitnek, ők á faragást hallották. Azok ellen-
ben, kiket Beregszászba küldöttünk, azt beszélték, hogy ott
nincs több, mint egy skadron lovag, kik á Tisza mellettí kö-
rülményeket jöttek meg tudni; de halván érkezésünket azok is
vissza vonultak. – Ezen oldalról tehát nem tartván á veszélytől,
mit előre is tudtunk, á többi részét az éjtszakának nyugalomba
töltöttük. – Korán reggel észre vettük, hogy á Vármegyisták
m. u. ladikjaikat össze törték, szinte vissza vonták magokat
Szathmárba: miért? nem képzeltük, és hogy á Vármegyék'
Nemesei mind haza takarodtak. – Azután tudtam meg, hogy
á meg szökött trombitás vólt oka ezen rémülésnek, azt
hirlelvén, hogy 40,000 Svéd és Lengyel jön egyenesen
Mármarosnak ágyúkkal, hogy Szathmárt meg támadja. –
Ezt á hirt á köznép költötte, hogy ohajtásának hizelkedjen,
á mit á trombitás valóságnak tartott. –

Ez á kedvező történet á Tiszán átmenő szándé-
kunkban meg erősitett. Esze Tamást előre küldöttem á folyó
mentében fekvő falukba, és mi őt Namény felé követtük,
olly

olly sáros, iszapos, és posványos úton, hogy á gyalog-
ság szinte egész nap derekáig vólt kéntelen gázolni. –
De mi olly nehéz? á mit á bátorság le nem győz? és mit nem
visz az ollyan végher, kinek jó indúlatja van? Ez á fegyvertelen,
félig meztelen nép, oda hagyva házát, 's gyermekeit, minden
oldalról hozzám csoportozott, és katonáimhoz csatlakozott, –
el annyira, hogy m. u. á malmok' segedelmével, és az elrejtett
csólnakok összegyüjtögetésével, mi más félnapba került, á
Tiszán által vergődtünk, annyi gyalogság, és lovasság ger-
keződött hozzánk, hogy kevés napalatt 8 ezerre számit-
hattuk hadi erőnket. –

Illy sebes, és tüzes fel támadása á parasztságnak
el rémitette á Nemességet, melly magát udvaraiba, és kas-
télyaiba vonta. Gyomrokból útálván földes Uraikat, azok-
nak barmait csordánként el vették, el hajtották. – E' sze-
rint á Nemesség nem tudván melyik részre hajoljon, á köznép-
től szintúgy, mint á Németektől tartva, bevonta magát
á nagy urak' kastélyaiba, és igen kevesen zárkoztak oda,
hol á Németek vóltak őrizeten. – Á Népség öszsze szaladt
á falukon, választott magának Elöljárókat, némellyek egy
kanász, mások gulyás, egy szabó, vagy borbély alá adták
magokat, á mint azoknak bátorságok felöl el vóltak
hitetve. – Így jöttek ők csoportonként, és bandában. Ve-
szedelmes lett vólna, szinte lehetetlen is vólt ezeket
más tisztekkel fel cserélni, mint hogy azok' helyébe jobbakat
nem lehetett találni. – Á nemesség á Tisza Becsi ütközetre
függeszté minden figyelmét, á mint már emlitettem: á
Beregiek,

Beregieh, és Ugocsiak meghasonlottak; a' leg-szegé-
nyebbje már táboromba jöddögélt; Többek közzül még
más nem jött, mint az Ilosvai familia, inditatván sze-
mélyem iránt viseltető vonzalma által; és házamhoz
különös ragaszkodástól. – Egyik közzülök vette magát
a' Huszti vár felé Máramarosban, arra akarván birni
a' garnizont, hogy azt adja fel, hozzám érkezvén a' másik
a' táborba. – A' szabolcsi nemesség Kis várába zárta
magát, melly vár posványsággal volt körül véve. – Ki
azt körül fogtuk, olly hirtelenmel, hogy fel szólitásunkra
majd feladja magát, de a' zsákmány reménytől lelke,
sedett nép a' palánkolás, kertekre, a' posványba akarta
hányni, hogy magának átmenetelt készitsen, sa' falakra,
és tornyokra fel mászon, mellyek igen magasak voltak.
A' nemesség sem ajánlatunkkal, sem fenyegetésünkel
nem gondolt, de azt megigérte, hogy semmi ellenséges
tettet el nem követ. – E' közben a' N. Várad szomszéd-sá-
gában létező lakosok buzditatván elő-menetelünkről,
tal, fegyvert fogtak Boné András vezérlete alatt,
lovasságuk szinte 4000re ment, s a' gyalogság három
ezerre. – Ők összegyültek Diószegnél, de néhány nap
múlva a' N. Váradi erősséggel határos V. Olaszi lako,
sai őket megtámadták, meg zavarták, és szétfel fel ver,
gették. – Boné a' vezérök segitségére érkezett, a' mint
meg tudtam, hogy meg-veretésök ön hibájokból, nem pedig
az ellenség ereje által történt; igen helyesnek itéltem,

Jó[illegible]



Jó[illegible] Bereségyit egy csapat lovassággal sebessen
oda küldeni, hogy Diószegben állitson egy garnizont,
és a' lovasságot vezesse hozzám a' táborba. Én tettetten
magamat, mintha az egész sereggel követni akarnám
Bereségyit: egyébb iránt úgy szólván egészen el pa,
rasztosodtam a' Verébsári mezőségen, várván vissza
jövetelét. Vállalatja néhány napig tartott: vissza jövet
hozott nekem mintegy 3000 lovagot, kiket méltábban
lehetett katonáknak nevezni, mint a' többit, mivel
nagyobb részre már szolgált volt a' török háborúban.
Én külön féle fogásokkal unszoltam a' Hajdú városokat,
fegyver ragadásra, de semmiként sem birhattam őket
arra addig, még Kállót birtokomba nem láthák, hol a' la,
kosokon kivül, csak 40 német van garnizonban. Tehát
e' vállalatot meg kelle próbálnom, és ezt a' négy bástyás
erősséget inkább be zárnom, mint ostromolnom: és hogy
ezen munkálat' kivitelében alatt, a' kedvező alkalmat el ne
szalasszák a' többi vármegyéken, Ilosvai küldöttem
Máramarosba, kit, vagy három beregvár megyei zászló
aljal.

Nemsok dombokkal fedezve már Kálló alatt
táborozam. a: u: el szántam magamas az erősséget
ostromolni. A' Diószegiek rettentő dühöjséggel ro,
hantak a' kapura, és gondolták azt betörhetőnek fej,
szével, melly igyekezetökben nem lett sikere. Semmi
sem vólt olyas, a' mi az ostromhoz szükséges; és más

módon

módot nem találván, lángoló nyilak segitségével akartam á házakat, és istállokat fel gyújtani, mellyek á sántz körül tömötten vóltak épitve. – Ajándékokat igértem á Lengyeleknek, oláhoknak, és némellyek válalkoztak, és egy házat meg is gyújtottak, de annak tüze elöltatott. – Azonban á gyúladás alkalmat adott á lakosoknak á vár commendans Hadnagyot arra kényszeriteni, hogy adja meg magát: és á tiszt 40 fő-ből álló garnizonával abban meg is eggyezett. – Az erősségben négy darab ágyútskát találtam, és néhány mázsa puska port, és imé ennyiből állott minden pattantyús szerem.

Mig ez Kállóban igy történt, az alatt szeren-csésen folytak dolgaink Mármarosban Ilosvay testvérekáltal. – A Huszti várban állomásozó Német katonák már több évek alatt nem kapták fizetésöket: Ők az igazgatóval nem vóltak meg elégedve. Ilosvay Imre becsúszott hozzájok, s nekik igérte ezen tisztnek minden vagyonát. – Ők azt meg ölték, á várat által ad-ták, és szolgálatba léptek. Mihelyt á Vármegye ettől az erősségtől meg menekedett, melly azt eddig korlátolta, az egész nemesség hivséget és küdött nékem, és követeket küldött parancsim vételére. – Illy gyors előre-haladás hire el terjedt az egész országban. Rabutin, ki á Császár részéről Erdélyt igazgatta, arról értesitetett: ő küldhe-tett vólna 4000 lovasságot tábori seregéből, ide nem





számitván az erősségek garnizonjait, de ezen Fejede-lemségnek óltalmazását tartván szemei elött, elégnek tartotta Kleklesberg Generalt öt száz lóval á határ szélre küldeni, hogy engemet szemmel tartson. Ez á tiszt, ki Ditrichnek neveztetett, közlegénységből emelkedett ezen hivatalra, és bárói méltóságra. Ő bezhelyzette ma-gát á Somlyói várba, holegy régi félig összedült kas-tély állott, hogy igy N. Várad, és Szathmár között tar-tózkodván, módja lehessen vagy az eggyiknek, vagy á másiknak segithetni.

A váradi Ráczok a Diószegnél történt szeren-csés munkálatomáltal fel bosszankodván, felégetés-sel fenyegették azokat á falukat, mellyek Dóné alatt fegyvert fogtak. Ezek é miatt zsibongásba jöttek, s látván előre, hogy ha é környéket nem óltalmazom, tőlök semmi szolgálatot nem várhatok. – El határoz-tam tehát magamat, éjjel nappal sebesen menni, és Olaszit á ráczok tanyáját meglepni, melly, á mint már mondottam, á Váradi erősséggel öszve rúgott. – Ezen okból parancsot küldöttem á Hajdú városokba, mellyéknek katonasága tüstént á mint Kállót bevettem, zászlóit lobogtatta. Kirendel-tettem nállok néhány száz könnyü három lovas szekeret, mellyeket Debreczen Városa fel fogváltani, á mi minden halasztás nélkül véghez is ment: mindenikre

hat,

hat, vagy 8 Katonát ültettem, és sokkal kevesebb időalatt
értünk Diószeg városába, hogy semaz ember gondol,
hatta volna. Ott ki pihenvén magát a' sereg, részint a'
Diószegiekkel fel váltatván, el indítottam Bercsényit
az Expeditióra, és én Diószegen maradtam olly szín
alatt, és terjesztett hír mellett, hogy én a' táborral va,
gyok, és hogy ha a' dolog kimenetele, várakozásomnak
meg nem felel, a' népet csüggedésében azon hiedelem,
mel bátorítsam, hogy én a' tábornak nagyobb erejével
maradtam hátra. – A' Gróf este felé indúlt ki, és elért
viradóra a' kitüzött helyre. – Midőn a' hajnal felvet,
jen, jelt adatott, s' véletlenül rá ütött a' városra, melly
nem volt egyébbel kerítve, mint karóból font, és föld,
del tömött rátéttel. – Nem is gyanithatott ellenség,
séggel el foglalván azt, annak tüzes adatott, a' rácz,
kat le-lövöldözésre, verésökkel a' hires Kiss Da,
lázzal együtt.

Ezen expedicio szerencsés végre hajtása
nagy következést vont maga után. A' váradi gar,
nizonban lévő Német gyalogság, annak falai
között zárva lévén, a' térség lakosai a' Rácz,
tól félni megszünték. – Ezen hasznokhoz még az is
járúlt, hogy az Expedicio élelmezését mindenhol
dicsérték, melly elegendő volt 20. vagy 30 ezer Rácz
és Magyar lakosokból álló várost el foglalni,
melly a'



melly a' mellett a' mint beszéltek, még jó védő
állapotban is tartatott.

Alig hozta vitéz Gr. Bercsényi győzedelmes
vidám seregét, új munkálódásra tüzesülve, és el,
készülve, azonnal fordíttatam elméneti szándékjo,
tá Klebelsberget megtámadni hasonló gyorsa,
sággal. E' végből küldöttem egy öreg tüzes
szavu rezvü deréb magyar ezredest, de levés,
sel megérkezéve előtt az említett Generál
Szathmár felé indúlt, nem hagyván a' som,
lyai vén kastélyban csupán 30 embert ló nél,
kül. Seregeim ő ellőtte vettek, de el jutván
a' Kraszna és Szamos folyói közt formált
szigetbe, azelső folyó hídját elégette, és szeren
Szathmárba vonta magát. Ez alatt a' Somlyó,
nál maradt gyalogság sikeresen megtámadá,
ta annak romlott falait, tőrül meghágta, és
a' vén lovagokat feladásra kényszeritette, kik min,
nyájan szolgálatomba állottak.

Ezen eseret valóban mind szerencséjén
mennek végéhez, de seregeimnek állapotját for,
gatván elmémben, hadi elvek szerént, és egy
igen tapasztalt Generálnak, Szathmárba vonúl,
ták 500 lovassággal, kinézéseim igaztán szól,
ván igen kedvetlenek voltak, mert ha még
mindig Munkács alatt fekvő Montecuculli
ezredé

szede által menne a' Dizsán és a' Számosról
fedezve, Klebelsbergel összevarolná magát,
közönyen széllyel szórhatná ide és tova, tsaknem
gó baromáimat, vezetsetve olly tiszteletről, tsak ha
di fogásokban és a fenyitékben egéjszen tudatla
nok. És így nem csak veszedelmesnek, hanemesz
telenségnek is látszott idő vesztegetni a' Szath
mári tsején, minden semmiségen kivül, hogy e
zen megerősitett és jövedelemben álló helyet el
foglalhassam, valamint az is, hogy hagyjam
ezen garnisont azellenség kezében, azon Vame
gye közepében, melly már nekem meg hódolt
a' nélkül hogy valamihez kezdjek. Így elhatá
rám, elhatároztam Szathmárhoz közelitteni,
hogy jobb módom legyen azellenség öjsze was
lodását gátolni, és a' tsendvédelmezni, a' Klebelsz
berg ~~kivo~~ kivapásai ellen, és mentsemben a' Nagy
Károlyi kastélyt elfoglalni, hol Károlyi Grófné
mulatott, férje távollétében – hi ahhoz ina vitte
Bécsbe a' Dolhánál elvett Zászlóbat 40 német
garnisonnal. De ezen szándékom az felülmúlta te
hetetlenségem. Ezen kastélynak négy kő bastyá
ja volt, és nagy árkolása teli vizzel, ágyúval
és puskaporral is jól el volt látva, De Káro
lyinénak Beregényi által előlegesen némelly
tsekély igéretekre ajánlottam, tsekintven magamat
mint,



mint ha őt ostromolni akarnám, a' kastélyo
lángba bonitani. Nehány nap múlva a' kas
tak a' németekre hogy azt általadják olly
feltétel alatt, hogy a' kik a' Szathmári gar
nisonba akarnak menni, bátorsággal vezesse
nek oda.—

Mig ezen Kraviczna folyója mellett így történt,
azt a' tsekély ujsságot veszem, hogy a' mesz
kegyi kircs olak Zsivány iránt am hirvegett
bizonyitni akarván, lejött Nagy bányára, melly
nevezetes inkább ezüst és arany bányáiról, mint
kincseiről, hogy azt nevemben részemre hajol
ni kényszeritse; a' labanczok vele egyesvégre lép
tek, és be fogadtak a' városba, melly kőfallal
van kerítve és tornyokkal ellátva, De a' nins
a' Dintye emberei rabolni kezdenek, a' labo
sok azonnal öjsze szövetkeztek vallásjaik
nak és vagyonaiknak védelmére, és Dintyét
meg ölték bolompos társaival együtt; minda'mel
lett a' város még is követeket küldött tetteiről
számolni, és eránt am viselteiő engedel
metségét bebizonyitani. Elfogadván a' zolnak
es követeiket – a' város részéről és nevében, meg
dicsértem tetteiket, és vissza küldöttem.

Károlynak bevétele után tábort ütöttem
a' Szamos mellett, Vetés helységnél, egy mér
földnyi távolságra Szathmárról, hogy módom le
gyen a'

gyen'á' német lovasságot az elsőség fel-hajtá'
szában gárolni; de ez a' mint meg hallotta
jövetelemet, meg jelent a' sulyá'parton, a' gá'
tot el-rontotta, hogy a' folyót szöritsa és egy
malomra vegyje; de Gyalogaim és ágyúim e'
lőre nyomultván, hátra-vonta a magyar Szark'
már erőségnek mind azegyik mind a' má'
sik oldalán szabad bejárás volt, a' mint azt a'
szamos körül folyta. E' két oldali bejárásra
nekem is szükségem volt; éjjeli őrjeim igen
közelmentek az erősség kijához; azomban
kisebben fogyat közés lévén, nem volt volna
táboromat szanálcsom két részre osztani. De a'
németek kaszárnyáik a' város közepülétét az
erősséggel, és őrjeim elég vigyázót nem lévén,
nem vettek észre az ellenséget, csak akkor mikor az
elsséggel a' várba be ment, és azoda rendelte'
seg már kisöntérlezett oda.

A' hoszas mulatás és munkátlanság,
ebben a' helyzetben nem tettszés a' nyugodalmat és
vagadományt kedvelő katonaságnak, azörül'
lás, mit katonai szabályok szerént tenniök
kellett, igen unnasó volt, olannyira, hogy a'
jobban fegyverzettek a' táborból el-illantottak,
és nem maradt más szolgálatomra, csak az,
melly ezen rossz sült elkészítve. E bajnak
orvos'



orvoslása a' elég gondot okozott nekem a' földnép'
ből össze olvadt katonaság között, kiknek a'
velök egy huron pendülő tisztjei semmit nem
tudtak, sem nem mertek parancsolni.

A' forrás ok a' nyár heviségemiatt ki szá'
radtak, a' patakok elapadtak, a' szamos bé felé
ágazván a' váron felül, mind bé áltat egyfor'
más vízzel egyformán el nem látható; a' mi
ana gondolásra vezetett a' lakosok be szédje'
zán, hogy vennem más felé a' folyó egyik ágát,
hogy a' várost ingerelje'm, melynek földvárai
és bástyái igen rossz karban állottak. Ez ok'
ból el határoztam magamat Dálfalvára men'
ni, melly ugyan a' vár ágyúinak kivóltéve,
de bolnoklal körül bonva. Hogy a' várbeli a'
gyú ne alkalmatlankodjék útunkban, az éjjel
szetem egy colonnéban s' vonalj Elöl ment a' lo'
vasság, a' gyalogsággal egy kerületet tettek a' colon'
nét fedeztem apró csapatokkal, mellyek közte'm
és a' erősség közt mentek. Elindultunk tehát
alattomban, és ki Dercsényi a' lovasság köze'
pén, elöttünk lévén az a' 30 német kis ombyó'
nál megállta magát, a' mint egyszerre elöt'
tünk a' dombon valami lovassági zsibalyok hal'
lunk, mint ha reánk akarnának ütni. Ter'
mészetesen lehetett volna azt tudni, hogy az
az ellen sályról jön, a' melly minket fedez, de a'
mint,

mint éjjen a' szoros ból ki alatt vonúlni, egyszer-
les fiatal nemes öldalam mellől nem nélkül
előre szalad, feltartya karabéjját, jelszót kér, és
feleletre nem várva, ellövi puskáját, mire az
én nemeseim szemközt fordúlnak és az elöt-
tünk menő colonne hasonlóképp megfordúl.
Minden zavarba jöve egy pillanat alatt, és
udvari embereim, kik harcúl álnak, a' néme-
tekre kezdenek lövöldözni, liberelől a' colonne
szintúgy, felénk nyomúlnak: ölet ellenségnek
nézek, és látvám közülök nehányat öldalam
mellett elesni. Ebben a' dühös zavarban egy-
más kezdenek öldözni; a' mint ének Pertvé-
nyi kialakunk onnan vergődni, ennek lova
meg botlott, ő lebukott, én gondoltam megvan
ölve. segítségére vittünk: ő elájúlva talál-
tuk egy halálos sebtiatt a' fején, mellyet e-
zen közben kapott, a' hogy őt felre vittük, én a'
gyalogsághoz szaladtam kiáltván mindenfe-
lé szüretet, és hogy semmi sincs. A' gyalogsz-
tályt megállítottam, csak az elejét rövidítettem;
idő szárasva a' zenebona csilapodni kezdett, és
kivilágosodott a' tévedésből eredett lárma.

Ily nagy rendetlenségben elzelven nagy
részt az éjszakának, hajnalban táborrüzöttem
Pálfalva



Pálfalva mellett, és még az nap elkezdém gá-
tat emelni a' szamos on, a' mint szokás a'
malmoknál, azért hogy a' vizet mind egy á-
gokba vegyem, a' mint már emlitettem, és
a' másik ágok szárazon maradjon. Ber-
csény ki fejére nézve az esés miatt igen rá-
szúl ereszvén magát, hárolyba ivettem. Az
alatt még a' gátat közepettem, a' német lovas-
ság a' másik partján a' folyónak, felénk tar-
tott; egy jó csapatot lovagaimmal ellenök rendel-
tem; de látván előre mi történhetik meg, a' gát
elébe egy barricadot rendeltem, azért hogy
a' lovasság nyomattatni találna, illy módon
segítségére lehetne. A' történet meg mutatá
tő-nézeteimnek hasznát, mivel azok, kik a' lo-
vasságot igazgatták, egészen tudatlanok lévén
a' hadi fogásokban, a' nélkül hogy rendbe szed-
ték volna magokat, az ellenségre rohantak
és zavarba jöttek, az ellenség őket vissza
nyomta, s nehány zászlójokat elvette, de ve-
ket kevesen kaptak, még kevesebben estek el.
lovagaimnak jobbik részre illy gyalázatosan üt-
közvén, a' németek szivét kevélyen dagasz-
totta, és az enyéimekét elcsüggesztette. Ezzel
lenségnek nézte olyan közeli helyen tovább
maradni, a' hova az ellenség minden veszély
nélkül

„nélkül a' bokrok miatt gyalogságát küldeni,
és táborontta csaphat. Ennél fogva amint
ágát elkészülte, Veres melle vezettem seregemet
palástolván visszafordulásomat, különösképe szi„
ves ürüggyel, nehogy ~~a hogy~~ katonáim hát„
rálásnak képzelgjek e lépésemet.

Inkább lehet mondani a' tolvajoknak, nem
hedig a' katonáknak száma növekedett a' tá„
boron kivül, hol a' nemesek jószágait pusz„
tították; ők azon csapatjaikhoz tartozó kato„
nák neve alatt éjszaki vagdalkáit kemény házak„
ikat, kastélyaikat, a' hova be nem ronthattak, be„
szegezték. A' k. várdai erősségbe bezárt nemes„
ség már is kinüzte Zaizlóit Diószegen, Ná„
ramaros vármegyéje 4000 gyalogságot és 800
lovas sággal szaporította seregemet. Báró
Revnyei Farkányi kastélyába bezárva, el„
unvan magát védni, capitulált s táborombo
jött. Ez a' hazája szeretetéről lángoló polgár
előbbi erszendejét a' török háborúban töltötte, és
jobban ösmerte a' hadi fogásokat, mint közülünk
akármelyik, ennél fogva Bercsényinél igaz„
gatóvá rendeltem, ambár kinzó podagrája mi„
att olykor olykor nem jelenhetett meg a' ha„
tonai szolgálaton. Ekkén időben azt is meg hal„
lottam, hogy a' Montecuculli ezrede Munkácsról
vissza,



vissza fordult, és Tokaj alá szándékozik szál„
ni; En könnyebbülést nyervén szával, hogy több
felés emberekkel tanácskozhatom, ökét összehi„
vattam, s velök tanácskodtam, mi tevők légyünk
a' szathmári erősségre: nevére Ő Bercsényi egészsége
helyre állván, visszajött a' táborba: nekünk jö„
nak látszott ő egy nagy csapattal Tokaj
felé indítani, hogy a' Montecuculli mozdula„
tait szemmel tartsa, ő a' Tiszán által jön„
ni gátolja, és a' könyékek kicsapásaitól által„
mázza; De meg nézvén táborom előtt s olly
hirtelen feltámadásán a' népnek, semmi kép
sem tud ez magának tanácsot adni. Négyelli felső
Magyar ország (hadi) tormásyzója, (Tokajon) hogy jelen ő„
szág megtartásának egyedül kápja megtar„
tásától függ, azért Montecuculli visszahí
vta Tokajból, mi előtt Bercsényi oda ért. —
A' mint ő visszatért a' Hajdú városok a'
harangodi pusztákon, valamint a' hegyekből
vében épült várak laktosai is fegyvert fogtak,
egy derék osztályt formáltak, melynek egy
része Bercsényi elébe ment, másik hely„
ben várta őt. —

Részemről igen kedvetlen dolog volt munkái„
lan mulatni Szathmár alatt akkor, nem
nélkül

nélkül hogy azt be vehessem; de illendőnek
sem tarthattam elhagyni azon megyéket, mel-
lyek mellém állottak; mert jöllehet seregeim-
nek száma annyira meg szaporodott, hogy az
az erősséget könnyen elzárhatta vólna, de alig
vólt egy negyedrésze fegyverrel ellátva, és min-
denhol vastag tudatlanság uralkodott a
hadi elvekre nézve. Ennél fogva feltettem
magamba, hogy azt a' vidéket addigel nem
hagyom, míg legalább a' várost, ha az erős-
séget nem is, el nem foglalom, mellyeleség-
gel bővölködött. A' lakosok nagyobb része ré-
szünkre meg vólt nyerve, de ha bár ők sokkal
nagyobb számmal vóltak is mint a' né-
metek, de a' várbeli katonáktól még is tar-
taniok kellett. Éppen beszedbe eredtem Zsennye-
ivel, a' mint az őrök két polgárt elömbe vezet-
tek, azt hozván hírül, hogy nem csekély szá-
mú polgárság igen elunta a' városillyen be-
szorittatását és elzárását, és engemet kérnek
kezdeném azon öldalról az ostromot, mellynek
óltalmazására ők vannak rendelve: ők mind-
nyájan készek a' munkálat segítésére, s az-
ért küldettek hozzám hogy lennének vezetők, és
mutatnák meg őrjeit a' folyónak, mellyet a' gya-
logság



nélkül hogy azt be vehessem; de illendőnek sem
tarthatt).
logság igen könnyen át-gázolhatna a' nyári szá-
razság és a' pálfalvai gát miatt, egyéb nem
kivántatik csupán scettetni az ostromot, ne hogy
idő halasztással a' titok napfényre jöjjön, vagy
hogy a' folyó az esőtől felduzzadván, többé gázol-
ható ne legyen. Ezen terv kivitele nem látszott na-
gyon nehéznek; de mint-hogy seregemnek tehetet-
lenséget a' teendőkben igen jól (Sammit sem kerdhettem) ismertem, csak
gondos elő vigyázattal. Azt még is elhatároztam ma-
gamban, akarhogy s mint ki csalni a' várból a' lo-
vasságot. Báró Zsennyei jártas lévén a' hadi forté-
lyokban, igen jó tanácsot adott, azt t.i. szálitanók
éjszakának idején a' gyalogságot által a' folyó-
nak tulsó szélén álló bokrosba azon sáncz
öldal mellett, mellyet a' vezetők ki mutattak, és a' füst
jelre támadnók meg a' várost; én lovagaimat állit-
nám lesbe a' két gyümölcsös kert közé, mellyek a'
város kapujától nem messze vóltak, és mikor reg-
gel a' kapukat kinyitják, küldenék három vagy négy
compániát hogy az őrséget ingerelje, gondolván
hogy azt a' lovasság majd üzöbe veszi, mint ak-
kor cselekedett mikor Pálfalva mellett ta-
nyáztam, és igy annak útját elálhatom; kapun
az őrsereg ingereltetett, de azért az ellenség ki-
nem jött, azomban kevés idő múlva észre vesszük
a' bokrokban

a' bokrokban nagy porfellegez a' N. Bányára
vezető úton. Épen ezekkel a' compániábal fordúl-
tattam arra felé, hadd lássam mi az? és meg-
tudtam, hogy az az ellenségi lovasság, mellyéjjel
bi-ment, és most sér vészsza élelemmel. Lesben áll-
ló lovagaim nem halgatván a' vezér szava, rendet-
lenül előre nyomúltak, és a' németet a' mint a' por
emlékedni látták, vágtatni kezdettek és hamarább
értek a' kapuhoz mint azenyinek. De e közben
a' gyalogság szerencsésen felhaladott a' sánczra,
és több helyen megnyújtván a' várost, közmyen el-
állhatta volna útját a' németnek az erős ség
bemenetelénél, ha szabalni szétlyel nem szaladozott
volna, E' szerént a' város elfoglalatván, az hama-
ba borított, azomban a' lakosok meg meneked-
tek. Hogy a' zavarnak hasznát vegyem, harmad
nap múlva azt javasolam, próbálnók meg a'
város ostromát, melly jobbadán csak három
sánczal és kantal van ellátva, olly magasan
hogy a' városból a' tetejéig értek; de helyesen sor-
ban bi állani nem tudvan, a' megtámadás
nem sikerült. Azomban az erősség meg lévén
fosztva a' város segitségétől, úgy meg szorúlt
hogy hittem már most bátorságosan elhagy-
hatni a' környéket, és más munkálatba kezdeni.

Rabutin Erdélyi ig utgató tábornagy zavarba
jött a' mint értette blaszinak és a' somlyai

vármak bevételét; ámbár táborba szállítható volna
4000 ször gyalogság lovasságot, a' mint
már emlitettem, de tanácsosabbnak tartotta a'
tekére bizott tartományt oltalmazni, és magyar
országot egészszen elmellőzni. E' végből a' magná-
sokat mind Szebenbe hivatta, valamint a' pö-
neczet is tanácskozás ürügye alatt, egyébiránt
olly czélból hogy bezárván őket ezen városba, a'
kadályozza őket szerencsére állani, és ezeknek pél-
dájával a' népet bölcselidegenitseni. Ezá' Sene-
sal készületre vezetvén lovagait a' határ szélekén
egyiket török ország felé azon hamis hir miatt, mely
lyet a' pór nép tán szerzett, mint ha onnan
Tököli egy táborral közelgetne; a' másikat a'
székely ekhelés a' vármegyék nemeseivel szark-
már felé indította a hi Bethlehem Sámuel ve-
zérlete alatt, hi Lesben tanyát ütött, hogy en-
gemet szemmel tartana, bizonyos tudósitá-
ból értvén, hogy ő már két napi távolságra
erkezett, elindítottam Hlovai Imrét 2000 vá-
logatott lovasságból álló osztályal, hogy meg-
tudja és tudassa velem az Erdélyiek számát
a' mit a' hir betekre, sőtt még többre szá-
mitott. Nem volt szándékom Erdélyben va-
lami ellenséges lépést tenni, de mivel az el-
lenség erejét sokkal nagyobbnak hittem an-
nál, melyet ezen annak megtudására ki küld-
döttem, határozatlanak itéltem lenni venni

a' dolgot,

a' dolgot addig, míg a' Berlichem sereget meg-
nem támadom. Azenyimek tüzöl lobbanási-
val indúltak mindama' lakoshelyéről a' tábor helyze-
ési kitanúltak, egy sürü ködös reggelnek lep-
vezésével olly bátran megtámadván azellen-
séget, hogy azt mindjárt kezdetben igen kínnyen
rendetlenségben hozták, s kevés idő múlva azt
megszalasztván, olly győzelemmel térek vis-
sza, mellyet nem remény lettem; és annak bi-
zonyságául szolgálnak az elvett zászlók és nom-
bitak miket hozzám hoztak.—

Ez alatt Bercsenyi álkalmas alkalmatos-
kajbon látta a' gerjedelmet, és a'mint azerősség-
ből kitsoholtakról kolmis megérezte, remélte-
post azt bevehetni; és megtámadta azt három hó
ágyúval és ötmázsa puskaporral. Ez az erős ség
állott a' Tisza és Bodrog öszefolyásánál, egy
sziget csúcsán, három szögletes formában. Sza-
zad oldalát fedezte egy jó vágas sánez, kettős
karós sánczal tsinyolt, és kőfalyáh mellett,
mellyek a' két folyónak öszeomlésével szembe-
kűdtek. Ez a' hely bőven elvót látva minden fele
és hadi élelmi szerekkel, és legalább 400 semet
katonaságtól őrizetve. Gráf Bercsenyihez,
zám küldött leveleben mindenkép arra akart
engemet venni, több okoknál fogva, hogy egyes-
Ilés táboromnak hagyjam Szathmár mellett,





és gyalogságomnak jobb részével vennem oda
magamat. Azokat előttem pontosoknak látszottak,
nem a' győzelemre, hanem hogy ezen három
vármegyének közepére helyezvén magamat,
annál jobban intézhessem hadi mozdulatai-
mat. Azomban hogy a' Szathmár körül ha-
ra hagyandó seregemet bátorsággal helyhez-
zem, a' környéket környül tekintettem; a' Szamos
folyásai között egy felszigetet találtam, mel-
lyet mind a' két oldalon mocsarak fedez-
tek, és a' folyásai által úgy öszve szoritva, hogy
átmérője alig két száz lépést. Ezt a' helyet meg-
erősíttettem árokkal és sánczkarókkal, és a' hi-
dat épittettem, s a' végre egy szedettet, hogy a'
hid-főt fedezze, olly móddal, hogy a' mennyire
a' helyhelyzése engedte, szinte mértékkel a'
Szathmári erősséggel. Szemközt vala a' lóger-
nek alkalmas volta szemmel tartani a' német
tek kiszaladásait, kik élelem nélkül nem ma-
radhattak, és akár melly oldala felé jöttek
volna is a' folyónak, könnyü volt vissza térése-
ket elzárni. Olly bátorságba helyezvén sere-
gemet, annak igazgatását Bárói Zrinyeire
bizvám; és magamhoz vévén 2000 gyalogo-
got és annyi lovast, Tokaj felé indúltam. Gráf

Bercsenyi,

Bercsényis a' Tisza partyán találkozám: ő előmbe jött Gr. Károlyival, hi az előtt kevés nappal jött el Kassáról, különféle ürügy alatt, hogy a' nemzetektől elpánczolyon és részemre álljon. Én azt az urat nem ismertem személyesen, de Bercsényi igen is. Ennek ajánlására és azon hitelre nézve mellyel bírt a' Tiszánúli vármegyékben, őt tábornagyi Characterel ruházám, tam fel, hogy Pásztolat és kunokat vezényelje, valamint a' már fegyverben álló Dunamel, lélutkaronaságos erős, és hogy a' Bácz Megyeiket vagy részemre hajtsa, vagy azoknak hiczegi, hongárzait zabolázza.

Alig távozám el a' Szathmári táborból, még mig a' Tiszához értem, egy kurir hírül hozta hogy Deák Ferencz ezredes a' hajdú városokból segítségével a' Hernád és sajó vidékein, mellyek örökségszerént azenyéinek vóltak, a' Szlovák nemet, gyarmonos erőjét ostrommal bevette, és a' Ráczok hires kapitányát ki 3000-rel jött szlovák segítségére, megverte. Ezen expeditió által a' Duna és Tisza közt levő tartományok a' Ráczok betörésétől félni megszűntek.

Meg vizsgálván a' Tokaji tábor felvételét a' képzelt ostromnak elrendelésén igen megbőkenteném. Az apró ágyúk batteriára kehjezve a' hegyek



hegy öldalban semmikére sem áránhatnak az erősségnek. Azoknak hi a' belső városba vóltak, mindjárt a' kapunál még egy erősség gök vólt, honnan hi csapatok oldalt felén a' városi 30 fokból álló őrizet úgy tergette hi a' városból a' tudatlan és fegyvertelen csapatokat, mint a' jukokat. Azon kivül még szabad hi járások is vólt a' szárazoldalon a' Dorogi vízigebe, mellyen egy kés mérföldnyi távolságra első falu vólt, a' barmokat oda hajtották. Igy tehát ők semmi ostrom sem zár alatt nem vóltak. Ennélfogva mindjárt megérkezésem után kidat vettettem mind a' Dorog, mind a' Tiszaszára; csapatokat állítottam az erősség szárazföldi oldala felé; azt az ellenség midőn látta, vissza vonta barnaságait a' városi előfalukból.

Egész Magyar-ország tele vólt a' hadban szaladó emberektől. A' nemesség, a' gyülevészt nép akaratom és akaratom ellen, kastélyaiba, házaiba bészorítva, csapatonként kezdett jönni táboromba. Országh László, ki Borbély Balázsal egész Hengyel-országig széléig harcz lovas volt zaj bandájával, belső éjszakról indítatva hazája Nyitra-vármegye iránt arra felé indúlt; néhány ezred össze szedett, és táboromnak kirét egész a' Vágig elterjeszteté.

A' bécsi udvar elrémülve illy váratlan hirtelen lázadási, vagy is inkább a' közneji barnaságnak kicsapongása, elszakadása miatt, mi-

den

den oldalról szorítatva és tanácsától fosztva, nem
tudta mihez kezdjen. A bajor Választó a minn
már úgy rettegtt, mondhatom – segítve a
franczia által, Passaun és felső-Ausztriában
Linczet be vette, és Bécsen fenyegette. A császár
nem hozhatott seregeket a birodalomból,
a' Magyar-Országi Főfolban, magyarok,
ban sem bizhatott: egyedül Gróf Forgách Si,
mon, ki Tábornagy és Győrnek Kommendán,
sa vált, abban, hogy hatott nemenyt az ü,
vannak hogy kádi seregemnek illene szegezi
magát. Schlik Generalis a' Bajor-választó
megverén, 2000 lovaggal sérá vissza, és pa,
rancsot kapott útamat elállani azemlitett
Forgáchal és azon magyarokkal, kikes
Pozsony-Vármegyében öszve szedhet. Ő Léva
felé kicsapongott ragadozni, a' mit mindig
gyakorlott, nem képzelvén hogy sebességénél
fogva seregei közt rendet állithasson fel, mel,
lyek a' falukon üde stova szélyel szaladgál,
tak, sem pedig azt, hogya vármegyék esküjét
elfogadhassa; annálfogva Egerfelé rendeltem
Bercsényiét válogatott csapattal, hogy ez
a' városnak addig is nehem adandó esküjét
fogadja el. Ő Telekesi Istvánt, az Egri püs,
pökön



pökön arra törekedjen hogy megyéjét
ne hagyja el, és elmúlt lebegtetésétől, mel,
lybe az az alapvalan benyomás tette el,
mint ha a' Catholica vallás ezen háború
által elvólna nyomva, A' mint ezek meg,
történtek, a' Gróf kiparancsolta a' város,
ból a' lakosokat, azért, hogy az erősség an,
nál inkább szoríttassék, és kénszerlegyen
magát fel-adni. Alig értesült a' Gróf Eger,
be a' rendeletek végre hajtásáról, azonnal
követ jött hozzá Bécsből, hogy Schlik és
Forgách őt és seregeit véletlen megtá mad,
ván, megverék, és lovait és elfoglalván e,
lőre nyomúlnak, hogy a' bánya-városokat
és arany bányákat birodalmok alá kerítsék. E'
tudositásra Gróf Bercsényi öszve szedi se,
regeit minden-ünnen, és megizeni Tá,
rolyinak, ki akkor Kecskeméten feküdt, hogy
vele egyesülve indúljanak előre, mi után
engemet a' történtekről értesitsen. Ez folyó
Octóberben és November ben.

Ez idő közben Rádievszky Cardinál Legátus
Primás hozzám küldött alattomban egy
megbizott embert azt tudatni velem, hogy ő pri,
mási jogánál fogva interregnumos fejedelmi
kiadásra

hirdetett, és hogy az ország dolgai a' király
választásán sürgetik, és ő mint Primás és nagy
generálja a' Lubomirszkij koronának, a' svéd
király ellenmondása nélkül, úgy látja, hogyne,
mellyem iránti kedvezésben egyezülnek an-
nyiban hogy a' választás engemet találjon,
ha én abba megegyezek. De kára indítván
ön hazám szabadságáért, és olly nagy moz-
gásban, pezsgésben látván az országnak
minden részeit, úgy hittem, hogy az sem az
illendőséggel, sem becsületemmel öszve nem
fér, hogy haza'm javát félre tegyem egy ide-
gen koronáért, és úgy elhagyjvan honomat,
a' német járom alatt végképen vesztedelmezzen
még azon csekély hátra maradó ónyékát is a'
szabadságinak. Elküldöttem azért Rádzy Péte
akkori istokhomat; és Oroliczanyi Mihályt
a' Cárdinál Primáshoz és a' svéd királyhoz,
hogy kimagyarázzam az elsőnek okaimat,
mellyeknél fogva a' Lengyel koronát el nem
fogadhatom: a' svéd királynak pedig elibe ter-
jesszem azon egyezés tanalmát, melly az ő nagy
apja és enyim közös történet, melly ben az
állapittatott meg, hogy ha valamelly erőszak
által utódai az Erdelyi fejedelemségről megfosz-
tatnának



tatnának, a' svéd korona azoknak védelmökre
magát köteleži, és 40 ezer tallérral segiti, é
egyszersmind megh-hatalmazza 6000 svédhad
nát magához vetetni. – Augusztus hetvenyed
király ő épen akkor küldötte hozzám egy test
jét, azon ürügy alatt, mintha a' választó
levelnek alairásában hivatni, ezáltal
delem engemet barátsága felől bizonyossá
tett, és igérte, hogy a' Czárnak ellenemre semmi
tént sem fogja segitni.

Igen csekély reménnyem volt a' tolaji erős
séget elfoglalhatni; de az ország közepében ta-
nyázván, mindenfelé fordithattam szemeimet.
El-szakitottam nagyobb részét lovasságomnak
hogy hadsaát bezárjam, és akadályozzam Mon-
tecuculinak a' kitöréseket. Hittem úgy a' jó do-
log Bereznyi vállalatának sikerülésétől függ
hi egyenesen Desztereze-bánya felé fordulván, ká
nyolyval benyerjenitette Sorgácsot egy néme sze
redel a' városba rendetlenül visszavonúlni,
mert Schlik Kámöznél állott a' sereg hátulsó
részével. Azén generáljaim azt remélették, hogy
Sorgácsot majd benszerezni fogják a' Capitulá
tiora; de Schlik megijedvén seregeinnek ér
kezésén, azt rendelte Sorgácsnak, hogy minnél
rende

rendesebben lehet, vonúljon vissza Bajmóczi
felé Jorgácz tehát még azon éjszakán vissza
vonúlt, de rendetlenül, és Dercsényi jobban
szerette a' szaladó ellenségnek egy arany
pontot engedni, mint sem megtámadni a' harban
gyakorlott ezredet, egy tapasztalatlan és ren-
detlen katonasággal. Az ellenség vissza vonúlta
után a' Dessterczei erősség. mellyben őrizetet
hagyott, csak hamar megadta magát; és Ze-
necz szökevény, ki a' németeknél volt, szolgála-
tot vállalt az enyimeknél.

A mig Tokaj alatt feküdtem, seregeim szün-
telen szaporodtak; magoknak vezéreket választot-
tak: és egyik Lö:cséi, másik Kékes márk birálji
városokat támadta meg. Azoknak folyó:víz árja
hoz hasonló kiömléseihez-hasonlotta a' német gár-
nisonokat, és többen voltak kénesleni magok
kat inkább unalomból, mint szükség képen
megadni. Ezen esetek közöss Szenczéni Má-
tyás vette volt nevezetes, és érdemes az emlités-
re. Ő Gróf Csákynál mint belső vezér, mester-
ségére nézve passzamantos, be volt zárva urával
együtt a' szepesi várban, mellyet németek őriztek.
Ő nem volt sem nagy eszü, sem katona, sem szép
sem olyas valami más; de halhván hogy az egész
ország



rendesebben lehet vonúljon vissza Bajmóczi-
ra Jorgácz tehát (még azon éjszakán vissza
vonúlt, de rendetlenül, és Dercsényi jobban
szerette a' szaladó ellenségnek egy arany
pontot engedni, — mint sem megtámad-
ni a' harban gyakorlott ezredet, egy ta-
pasztalatlan és rendetlen katonaság
ország szabadsága védelmére fegyvert ragad,
lelkesítve ily példa által, gondolkodót magában,
hogy mikéne kényszeritve, ha bár élte vesztésével
is a' vár commendánsát az erősség feladására
az enyimek számára. szándéka ki-nyi-
latkoztatni tanácsának nem merte, módjában
sem volt jutalmakkal megvesztegetni a' kö-
vetkezőt; tehát arra határozza magát hogy meg-
ölni a' vár commendánsát, vagy leg alább meg
sebezni, abból a' czélból, hogy nem lévén sebe-
vos helyben magát közöttetni; kényelemtsse-
sék ennél fogva a' várat feladni; melly végre
nyilt köszálon állott. Igyekezvén magát egy
helyet nézett ki, a' honnét lövéshez magához, hogy
azon le eresztheti ő szándéka végre hajtása
után, a' szerencse elállanthatja. E' végből
ki tüzvén a' napot, a' commendánsnak kezdette
szeme előtt tartani: kardja derekára kötve a'
mint istálás egyik marha széli sóval, hogy az
a' commen-

commendáns szemébe szórja. A'mint azt
meg tette hi szánszora kardját, és azon több
seber ejtett. A' tiszt' felvége a' lármára o„
da szalad, mindenfelé szét futtarozna k,
de Szencsenyi arra a' helyre ugrott a' hova
a' közelet abaszitotta és azon keresztzon az
ostromlóseregbez. Ez a' valmerö tett nem vol z
minden siker nélkül, mert csak ugyan a'
megsebesitett commendáns sebaorvosi ja„
val látván magát, kevés napmulva fel ad„
ta a' helyet, oly feltétellel, hogy szabadon el„
mehessen embereivel.

1703 Ezek voltak legnevezetesebb esetek az 1703
évben, mellynek végével a' fő hadi nagy vára mi ar
sem a' Tiszán sem a' Dunán be nem fagyott,
é más nézetem a' tolnai erö jég bevételére
nem volt, mint azt ellenzarral próbálni,
Az a' része a' helynek melly a' Dunára
szárazára nézett csak karós sánczal és
üres árokkal volt ellátva. A' folyó' öntözö ön„
lése oldalán, kerítve volt földsánczal, és ha,
jó csatornával; ezen kerítésen kivül a' kemény
hajtásos, a' melléje helyezett rovony védelmezte,
de mint-hogy a' marhák, és nagyobb része az
elevegnek ezen kerítésben zsúfolva, veszélyeztetett



azokat feltegyék, hogy a' gárnison capitulálni fog.

Kivánásom keményebb tettet látkatni 1704ben
történtetne volna az alkalmatlan vizárban,
miben hi lelle állnom egy véleny sáncban, melly
még a' levegö szokott változásai ellen is
alig tudott oltalmazni.

Az 1704ki Januarius elsö hónapjával lépett bé, egyetlen egy éjszakai hideg be„
vonta a' folyót felsö színéig, és az a.m. követ„
kezett éj annyira megkeményitette a' jeget,
hogy a' gyalogságnak parancsolhattam az ost„
romot elkezdeni, az erösséget minden oldalról
körül fogni, hogy mindenfelöl tettetes tá„
dás történjék. Kijeltettem a' tiszt elállás pontjai
kat, vezérlet adtam nekik. A' seregek dereka„
san viseltek ott magokat; ök megtámadták
rendeletim ellenére a' hajó csatornát, többen
túl is mentek azon, és lassanként öszve kon„
czoltattak, a' nagyobb részt hirtelen vissza
fordult a' nélkül hogy folytatta volna az el„
megtámadását, mi a' valódinak igen árott,
mivel e' szerént a' gárnison elégségesse volt
az egy kombolos ólalmazni. Az igaz hogy
ottan seregeim igenjól forgatták magokat ele„
inten;

intén; és ha az álmegyáméadás tartson volna, ohom vóle hinni, hogy az elfoglalás megi- rőtenkesett és a' külső ejtemény tángba boreztathatott volna; de bár a' vállalat rosz szúl üttött is ki, megis azellenség tartomán- nak bátorságok felől olly nagy képzetet formált, hogy a' capitulatiót elbeszerette, a' másodszori megyáméadásról tartván. Ez a' hely örökség szerént az enyim vólt, mellyet a.u. Dálfordulás a felé bocsátottam. A' garni- zonnak megengedtem Pest felé hátrálni. Az erősségbe sieps számmal találtattak agyúk, mozsarok, mellyek szolgálatot tettek az Egri vár ostrománál a' következendő tavaszon.-

Tokajnak bevétele kedvetes vólt az 1704ki munkálatoknak; és minek előtte atokról em- lítést tennénk, helyesnek tartom itt érinteni némelly különbmenyi dolgot, mellyben azor- szág ottis seregeinek mostanság találtam.

Tudom én azt, hogy hazája szeretete, melly minden emberbe közönséges, rendszerént gyakorlását teszi akon dicsőséteken, miben az ember országáról, és nemzetéről terjeszti. Tudom én azt, hogy ama gyászos mohácsi ütközet-

zetben



zetben elveszvén királyát, az országnagy- jai meg hasonlva, és különbféle factiókra vetemedve 5^te^ derdinándot választották ki- rályoknak — minő félelem szinnel mázolják máj minden külső nemzetek irói a' magyar, pártütő, békétlen, borongó száz nevekkel bélyeg- gezvén; — hogy akarmi kedvetes módok is vólna, békességesnek fogna látszani. De mint-hogy az örök igazságnak gyámlósa m ezen emlékeimet, megvetek minden emberi ítéletet, s ön lelki ösmeretem sugallását követem. Magok azok a' vádolmazó szimek, mikor a' magyar nem- zetre kennek, felfedezik bátorságát, és nemes szivét, ki szolgaságot szenvedni nem tudván, minthogy királyaiban gyakran gyakran ta- lált olly pásztorokra, kik jobbaikat nagyrészt idegeneket akartak felruházni, és azoknak könnyűségével kizsákmányolni; a' királyok vóltak min- denkor első megszegői a' törvényeknek, mi a' magyarokat törvényes védelmökre ingerelte. Nem akarom minden egyes rendületeit a' nagyok- nak a' hajdani királyokkal alatt, helyesebbnek hirdetni; de könnyű annak, ki a' történetekkel, fogültség nélkül olvasgat, megkülönböztetni a' pártos- ütés által okozott rendületeket, a' közszabadság igazságos, és törvényes álmalmazásától, mellyek,

ben

„ben a' vármegyék egyről egyig fegyvert fogtak, a
„kelyest hogy a' többiekben csak a' vazallusok
es nagyok indítottak a' zenebonát. Innen volt
az, hogy a' vármegyék egyszóval nyilvánítot-
tak a' közönvegyes rosztat, azaz: a' törvényt és
szabadság' megsértését; és a' személyes kevély-
ségből származott zendülésnek nem voltak ma-
gok után egyebek, mint a' egyes vazallusok
öszve tavarodásai. Ezen akkor nevezni kelle-
ne nemzeti háborúnak jogai' védelmezésé-
nek tekintetéből indíttatva, és a' egyesek za-
varjai érdemlik mélyebben a' felség bántalmi
vétség és a' pártütés nevezetet.

Ha nemzetem apologiája volna munkám-
ban irányzva, emlékezném a' hajdani szabadsá-
gunk alapítójának szentségéről. Ez meg mu-
tatná Sz. László király történetének két-
szeri: hogy jogainkat fenntartsa, fegy-
vert ragadott, olyan király ellen, ki az idegenek
tanácsa szerint így akarott, és azt a' koronától
megfosztotta, és így ezen szentnek példája sze-
rint, ki a' egész anyaszentegyház annak ör-
mere, akkor a' felsorolt támogatta, hogy azok ér-
demlik meg azon ditirámbos nevezetet, ki a'
törvényeket és esküjöket illyen módon szegik meg,
és még is azokat erre kéri szabad lefolyása alatt

a' rágalom



a' ságalmazás, kik a' szabadság védelmére szán-
ták el magokat. Olvasván Bonfinban a' polgári
háborúkat, mellyek a' Magyar-országot megrá-
zták a' Habsburgi házból való királyok
előtt, ekkor még mutatni, hogy többnyire a'
felfuvalkodott nagyok tömegestől a' zenebo-
nát, a' vármegyék ellenben zászlóikat igenis
bán lobogtatták, és mindig a' hiúket megszegő
és elpárolt királyok ellen, úgy szinten azt sem
volna nehéz bebizonyítani az utóbbi történetekből,
hogy az Ausztriai házbeli királyok idejétől
fogva minden háború eredetét vette a' szabadság
oltalmazása végett a' vármegyék zászlója alatt.
Ezeknél fogva az egyenes szívű olvasó megítél-
heti mi történt meg az első századokban; azt t. i.
hogy az első királyok alatt többnyire átkálódott
és pártokodott tömegestől a' zavar, és az u-
többieknél a' nemzet tanúsította a' tehetetlen
bátorságát, melly nem mondom hogy levereset-
hanem csak ugyan meg görbült a' sok nagy ter-
ek, és a' szolgaság' jáma alatt.

A' határoló nyelv hirdeti a' magyarok hűségét,
sőt, ellenkezőleg, hogy elnyomatásuk alkal-
mával – ó jaj! és hányszor jaj!? – azon erőlködött
mellyet törvényök és szabadságok ellenére
hűtlenekkel olly erőszakos, olly kímélet-len volt
hogy büntetési lett volna utódjaikra nézve ak-
kat meg

hat megtanítani, és így megszéríteni szerencsés tör-
vényjei. Következőleg, ha az Isten egy ily ma-
gyarosítást által megbántaná, úgy jó javakból
okának, valamint azoknak is kik az okoknak tár-
sai voltak.

Az Ausztriai eseretvonásai rajzolván a
magyarokat, feleszik durvák és pletykák: a vérök
mellyekkel hisztóriai emlékekben vérnek feleszik
élnek: azoknak majd gorombaság, paraszt pogány
erkölcseiket hordják elő; majd tudománybeli
és szép művi tudatlanságukat tobzantyák sze-
mökre, másszor megint tékozlásukat, szenyes-
göket és pösvényességöket. De fájdalom! a mi a
nyolcz éves háború alatt történt, és a mi erre
kelve van ekkor irományban, nem győzi meg az
ausztriaiakat, vádjuk hamisságáról, mert
az, a mi itt elő hozatik mind nyilvánosság
gyásze és keserű gyümölcseire emlékeztet, az
austriai ház anyai kormányzásának, melly
alatt az egész nemzet perde nevelésű gyerme-
kének valódi tulajdonit ölelte magára. —
Ken melyik ausztriai király alapitott
koni Collégiumokat, mellyekben a fiatalság
szelidebb és művelettebb erkölcsökre nyerhetett
volna? melyik fundálta academiákat, hol a
nemzet a tudományokban és szép művek-
ben előmenetelt tehetett volna? melyik használ-
ta az ő



ta azt üdvari kiraudokra vagy kaszonságra, hogy
a' kitsapongásra alkalma ne legyen? kikhez
da be a' nép közé a' kézmüvek inseretek, és vég-
re ezen kiráyok közül, mellyik volt az, ki a' ma-
gyarokon erőszakos változásokat el nem követett,
mellyeknél fogva őket természetes vendégsza-
kodásra kénszeritette'k, és önszükségeik pót-
lására valamit félre tenni, és tetőn vádolják
őket pösvénységgel? Elhalgatom a' vágyalma-
zásokat: az így azaz tüntetem ki, nem kivá-
nom emberekkel tulajdonitni nemzetem'ből
dogcalanságát, hanem azt megmerem, hogy
a' pásztorok uralkodása a, kikre a' menyei a-
tya, így azzá ágoson bünteteven minket, küldöz,
nekünk valóságos vas vesszővolt. Az Isten
engem mélyebben eszközül választott a' ma-
gyarok' szivében a' szabadság szeretetét fel-
elesztteni, melly már fagyni és a' nyomoru-
sághoz szokni kezdett vala, és meg kell is-
merni az Isten különös rendeleteit ezen rem-
zete nézve, és pedig szinte az austriai ház
uralkodásától kezdve; mert ha a' történeteket
meg-vizsgálja az ember; 1° Ferdinánd és Já-
polya János idejétől fogva, valami isteni
gondviselés csudálatos szövedékét ta-
lálja a nevezetesen abban, hogy János király-
nak

rálynak ádta a' Magyarokat, Erdélyt és Magyar
Országnak egyik részét, melly annyival öszve
kapcsoltatott, mint külön volt tartatni, hol meg ma-
radt mintája az ön szabadságnak, mellyet a'
nemzet törvények által nyert. Ez alatt min-
dig megmaradt az Erdélyi fejedelmek alatt. Ez
a' fejedelemség mondom szabadnak ösmeretett
vén Rudolf alatt, és függetlennek a' magyar
státus ektól, még fenn arra szabadságát,
és gyülöltette a' egyszer is mással is amak
kivánatát a' Magyarok szivében. És hogy vég-
re az a' fejedelemség alapossan elválva az a'
ausztriai kormánytól fenn állott, a' mitsüzent
a' Bátoriak kormánya a vége felé, és még egy-
szer megtörtenik a' mi időnkben. A' múlt
század kezdetével az ausztriaiak magokét
vá tették az Erdélyi fejedelemségét, olly en-
gedékenységgel, hogy Báthori Zsigmond min-
den törvények, és szerződések ellenére azt
Rudolftól az Opavai és Ratibóri herczegek
gellett felcseréli; de mint azt a' cserét meg
bánta, alkalmatban vissza jött, és megint el-
fogadtatván az Erdélyi rendek által, kibergette
az ausztriaiakat; de nyughatatlan szive me-
gint arra határozta, hogy testvére Pianak
Báthory András Cardinálnak engedje által
a' fejede-



a' fejedelemséget. Az ausztriai ház felbujtotta
ellene Mihály módvai herczeget: ezmeggyőzte a'
cardinált, hogy fejedelmi közben meg ölessen. Akkor a' né-
met had-sereg a' zavarosban kezdett halászni,
és a' kik közzülök közé harmadiknak állván, el-
foglalta a' fejedelemséget. Erdélynek könyvei, mel-
lyek közt a' Betlehemi Gabrnak legkivelesebb, nem
említik ugyan a' következő eseményt, de gondo-
ján urunk járván annak a' mi a' fejedelem-
séget illeti, azt kivelés czégek szájából érettem
és méltónak ítéltem itt említeni Bocskayról.

A' Báthory kormányzás' vége = szakadásával
Basta Generál, az álatos ember az Erdélyek
előtt, igazgatta Erdélyt a' Császár nevében. Né-
melly jobb urak, kiknek régi emlékezetükben vóls
a' hajdani szabadság. általmásabb férfiai nem
találtak mint Bocskait a' Basta ellen: szegülés-
re, ki főnemesi házból származott, szép tulajdo-
nokkal ellátott ember volt, és Bihar Vármegyé-
től, valamint a' hajdú városoktól is különösen
szerettetett. De mivel Bocskai németek közt
növekedett, közkajok igen hajlandó volt a' sza-
badság mellett buzgólkodót ingadoztak, ha va-
jon fel fedezzék-e előttök szándékukat. Jana-
kodni kezdvén egymás közt, miként lehetne a' Boc-
kay szivét a' németektől elidegenitsenjanak

fogvá

fogva egy levelet kihoztak az ő nevében, melly-
nél fogva ő gyanússágba jöhet a Bástya előtt, és
annak által-adási egy ismeretlenre bízták.
A' porzéby elsült, és a' Generál felbocsátásából
van, ellene kezdett munkálódni – egyébként ő
barátja volt Docskainak – ezzel a' kolompost
tudták, és őt arra tették figyelmessé, hogy
nem elég hogy a Bástya csak gyanakodik reá,
hanem még az napot is, mellyen őt elfogatni
szándékoztak, megnevezték, és ennek végrehaj-
tására egy századon vasast fog küldeni. Bec-
kay lelkiismeretének tisztaságában bízva
eldva, elébbre nem akart a' tudósításnak hi-
tet adni; de megvem mellőzhetvén elegendő
az olly személyek értesítését, kik hitelre méltó
barátjai voltak; azon napot megelőző éjszakán,
mellyen a' vasast meg jelenendőnek hirdet-
tették, az ő elfogatására, elment a' házától
vadászat színe alatt, de volta-képen azért, hogy
a' szomszéd hegyről szemlét tartva, mi fog nak-
la történni. Hajnalkor észre veszi hogy egy
compánia németség közül fogja kastélyát;
meg tudja hogy őt személyesen házának
legrejtettebb részében is kutatják. Észrevé-
Bástának méltatlan vele bánásán felindulván,
mi után



mustán barátjaival szakadozva, pallérozva
a' szájdi városokat, a' németeket Erdélyből ki-
tenyészte; magára vállalta a' magyar szabad-
ság ügyét, melly Ferdinánd uralkodása óta
lezdett ingadozni; és a' felső magyar országi
vármegyékkel szövetségre lépvén, szerencsés a'
háborút az ausztriai ház ellen szerencsésen
folytatta, melly a' Bécsi béke és az ő halálával
tal bevégződött. Utánna Bethlehem Gábor vál-
lalta magára a' magyar szabadság ügyét,
Ursinna a' nagy atyám apja Tsáky
György lett fejedelem, folytatta a' háborút
melly a' n. szombati békével végződött.
Azután sok idővel Apafy Mihály kezdett
meginni a' szabadság dolgában munkálódni,
mi a' Franczia király parancsolatja mellett: Jó,
tőli folytatta azt egészen addig, míg a' szabad
be végződött. Akkor a' gondviselés egy csudála-
tos idővel tsaján meg újíttatta azt velem, a'
század elsső esztendeiben. Az idők és történetek
mellyek Docskai alatt a' mult századelején
mutatkoztak, a' mostani szinte akkorát tün-
tette elő. Ezt itt említeni azért is kellett, mivel
a' szabadság megszerzése és annak helyre ál-
lítása volt oka a' háborúnak, nem pedig a' pro-
testáns vallás terjesztése: jól tudja az isten
igen is használja az embereket jó vagy gonosz
tettein

tetett, örökös határozatánál fogva igaz
és egyenes végre. Ő elkezdett háborúról
szóltak ugyan azon egy században, olly
csudás idő szakban, emberi korban, és em-
lékezésben, miről az leheme mondani
hogy állandóúl folytatattak annyiban,
hogy a' jelen alkalmatban lehetett gyú-
lasztani és táplálni a' fiatalság szívében
a' szabadság kívánatát annak elbeszélé-
sével a' mi az előtt történt. Az Istenhi a' bé-
kességnek és igazságnak szerzője, arra akar-
ta figyeltetni és tanítani az ausztriai fejes
delmeket, hogy a' magyar szolgai félelemből
nem engedi magát vezéreltetni; de az atyai
szeretetből származott igát örömest hordozza.

A' bécsi tanács némi nemű nevekedést
mutatott Magyar ország iránt, miga' török
erő Nemet nem rontatott, Bécs ostroma meg-
szűnésével, a' Várkányi béke kötésével és
Buda vissza vételével. Az Ausztriai ház fel-
lúralkodván annyi háborúnak szerencsés
kimenetelén, sóvárgása a' török a' szomszéd
kívánatai, mellyek már az előtt régen ma-
gyar országra czélzók voltak, kitetszettek
először a' kemlő királyi levelekben, mellyekben a'
rendek a' pozsonyi gyülésre felszólíttattak hol

Leopold



Leopold Császár nem ajánlotta nagyobbik
fiának választását, a' mi addig gyakorlott
szokás volt, hanem azt hirdette, hogy meg-
koronáztatja mint örökös királyt. Az Eperje-
si gyakori országon, melly Caraffa inkéz-
szerént emlékezetes, és a' mellyen több mint
70 nemes ember végeztetett ki, emlékünkbe
jutatta, milliyen módal, egészen ellenkez-
ve a' törvényekkel és szabadsággal, folytatta-
tott az ítélet és mennyi vérrel pecsételtetett.
Ez az emlék vér betűkkel meg-íratott, nem már-
vány oszlopokra, hanem minden szívnek élő
táblájára. Még annak is igen friss emlékezete
létez, mi-szóda fogaival élek hogy Erdélyt egy rem-
lési fejedelemtől megfosszák.

Illy módal kidöntven a' szabadság szegle-
tövét és kicsinyegés belét kötven Karlovitzban
a' törökkel, a' bécsi tanács hitte hogy a' magya-
sok ereje annyira elgyengült és bátorsága úgy
leveretetett, hogy semmi akadálytól nem le-
hetne tartani, ámál fogva a' Jézus álemi Ata-
nás bullájára nem figyelve, József kényök
szerént királynak koronáztathaják, kezeikben
képzetlen lenni azon vesszőket, mellyekkel ke-
vőkre éjtsolhatnak, elannyira, hogy az Ausz-
triaiak félelenségre büntelen az országnak
minden rendein érezhetővolte. Ittehelye volna

érinteni

érinteni azon feltételeket, mellyek Décs-ből nin-
den vármegyék gyülekezetében nyilvánsá-
gos olvasás tétettek a' törökökkel végbemene
békekötés után, és azt mikénti bánnak velem
rabságom alatt, és rabtársaimmal. De azt
már másutt említvén, elégtelennek itt előlege-
sen csak azt érinteni, hogy világosabban a'
napnál megmutassam az ország valósá-
gos állapotját és a' lakosok belső helyzetét.

Mindenkinek tudja, hogy a' nemzet a' törvé-
nyek erejénél fogva négy statusra oszlatik.
Mintegy a' közép állásúlló király alatt a' ke-
resztes háborúi hullával vipszaélt, és a' nemes-
ség ellen feltámádott, ettől megszelidítve és le-
győzetve, olly szoros szolgaságra jutott, és a' ne-
messég olly felsőjogot nyert jobbágyai felett
hogy törvény szerint a' paraszt semmi va-
gyonnal nem bírt, csupán lelkével. A' halva
szolgák és oroszok elég békeszeréjjel hordozták
azt a' járomt; de a' magyar jobbágyok olly
kedvetlenek voltak uraik és az egész nemesség
gi rend iránt, hogy elveszteték szabadságuk mi-
att nem egyebet, mint bojtár-állásra lehetlen
ség. A' magyar nép között azok, kiket szá-
badoknak neveznek, a' parasztol felette állnak,
de a' nemesi



le a' nemesi karhoz még egészszen nem tar-
toznak: illyenek a' Hajdú városok, kik hajdan
a' török határ szélen állottak. Öt János király
idejében azt a' szabadelkosságot nyerék az er-
délyi fejedelemségtől függő vármegyékben, hogy
senkinek ök jobbágyai nem lévén, csak a' hű-
ban szolgáljanak, és hogy a' katonaságnak az
illy nemű száma növekedjék az ország meg-
tetszésével privilégiumaikat, azt is megnyerék,
hogy a' nállok menekvésre keresett jobbágyok
semmiként se vonassanak vissza. —
Ha a' Hajdú-városok alapításának szán-
dékukat mindenidőben szemelőtt tartották
volna, és ha azoknak lakosai magokat a'
katonai fenyítékhez mérsékletek volna, kö-
nyen lehetett volna azon a' rossz on segíteni,
mit a' szabadosok az országban támasz-
tottak, magokat a' nemességhez csatolván,
és nem az ország nem a' nemesség nem lett
volna általok megcsalattatva, most itt
majd amott változtatván lakhelyeiket, hogy
ne fizessék uraiknak tartozásaikat, kiknek
földjeiken művelnek.

Az ország statusai között a' papság legelső,
de nyögni kell a' miatt, hogy Szent István-nak
és más királyoknak legjobb szándékuk olly
rosszúl

raposzúl hajtatnak végre az ausztriai hat'eralo
kodása alatt, úgy hogy a' Cápisalanok rel
jességgel megszünnek az ifjúságot oktatni,
hivatalmióta a' Jésuitáknak van arra
gondjok. A' bécsi tanács kénye szerént
használja ezen alkalmat, mint hogy a' ma
gyar Jésuiták mindig ausztriai superiorok
alatt voltak, korán az ifjúság szivébe plán
tálják a' Calvin és Luther követői iránt a'
serkentő gyülölséget: ebből az lesz, hogy ez a'
fiatalság keserű buzgóság elveitől elfogult
va, és elfoglalva választatott a' papi státus
ra, és a' kik magokat a' tudományokban ki
tünteték, azokat a' Jésuiták magok közön
tarózztatják. A' magyarok természetök
nél fogva tiszteletteljek vóltanak a' papok
iránt, akár közönyü vóltak ezeknek a' világi
catholicusokhal közleni ezt a' keserü buz
góságot. A' Nagyobb része a' papságnak
olly hiedelemben volt, hogy az igaz vallás
megcsarhasás a' ausztriai uralkodástól
függ, és hogy az ellen fegyvert fogni annyit
terne, mint a' catholicusokat összeesküvni,
és ipsó facto az excommunicatio terhe alá

esni;



esni; innen származott az, hogy ezen háború ide
jén sulajdon papjaim, plebánusaim az ugyira be
vülek engemet, hogy sok ideig pap nélkül voltam,
ertetnek, az anya sz. egyházból kizavzitot
nak tartván engemet egészen addig míg V. Ola
szi elfoglalván, a' Cápisalanz prépostja néhány
szerzetesekkel táboromba vezetvén, Leopoldsá
szár a' püspökséget olyan alakra valónak szóra
szítogatni, kiben a' Jésuiták ajánlottak. Ezek a szé
gény nemesekkel tölsönöt be az ecclesiákat, vagyol
lyan népszerü szükségekkel, kik inkább fizogtas
ták szert mélto ságukat, mint ertölsült tiszta
sájak, tudományuk és legyen segöket. Minthogy
a' nép és a' nemesség nagyobb része a' terhely
gö vallást követte, a' kelli papi szolgálatok hálga
tók nem voltak, és az ürügy alatt a' prédicá
lással egészen felhagyjak, úgy szinte a' pász
ságot sem exercirálták, azomban szorosan
meg hivánták parochiájokban a' decimát és
egyéb jövedelmöket: pénzt halmaztak raksára
nemtelen atyafiaiknak számokra; félig leron
tott templomok díszitményeiről megfosztat
tak és még tisztességes is alig lehetett azokban
találni. Igy állvána papi status, igen szük
ségesnek hasznosnak találtam az Egri
püspökör

püspök, ama bimi-birnek megyéje Várad megyében terjedt ki-hogy ne hagyja el az
ollaik. Ez a' főpap a' Jelebesi előkelő nemes
családból származott, jó öreg, feléleskedve min-
den püspöki virtuosokkal, nevezetesen az egy
szerűséggel és kegyességgel; és mint hogy a'
nemzeti szabadságról való képzet fiatal
ságában belé rögzött, épen nem ragaszkodott
a' Jésuiták véleményéhez, és az Austriai
uralkodást teljességgel nem szerette, és így ő
ként ösmeretségbe, sőtsem barátságba jö
vén vele, őt úgy nézem mint atyámat, ő
viszont engemet mint tulajdon fiát úgy
tekintett. Az ő példája kis apja ságnak
csekély száma nem követte a' Jésuiták véle-
ményeit, sőregem mind Kalvinista rabból ál
lott, kivévén egy tized részt, és azon ellen
lenségek, mik szerént papjaink alkalmatlak
a' templomok leromlására és üldözésére
czéloztak, még azon nagyok számában is
botránkozatok voltak, kik részemre hajlottak
De a' szabadság helyre állítása után magában
fegyvert, azt kellett szorosan végre hajtani,
a' mit



a' mit a' törvények rendelnek, regulázniés já-
rásbani jó módot általaz, a' mi nem volt az.
És így az illyen esetekben ha magamat ke-
ményen és tüzesen nem tanúsítom, vagy az el-
mélet unszolom a' zárkózatosságra, és türe-
lemre, nem sudván egyebet csak erőszakot hasz-
nálni, a' meg győződésből vezetésében, akkal vá-
dolnának hogy a' Jésuita Catholicusok részét pár-
tolom, és tettetett álnok vallással bírok.

A' második szám a' magyarokat, kikneki
dülajok nem hanyagolták, ezekre magyar
gyar országban, vagy a' magyari tizenegy vár
megyében, vagy felső magyar országnak Vár
megyében. A' kik elsők közül tökben házasok
tak Austriából vagy Styriából, mások Bécs
ben nevelkedvén, örökségi jószágokat bírnak,
Styriai, Austria és Morva ország szélein, ezvol
a' roka, hogy szívekből ragaszkodnak Austriá
hoz, és nem akarnák vagyonaikat, jószágai
kat kockáztatni, vagy ha nem gondolatából,
na is a' Bercsényi családjának esetével, még
is nekik részemre hajolni bajos volt, attól tar
ván, ne hogy szánjokra nézve alábbvaszonek
mint a' hogy állnak, nem azonyi csalhatatlan
bizonyos, hogy egyszer vala közülök, kikelső
lépő kárhozatra volna azon ügyes, melyet én
támogatni

támogatni elkezdettem. Még maga a' Palatinus Eszterházi Pál is minden magyarosok nak feje, szájjal az helyben hagyta, de nem teljesítette palatinusi hivatalának kötelessségeit, mivel hogy: ha ez az ő a' háború a' kezdetével tekintetében, és közbenjárói caracterre méltóságánál fogva, a' Császárhoz ragaszkodó magyarosok' szívét lecsillapítsa volna, azemberi emelem világánál okoskodva, a' magyarhonnak szerencsés állapotja lett volna.

Ezen emlék iromány tévén munkába, az ősök igazság' szine előtt, s mellőzvén minden emberi indulatot, megkell vallanom, hogy személye, de még inkább ezen hajlandóságai és szokásai Dercsényinek, igen nagy akadálya volt a' magyar nagyurak hajlandóságának egyesítésében. Ő minden eszközökben, és engemet közülök kivesen vólt a lépen, kik fiatalságomat tekintve, a' hazonaisan dó ősökre és politicai tudatlanságomra tekintettek, és minden a' Főpnak tulajdonitottak. Sokan még ovak mellett sem akartak vele lenni, amát inkább tudják nem azó igazgatása alatt. A' Dercsényi elméje egyébként, melly magához egy általlyában hasonlat nem ösmert, darabonak, szenvedhetetlen,





neh látszott alatt valói előtt. Ő meggondolatlanúl vaydalkozó, gúny olódó vólt társalkodásában, hég eszű a' nagy dolgokban, csepő és megvető fedő, sében: ön véleményének makacs becsülője, a' ma, sokeinak többnyire mindig megveröje; ékesen szóló, m
lo beszédében, lassú tettében; ingadozó a' két, séges dologban, habzó és magát megállapitni nem tudó a' tanácsban: elméjének roppant ki-terjedésére figyelve, a' balesetek mindig más oknak tulajdonitotta. Bercsényi hozzám ragaszkodott indulatosan, és szükségből, és barátságunk részonyos indulatból származott: ő sokat el nézett bennem, sokat természetének tulajdonitottam, melly magát mérsékleni nem tudta. Más részről semmi szándékkor sohaszor nem vévén észre bennem, azt nem orvosol, hattam, mit nem készakarva tett, igazságá, ért nem is büntethettem, mi miatt sagomegyak, nak alattomban gyengeséggel vádoltak. A' köz, vélemény Bercsényiben a' főnemény séget, és a' birtoknak rabaira halmozásait bárhoztatta; de ő arra alkalmatlan vólt. Ő gazdálkodónak nézték akkor, mivel nem igen tünödvén más ok jó indulatja megnyerése miatt, elégnek tar, totta a' ő magára nézve havelem jól van.

Ezen

Ezeri rajtam kívül más barátja nem volt
neki Magyar országon. Azonban én ki nem
kerülhettem többizben kedvetlen esetekedni,
mivel kívánatainak elegetenni nem tud-
tam, vagy akaván azillendőt egészabályaira.
Angol, a' mint mondám, igen nagy észtel
levén ellátva, hamar belátott a' dolgok fel-
vevébe, de az emberek iránnt maiz tsekete-
gető nem tudta feltsészni. A' szabadság ügyét
válaszván magyara, önként ra' bíztamaz-
gyel-országban a' mikor kivinni jónak tar-
tottam, a' magyok által a' lengyel királyra
nézve, és azzá' mit végre hajthatónak láttam
törvényünt erejénél fogva. Ezeleg inagalom,
sa dott alkalmas, mivel az kitsék, hogya Trój
velemegy forma méltóságú sangot és hatal-
mat tulajdonít magának; ambár a' miatt
panaszkodni alom soha semiből. Igen nehe-
zen tudtam ezen barátommal indulatos,
saját mezőkelmű; és ő egyenes lelkemből
szerettem, titkaimat vele közlöttem. Ovolt
hív társam ozám-kivetésemben, és szerencsés
levegyemben. Ő igen hajovan lekesett össze-
fűzetni azon nagy okkal kibrészemre állottak,
mivel



mivel mindnyájan külömbözö részel bírnának,
bár úgy tettzett hogy öl igen is hajlandók Be-
vényel megadni a' tisztelettet, azon tekin-
tet és mélóságra nézve, melyeben ők fel-
ruházta m; de semirántra semegyik a' másik
iránt egyenes indúlattal nem viseltetnek. Eg-
gyik megvetette, gyalázta, kárómlotta, a' má-
sikat előttem m.u. tettzéről szerént egymás-
közt jól megrosszálták személyemet és tettemet,
szinte azt mondhatnám a' többi nagyokról és a'
mit Bercsényiről mondtam, kivévén azo' mély
belátását, ítélet erétségét és virtusait kivé-
gét. Egyse m volt közöttk ki a' kasonai hivatalra
érdemes lett volna, egyse m volt ki a' kemény és
és igazságos büntetést megnemérdemlette vol-
na, mint-hogy parancsimat nem hajtották vég-
re, és azt gyakran meg-is csapták volna, ha
tudatlanságok abban a' mit se nemök lettek,
nagymás hijányosságok őket nem mentették
volna, külömbenis alkalmas embereim nem le-
vén hogy más okkal pótoljam ki helyöket, nem
tudtam segítsem kibájolan. Végre a' mi a' na-
gyok állapotát illeti, miótta a' nép elszegényje-
dett a' nemesek exigazása által, jövedelmök
felette megcsökkent, örökségi jószágaikelpusz-
tultak, már többé nagy házakat nem tarthas-
tak, sem nagyszámu kísérőket, kikre volona
kozzájok

hozzájok csatlakozzak. Imez azzala, hogy kitelöl, és bevök axnyira tsaköllena'nemejegyzemei előtt szöveszlözölegnemigen sokat tudakkeszitalni.

A'hármadik státus tsi: a'nemesség és karaktera, ság átalánosan, erántam minden tisztelettel, en, gedelmes séggel és jó indulattal viseltetett, é e, gyébről nempanaszolkodom, csupán arról, mi ért nem szabolázom keményen a'nagyok, és generálok tsi csapongásait? ámbár ezen panaszokra nézha mégfontolatlanúl, nézha pedig elegendő próba nélkül történtek, mert a'közvélemény nem fog, ta pelá dolgok'tömülményeit, és azon rosz, szat mit a'kirtelenkedés, meggfontolatlan, ság a'rendetlenés törvénytelen bánásmód szülhetnek volna: azért nem tehetsem, mintsem hogy szabadságunk vijszaszerzésén munkálód, ván a'nagyobbakat. Feljebbvalóikat nemtelen tett úgy bánnia, mikint az Ausztriaiakat tse, lebedták. A'törvényeket tiltották valakit kihal, gatás és elegendő meggyőződés nélkül bün, tetni: és egy módon előtte tartam, hogy noha panaszaik igazságosok, de a'törvényes próbák kibázhatnak, vagy a'felelem, és megvesztege, tés miatt, szabad bizonyságok elő nem állít, hatnak, elmellőzve a'törvényes utat; de

azért



azért A'nem mulattam különösen igen keményen és éreztető szemrehányásokat tenni. Igyszól, nem azigazság tenészeti, pámbár azt alig hiszem, hogy csabogy is a'nagyok közül kán, tam rossz indulattal viseltetve volna, hanéha vetélkedésből hogy ne mondjam irigységből a' mi Dereseinken történt vagy azon tsmeszterke, vás rossz szokásból, melly gyalázó és kárnemlő be, szédekre áll allatnak. A'nemesi státus bizo, zam mindig állandó hűségg el ragaszkodott, ki a'hazának igazi gyermeke, nem nézheti fajdalom nélkül hogy a'z országnak illyentetsz, nevelésére nézve egésszen el van hagyatva tsesz, nia kormányzás alatt, és ösz[z]ve gyűlve áll a'nép szabadjával: A'nagyoknak kiki dölfösségé, és azoknak számos hívéri vagy a'pródjai hajt, dan illyen nagy hatásmaradásokhoz, és gondatlan kibájok szülte azt, hogy a'nemes, ség nevelési tekintetből úgy elvan hagyatta, va; alig tanúlta meg a'nemes a'deákságot a'Jésuitáknál végzett Humaniát, már há, zavődon is fogta azoke szanaát, vagy ment patvariára, axnyira, hogy a'procatorok, az igazságelőlülői és más ügyvivelők és bírá, lák a'nemes fiatalsággal vegyesen vétáltak,

azokat

azokat csixma tiszteletnek tulajdonak: és hányszor, óh hányszor ne mondék magokat egészen mezte-
lenekre, születésök származásának pictographiájával! Legnagyobbja ezen testnek Luther és Kálvin követője
lévén, már a' Jesuiták collégiumaiba nem gyakor-
lotta, minthogy ezeknek fanyar és forró buzgó-
ságok inkább tereh, mint jeles tette, és az ő fijaikat még a' Jesuiták iskolájába
ki törvény határságok magoknál nem szenvedven,
meg jobban elvolnak hagyva nevelési rendben, és annál durvább erkölcsi szokásokat
szívtak be. A' nemesség jószágain tűz helyett
körül vonta magát; idejét házi tenyészésben
utazásban töltvén, inkább gyermekeinek szapulása,
sa, mint azoknak neveléssel jelöl gondviselésben.
sokan közülök a' nemesi rangnak nem illőbe
sértkedésre ádták magokat, vagy kézi mesterek
segéde, már akkor nagyon is szerencsések
voltak, ha prócátorok lehettek vagy törvény-
bírók. E' felebbezése a' törvénytudóknak, pereskedő
jeszterse a' nagyok között, a' mi az ő, és kiáltak
erényeit puffasztotta. Minthogy a' nem-
zeti törvények egyenlő osztályrendelések az ő,
rölvégi birtokokban a' fiúk és leányok között, a'
zok anyagyenes alkalmas szolgáltattak a' véd-



védásra, a' honnan az eredett, hogy magokat a' házas-
ságok bő jövedelmével a' családi nagy osztozásra.
Az ügyvédeskedés birák gerjesztének, tüzeltek ezen
osztozásokat; meg sanálták mikénti kellő fe-
lekből helyesen és rövidesen bármi egyezse-
sekre, és barátságos transactiókra, hogy mind
a' kéri részt jól megkülzák; de ő járásával az
olly törvénytudók, kikes vagy az egyik, vagy a'
másik felet megbántsa, újra felszámaszthassák
az elcsillapodott pert, holmi keserelmü sza-
vakkal bonyolódott contractusok által. Ámint
így csüvel csavarták a' törvényt, az ügyeket
nöki nagyszalásra halmozták a' gazdagoságot,
meg vásárolták az urak bavalyait, jószágaikat kész
pénzen, a' hivatalokat legfelsőbb polcra hágtak,
és bárói méltóságra. Ez meg vizsgálván, ámbár
keveset szóval van érintve, sem bi sem fog csudál-
kozni hogy a' magyarok erkölcsei olly darabossá vál-
nem vehetik meg ölelés, látván a' nemesség közt divá-
tozni a' tudománybeli járatlanságot, és a' hata-
nai fogásokban ügyetlenségöket; a' jó ízlés mellyet
vérökben lételek, hülepedni, és a' hadi viszonyban,
mire természetes hajlama ösztönözi a' magyart,
elborzasztani. Sende neveltetésök is igen gyakran
a' bevételeknek és viszonyainak bábrándozó vázzaival
tölti-

védásra

tőlök el fejtsék, melly szerént fajzalom, a' válaszai-
nak tárgyaira lesznek. Az Operjesi Tragédiá azon fő
nemeket sőpörte el, kik gazdagságuk és személyes
tulajdonaikkal magokat meg különböztették. A'
zok kik a' török háború alkalmával a' végházo-
kon nevekedtek, meg hóltak vagy elvénültek, annyi-
ra, hogy ezen uzsoki és szabadságáért vállalt háború-
ban csupán álhatatosságuk, vitézségök a' magya-
soknak minden tapasztalási mód mondok, sőtt a'
nélkül, hogy a' házi dolgokról csak tudósítók is
vóltt volna csupán jó indulatjokból és tanitható-
ságuk, a' szerencsés Enyédben tanúnithatatlan
nemes szivüségök sarcona fel a' háborúra, és annyi
sok balsorsok ellenére is, vérelledett a' magyar hona-
és egy nemzettel, minden haromai fogásokban jár-
tas, gyakorlott, hádban megöszült, házi szerekkel
jól ellátott seregekkel; habár számára nézve jóval tsekb
állott is, mint azellenség; de fegyvere lovakra, tsek-
tekre nézve sokkalalább vált minden kor.

Szinte lehetetlen teljesen rajzolni magaviseletek,
kivegyök és állhatatosságuk bejegyeit a' nemes-
ségnek és katonaságnak. Határozhatnak a' házi mes-
terségben tanítójok lett volna, bizonyosan megta-
núlhatt volna engedelmeskedni és győzni.

A' negyedik statusa az országnak a' királyi
városok, szinte azon szemmel emlékeit meg arrak
az Auszt-



az Auszteriai uralkodásnak szegénységöl, polgári
rajzaik csekély száma, a' kézművességben járat-
lanságuk és kézmüvi anyagok szüke által, hogy
az ország ínségára jutottt, és hogy vagyonaikat
gyám gyermekeknek a' pásztorolatlan kimenetnek.
Mivégből, hozzám nagy szabadságuk bará polgárok-
nak elegge tapasztalam; de szegénységöl miatt
csekély segedelmes nyújtásra nem, mivel ök
többnyire a' borosztloi, és danéziai levantéd ne-
tacorai voltak, és csekély szolgalati jövedelmekből éldegéltek.

Az ésszeni gondviselés vezérlett engemet ha-
zámnak ezen fiuszájába, mint kiáltó szót, hogy
vere a' szabadságért! Ez alhatott minden tako-
sok közé; a' nemes szivek felindúlván a' szabad-
ság nevének hallására, hozzám sódúltak, hogy
vegyem magamra, hogy az felmentsek; de ez a' szo
nem vala tőlem a' katonának, fizetést, subá-
sat, fegyvert, lovakat ádni. Tóhát a' népről kelle
azokat tölvenöznöm, hogy a' népnek ádhassa az
ember azokat. Azomban épen ez a' nép egyszer-
mind katona is vólt, és mire az, ádókkal kel-
lett terhelni, kötelezni élelmi szerek szolgálta-
tásra, a' nélkül hogy meg szünt vólna a' föld mí-
velni, hogyan azon időben a' hádban járadozni. Ez az
ország, melly felül múl-bátran kimondom — min-
den Európai országokat szomszédi kincseire és erköl-
tényeire

kenységére nézve, örökre elveszte mind azon pénzt, mellyet borainak árából Lengyel országból kapott, úgy szinte a' németektől vásárlani szokott marhából vont jövedelmeket is. az Ausztriaiak elszedték akkor adó fejében, és a' török háború alatt a' mi pénzünket Becsbe vitették, a' vajdaságok regi számára megkivánandó pénzekre fordítva, sott ott helyben. Ezen szűke a' vert pénznek tehát engemet, mindjárt a' háború kezdetével, készpénz behozatalára kényszeritett, hogy ne szoruljamak azt a' néptől, mellyön lovain és fegyverein kivül terte a' szol gálatot, adván egyszersmind élelmi szereket önkinti jó indulatjából. A' királyi vámokigen csekély se gitségére nyújtottak, azokból háramló haszonte vámokból igen sokadik kellé törleni, mivel azok törvény ellen állitattak fel a' németek által az or szág közepén, sertőlve az ország határaitól, sanyis ezüst bányák, mellyek jó szerencséjében müvelnettek, hogy majd gazdagokra találnak, ahig fedezték az azokra fordított költségeket: csak a' rez bányákból várhatta azember a' legnagyobb segedel met. De ha a' készpénz kelésének szerencsés veresem volna, a' nem lett volna elegendő, sem a' szükség pótlására, sem a' használhatásra, rettentő nehéz sége miatt. Azért minden vármegyét, minden királyi városok megegyezései kérem, és a' mint azt

meg



megnyertem, vesznem készpénzt a' köz szabálya emlékezetem nyomatván arra, nem pedig ezimeremen nél fogva módon azolvasó ezirományom folyamat jait által tekinti, észreveszi, hogyén különösen nem kivedtem, hanem inkább gyalázok többeket, és azt a' mit eddig irtam emlitettem annak sulyosnia ja, hogy nem a' tanitványok, hanem a' mesterek hibázzak, kiknek szánakozom maga most nem vagyok. Akkor en 26 éves voltam, hadi szolgálatban vén, és igen keveset jártam a' politicai és kivüli tárgyakban. A' tehetségem fogyatkozásaimra nem tudtam venni, de megtekeni nem tudtam azokat, vallani, megvallom azért hogy a' kivülta mi va tokat vezettem, a' kiknek hasznát a' magyar dolgok nak alapjára, ezzel a' szerencsés kezdetét a' háborúnak kaja, az tulajdonitni fogja a' ellenség merkő lődözéseli nagy előre-vigyázatának, lassuságá nak, az tulajdonitni fogja a' garnisonok erős segek sorsát karban tételének, és még sokszorabbé delmezésének; a' nyereségekben a' rendek tudatlanságának szolgálatának a' pénz és fegyverek kijanyának, a' melyek a' hábo rúnak idegei; a' pestisnek és azon csekély segéde lemnek, mellyet a' Francziaországból kapott. De mindezeknek rendelését a' mindenkor jó, bölcsés könyörülő istenni gondviselés munkájának tekinti. —

Emlitettem,

o

Emlitettem hogy Tsokaji kastélyom bevételével
kezdek ezen évi karonai munkálatok. Dicsérlem,
ha vijsza nyerem az, seregeimet téli szállásra
elrendelem, magamat a' miskolczi vára hely-
eztem, melly áll Kassa, Eger és Szendrő közöt, mel-
lyekben némer garnisonok állanak. Nigrelli ge-
nerál meghalt. A' monarcha'li ekrendek Kas-
sán mulatnak, a' mái[illegible] gyenge vólnéz ránai schonsellen, még is a' nyilta-
tonasággal bir, hi[illegible] hetére. Tsak seregeimnek nagyszámáról való elhi-
tetése tanátsra[illegible] tsak, a' mit könyen
végre hajthatott vólna, ámbár elovábbis vólt olly
helyzetben a' lént magát vinelni. Ez vólt fóoka
előre lépésében azellenség mozdulatait, hogy
Miskolczon ülöttem a' tél. A' tél végre felé a'm,,
bár igen keményen tanátsra magát, nem vólt ki,
pes féleg mezőken karonáimat tanátsani, hogy
előre ne nyomuljanak, mivel belső tüzök kevés,
te a' rablásra és zsákmányozásra.

Az a' csapat, melyet a' mint mondám Deb-
reczen számel igazgatott, tőle elpártolt az er-
délyi határ szélén. Seregeimnek száma kavonló
képen növekedett é' fejedelmes ígéret mái részében
is. Habutin General ki lábától Szebenből Gróf
Bekri Lőrinczet, hogy magához vegyék a' vár,
megyét nemes[illegible] Bárgyai, és gróf Tsáky Mihálytól,
hogy a'



hogy a' szekelyeket ő[illegible] gyüjtse. De ezen seregeim ren-
delésem, vón tudtom nélkül mindenfelé szétnyel árjedven, el
fogták Ezt a' két urat, még midőn a' Habutin parancsá
vége hajthatnák vólna; ő az elsőt fogoly képen hoztak
hozzám Tsokajba, a' másikat Miskolczra tanátsával és
ki szám a' zására nézve sátz vólt. De a' szemtelenül
nevelkedve egész bátorságig felmenő, hizelkedéseivel
szolgálatai által, megnyerni tudván ezen fejet,
élelmesége szabádságától: ez egy gonosztermészetű
s avas fogású ember vólt. Bekri elhagyván kálvin
tudományát, keresztyén vallásával, hogy a'
németek kedvét megnyerje, mielőtt ő ömben me-
gint elébbi vallására térni vijsza. Egyébként úgy
látszott utóbb, hogy tehetsége nagyon nagyakarásból
Jósólihez azon okból mivel felesége Veszprémről va-
lami nemesség vólt közöttök, ki a' Pesnyi család-
ból vette származását. Hozzá nem vélemény-
nél fogva ő állhatatlan, és háborgó embernek
tartatott. Sőt ideig nem vóltam hajlandó sem az
ő, sem más Erdélyi nagyok kódolásait elfogadni,
attól tartván, nehogy hivségével és szabádsá-
gával alamosságot üzennének. Azt tanátsolták
nékik, mennének vissza a' tsászár részére a' fog-
lyok kitsérésére alkalmával; de minden képpel ellene ál-
gezvén magokat javallásommal szerencsésen fogadnám
elhitték

Schlik levelei, végre meg egyezem unokaöcsémmel, miben Pekinsel küldöttem ~~Graf~~ Percsenyihez, hi-
vel régtől fogva barátsági szövetségben állok, a'
többit magam mellett tartottam, a'kihez nem
sokára Teleki Mihály is csatlakozott, kinek apja
van a'Horvát határnál, mint annak vala igazga-
tója.

Schlik Generál, a'mint mondottam, arra nyo-
matott, a'mint csapatai Bonny felé nyomúltak,
és táborom nem volt az egész Dunán-innenieket
rábeszélni volt birtokában hivésén a'erősségen
lehet, ha-nem még, mintsem károlyia Percsenyi ne-
delesén fogva ezen folyón Szamarlyánál által
ment, egy tizzánteli osztállyal, délre-Magyar-
országnak minden vármegyéi feggyverezgadá-
sah, és hivségesen esküjöket nekem letenni, még
mielőtt Schlik Magyar országbajött és ezek ne-
kem Generális a'Bajor választó megverte, és
az ő seregein a'Bécsi kapuig szaladgálnak;
Leopold császár igen nagy szomorúságba esett ma-
gát, és attól tartott, hogy mi a'Választóval egyet-
sülve Bécset ostromolni vesszük. Illyforman
bele tanácskozásra szólott, és azon volt, hogy
a'Hollandi követ Hámel Brueningen a Per-
csényi Grófnak, hi akkor a'Vág mellett pél-
tselyba feküdt, hogy a'dolgot elhallgatással már elkezdett
seh,



lehessen, és hogy nehogy szabad menetelemnek a'szer-
zendő békességi punctomokról jobb módal értekez-
hessen Percsenyi azt tanácsolta szeme előtt a'mit ő
szokása tenni, a'beszélgetéssel inkább mint az ő
szabad gondolatjait; mint hogy az ellenségnek
Percsenyinél Bécsnél Eugen alatt 12000 lovaga
álljon — és attól tartván nehogy ő'halasztási
val-valami olly alkalmatosságot, mivel az ellenség
ne-szemet kaphasson, vitéza küldötte azonnal
követségét a'szabadulási levéllel, s velem tudatta
mint cselekedjék így én hazám helyben hagy-
tam válna is ezen lépésével, az még is igen nagy
gyanakodásra adott volna alkalmatosságot, Perc-
senyi hűtsége felől minden mellettem levőeknek
kelőnek. Engemet sürgetnek felette az ország
dolgainak szemesen vigyázni, és a'magamét is;
attól tartván, nehogy Percsenyi a'Bécsi udvarnál külön
nős szerződésbe lépve a'közügynek ellenkezőbbá
hagyja. Én nem gyanakodtam a'dologra egyenes
kelvő barátságommal fogva, de ezen körülmény-
ben a'felette nagy kívánkodásom, és a'legkisebbik
halmatlanság egyforman veszélyesnek látszott,
az elvő azon, nehogy a'körülöttem levőeknek kelő
mód legyen észre venni a'benne előlépni nem la-
tást, gyengeségét; és hogy valahában a'Bécsé-
nyi tanácsban járnék: a'mai napig azon, nehogy
gyanakodjék

gyanakodásom által meg-bántván egy belső
hív barátomat, és szolgálatának nehézkes dolga
iránt eleve intézkedni. Azért egyenesen meg-írtam
a' Grófnak, mint véleményem el vala mondva,
sau maga részéről felül, hogy tudtom nélkül a'
polítiai dolgok elintézésébe avatkozzon, egy
szersmind bizalmam felől őt biztossá tenném,
felfedezvén előtte, hogy a' fontalásra egy hozzá
magával. Én nehéz diákul írtam hogy kívülhevesse
levelemet a' kövessel, ezt a' felől értesítvén, hogy a'
béke ügye nem egyedül ő rajta áll, hanem az e-
gész nemzeten, melly nem a' mi személyes érdekeinkért
hanem a' köz szabadságért fogott fegyvert. Én még
akkor Károlyit jó módal nem ismertem, bár vak
néhány napalatt barátom Tolazzyban; de ő engemet
tehetlennek képzelt a' dolgok elintézésére, és hitte,
hogy én csupán Berczenyi mozgalmai
szerént rendelkezem. Ő jég-hajón által kelt a'
Dunán, és szerencsésen haladt előre a' folyón túli
vidéken, hol közben találá olly annak katonáskodás,
sőrök és Francziahaborúban elégyé hitanúltak,
ő gyakorlatokat vőlt, és ha Károlyi azokat
használhatni tudta vőlna venni, ő a' nemesek dolga,
és a' legnagyobb zavarba hozhatta vőlna.
Használni akarván a' tél keménységét és
a Duna jegét, Diák Szerencsés Horvai Imre szer-
desebb



desebb indítványokat, azon Rácz-
megyabolázására vagy szívszerre hajtására, hit
a Duna menében lakjak. A' mint ezt a' hír tiszt
folyón az mene, szerencsésen meg ütközött Knaicz
Generállal, ki rendelve vőlt a Duna partjára fel-
ügyelni a' Budai Garnisonnal és a' Rácz-
tenarággal. Ezért jogva hozzám fűz-
tőlzva. Elő haladásom hire elhatott egész határ
határ szélekig. Jöttöli szám üzve vőlt Nikode-
miába, a' még akkori hozzá mindig hív magyar
katonák, hit a' határon jövel belől egy gyarmatos
alapítványt, a' Karlovetzi béke kötésnél fogva kez-
dtek vissza jövedelmi honukba: nemelly tiszt
hit magokat kijelölték Károlyihoz állottak, és
neki mind tegyét mind bizalmát megnyerték,
tétségök körülményes előkészítése által. Ká-
rolyi, nivel nem-katonáskodott, magát kívsebb-
nek nézte nállunknál tapasztalásra nézve; úgy
tetszette őket, mint felette hív és gyakorlott
tiszteket, magát a' zabnak adatva, és a' Jöké-
li elvei szerént akarva alkalmázni a' katonai
szolgálatban és munkálatokban. Tiszteznék
előtte ezen fejedelem kétkedő okossági, mi sze-
rént a' nemzet mesterkedéseit, és a' gyanús sze-
mélyeket kijározza. Előtte gondosságát úgy
tetszett előtte, mint telyes és okos bizalmában
ságot,

sagos, ennek az vált, idővel közeledése, hogy Ká-
rolyi gyanakodni kezdett az Alsó Magyar ország-
gi nemesség és katonaság felöl, és megakar-
ván elözni vélt csalárdságukat, több arra-
lyokra szakitsara.

Kraicz General megjelenésével elöre azok a Hu-
szok, kik a Dina parton labnak, közelebb küldöz-
ték tudtom nélkül Károlyihoz, hogy megkösölje-
nak: azok egész kizakadásával tenébe vijsza az
adott szót; de seregeim, mellyek Kraiczigene-
vált megszámadtak, nem lévén a dolog-felöl érte-
sitve, vélök úgy kezdtek hámi mini ellenséggel.
a Rácz ok fel kapszankodva és panaszkodva
a megszegett szavak miatt, azzá ally keményen
az ellenség-hez vagdalkoztak, hogy semmi-kint
sem lehetett öket attól elvonni.

A bécsi udvar nagyon megkétén zavarodva
a Károlyi munkálatain és kiszaladgalásain által,
mikor egész a fő-városig kapuig ért, Pozsonynál
fekvő minden seregeit oldalmára vissza szállitotta.
és rendeleteket küldött siettvel Szécsényi Pál,
kalocsai érsekhez, és hogy ő nehezteli Berecsényi,
vel, és igyekezzek rá beszélni ő valamint Káro-
lyi is, hogy a békés vanáts kozásokat fogadnák
kinálább, mint a további villongásra, ez a fő pap
öszve találkozásra kér tőlem engedelmet, é misztán
kelyb



helyben hagyásomat megkapta Berecsényi, Moson vármegyében Lebentzen + Miklósi kastélyába ren-
delte, Azután Huszt városába és mint a főbbek és
vármegyék hivségi esküjével nevében elfogadta,
az igazgatását Károlyra bizta, és vijszatért a Duna
mellé.

Károlyi mindenben kétségbe esett midőn egészen a Be-
csi kapuig ezen kivaladásait, és a Fölöli részeji
vételével miatt a megyéi kevesülve, hogy azokat
részünkről ne nevekbel, kik ő követek, a szana-
kozásokban részesek voltak. De azoknak a részi-
ének ellenére felüli kevesülésére, durva szabá-
sait dolgozdai és nagadozási utáni vagyainak mi-
att elidegenedett a'leg jobb részeknek károlyról
tedvök, azoknak kik a dolgozásokban ennek, kik egy-
szerben vénültek meg, kik valódi magyar szivvel
kezdtek a szabadság szerzésébe, nem pedig rab-
lásra ragadtak, egy szer. Ez a rossz tudom és
Berecsényi tudta nélkül terjedt minden alsó
magyar országi seregek közt. A Károlyi tudósi-
sai tehát szerencsés előmenetelekkel, által nem
látszák volnak ezt az állapotos, és igy a Károlyi
tetszett okai előttünk jóknak látszottak, és tetszei
igen helyeseknek, mint hogy gonoszság, forrása,
is nem ömlenek, melly e' közelebbi zavaros
jövő napfényre, és igen kedvetlen és váratlan kö-
vetkezésekre vont maga után.

Berecsényi ki hallgatván Huszt városában a Ka-
locsai

tocsai ezredelő-tergészkedéseit, azt tanácsolta ezen fő-
papnak, hogy szabad-úti-levelet vegyen és jöjjön
hozzám a' békességes tanyázó munkálatok tekin-
tetéből; a' mit neki meg is engedtem. Gyöngyös
városát jelölvén ki gyülekezeti helyéül; szándékom
vala Egres ostromolni; ágyúkat és mozsarakat
hozassam Tokajból, és el hagyjam feleségemet
Miskolcon. Márczius-ban. Ezt a' vár régiségi-
szerént való erősítve, hajdani tornyokkal a' város
felől is meg egy másikkal a' völgy dombok felé is,
gerendás ostorokkal, mellyekkel a' németek a' hábo-
rú előtt lerontottak, és így csak a' derék-a-maradó
az erősségnek, mellyhez falakkal vólt építve. Abban
gróf Zinzendorf vólt az igazgató, igen gyenge ör-
veggel. Hogyel országból érkezvén kolera né-
hány Francziai tiszteket és nemzőket, és Lic: ville +
Francziai nemes ember Királya részéről megbízott
levelekkel a' mellett-a-mi követségre nézve. Az ost-
rom kezdetével a' városba bekülödve néhány ma-
gyarokkal az erősségbe elegendő lőszerrel sánczaimra, de mindig vissza nyomatván,
tettel sánczaimra, de mindig vissza nyomatván,
több derék embereket magunk közül elvesztvén
csendesen viseltek magokat a falak közöt. az.
agyúim nem sokat tettek az öreg hőfalak ellen; ha-
nem nemelly szökevényektől megértettem, hogy a'
vízcsatornát meg repedeztek a' bombák által

kezdő



okozott félelemségek miatt, a' víz kezdatokból
venni, és majd nagyobb a' belső fogyatkozásnak veszélyén
biztathatom magamat, hogy a' gamison nem sokára
a' tanácselenségeik egyenességre lépni. Március végén
el ott hagyjam az ostromot, és Gyöngyösre men-
tem csupán testőrzőimtől kísértetve, hogy sietsek
tem az Ivekbel, meg parancsolvám Bercsényi-
nek, és a' felső magyar-országi vármegyék főbb
embereinek, hogy ott jelenjenek meg. Bercsényi
Jót sokat beszéllett nekem ezen főpapnak szép
tulajdonságiról, és azon buzgalmáról, mellyel
a' haza szabadsága iránt viseltetik. E' miatt
ő gyanús vólt az udvarnál még fogva magamelőtt.
Ő nem más czélból küldötte Leopold ezen háború
alkalmával, csupán arra hogy a' nemzetet, hogy
kiválasztván magok közül egy személyt, a' sza-
badság mellett igazán buzgólkodót, ő egyenesí-
tsével akarja annak helyre állításában. Ez az
oka, hogy a' prelatus mellé Szirmay István
a' törvényszék elnökét, előbbi fogolytársamat
rendelte; ugyanis a' híres ügyvédet Okolicsá-
nyi Pált is, kit velünk hasonlag egyezségben
kívánt bemi. A' propositiók ezen congressusban
a' császár nevében terjesztettek elő, a' feleletre a'
zokra én tettem, Bercsényivel legkivelebb barátom-
mal és egyedülálló tikaimnak bizodalmával egyet
értve, ezélom vólt olly béke szerződés, mellyről bővebben

mak

mát, garantiáján alapúljon, azért hogy ha azt
a' Bécsi udvar szóbáva szerént megszegné,
ezeknek a' jövő állló hatalmaknak kebjére dűl le,
gyen nékünk segélyünkre kémi. Nem vólt ne
héz észre vennünk a' Bécsi udvarnak óvatódá
sát az illy szerű békességről. Azelső conferen
tia kevés napokig tartott. Ezalatt a' Császár
meg bé érkezett meg tudván a' Kerületés okát, ke
gyelmes, jóságos, igazságos és a' szabadság
vissza állításait igen kiterjesztve igérték; de ennek
semmi egyebet nem szóltanak, hanem csak emlitették
a' királyi szónak sokszori megszegését, sokszori
hamis egyezése, sokszori csalárd sajátsági végre a'
koronájoknak akkorszor áthágásait, és tudtára
képi határozatokat kivánták azon nehezségek'
kiegyenlítésére, mellyek az ő nevében ki-kit
dertenek magának tárgyában érdekelve vannak.

Néhány-nap múlva a' mint vissza érkez
tem az egri országhoz, hozzám jött Gróf Dor
gácz Simon Donód, jó Ispánja, és császári
biztos. Ő ezt az alkalmatosságot gyengéd szívemben
mertem, és egyedül szinte ő vólt a' magyok közül
kivelem egybe köttetésben állott. Mi után nekem
hűségeket esküdött, elbeszéllte azon méltatlanságo
kat, mellyeket rajta a' Bécsi udvar elkövetett,
holmi hatalmaskodásra, és azellene tanácsra,





vagy gyanakodásokat, mellyek miatt ő jobban azzal
fogatta tudni pontban állott, ha maga magát megnem
menti. De ezen háború be végzése után azzal
lotta nékem Török-országban hogy ő részemre
állott József nek akkori Római királynak meg
egyezésével a' nemzetet valamiképpen elvonni az
új király választásról, és részére hajlandóvá
tenni, és megkémi Leopoldot az atyjától, hogy
még életében engedné által neki a' magyar koro
nát. Hárvólt szándéka akkor előtte mélteltetni
ni; ő benne nem azonnyit találta vólna mint a' nem
zetben, az az igen nagy hajlamot a' maga végre
hajtására.

Károlyi a' Szamarinoni várba tette le magát,
és a' gyanú miatt, mit felőle beszéllnek, elovzta
ván az alsó magyar-országi seregeket, mellyek
részint Horvátok, részint Aa'ez-Ország vidékiről
valók vólnak, magát egészen a' Tökölivel vólt
tanácsával részét vivébe, kiben inkább tolvajoknak,
mint tiszteknek lehetett vólna tartani. Ez a' tábornok
el rettelkedvén a' rágyázatot, és a' kaszonai fenyítéket,
az idő vendégségben kenyélre, és alkalmatosságot ada a'
lajtra mellett kis városokban tanyázó nem
zetnek őt megtámadni. A' Császár kevés szám
ból álló seregének vezérletét gróf Heister Sebast
tián tábornagyra bízta; ő spionokkal kitapogat
ta Károlyinál jelvését, és maga tanácsával el hatá
rozta őt megtámadni ott a' hol felkészületlenül
vagy al. Ezen jó készülettel kerítvén várában Kár

tyinak vezérszámú gyalogsága vólt, a' térdig érő Me-
ixter generál vállalatja szerencsésen üzésbe; mint
hogy a' lovasság dobzódásban és borban elmerülve
vólt, azt a' németek érkezésének elsö meghallása
mindjárt rendetlenségbe hozta, és Károlyinak kö-
vetkezői az ország seregeit átalánosan csa-
ládsággal vádolván, könnyen rábeszélték ezt a'
Generált hogy magát szabadítsa; és ennél fogva
felette nagy sietséggel kalandzsak keresztül a' vidé-
ken; és a' folyókon úszva, nádas körözben a' há-
tukra, és Földvárnál által a' Dunán csólna-
kokban, a' nélkül hogy valaki kergetse vólna. Az
ellenség nehi határozódván, illy reményteleníté-
nével által, utánna eredett a' szalódó Károlyi-
nak, és az elmaradott sereget rendetlen vezérnél-
kül határra hagyva, könnyü vólt meggyözni.
Helységek, falukat, a' vasutakat és puszpradai lesek, Hei-
ster a' csecsemöket is kardra hányatván, és a'
katonai begyetlenséget szabad kantárra bo-
csátván, hitte, hogy ez által a' nép elszeretve
fegyvert nem fogja ragadni.

Midön ez történt, még akkor semmiképen sem
mentem Eger ostromával, azt megtudtam önma-
gától Károlyitól, de természetes eredetéről el ol-
vasni, a' határalásnak számolni nem vólt képes. Az
ö beszéde után eö ezt a' szerencsétlenséget a' sereg
tapasztalatlanságának tulajdonítottam inkább
mint ö nehi; ennél fogva bíztattam, végeztettem
a' helyest,



a' helyest hogy pirongattam vólna; és a' Tiszán túl
küldöttem seregének összegyüjtésére, meghagyván
nehi hogy minél hamarább hozzám jöjjön: mi-
vel könnyü vólt előtte látnom, hogy Heister a'
mint vér-szemet kapott, könnyen elfoglalhatja
a' Dunántuli részt, és fegyvereit Dercsényi el-
len fordítja, ki ekkor Mohácsi pusztításra. Gorgei
Gróf személyében egy jártas és gyakorlott tábornagyot nyertem: a' lovasságot vezérlete alá rendeltem,
és megmondottam nehi a' módját, mi szerint bánjon
a' németekkel; de ö pusztúri, tüzes, véleményében
makacs vólt, Dercsényivel ellenkező, nem tudom mi
antipathia miatt. Reményemigen csekély marad,
a' vár bevételéhez, szükséget látván munitio
dolgában. Gorgeinak meghagyám kerüljön eg-
gyet és mást a' Commendánsal, mi szerint hatá-
rozná el magát a' vár feladására. E' terv szerem
cél végre hajtatott, s abban egyeztek meg hogy a'
német garnison negy hónapig maradjon a' várban,
melly idö alatt semmi csata ne történjék,
s vásárolván a' városi piaczán magokhoz ele-
gendö eleségét, és ha azalatt a' németektől
segítséget nem kap, kiüríteni a' helyet.

Én igen nagy kárunkra nézem ezt a' szerzö-
dést, mert határozatom vólt által kelni a' Dunán,
hogy a' Heisternek megkódolt vidékeket újra fegy-
verfogásra tüzeljem, mellyek ollyebül hagyat-
tatnak el. Már jóllehet halasztám útamban,
midön meg hallottam ezen generálnak átmenését ke-
mónnál

mároménál. Gróf Perczényi igen nyugodtan, mint
nék a' Vág mellé, de a'mint előre láttam, hogy
ezá' lépés ütközetre adhatna alkalmat, nem nézt,
tem helyes nek azt kockáztatni, önként választ
zott, de igen rosszúl fegyverzett seregével, azért
elhúzódtam Károlyi 4000 lovaggal Perczényi se,
gítségére, a'mint Imsadba érkezem, hala Duna i,
gen kevés, a' nyergelés csónakokra rakattam,
és 4000 válogatott lovagot úsztatva általszál
lítottam, mellynek vezérletét Gróf Zorgácsra
bíztam, Határozott hívére, mái seregetnem ma,
radnak velem, csupán a Duna és Tisza közötti
vidékéből álló. Az kissebb termöt valami
nehezség támadhatna, ha a' Dunán átmenő
szándékom mellett maradnak, elly messze
kellene távozniok tűzhelyeikről, és így az alatt,
míg egyik erősségét állítottam Solnál a' hid
fedezésére, mellyen elég lassan dolgoztak az a,
nyag hijánya miatt, volt időm indúlatjokat ki,
furkészni meghitt személyek által. Ez azelőtti
gyázat nem ok nélkül történt; ő' csak hogy an
elhatározták magokban szétoszlani, ha a'
Dunán által megyek a' Duna és Tiszamenti vá,
czoktól tartván. Ez a' nemzet halálos ellensége
a' magyarnak; meghurmyászkodott a' maga
jészlelésben, midőn tudva hogy seregem közül va,
lamellyik a' környékben tanyázik, de mikelyt az
elszávozott, azonnal összecsoportozott, hogy a'

váro



sokra és falukra rontson, hol csupán asszonyo,
kat és öregeket találván, azokat valamint a'
gyermekeket is vad tegyetlenséggel felkonczolta
és felégette. A' seregnek illy helyzete nem en,
gedte elvé szándékom mellett maradni, én azon
seregeket a mai-napáig használni akartam
az ellenség rá czélozó erőtávozására és szétfel,
szóratására, kényszerítvén őket a' szorongatott hagyni
Gróf Zorgácsra a' vidéken ömlene, és a mai
kiz adalmat megnyerte, mellynél fogva csatha,
maradácsletével helyre állította a' dolgot. Gróf
Csterházy Antal alezredes egy magyar rege,
mentnek a' Császár szolgálatjában, kit Károly
ker 400 emberrel Pápán tulajdon kastélyában
hagyott, Gróf Zorgácshoz csatolván magát, re,
kem hódolását ajánlotta, ő' őt származása a
tekintetéből generálnak tettem, Zorgács min,
den ódalról erősítvén, a' Mór vízéig szágultozott,
mellyet elválasztja Magyarországot Horvát or,
szágtól. Ő össze gyűjtött egy lovagot egy gyalog
csapatot, sokkal számosabbat mint az előbbi
ni vala. Heiesztet Generálnyomván a' Perczényi
seregét, már Gyárig magával vitt, midőn pa,
rancsolatot kapott a' vipsza fordulásra, hogy
fedezze Ausztriát és Bécs környéket, ő' vissza
ment a' Dunán által Komáromnál. Ez alatt
nok a' gyalogoknál öregedvén meg, semmikép
sem

sem tudott a' lovassággal bánni. Hamis hí-
rek után indulván egészszen Sz. Jejérvárig nyo-
más sebességgel hogy Jorgácsot megrámad-
ja, hi onnan jó messze fekűdt. Ez megtudta az
ellenség munkálatait s amaknak közelülésével,
vágya a' győri vár által, s maga Koronczónál
tanyát üzött. Heiszter lovagai elvólnak bá-
gyadva, a'nagy melegben és sebes üzlözés-
ben. S'magás helyre érébe látta, és minthogy már
helye nem volt a'hova hátrálódjék, semmisem
mert valmerőén kezdeni. A'kés sem nem mes-
sze táborozott egymástól, mi alkalmatosan
Jorgácsot Jroſnak örökül fedezve Viar tábor
nagyal szemközt beszélgetni, és más napel-
hagyta fehérét és igen gondatlanúl, a'nélkül hogy
annak valami helyes okát tudhatta volna adni,
a'kiszlek és seregek bámúlsát ezen mozdúla-
tok, Jorgácsban valami forelyjáték gyanú-
tottak, s minden eddigi bizalmukat eránta
elveszteték. Heiszter nem kívánt azelha-
gyan táborfelvétse azonnal elfoglalni, és így
a' Győri erősség ben bészlos lévén, utánna indúlt
Jorgácsnak. Andrássy István Jorgácsnal al-
tábornoka elegendőleg adta neki tudtára azt a' gya-
nakodást, melly a' kiszlekben és katonákban
támadt; Viar igen generállal társzos beszélgetése
ota:



óta; de ő a' tudósítást megvetette, seregeit üzlö-
zésre rendelte, a' tudatlan kiszlek igen jónákmo-
dúlatokat tettek, és ezeknek tulajdonította Jor-
gács az üzlözés elvesztését. A'lovassság nem nagy
veszteséggel vonúlt hátra; de mint = hogy a' csa-
ta a' sikon történt, a' gyalogság sérinte mind
elveszett: ezek vóltak legjobb katonáin, gyako-
lottak a' hádban a' tőrök háború alatt, és fegy-
verrel jól ellátva.

A' mint Heiszter Bercsényit nyomni meg-
szűnt, Richau generál az ausztriai katonaság-
gal, erősítésén azt nehány zászló állyal és lo-
vas-vádronokkal, által jött a' Jejér hegyen
hogy a' Vágot szemmel tartsa, a' mint Berc-
nyi ezt a' mozdúlatot megtudta, Károlyival
küldötte azon csapattal, mellyet seregéből ál-
lítottam, ő maga is követte táborával. De mi-
kor Károlyi a' hegyek sorbolatjához ért, Ri-
kai eredett a' hegyi lakosokkal, kik igen sereny-
és bárral vóltak, nehi evett a' németek hátulsó
csapatjának amnyira, hogy Károlyi oda érkez-
tével az ellenség két tűz között útjában össze-
vijja zavarodott, a' generál egy kis kastélyba von-
ta magát, mellyet azonnal körül fogtak, és elvett-
vén bútorait, hadi szereit, maga is hadi-fo-
golly lett. Ez azonnal teljes nyereség épen
akkor

akkor történt, midőn Forgács Ivagvár Heister ügyát Dere-
csényitől segittséget kért, ki aromnal Csalókörbe indúlt Sa-
mariánál által ment a Dunán Károlyihoz s meg állapo-
dott a folyó partján. Kevesen tudták seregeinknek mi-
voltát, gondolatját, és a' kimélést a' mit mindég seremink
előtt kellett tartaniok. Épen azért kárhoztatták sokan De-
recsényit, azt valami ránkornak, vagy jobban tegyem mondva
természeti idegenkedésnek, - mi kettejekben egymás ellen
állandóúl meg maradt - tulajdonitották hogy Forgácsnak
segittségére nem sietett. De a' dolog veleje az volt, hogy
a' háború még csak kezdetben lévén, lehetetlen volt volna
meg akadályozni a' seregeket az elosztástól valami ütközet
után; mert ez, ha szerencsésen üzött volna ki, akkor csak
nányaikkal hara sietteh volna, ellenkező esetben sirtse
azt tették volna, családjaikat vigasztalni akarván. Der-
Csényi tehát kevés számú seregével egyebet nem tehetett,
mint gátolni az ellenség átmenetelét. Károlyi nem szere-
tett Forgáccsal együtt munkálkodni, mivel semmi bizal-
ma nem volt hozzá; a' tisztek, kiknek a' tanácsba be-fo-
lyások volt, részre-hajlók voltak, igen ellenkező egymás-
sal a' hadban meg kivántató egyet-értésben, és igy a' he-
lyett, hogy Forgáccsal össze-csatolták volna magokat, in-
kább Décs külvárosáig valadgáltak, és vissza jöttökben



már az ütközet meg esett volt, és Károlyinak egyéb alkal-
ma nem maradott, mint a' szaladókat össze-szedni. Akkor
három tábor nagy volt alsó Magyar Országban t. i. Forgács,
Károlyi, és Esterházy Antal, kik ezök és elmejök kü-
lönbsége miatt, semmikint sem tudtak egymással ösz-
sze-férni. -

Az alatt még ez igy folyt, a' Kalocsai érsek Pálf-
fy ide érkezett: ez egy vár, melynek el-vigyetett egyik magas-
sáról lehetett látni valami régi római sáncolást, Föld-
vár névvel nevezvén, melyet én megerösittettem a' hid
jának védelmére, melynek aromban egyéb hasznát nem
vettem, mint azt, hogy ottan a' Forgács ármádajából
szaladókat fel fedjem. A' Főpap segyvaer-nyugvást
ajánlott, én azt nem fogadtam el. A' mint ő elsőrozott,
ösmervén seregeimnek helyzetét, nem voltam képes a' Vécsiat
meg bosszúlni; hanem Esterházinak meg hagytam, hogy
a' Duna mentének tartson. Pattantyúsaim nekány
10- 12 fontos ágyúcskából, két mozsárból állott, a' mellett
egy nagy rakás bútor. A' folyó három szögletes öblén kény
telen voltam által szálni hogy Szegedre juthassak, mellyet
ágyúzni akartam; őrizet alatt hagyván a' Solti kis erősté-
get. Ekkor al ezredes, ki Bács megyében igazgatott, mindjárt
az első fenyegetésre által adta a' régi várat fölvén ágyuimtól,

mikben pedig igenis szükön állottam. A' rácrok minden hon„
nan szaladtak; őket vadászták a' posványban; a' nádas mo„
csárokat hova magokat behúzták, felgyújtották. Érzettem
ugyan magamban, hogy az illyen lépések nem nagy becsű„
letemre válnak; de nem lévén elegendő népem a Dunánál
sal sálkatni, hol minden rendetlenségben állott, helye„
sebbnek láttam munkátlan a' hid őrizetemellett maradni.

Miután Heister Borgácson győzedelmeskedett, -
még egy ki-faladást tett Kalocsig a' Dalaton lizőnlésé„
nél, hogy a' Károlyi seregeit megtámadja. Ezt minden a„
kadály nélkül tehette, mivel ez a' General mindig a' Tóköli
tisztjeinek tanácsát követte. Ők jónak tartották az ellen„
ségtől távol tanyát ütni, öröket sehol sem tartani, jól
enni, aludni; és mivelmind az ember, mind a' lovak jól
kikevertek magokat, három négy napi távolságra ki-kia„
ladoztak, hogy vaktában az ellenségre üssenek, azt ker„
gessék ha meg-futamodik, és ha Mint áll, arról elszaladjanak,
Péchanyan azon katonái
körül, kik még emlékeztek arra a' mi történt a' k. Sot„
hárdi üsközet és véres fegyver nyugvás után, nem beszél„
tek egyébről, mint azon kasanokról, miket a' kiszaladások,
meglepések, és keselődések tettek a' Törökönél. Arról, kik
Tökölivel kerdettek a' háborút, nem hortak egyebet szájok„
ban, mint az illyen időszakokat. Fövetkezőleg a' nép felzá„
nádásával igargatásom alatt ők voltak kik magoknak
leg-többet



leg többet tulajdonítottak, csak rájok figyelmeztek, é en„
nél fogva tiszteltetlettek. A' nemesség szolgálni a' gyalogság„
nál mindig alacsonyságának tartotta; ez a' test, úgy vélekedett hogy
azzalamit kezdeni nem alkalmas, ennél fogva ő nem oda való.
Kutya mesterség, így szólt, mindig gyalog járni: az ember„
nek állatokat kell használni, arolon magát hordoztat„
ni. Alig tudták valamire használni a' gyalogságot, hanem
ha a' kastélyok és palánkok kapuinak őrizetére: igyne„
vezték a' törökök ellen határ széleket, és helyeket. Arolnak e„
rősségeik kerítve voltak olly hosszú karókkal miknek csak
tehetett találni, egyik a' másiktól 2-3. lábnyi távolságra
beütve a' földbe, befonva, és szalmával vegyített agyaggal
beverve. A' hely ett erősségekből épült négyszegű kaliczkák
úgy voltak helyhezve, hogy a' erősség végei kiállottak, és bás„
tya helyet szolgáltak. Ezek a' helyek mindigen keményen
voltak, mivel a' fegyverszünés feltételei szerint ágyút
nem volt szabad használni; és ha egymással szembe száll„
tottak, nem sokat árthattak egymásnak. Ezeken a' határ
széleken skemsegett, nyüzsgött a' nemesség, melly nem akart
mezei laktában maradni. Minden katona volt, min„
den szaladt a' szomszéd törökökre, hogy foglyokat kaphas„
son, és azoknak vissza-váltásával megjavadogodjon. Et gya„
logságot sokkal arra használták, azolly alkalmatossal,
hogy őrest azon helységeknek kerítjeibe esküsztették, mellyek
előtt meg-akartak jelenni, hogy a' vízi-vonulást fedezzék.

Ha erdőn kellett át menniök, vagy sovos hegyek között, avagy 4 négyet négyet rakottak fából szekerekre, ha megint száraz volt távolabb helyeken a Duna környékében valamit kerülni, a gyalogság csajkára szállt, jó előre haladott Török-országba, és a vállalatot hasalmasan segítette. De ez a mesterség sem volt soha inyök szerint a nemes embereknek; e miatt lett utálatos és tudatlan a gyalogság a háborúban. A mig a Törökök tartott, majd semmi hasznát sem vették ennek testnek, azért igen kevésből is állott. Az urak ön magok őrizték kastélyaikat. A kassai citadellát megnyerte kevés számú gyalogság, és a várost ostromolta a török. Íme mi tudatlanok voltak a Magyarok a hadakozásnak leg-fontosabb részében! ha az utolsó háború folyamata alatt eltudtam volna különözni a katonákat a néptől, sokkal könnyebben folytathattam volna azt, mivel sok helyek voltak még a Kemlék kerében s óltalmában; a gárnizonokat három annyi néppel kellett megtámadni; több testet kellett küldeni a Tatárok ellen is, kiknek gyarmatjok Erdélytől kezdve egész Horvát-országig nyúlt. A Horvátok szinte ellenségeink voltak, valamint Austria, Sziléria, Stajer és Velencze-országok: annyira, hogy csupán Lengyel-ország vólt nyitva. Minthogy az ország nem mindenhol egyformán népes, azért csak önkényére kellett hagyni a népet, úgy-használni a mint akarta. A' fenyitők fentartására nézve az előbbi tiszt-ség rülségképen le kelle csapni, kik buta parasztok, semtelenek,



részegesek lévén, a nemesség nem akart alattok szolgálni; azokat megint rábeszélleni hogy aljanak a gyalogság közé. A fegyvertettek a hadi mesterséget a feljebb érintett okok miatt nem értették; az újak, kik az iskolákban és patvarián nevekedtek, jó indulatúak voltak ugyan, és hajlandók a tanulásra; de a csupa tanúlószéket kötelességök tudatába nem avatták be; igen nehéz egyszersmind tanúlni és a fegyverben gyakorolni is magát az embernek. Minthogy egyszerre lehetetlen volt a parasztseregeket másokkal ki pótolni, ezen második táborozásom alkalmával al-tábornokságot állítottam, hogy a nemességnek előkelőbb rangos szerezzek, mint a milyen a vármegyéké, vagy a jobbágyaké. De ezen tettem is, melly a sereg fenyithetésére czélzott, semmit sem használt az ütközetben és a napos munkálatokban; de még ez nem volt elég; mert ha ezen al-tábornagyok olyanok voltak volna is, a mint kívánni lehetett, az al-tisztekben a legnagyobb fogyatkozás uralkodott. Akik kapitánynak, vagy őrmesternek nevezték ki, barátja volt a közlegénynek, s előtte tekintetét fel nem tarthatta. Ők ugyan arra egy faluból valók voltak, együtt nevekedtek el szántó-földjeik, szőlőik művelésére, terméseik betakarítására: ezek voltak minden előzheteten forrása annyi sok szerencsétlen ütközetnek, és az ellenség bódulásának minden megfontolás nélküli munkálódása mellett is.

* minthogy ezen al-tábornagyok a Magyarlandi g volt és Hadalandiget illett a vállalatokban. —

is. Végre csakugyan valódi erredését alakítottam, oly pontos-
sággal, hogy mindennap lajstromát vehettem a rendes
szolgálatbeli katonáknak; de azt körönségessé tenni nem
bátorkodtam, sőt még arról sem tudattam, kikkel ter-
veimről eggyütt tanakodtam, és kiküldöttem. p. detachait j.
Mert a nemzet eggyik úgy mint a másik, a hadi fogások-
ban ámbár tudatlan, kész átvitt módra valamire rohanni;
de azt igen is könnyen abbanhagyja, mihelyt a képzett
a veszélynek sikerrel nem szolgál. Ha látta a föld
kiterjedését, melyet a tábor menve elfedett, vagy ta-
nyázva, azonnal ütközetre burdált többségében bíza-
kodva. De ha az említett lajstromot láttak volna, e-
zen szám felől egészen másképp vélekedtek volna. A leg-
jobban fegyverzett katonának is nem volt egyebe, mint
egy flintája vagy kereszonyila, és egy szablyája; és az
ilyenek száma az ellenségénél mindégyjával kisebbrőlt.
Lehetetlen volna ugyan a többit lándsákkal ellátni, de
valljon lehetett volna é azon fegyver által bele jól bánás-
dást önteni, és az arral való bánást megtanítani? —
A legjobban fegyverzett levágnak két lábnyi hosszúk-
ra bárja volt, egy tölcsér szájú agyúja, és négy rossz fajta
kardvasa, tanúlatlan szőrpe lova, és egy rinyy rongy
nyerge; de fele se volt még így az erederner felkészülve.
A' Nagy táborról való képzelődés tesz benyomást az ellenségbe;
de az hamar



de az ha rosszúl verettetett, akkor annak bátorsága fel
ébredt és a nemzeti el-esüggedett.

A' Duna mentén egészen Titelig, és onnan a Tisza
mellett felmentemben Szegedig semmi ellenség nem mu-
tatta magát; a rácrok mind a' török földre szaladtak.
Seregeim mindenfelé barmokat csordáktól elhajtottak,
zsákmányoltak, eleget is jenvedtek a nyár forróságai-
tól, és éjt 12 óráig is tartó útazás alatt az égető homok-
ban és víz nélkűlen, mivel sok helyeken nem lehetett
a Duna mentében útját folytatni. — Végre Szegedre ér-
tem, m. u. azt körül vétettem embereimmel, ellen-
degleésébe estem. Szünteleni fáradozásom seregeim-
nek útazási tanításukban, ütközeti gyakorlatokban
és tanyáztatásokban; az örök elrendelésében szaro-
nak éjt-felkori szemléjében: ez a fáradság, mondom,
okozta betegségemet. Akkor már igen rossúl voltam,
midőn ostromát parancsoltam a városnak, melynek
fala a vár erősségébe határozódott. Ez volt a legbizto-
sabb menedző helyök a Tisza partján lakó rácoknak, arra
rárohantak, ki prédáltak és felégettek: hogy abból
csak annyi lesz és nem több azt előre tudtam. Agyú-
serem néhány nap múlával érkezett oda, és a nyava-
lyám neheredett. Podagrásom állott egyik, minden szem
nélküli sátorból, melly en a nap sugárai áthatottak;

ágyam egy szalmazsák ponyvát pűvel töltve, a földre te-
rítve. Az is szentigaz, hogy mióta a háborút elkezdettem
soha más ágyam nem volt, és ruhástól feküdtem arra min-
dig. De a betegség ledöntött, szüntelen égető szomjam
lett, és annak oltására egy éb nem volt mint a Tisza. —
Ennek iszapos sűrű vize tele van a halról, mellyel úgy tömve van,
hogy nem lehet belőle úgy meríteni; hogy halat ne fogjon az
ember. Egy mindenféle alkalmatlanság mellett még vala-
mi nagy zöld pók nemű féreg tanyázott a pűben, melynek
csípése oly mérges volt, hogy a hely e csonnal feldagadott,
és éles fájdalmat okozott. Egy pattanásig jutottam, ab-
ból egyet lenyelvén, meghalt. Orvosom nem volt, mivel
Temesvári Ferencz seborvosomat mint Tolmácsot elkül-
dettem egy nemes emberrel a helybeli Basához, hogy engedné
meg a Törökök nek életem mentésért hozzá hatni táboromba, és
hogy a Váczrólat ne vezényelné meg határaiban, ha ott ered-
tét menekvést, mivel már ide vissza nem jöhetnek. Va-
lóznom kellett egy német orvos után, ki két-három napi
távolságra fekvő hegyi városban lakott. Ennek meg ér-
kezésekor arról, kik hozzám legközelebb voltak, mindnyájan
arra unszoltak, ne vennem be tőle az orvosi szereket tart-
ván a méregtől; de minthogy már az a mi testemben be
festelt elegendő volt arra hogy meg ölgön, ezennek is bír-
tam annyi jelenségével, hogy a bizonyos rosszakat annál



inkább bizonytalan rossznak elébe tegyem, minthogy ez
az orvos Lutheránus és kerületi orvos volt, és őt a háború
előtt is ösmértem. Nagy tapasztalással bírván, ő enge-
met sokkal hamarább ki gyógyított, mint a hogy gondoltak;
és épen akkor vettem egy levelet Berecsényitől a Kalocsai
érsekével együtt, melyben ez a másodszori conferentiát
kívánta, új elő terjesztések tekintetéből Leopold csá-
szár részéről. Igen kedvem szerint történt használni ezen
alkalmat, hogy felhagyhassak a vár ágyúrásával, melly föld
falakkal, jó tornyokkal, sáncokkal körül kerítve, és egy ség-
gel által el volt látva, annyira hogy az ingatag ki oda a
400 németet ekkel be zárkózott, nem mutatta nekünk sem-
mi kedvét, valami ötvenig való közepszerű bombák eldur-
rantása után is, hogy a várat fel akarná adni.

A mint a táborból el indúltam, két igen különbö-
ző újságot vettem. Egy kurir Erdélyből az iránt tudósított
hogy ezen Fejedelemségben Fejedelemnek választattam, Gyula
Fejérvárott a Fejedelmi lakhelyben minden formalitással
és egyenő pazarattal. Ezen esemény felvilágosítására
emlékezni kell arra, mit már érintettem Gróf Petrőj, Teleki,
Mikes, és Száva Erdélyi urakra nézve. Említessem ugyan is,
hogy én Petrőjt Berecsényiben kűlöltem, mivel arról, kik őt
közelebbről ösmerték, felőle igen kedvetlen képzetet táp-
soltak bennem. Az említett többi urak velem voltak,

és velök udvaromban mint idegen ekkel illendö tiszteletel bántak. Richer Generál meg veressetése után Petrij horám vette magát, ö öt Bercsényi igen ajánlotta.— A'mint Sólsba értem, kerestem öt kaszálni, mint-hogy fiatal korában katonáskodott, és hadakozást látott. Ö jortélyos lét-szinü ember volt, valmerö'bb mint a'többi Erdélyi Urak, és magát ki-tüntetni akaró, ennél fogva arra kivánta venni ereket az urakat, adnának be nekem egy emlékeztetö irományt kezájok allyazotja felöl, arról hogy varról mi ott uralkodók aron sereget puszitása miatt, mellyek horám tartozóknak hirdetik magokat, és aron kérelemmel végezték, hogy hirdessem ök ország gyülését fejedelem választásra, mint hogy közönségesen udvaron, miként osalta meg Apaffi ezen fejedelemséget, át engedvén jogát a Császárnak. Én feleltem úgy, a mint a'dolog igazi helyzete volt t. i. Hogy én Erdélybe semmi sereget nem küldöttem; hogy arok kik az országot pusztitják, Erdélyiek, kik felett magamnak hatalmat tulajdonitni nincs jogom, úgy sintén ország gyülését hirdetni a Hogy a rendetlenséget meg orvosolják én jobbat nem látok,— mintha ön magok oda mennek, és azt tesik a'mit magok leg célszerübnek tartanak. Mire ök oda nyilatkoztak, hogy parancsolatom nélkül nem a hogy valamit kivihetnének, söt inkább aron sereg ellen, mellyek az



országban rettyet kalandoznak, minden rosszat várhatnak; mellyek ugyan Erdélyiek, de zászlóm alá esküdtnek hirtelték magokat, és igy ha ök a'magok nevében kedvemnek dolgoznak, arok ellen támadnának, valamint arok ellen is kik velök tartanak. Elég az ahoz, ök meg nem szünnek engemet arra kérni, hogy ország gyülésre felszólitó hivatalos levelet küldjek rettyet, bizonyossá tévén engemet a felöl, hogy igy senki sem fogja akadályozni sem a'vármegyék követeit, sem a'kétely ekét, sem a'tanácsokét, a'fejedelem való helyén meg jelenhetni Gyula-fejérvárott. Nagyobb bátorság okáért egy általam meg hatalmazott személyt kivántak, ki képes lenne a'gyülést támogatni. Nagy bajjal vettem arra magamat, hogy ezen utolsó kivánságuknak tellyesitésem, mivel azt akartam hogy ott minden szépen jóakarattal folyjon, és még csak árnyéka se legyen mintha én ön magamat akarnám választatni; de még is több rendbeli kérelmek után, végre ugyan rendeltem hozzájok egy Lutheránus nemes embert Radványit, kit Petrij javasolt.— Több pontja instructiójának az volt, hogy soha be ne menjen a Statusok gyülésébe.— Gróf Petrij illy magam viseletéből látta, mi hideg vérrel veszem ön választatásomat. Mindég azt hittem hogy ö engemet támasztani akar.—

minthogy elmente előtt titkosan arról tudósított, hogy Berecsényi őt nagyon is igyekezett részére megnyerni, hogy őtet választaná Fejedelemnek. Én erre igen határozon feleltem: hogy én soha ellene nem szegzem magamat annak a'mit a' Státusok ön javokra határozandanak. Annyi bizonyos, hogy ha én a' választásában magamra szólottam volna, soha Radvánszkit nem küldöttem volna, kinek atyját az austriaiak meg ölték Fejedelemnek ragaszkodása miatt. Minden vármegyék, a' Székelyeknek minden székeik, a' Városoknak négy széke küldöttei által az én választásomban egyeztek meg. — Gróf Elnöktől a' Városoknak N. Szebenben bévolt Gyűlésükben; úgy szintén a' Szász- Sebes és Brassó sem küldtek esett követeket a' Német Gázsiron miatt. Imé ezek történtek Erdélyben, miket a' Kurir által tudtam meg. —

Egy másik ast a' szerencsétlen hírt hozta, hogy az ütközet Hochstedtnél elveszett, melly esett által minden reménység füstbe ment magamat a' Bajor választással össze csatolhatni. Ezen ok volt egyedüli alapja háborúm kezdésének; mivel előre láttam minő nehézséggel kellett birnom állnom. Gróf Forgách hozzám érkezett néhány nappal az előtt a' mint Szegedről elindúltam:



azon tette miről már szóllottam meg érdemlette volna a' törvényes vizsgálatot, de nem láttam még magamat elegendőnek felhatalmazottnak arra, hogy illy módon bánjak vele.

Gyöngyös felé folytattam tehát útamat a' máskor Conferentia ki tűzött helyére. Én mindig különös sinór mértékemnek tartottam ki hallgatni minden elő terjesztéseket, mellyek béli ére czélzónak látszottak, — mert ez által függőben tartottam azon bátortalan jelen kedőket, kik a' jövendőtől rettegtek. De minthogysem mi sem veszélyesebb egy szabad nemzet igazgatásában, mint a' titkolódzás, a' mi gyanút, és bizalmatlanságot szokott szülni; szabad tényűre bocsájtottam a' Dé- cs ündvar küldöttjeit; — és így czélomra nézve annyival többet nyertem, minthogy kívánságaik mindig vissza rettentők voltak annyiban, hogy azok egyébből nem állottak, mint bizonytalan igéretekből, mellyek Diéta által lennének végre hajtandók, melytől szabadságot és Zárad érot sohasem lehetett remélleni. Legalább az alkudozások és Conferentiák a' béke végre nézve, a' császár szövetségeseit részünkre hajlandókká tették, és alkalmat szereztek arra, hogy a nemzet érdemeit

megismérni; és hogy a háborút nem vel-szövény verei-
li, sem Francia ország hasznra, a'mint arra a' Bécsi üd-
var hirlelte. Es így találtatnak olyan fejedelmek Né-
met országban, kik segitő sereg eiért ellenünk meg tá-
madtak. En arokból a' mik Győngyösön történtek,
csak azt fogom említeni, a'mit a' publicummal az-
ért tudatni nem lehetett.

Több előadása az Érsek uá Fegyverszünetről
volt. Könnyen észre lehet venni, hogy a' Bécsi udvar nem
egyébért kivánta azt, csupán azért, hogy lovasságát mely-
lyet Ausztereich sok ideig oda vala adagálása megrongált,
helyre állitsa. Ez a' General dolgált a' Török háború-
ban. Ő tudta Schulenak azon időbeli hires hadi szeren-
cse vadászinak fogásait, mellyek szerint ez a' Magyaro-
kat mindig megverte, midőn véletlenül meg támadta.
Ő tehát vala adagált az országnak egyik végétől a' másikig,
de bolondá tették; mert a' mint ő alsó Magyar or-
szágban futkározott, az alatt a' mieink Morvát pusz-
titották, és ha annak védelmére sietett, akkor Stajer
ország és austriának egy része pusztittatott. Sőtsor
felettem magamban, hogy a' Császár birtokaiban ren-
des adót sed essek, de az első táborozás rendetlensége,
és a' nép fellázadása a' határszéleken elejtsen gyüjto-
gatással



gatással kezdődött, még mielőtt meg tudtam
hogy seregeim azon oldalon vannak. Ennél fogva az a-
ustriai és Morvai parasztok a' köfalak közt kerestek me-
nedéket, vagy földbe ásott barlangokban és onnan véd-
ték magokat a' csapatok ellen; éggé el készült seregem
sem volt hogy ott magamat meg feszkelhessem, és ka-
tonáim, mihelyt valamelly kevés zsákmányra szert
tettek azonnal siéllyel ofroltak. És így ha a' Császá-
riaknak szükségök volt nyugalomra, sinten nekem
is szükségem volt arra. En gyógyuló félben voltam,
és az Orvos a' Vihnyei vizet javasolta. A' három tábor-
nagy közül emlitettem, igen össze bonyolitották a'
seregeket, és az első Magyar országi ügyeket.
Tehát elő készületeket kellett tenni a' fontos mun-
kálatokra. Forgácsot elrüldöttem Kassát és E-
perjest ostromolni. En a' tiszteket, kik a' két vá-
rost igazgatták személyesen ismertem; ők ünták
ott magokat, hitték hogy jobban be vannak szo-
rítva mint valósággal voltak. Forgács tudta gyen-
geségöket; ő magát be szinleni jól értette, de idő
és nyugalom kivántatott hogy boldogulhassun.
Igy hát, a' nélkül hogy mutattam volna, igen különös
örömmel fogadtam el a' fegyver nyugvás pontjait,

mellyek

mellyek csak néhány hónap végével végződtek bé, é szerént
nem sértettek meg á két város jelenlegi ostromával. Nagy
szerentsémnek tartottam, hogy á Bétsi udvar keleptzéjét,
mellyeket nekem egy gyülésben vetett ki kerülhettem. Úgy
tetzik Ömár azon munkálódott tavaszólta, midőn t. i.
elöször együtt beszéltem az érsekkel ezen á helyen; — á do-
log enyiből áll: á protestánsok törvényen épült szaba
dékaikban meg sértetve, melly különösen á N. Szom-
bathi béke kötéskor szép-apámtól 1° Rákótzy György-
töl nékik engedtetett; á háború kezdetétől fogva né-
melly Templomok vissza foglalására vetemedtek, mel-
lyek á béke kötés ellenére erőszakkal elvétettek vóltt:
minthogy pedig előre láttam azt á Nagy veszélyt mit
az illyen tettek nékünk szerezhetnének, azzal hi-
tettem el á leg-érettebb reformátusokat, hogy hasznó-
sabb lenne reájok nézve, ha ez á vissza adatás á
Nemzeti gyülésben innepélyesen történnék, azon te-
kintetből is, hogy az én hatalmam az ilyen gyülésben
nem lévén teljesen elösmérve, az amit én tehetnék
kevés hatású lenne, és Csalhatatlanul Zavart okoz-
na közöttünk. Ök véleményemre hajlottak, ön magok
vissza adták az el foglalt templomokat. Ez idő óta
hittem, hogy panaszuk le tsilapodott, minthogy úgy
vólt, az alsó Magyarországi 13om Vármegyékben. —
De Skolitsányi, egyik á Császár küldötjei közzül, egy
buzgó



buzgó Lutheránus, arra vette felekezetebélieket, kik leg
hatalmasabbak á Vág környékén tizen egy Vármegyékben,
hogy magokat biztositsák sérelmeik tekintetéből, és fogad-
ják el á Császártól adott bátoritást, hogy ha én azt né-
kik meg tagadnám. Ezek á Vármegyék tudtomon kívül
követeket küldöttek Gyöngyösre, és nállam öszvesen ki hal-
gattatást kértek: kérelmökre felette elmámultam, és még
inkább makatságokon, mellyet minden elő hordott okaim
mellett is nyilvánitottak; és nem hajtván azon leg szen-
tebb esküvésemre, hogy én mennél hamarébb lehetséges
öszve hívom á Nemzetet, és azt végre fogom hajtani á
mit é dologban határozánd; — minthogy nekem jelen-
leg tellyés hatalmamban nints kérelmöknek eleget te-
hetni; de elölegesen semmit sem határozok. Ezen ked-
vetlen körülményekben magam hoz rendelem Báró
Vayt Udvari Marsalomat Calvinistát, és ház meste-
remet Otlikot Lutheránust, kik mind ketten igen értel-
mes és hitsorsosiktól felette kedvelt emberek vóltak.
Elejökbe terjesztettem azon veszedelmet, mellybe, á mon-
dott Vármegyék követei á köz ügyet keverni fogják: mu-
tattam nekik azt á Levelet is, mellyet szerentsémre
Bonac Marquistól Lengyel országi Francia követtől
kaptam, mellybe engemet arról értesitett, hogy á Hi-
rály az Ö Ura egy Brévét kapott XI.k Clemenstól
atroz

ator Csatolt Czikkelyekkel, mellyekben a Császár ő Szentségének eleibe terjeszti azon feltételeket, mik szerént a Magyarok a békét kivánják; de ezek a Czikkelyek olly igen ellentezők voltak a Catholicismussal, s olly nagyon Czélzók annak kiirtására, hogy a Pápa meg csalattatnak hitte a Francia Királyt, midőn a Magyarok védelmökre hajlott, és igy réá irt, Bonac Marquisnak, parantsolatja van Urától, nekem azt adni tudtomra, hogy ő engemet, semmiként sem fog segiteni olly Czélzásaimban, mellyek Szentvallásunkra nézve veszélyesek. Ezeket az articulusokat Bétsben kihirdették vélhetőleg mikor Ohollitsányi az Ersek részéről ügy jelentett, mint a háborut magok után vont sérelmekről: ügy, hogy ha én, akkor a követek kérelmére hajlottam volna, megerősitettem volna a Cécsi udvar hamis és ijtelen elő-terjesztését. Ezt határoztam tehát, hogy ha a Követek megnem elégednek Ekövetkezésemmel, pecsételt biztositásomnak, én ellenben egy Manifestumot kirendelek, hogy a Papát és Irántzia Királyt meggyőzzem érzéseim felől; és abban is bizonyos vagyok hogy 19 Vármegyje oldalamra hajlik, mi magunk közötti háborut szülhetne. Vagy és Otlik e veszedelmet retteneve halottak, és a Cécsi udvar Cselszövevényeit igyekezve: ügyszóval terjesztették szava imnak hitetlenek eleibe terjesztése felől. A többi Vármegyék



A többi Vármegyék követei tellyesen megvoltak elégülve, és inkább ragaszkodtak személyemhez, mint valaha. — És igy ez idő óta a vallási Ügyek csendesen maradtak, azon helyezetben, a hogy jelenleg állottak.

Deczember tizén a Conferentia Györgyiön, másnap hogy reggel indultam táborommal a Vikonyai Vizek felé, hogy azokat éljek egészségem helyre állitására nézve. Néhány napot Ságron töltöttem, oda érkezett Gróf Veterányi, ki Hassa Capitulatióját érte tőlem megerősiteni. Az Erdélyi Statusoknak, egy pompás követsége szinte ezen helyre érkezett. Az elválaszkodásunkról szóllo Oklevelet hozta, s jelvolt hatalmazva, engemet arra kérni, hogy azt Jogadnám el, és mennék oda a Gormány gyeplőjét kezembe venni. A Követség állott három Nemzetbéliek-ből U. m. Magyarokból, Székelyekből, és Szászokból, és a törvények által bevett négy féle vallású felekezetből, ti. Catholicusokból, reformatusokból, Lutheranusokból, és Unitariusokból. Ezeknek elnöke Gróf Mikes volt. Nem lehetett kirtelenkednem ajánlatainak el-fogadásával, mert a Hochstedti ütközet vesztességének hire után okom volt hinni, hogy én annak békességi útjában kirtokába jutok; szándékom volt igazgatni ezt a Fejedelemséget, a nélkül, hogy titulusát viselljem. A Követek

azt

azt észrevették, és a Lutheránus Házlövetken Ivül Ivül
rösen elömbe terjesztették; igaz magyar, hogy az én elvá
lasztatásom Sós megegyezéssel történt, de Gróf Ebry a Pe
trósi házból házasodván, mint Tököly rokona előre mon
dogálni kezdette, hogyén a választást nem fogadnám el;
de czélom volna Magyarországiak, reájok nézve Külföl
diek által kormányoztatni ezt a Fejedelemséget; és ezen
esetben állapotjok jobb nem lesz, mint a minő a Németek
alatt volt; hogynékik, olyan prinz kell, ki közöttök maradjon,
és hogy én nem akarnám Magyar Országot azért, hogy
magamat egészen az ő kormányuknak szenteljem: hogy ha
én ezen jövendölését Pekrynek, vagy az elnem fogadás
sal, vagy annak ideigleni halogatásával bizonyosítanám,
attól lehetne tartani, hogyő a szárnokat a maga részi
re bírja, és némelyeket barátai közül unszol Tö
kölyi Orintz meghivására, ami a Státusoknak nem kis
szeretnére lenne, kivált a Catholicismusnak, — igy o..
kosodott a Catholicus Gróf Nikes; én is elégséretten
megfontolám ezen okokat, és a két nemzet ügye ar
ra bírt, hogy Jelterjesztéseiket el fogadjam, mind arok
nak ellenére is amiket előre láttam, és amik való.

ban



ban megis történtek. Azon belső barátság tekintetiből,
mi köztem és Gróf Bercsényi között létezett ez az ür érzé
kenyen vette, hogyén illyen lépést tettem, anélkül hogy
azt velek közlöttem volna; de őszinte megvallottam neki,
hogy alaposon ismérvén a Nehézségeket, az illyen termé
tü dolgok felvilágosításában, magamat hozni mellőzés
bizontalan okoskodások által nem akarom zavarba
hozni, mivel tökéletesen meg vagyok győződve, hogy
az a Magyarok, és kivált az Erdélyiek, érdekét, és a
Catholica vallását illeti, hogy ez a Fejedelemség re
ssék a Tököli kezébe, ki állatosan levelezni kezdett
hajdani lutheránus Barátjaival, a tizen-egy Vármegyékben, hol
Országai feküdtek, és a melyek nékie viszsa adtak.
Ságnál hagyván a tábort Vikmyére mentem igen
csekély kisérettel. Ez a hely csak két órányi távolságra
feküdt Selmetz bányától, hol a Conferentiának kellett
megesni, a fegyvernyugvási pontok el döntésére. Ösz.
sze bejöttem Gróf Bercsényivel, a dologhoz illendő mél
tósággal jönni, hogy a körben járó Minisztereknek vi.
lágos nyilt képzetet szerezhessünk. Ez az utasság nagy
kedvelője volt a pompának, fitogtatásnak, de még nagyobb

a

1809 dik jelessége. Ez ajeles matrona nem feledte el születeset
méltóságát, azon országnak igen régi hires Családjából; azon
jó helyzetét is szemei előtt tartotta, mellyet két előbbi fér-
her menetelével nyert. 1ször Gróf Erdődy Horváth országi
Bán, másodszor Gróf Draskovich Magyarhon országi
birája után. A' magyarok, kik az illyszerü Conferentiák
aktáiban járatlanok voltak, nem gondolták meg azt,
hogy a Bertsényi rendelkezései Komolyságtól voltak,
és az Ország méltóságához alkalmazvák: ők azt hitték,
hogy az Ő pompája bennem — ámbár közepszerü azok
hozlejét, mellyek egyebütt, az illy alkalmatkor gyako
latban szokták lenni — szemet szúrna, minthogy én a
Fördőben udvaromnak leg Csekélyebb részével voltam
Nemél inkább megakartam győzni őket azjiránt, hogy
Azt így hozza magával az illendőség, és nemél inká
helyben hagyjam Bertsényi maga viseletét, annál is
Ábbkésztek, jelhitették magokkal, hogyén Beresse
nyitól tellyesen elfoglalva fejezem ügyeimet magamat.
Sőt még aztis hitték, hogy azok a panaszok, mel
lyeket a miatt tett, hogy én az Erdélyi Jövedelem

léget

187.

séget el fogadtam, vele az iránt nem értek ezvén,
nem egyébből származnak, mint irigységből, mivel
neki magának lett volna kedve ezen tronusra lép-
ni.

A' Selmeczi Conferentia végre hajtása előtt
Ersek-újvárra függesztettem figyelmemet, hol a
régi törések, amint a hajdan a törökötől vissza
vétetett, csak tövekkel voltak ki egyengetve. —
Nem volt a helynek semmi fedezett útja, az árkát
lelkesedett Csapdni és a meg állás igen könnyen
meg esketett. A' magyar Lakosok jó érzület-
tal voltak, a' Német garnison gyenge, és ve-
gyes olly annyi tisztekkel, kik munkátli Várambon,
már garnizonban voltak, engemet ösmertek,
és kedveltek. Azok az ágyuk és szerszámok is tá-
borban voltak, mellyeket Segédnél akartam
használni, és azonnal, amint Kassa fel-adta
magát, rendeléstettem, az ottani patkantyús
szerekneki elszakatala iránt, és azokat Leopold
vár ostromára küldeni. Ez volt az oka, hogy
a' két Belgium körben járó Ministerének a'
fegyver szünet kiszakitásához meg tagadtam,

mit

mit ő hozzám érkezésével szeretett volna kieszközölni. Mihelyt az eltelt, ezen munkálatra rendeltem seregeimet, s mind készen állottak. Én robajjal útaztam, körül vettem a' várat, néhány napig ágyúztattam, végre a' rá rohanást parantsoltam, hogy a' Magyarlakosok kérjenek arigazatót a' feladásra. Seregeim előre nyomúltak, az ellenség Capitulált és Capitulált.

A' míg a' várnál töltöttem arridőt, igen kinlódtunk tetetnünk, hogy mindennap estefelé ütemény ágyuzásokat hallottunk, bizonyos idő szakokban, de nagy távolyságra. Annyi bizonyos, hogy az ellenséges Várakból nem lövetett, mivel azok mind blokirozva voltak. Amit a' felöl állitottak, azt bajos volt elhinni, és igen hasonlitott mesékhez azok előtt, kik csak azt hiszik, a mit értelmeikkel felfoghatnak. —

Az esztendő már vége felé sietett; mégis sokkal szebb, hogy sem téli Quartélyba szállunk; sokkal kedvezőbb ezen évben a' sereg együtt tarthatására nézve, mivel mezei munka bévül végezve; és a' fegy-

ver



zett nép a' Zászlókat kiserte Zsákmányozhatás reménye alatt. Ámbár a' Nagy ágyum Kassáról meg nem érkezett, indúltam mégis Leopold várát be kerí teni, ezt a' Leopold Császártól épitetett Segyvertárt, az ujvári török garnizonnak hajdani Zablására. Az helyzetett a' vághoz, mellynek egyik ága Dud. vágnak nevezik, és ezt növeszti a' Sokforrás. Itt a' helyzett semmiként sem vólt kedvező, és a' munka erőm felett való gyalogságomra, és porral rossz ul ellátott ágyú Szereimre nézve; de a' garnison gyenge volt, s bőszült elő haladásom miatt, és e, Zért szükségesnek láttam Szerentsét próbálni. — Mihelyt a' Szereti hídhoz értem, Bercsényit min den Lovassággal Morva Szélére rendeltem, az úgy nevezett Fehér hegyektől, mellyeknek hú rra nos le nyulájok elválasztja a' Duna és Vág közti térséget a' Morva vizétől, melly folyó a' hasonló nevü tartomány — és Magyar országnak határvonala. Ezen tájok bővelkedik réttséggel, és Ber csényi Szakoltzába bőfallal kerített, de Sánczal körül nem vett Városba szállott. Onnan ő gya

kori

tori ki csapásokat tett az ellenséges földre, és tőlem
se volt felette messze. A'mint a'vág és Duk-
vág Leopoldvároni által egymás[hoz] közeledtek,
elfoglaltam gyalogságommal ezt a'földszélt,
a'három hidat fel gyujtattam, mellyek által az
ellenség közöltt a'Sikságra; magam Galgócz
Városába szálltam, melly a'Várral éppen szem-
közt fekszik. Ott Erős Sorgats Földes uri kas-
télyába vettem lakásomat, mellyből alvást fel
emlekedve úgy állott, hogy mind azt, ami lábaim
alatt táborombar az elő-nyomulás, és ágyúzás
alkalmaival, mind azt, ami az ellenségben tör-
tént, láthattam. Ohajtva vártam a'nagy ágyút;
azonban 12-ig 16 fontosok csaplodtak az ellenséget na-
gyobb siherrel mint reménlettem, minthogy a'mo-
csarak igen rosszak voltak, a'földgőztől redvesek,
épen azok, mellyekle döntötték a'bástyákat és
a'közép Sántzolást. Az estendő réz sürgetett, még
és mindenhátrállatott [engemet] az ellenségnek Tassa. bon-
nan ágyúszernek, de kivált puska pornak kellett
volna érkezni, tizenkét napi járó földre volt. Mivel

a'



a'Németek ottan nem gondoltak sem a'helyel,
sem annak pattantyús szerével, a'gyujtó lyukak
rosszak voltak, az ágyú kerekek hibáztak; a'para-
szt szekerek nem birták a'Sárat és golyóbot, azokra
szánat szaporitani kellett, és az útban első falúk
nem voltak elegendők a'Vontatók ki állitására. —
A'járásbéli Tisztek részint, tudatlanok — részint
restek voltak, annak idejében nem rendeltek el-
gendő szorgalommal forspontot. Az utak átallá-
nosan rosszak az Országban, az ágyú minden lépten
nyomon el akadt, a'járatlan vezetők nem tudtak
magokon segitni, annyira, hogy az utólsó puskapo-
ros szekér csak három nappal érkezett az előtt a'
mint az ellenséget megtámadtam. A'közelé-
nyek azonban, kiszelkedtek reménységemnek, mivel
azt mondották, hogy a'garnison felette gyenge,
elvan fáradva, kedvetlenedve, és nem egyébtől
akadályozza, hogy csapatonként elne szökjék, csak
a'vizzel teli Sántzárka.

Ilyen volt helyzete az ostromnak, amint Ber-

Hényi

tsényi engemet az eránt tudosít, hogy Háiszter
egy jó szerü Bajor Csapattal erősödve szán-
dékozik Tébennél á Dunán által menni, melly
vár áll á Morvának Dunába Ömlésénél; ebben
az esetben ö jobbat nem képzel tehetni, mint
Lovasággal az ellenséget irrgerelni, és biztatni
á Fejér-hegyi lakosokat, hogy részökröl Ök is u-
gyan azt tennék á szoros utakon; nem külöm-
ben rólam is fel teszi azt: hogy én is arra felé
nyomúlok; és é szerént, amint ö hiszi, egész
táborunk össze-köttetése meg estretnék Farkas
falvánál, melly helység állásomtól két orá-
nyira feküdt; és hogy én kényelmesen ezen
laposban tanyázván, az ellenség sem távol-
ról, sem közelröl rám nem ösmérhetne.
É tervet helybe hagytam's felosztván á gya-
logságot, felét az ostromnál hagytam, La-
mothe ezeredes fel vigyázata alatt, á má-
sik részt Eszterházi Antal vezérlete Mellett
útnak indítottam: én tudositásokat vártam
az



az ellenség mozdúlatairól, miket tsak ugyan kap-
tam is Karácson estvéjén. Bercsényi is értesitett,
hogy szándékát nem tellyesithette egészén, á
hegyi parasztok ugyan néhányszor megtámad-
ták az ellenséget, s annak néhány pogygyá-
szos szekerét ki rabolták, de igen nagyon á do-
loghoz fogni még sem mert, mert á legkissebb
bal eset alkalmat szolgáltatna á lovaság szét
oszlására: továbbá hogy az ellenség á hegyen
át-menvén N. Szombatnak, Otskai altábor
nagyra és Ebetzkire azt bizta, hogy azt mellöz-
ve fogják körül á sikon, s akadályozzák egye-
nes útját Nagy Szombath felé, ami öt illeti
hátra maradt lovasságával, még azon este
indúl, öszve-találkozik velem Farkasfalvánál
ahová én is meg érkeztem. Minthogy én igen
újuntz vóltam á hadi fogásokban, igen örömest
kérdeztem azokat, kiket magamnál jártasabbak-
nak itéltem; — de tsak hamar tapasztaltam, hogy
ök sem értik azt. Mindnyájan abban egyeztek
meg

meg, hogy egy tiszta síkságot kell ki szemlélni,
hol az ellenséget meg támadják, és hogy Nagy-
Szombatot elkellene foglalni. Én belsőképen vala-
mi ellenkezést érzettem, az illy rosszúl fegyverzett
sereget ütközetre vezetni; mert félbe szakaszt-
ván ennél fogva az Ostromot, egészen rémüléssbe
hozom az Országot, ha az ellenség engem nyomni
fog, mint Bercsényivel cselekedett, és vissza vonú-
lásom közben minden seregemet széjel-oszolni
látnám. Azonban mégis megegyeztem, és kez-
dettem ármádámat ütközeti lábra állitani ren-
deletimnél fogva, de allig tudtam sötét estig
azzal valamire menni. Éjfél utánra határoz-
tam á kiindulást, hogy víradóra Nagy Szombat-
ba érjek. Minden talpon állott, á Generál in-
dúlót veretett, midön hirt hoztak az ellenség
menetele felöl. Bertsényi elömbe terjesztette, hogy
mi nagy bajjal lehete ezt á sereget ütközeti láb-
ra állitani, az éjtzakai út azt megint Zavarba
hozza, annyival is inkább, mivel egy szorosságon
kell által-menni, melly mindgyárt á tábor elött

egy



egy csúlsnál az átjárást á térségre elzárja;
és minthogy az ellenség úgy is nagyon lassan
halad, ha nem mozdúlunkis ki helyünkből á
tábor viradt elött könnyedén eleget halad-
hadt elöre, s a. u. á sikon mehet rendezett
osztályokban. Ez á javaslat alaposnak tetzett,
s helybe hagytam, de a. u. felette meg bántam,
mert nem vólt idöm az ütközet hely ki szem-
lélésére és megösmérésére. Harácson éjtza-
kája tiszta száraz hideg vólt, á nappal szin-
te úgy kezdödött. Ámint Nagy Szombat-
ba érkeztünk, az ellenséget távolról észre vet-
tük; az négy osztályban léptetett, az ötödik
középben vóltt á podgyászal. Az osztályok
miket Bertsényi vezetett, jobb és baloldalon
mendegéltek egy vonalban az ellenséggel, melly
semmit sem kezdett. Nagy Szombat körül
van véve roszkőfalakkal és tornyokkal minden
sántz nélkül. Az épült egy két fele nyilt föld eme-
leten, melly á térséget egészen elzárja. Á Föld
függelék tövében folyik egy felette tekervényes

malom

malom patak, ezki ömlik valami széles tóba, melly
a' Városon felül a' hegylábánál ál, a' Város két végén
van két görbe út az oda menetelre. Ez a' helyzett
eddig előttem egészen ismeretlen különféle gondo-
latokra adott alkalmat, Bertsényi és más tisz-
tek, kik minyájan magokat nálamnál okosabb-
nak tartották, mondották, hogy a' függöleg
álló dombra rendelkeznénk, a' Város marad-
na közben, körül fogva a' gyalogságtól. Erre
töllök kérdeztem, vallyon nem kerülhetné é
meg az ellenség a' dombot, és elfoglalván most
épen, elhagyott állásunkat egyenesen az Ostromhoz fogna?
Ők felelték azt neki senki sem akadályozhatja, –
de mi megelőzhetjük, minthogy seregeink sok-
kal fürgébbek. Nem nehéz volt velök elhitetni
azt a' veszedelmet, mellybe mi ezen lépéssel ke-
veredünk, kénszerítvén verekedni a' Vág és Dud-
vág egy kitsiny tromlokán, hol lovasságunk
nem terjeszthetí úgy magát, hogy hátúlról az
ellenségnek essék, ha mi a' dombon várakoz-
nánk, ottigen rosz védő helyzetben lennénk, mert

ott



ott annak sokkal nagyobb és rendesebb tüzelése
a' miénket felülmúlná. Ezért le szállást határoz-
tam. Megindítottam Eszterházit a' Lovasság bal-
szárnyával, azt követvén a' gyalogság és sietve
ment egy méllyútón, s el érkezvén rendbe álli-
tá seregét az ütközetre. Bertsényi szinte a' má-
sik görbe úton ment a' Városba a' lovasság
jobb szárnyával. Im ez, a' két tábor nagyvolt,
valamit érö a' tábornál most jelen, a' többi
tisztek közzül kevésnek volt esze: azok a' Falú
kolomposi voltak a mint szokás mondani, ki-
ket a' népek magokkal hoztak. Jelenslennem
szükséges volt, hogy a' Csavargokat akadályoz-
zam, ne hogy a' Város kapuját betörjék s oda
be menyenek. Szerettem volnalátni az ütkö-
zet mezejét, senki sem szóllott nekem a' Pa-
tak felöl, én sem tudtam azt, sokszor jártam
ugyan ezen a' helyen sebes postán, de egy
kis hidra nem figyelmez az ember, ha hintó-
banjár, és az ollyan Patakokat, mellyeknek
partjai holmivel elvannak takarva fel sem
veszi, ha katonai szemekkel nem tekinti a' tárgya-

kat

tat. En tellyesen azt hittem el, hogy alólról minden
egyesült, minthogy azzal hitettek el: magamban
igy okoskodtam: a' tábor-nagyobbik tért eggik szár-
nyaikat, várván, hogy én a' gyalogság menete-
lére ügyelek, mellynek egy csapatja a' görbe
uton össze szoríttatott, és en sebes vágtatva
meg kerülhetem a' Várost, s idején kivan jelen-
tsek. Már egy órától fogva kezdett arról hódo-
lni, de amint el hagytam a' gyalogságot, hogy
a' Várost megkerüljem, olly nagyon esett a' ho,
és azt olly keményen fel hordotta szemeinkbe,
hogy majd semmit sem láthattunk. Igenke-
vesed magammal voltam; a' Vezetőm többé
nem tudta, hogy hol járunk; annyira hogy
biztositsam tettemet vissza-fordultam arra az út-
ra alról a' gyalogság takarodott, meg álejtőn
voltam, midőn már az ágyu ropogott, mel-
lyeknek csattanása a' felleget megnyit-
ván, láttuk az ellenséget magunk előtt a' pa-
takon innen ütközö félben, Esterhazy bal-
ról ütközetit i rendet nem tartott, csak egy

lineát



lineát formált, és igy serege egyik részének
semmi hasznát sem vette, mert a' patak védte
az ellenség hátát. Ő kitünik bátról, midőn
Bertsenyi hozzám küldötte segédjét Norvát,
tudatni velem, hogy az ellenség megy a' patak
roszában, s ebből azt kivánja, hogy mint szán
déka az ütközetre, és ő jónak látja hagyta elol-
tatni annak ürjét. Elbámultam: megvallom e-
zen Tábornagynak illy helytelen okoskodásán,
mert bátor ugy gondolkodott is, de észre vehette
azt, hogy nem tehet ki a' tó miatt, mellyet a' szárazt
el zárja egész a' gödrös útig. En vissza üzentem,
Nem győttünk ide mogyorót törni, hogy egy pilla
natig se késsék, az ellenség inába esni. Ekkor
válaszomat kapta, már az akkor az ő szárnyának
tetejénél állott, és hogy azt kettévágja Ebeczky Bri-
gádját küldötte jobbra, és maga szaladott a' gyalog-
ság elő nyomulását siettetni. Ezt tudatlan tiszttek
amint azt a' brigádát látták előre menni, magokis u-
tánok mentek, és igy a' lovasság eltávozott a' gyalog-
tól, Ebeczky oldalfele megtámadta az Ellenséget, azt
be zárta, és a' bagarsiának esett, ami a' két linea

között

között vólt, és ákatonák, kiket az altisztek nem tudtak
korlátolni, kezdettek Zsákmányolni. Ez á szerentsétlen
fordulatá Lovasságomnak alkalmat adott két Scadron
Németségnek á fordulatra, és oldalfelt meg támadni
Lovagaimat, azon nyiláson, mellyé között és gyalogsá-
gom között támadt. Amint ez közeledett egy Német
szökevényekből állo batailom vezettetve, tsakugyan
egy szökevény Saródy vólt altiszt altal, kinállam
hényteleuségből kapitányságot nyert meg fordult, gya-
logságomnak tüzet adott, és oldalának esvén Zavarodás-
ba hozta. — Igen közelről láttam á Németlovasság-
nak szándékát, vezetvén Karabélyosaimat. Előre
nyomultam, s parantsoltam, hogy jöjjenek utánnam,
de helytelen buzgósága udvarmesterennek az ütkö-
zett előtt titkon eskűre birt néhany nemes embert
személyemet biztositani, és engemet á verekedés-
be vegyüléstől visza tartóztatni. Azok tehát enge-
met körül fogtak, megragadták két felöl Lovam kan-
tárát, és el hurtzoltak, mint egy foglyot; de azért ka-
rabelyosaim el nem csüggedtek, á bal oldalon meg
tartották magokat és Osudákat tettek; de á bú

torokig



torokig nyomulván, gyalogságom hasonlóul á Pré-
dának esett, meg törvén az ellenségnek első lineáját;
hanem á bal szárny amint Zavarodásba hozatott, á
szökevények és á Német Katonaság által, hátulrul
meg támadtatva egészen semmivé tétetett áleg undokabb
móddal. Illy szerentsétlen körülményben, midőn á pilla-
nat már elmult á roszat orvosolhatni, parantsol-
tam karabélyosaimnak, hogy kövessenek engemet
fel mentem á tetőre, és ott meg állapodtam á szaladók
össze szedésére. Gr. Bertsényi szinte odajött: ütkö-
zeti állást fogtam, és halkalfléptetve lovasságomat,
mellykevés veszteséget szenvedett hátráltam, gondoltám,
hogy á Németek utánnam fognak jönni; és igy el-
vonom őket á Város ostromától. Vecse felé tartottam,
hol á Vágon hidam vóltt, küldvén Lamothe ez-
redest hátra Nyitra várába, mellyet Bertsényi ágyu-
zással vett vóltbe. Gyalogságom egészen elveszett
vólna á puszta Sikságon szaladozva, ha á Néme-
tek közt támadott rendetlenség közbe nem jött vólna
melly miatt nem üldözhették. Egy gyalog Zászló alj

alakúlva

alakulva a Mislótzi Vár hegyeinek lakosaiból (e palótzok) keresztül vágott az ellenségtől lineáján, a' patakon át-gázolt és hozzám csatolta magát.

Ily szerentsétlen körülményből vnról tet. lett gondolkodni, miként lehetne tartóztatni a' sereget az elosztástól és sáhaza menetelétől. Ennél fogva Bertsényi azt terjesztette elömbe, jó lenne, ha ö nem menne által a' Vágon itt, hanem Selye helységben, mellyhez orái távolságra volt, tol a' szaladókat fel lehetne tartóztatni, mintsogy övetlen ottkell neki a' Vágon általmenni. Ö a' sereg magok viselete szerént okoskodott, mert valóban ha vize szeshette őket az ember, már mingyárt vérszemet kaptak, és a' szerentsétlenségben soha sem vesztették el annyira bátorságukat, hogy vonakodtak volna az ellenséggel visszont Rómbe szállani. Helyt hagytam tehát a' tervet, és valóban annak jó sikere lett, mert két napnálva igen szép számú sereget hozott hozzám, az alatt még én az Ostromtól az Ostromtól szaladókat össze gyüjtöttem Kis Tapolcsánál

Károlyi



Károlyi e' munkálat közben meg érkezik lovas seregével, melly mintegy 6000. lóból állott. Jött ren, deleteimnél fogva neki az ütközet előtt kell vala meg érkezni; de ö kétkedelmének más okai mellett, azon elvézet követését adta elö, melly szerént soha sem volna jó, a' Németekkel közönséges ütközetbe avathozni, ő ert magamis szinte helyben hagytam. Az a' két tizenötöli seregből állott jó derék pártosok de fékteden ragadózok. Két egéd lovasság tágított gondaimon, és elmémben forgatván mind azt, a' mi megesett, igen örültem Károlyi kétkedelmezé. sének. Minden tudósitások bizonyitották, a' Német gyalogság jobb szárnyának nagy veszteségét, hova lovagaim olly mélyen behatottak, hogy a' batalionok többeket fel kontzoltak, és mivel ál. lása az ellenségnek úgy volt, hogy egyik oldala a' másikat nem segithette a' középen álló bagá. zsia miatt, az ütközetet megkezdeni volna nyer. ni, ha a' tábornagy és a' tizsték az első lineát, melly többhelyen által volt törve, körül fogták volna. De a' rés megtöretvén egyébbről nem gondosked. tak, mint a' szekerek és rablásáról. Ezen hely. zetnek kinézései voltak az altizsték, ek.

nek

nek semmi képzetök s meg fogások nem volt.
kötelességekről; tapasztalások és tekintetök hibá.
zott, a már említett okoknál fogva, hogy a kato.
náikat rendes állásban tarthatták volna. Az
az első ütközet megtanított ~~bennünket~~ engemet hogy
közülünk egyikünk sem értvén a taktikát, hogy a
katonák jó indulattal voltak, de rosszul fegy.
verve, és a tisztjeik nem tudták vezérleni,
és végre, hogy a német sikövetségekre nézve
több előre látással kellett volna lenni

Ime ez volt vége az 1704-ki hadjáratnak
Magyar Országon; ellenben az elég szerencsés
volt Erdélyben, hova Forgách Frófot küldöttem
volt. M. u. ő Capitulált Klegleszberg tábor.
nagyal Szathmár felett, mellynél fogva Felső 1703
Magyarország mind megmenekedett egész Er.
délyig. És a Német General szerentséjének köszönte
tiszti rangját, derék katona volt es ösmérte a
Nemzet gyengéjét. Pestfele vezetett mintegy 4000
lovasságot néhány száz puskásokkal. Pekry és
Selchky Frófok a legutálatosabb dolgokra ve.

temedtek a jellyebb nevezett Fejedelemségben. Büsi
Rabutin General, ki hadikormányozó volt a Császár
részéről Svadronokra osztotta meg maradott Csa.
pátait, s használta a Császok keritett Várossait,
mellyeknek lakossai elsintén igen kedvetlen á
Németeknek; de minthogy élelem gyüjtésre ki kel.
lett menniek alkalommal négy régimentbeli
red. mellyet a Császár a háború kezdetével
erdélyben tartott, feállyel osztott; minden sik.
ság részekre nyilatkozott, a szegek fu tárosztak.
raboltak. Az erdélyiek nem voltak egymás közt
egyet értésben vezérre volt szükség, ki őket össze
fusse. Forgách nem neki való volt, mivel puz.
duri termétzete mellett még a bortis szerette, bora
pedig olannyira gyenge volt, hogy akár távol a
tár közel mindég türődésbe jöttem miatta. A
mi a hadi szolgálatbeli adatát illeti, azt értette,
nem rosszul vezérlett négy vagy ötezerből álló
lovasságot, de a gyalogsággal nem tudott semmi,
valamint az embereket nem tudta annyira ki ő.
mérni, hogy azokat czélszerüleg használhatta volna,
én hintse előre vártam azt a Vaté-patét, mellybe

az

mellybe az Erdélyiekkel vegyül; de szükségtől kéntszerittve ötkellett Küldenem. —

1703 A Németek minden erejöket össze gyüjtötték Heiszter Tábornok alatt Leopoldvár segitségére, melynek ostromától már szóllottam. Alsó Magyar Országban már nem sok seregem volt. m.u. Károlyi Sándor gátz és Esterházi a Dunán által jöttek. Igen könnyü volt kétségbe ejtett Heisternek esze vesztett, hogy a' mellettis, hogy az ütközetet megnyerte tőllünk nem tévésbé tartott, semis engedtemsokáig annyi időt, hogy fön erejét ki esmérje. Ez okból hadi tanátsot tartottam Verebélyen, tról meg határoztuk, hogy Károlyi hatnálja a' jeget a' Dunán menjen által Fraknó vánál üssön be Austriába; — és Csilapitsa a' bétsi nép és udvar örömét. Ők seregeinnek tellyes el szélledését képzelték. — Károlyi elment 1703ki Februarhavában. Ő egészen a' bétsi Külvárosokig nyomult, Bertsényit, és Esztorházyt a' vágmellett hagyta, és magamtúl vévén a' törökök gyalogságot, a' tolnai Egerben az országtúlzején húztam ki a' végből, hogy a' jövő táborba szállásra az elő-készületeket megtegyem. Károlyi serege Heiszter nyugalmát



mát meg Zavarták, és m.u. gyalogságát. Basin Modar és Szent György keritett Városokba helyheztet, te, lovasságával Károlyi után indult. Bertsényi jól tudta használni az alkalmat és elküldte Esterházi Dániel altábornagyot a' Garnizonokból öszvegyüjtött gyalogsággal, az emlitett városok agyusására. A Németek megadták magokat Capitulátiói útjára majd minden meg támadás nélkül, el annyira, hogy a' győzedelmes tábor úgy megtöretett télnek idején, hogy a' Dánok segitsége nélkül ezen hábo rút nem folytathatta volna. —

Ez volt az oka, mi a' bétsi udvart alkudozásra birta. Már emlitettem, miért erőszkedtem a' béke tés tárgyaiba minden titkolódzás nélkül, tellyes szabadságot adván a' Császári Küldötségnek minden élvel tetszése szerint beszélhetni. A' Vármegyék tudomásságát is kerülő Levelekben értesitettem minden felől amik történtek. A' rész pénz kedvező folyamatban állott segitett táborom akarti-egyengetésére, de létségen kivül képzelni lehetett, hogy az nem fogsokáig tartani. A' hires arany és ezüst bányák egon bizonytalanok lettek. a' folyó részpénz élelem vásárlására használ

tatván

tatván, az aranyat és ezüstöt meghimilhettem, és
azon fegyvert, és posztót hozathattam Silesiából
házi embereim számára – ez alott 1200 gyalogság
és 1000. lovagból – amit háborúskedetétől fogva
ez az ország, mint Neutralista szolgáltatott, vala-
mint olmot is elegendöt az értzek keresésére; mert
valamint Magyar országban, úgy erdélybenis
kevés ólom találtatik. Az egész háború alatt allig
kaptunk tíz ezer fegyvert Dantzigból a Lengyel
háború miatt: Lengyelek, Svédek, Muszkák, Szá-
zok minyájan ezen portékának estek: ott nem
vólt többkelt kupetznél, és ök sem tehettek mindig
eleget a kivánságnak. Mind a Nemesség, mind
a papság, mind a katonaság nekem meghódolt
azon idő~~tól~~szaktól fogva, mióta a Németek ellen nyilat
koztak; De azért magamnak tellyes hatalmat
nem tulajdonitottam a politicai ügyekben; ez
vólt az oka, hogy én magamtól a béke szerzö-
désbe soha sem avatkoztam. Bertsényit egyéb-
ben meg nem hatalmaztam, mint a vezérlete
alá bizott seregeknek igazgatásában; azonban

azt



azt ki nem kerülhettem, hogy szinte reá ne
bizzam, mint legbelsöbb barátomra, s a hozértö
férfiúra a bányákra való felügyellést, és min-
den rendeleteimet tudattam vele. Forgáts,
mint antagonistája, azt hitte, hogy ö mindent
független önkénye szerént eselekszik; tehát ö is
tellyes hatalommal akartfel ruháztatni Erdélyben.
Nem jelenhetvén meg a Magyar háború miatt,
hogy ezen ország törvényeitrez mérséklett for-
malitásokat megtartsam egyigazgató tanátsot
állitottam fel ezen Fejedelemségben. Ezen ta-
nátsnak egyet értöleg kell vala munkálkodnia
Forgátsal, kire egyébb bizva nem vólt, mint
had serege. Tanátsnokim nem vólttak ollyanok,
mint a minöknek kivántam vólnalenni, mivel
kéntelenittettem ollyan fát faragni, a minöt heve-
nyében ~~kaptam~~ találtam. Ök nem vóltak mindig kepesek annak
eleget tenni amit töllök Forgáts kivánt vagyve-
lök közlött. Igen mérsékelve is kellettvelök bán-
nom, mert a tanáts túlságosoknak nézte
a Forgáts Leveleit; azokra el halgatott, és sem-

mit

mit azokból végre nem hajtott, miket az gene-
rál eleibe terjesztett, a mi ezt haragra, a mazt pa-
naszkodásra tüzelte, mindenknek vólt igazais, nem
is különböző tekintetekbül. Az erdélyiek úgy néz-
ték Forgátsot mint idegenyt; azt gondolták, hogy
rajtok uralkodni akar, és én öt támogatom törvénye-
ik daczára. Forgáts maga viseletét helybe kellett
hagynom, másként olajat öntöttem vólna a
tüzre, mivel ö sem szavait, sem panaszait ellenem
nem kimélte vólna, miknekigen rosz hatásuk lehe-
tett vólna. –

Desalleurs: Marquis Frantzia tábornagy-
Török országból felém folytatott útjában, a mint
Gróf Forgáts táborába ért, nálla hagyta Damoi-
seau osztályos pattantyús generalist, hogy igaz-
gassa Száz-megyesnél az Ostromot, mellyjól
meg vólt erösítve, és jól ellátva német garnizon-
nal. Ez az Ostrom sokkal hószabb és véresebb
vólt, mint a millyennek kellett vólna lenni, ha a
tábornagy a bateriákat meg nem változtatta vólna
Demoiseau tanátsa ellenére, ki magát haza
hivatta. Végre csak ugyan el foglaltatott a
Város



a Város Capitulátió mellett, nem védhetvén
elégé magát; Rabütin ez által keményen be szo-
rittatott N. Szebenben; A. U. Forgáts hirtelen
meg támadással bevette a Verestoronyi erösséget,
honnan az ellenség ekkorig Oláh Országgal közlekedett.
Az ostrom alatt küldötte Forgáts apródját Jóth
András Uramot, ki most a Franciáknál Kapitány.
Rabütinak és feleségének tiszteletét vinni, mi az
ellen felekn él ditséretes vólt, és szokás is, azigaz-
gató tábornagyok között; de az Erdélyiek és a Kato-
naság egészen másként magyarázták a Forgáts
tettét, ki szinte hasonló Cselekedete által, az alsó
magyar Országi Vármegyék bizalmát elvesztette. –
Ezen körülmények alkalmat fognak szolgáltatni
annak meg tudhatására mirö helyzetben talál-
tam az Erdélyiek elméjét, az ottani hadakozás
végével. –

Desalleurs: Marquis Erdélyen által jövén,
hozzám érkezett Egerbe. Én öt nyilvárros ki hal-
gatással fogadtam, mint a Francia Királyko
vetét

követét. Ő által adta a' Királyi megbízott levelet, és biztositott Urának pártolása felöl. Gondoltam, hogy ő nekem fegyvert, pénzt, es tiszteket hozott; de más vele nem jött, mint két pattyantús brigádás Le Maire, és Damoiseau. Itkos beszélgetésünk alkalmával ő elönkbe terjesztett valami jegyzék irományt, mellytömve volt illyen kérdésekkel: Hogy áll a' hadi mező? az erőségek, a' fegyvertárak, mi karban vannak s. a. t.? Én neki két óra múlva felel-tem, amin Csudálkozott. Ez a' tabornagy igen idős volt; de még eléggé virgonz, józan, béketürö, elmés, és kellemes társalkodó, de Csipős; önnyelvén kivül mást nem beszélt; semmi költséget nem tett, lakomákat nem adott, és épen olly hidegen vette a' Király ügyét, mint a' nemzetét: aljas népi bal itelektöl elvólt foglalva, és nem átallotta azokat nehány körülte lévö Francia tisztek elöttis nyilvánitani. Ezidövel igen rosz következményt vont maga után. Tanátsai és tervei ezen generál-nak jók voltak, de nem használhatók, a' nemzet átalláuos tudatlansága miatt, — mint valódi

ter. vek



tervek a' had folytatásában hijánosságot szenved-vén a' tisztekben is. Én már okát adtam az elsőnek, a' másikat igen könnyü szembetünövé tenni. Mond-ták nékem, s igen könnyen elhittem, hogy a' nagy Francia ármada, mellyet talpon vagy készen kellett tar-tartani, magának a' Királynakis elég gondot ád azt tellyes számban tartani. Mondottam már, hogy De-salleurs marquis Csupán két pattyantús tisztet hozott, Bonac Marquis küldötte nekem Fierville de Herissy Lovagot, igen betsületes és egész nem-zettöl kedvelt embert, az ö nyájassága, jónrodja tekin-tetiböl; de ez a' nemes ember, másut nem szolgált, mint a' nagy Muskatérosoknál, Lamothe ezredes nem volt egyébb, mint tábori segéd Vauban marsal alatt, hol némü némü gyakorlatot szerzetett a' pat-tantyúságban. Ez az ember tsupa tüz volt, béket-len és szeles; azonban kötelességét jól megtette; Riviere Francia protestáns igen betsületes ember, es derék mérnök volt; Barsonville és Szt = Jü vegyültek szinte a' Zseni közzé — Ök Kapitányok voltak a' Leugyel Király szolgálatjában; nem tudom

voltaké

voltak e' Francia Országban valami tiszték. Az
első elment bútsúzás nélkül két esztendőig folyta
után, a' másik elbútsúzott az első esztendő vége
felé. D'Absac szolgált a' Franziátnál mint tábor-
nagy, ha nem hibázom. Donatov mennyről
keresö Francia volt. Chassán is szolgált a' Len
gyel királynál; minden, mind amaz jótiszték
voltak; de ha bár ök legélénkebbek, legtökéletesebb
ek voltak volnais, mind a' mellett mégis zavarba
tellett nékik jutni, mivel ezredekben nem találtattak sem kapitányok, sem hadnagyok. Más
Francia tisztek, ek Constantinápolyból jöttek,
vagy Lengyel országból Feriol marquis és
Bonac mellékes ajánlataik mellett összevesztek,
tok voltak, magokra idegen neveket ruházták,
hogy uraiktól lopott leveleket nyerhessenek: ezzel
magok viselete által meggyalázták nemzetöket,
és azt a' magyaroktól elidegenitették. Mihelyst át
láták, hogy képzetök szerint nem élhetnek, azonnal
bútsút vettek, és mentek Lengyel országba, és a'
Lengyel felkeréthez csatolták magokat, mellyről azt

tehették



tehették ami nekik tetszett. Ami a' német szökevényeket illeti, arokra különös figyelmet kellett fordítani kivévén Botzezredest, ki a' háború előtt Magyarországi
dolgokat vett, ujjotiszt volt, és három vagy négy
garnizoni hadnagyát; a' többi szökevény altiszték
voltak, és tehetetlenségök ellenére is jellyebbnek tetszett
lépésetni, nem pótolhatván ki jobbakkal az üresheb
lyeket. Igaz tudomás az, mi birja a' katonát el-szö
késre. Az illy hadi tettben soha sem lehet bizni.
Annyán akkor, ha az ellenség felett állunk; de mihelyt
kétségen az ember magát védő állásba helyezni,
s amijkor rosszul vezettetni, száma az allyaroktól
ök inkább fegyvert forgatva kivánnak meghalni,
mint fel akadatni. Végtelenül csekélyebb, mint
arokké, kik élni akarnak a' nélkül, hogy fel akadjanak. Az illy körülmányekben arokhik elö lépte-
tették, rajta voltak, hogy helyzetökben marad-
hassanak s finem Csatárságokra vetemedtek,
hogy pardonnyi jutalmat nyerjenek. Illyen volt
Sarodi a' N. Szombathi ütközetnél, és Brenner
Ezredes, kit a' Hadi Tanács halálra itélt, és e

Leu

eren eszt tendö végezteléi Elvégeztetett. Ennél fogva
hogy tiszteket képezteh, a'háboru kezdetétől fogva,
mindenféle Nemességet Udvaromba hurtam. Ez itta.
ló és szóba apródjaimnak száma, valamint a'pro.
háirohi Nemeseké és a'kör Nemesseké nem volt
meghatározva. Hogy nekik jo irlést szerezzek,
azonnal mihelyt táborba szállottam Franzia grá.
nátossaim"al gyakorlatokat kezdettem. Szerentsém
re tanálkozott egy Káplár ki azt jól értette. Ellint
hogy a'Vadászatot szerettem, hatvan Vadászt
rendeltem ki állitni egy Nemesnek felügyellese
alatt, kiknek tudtomon kivel a'fegyver forgatás
ra tanittatta öket, egy volt Német Káplár által,
és gyönyörködve szemléltem, midön előttem pro.
bát tettek. Udvarom czrede, az ügyrevezett palo.
tások, és munkát s Vradalmi jobbágyaim, sem-
mit semohajtottak annyira, mint tanúlhatni.
Ön egy Német származáju al-Czredest bárá
Linprechtet rendeltem mellyök. Ez a'tiszt, mint
hadnagy a'Császár seregénél igazgató volt
a'Murányi Várban, melly egy magosan fel

emelked



emelkedett, minden oldalról szabadon álló hegyen
épülve hozzá járúlhatatlan volt, csupán egy útton,
melly a'kö szikláiba fúrosott. Ez el záratott, de ö mint
igazi részletes gyakorlott tett abból ki csapásokat cse.
kély csapatjával; végre kéntelen lévén magát meg
adni, nálunk szolgálatba állott, megtanúlta az Or.
szág nyelvét, és tökéletes hivséggel és példás ragasz-
kodással viseltetett érántunk. Mihelyt tapasztaltam
udvaromnál valamellyikben a'rendes szolgálatra
kész hajlandóságot, azonnal hárman ezredébe iktattam;
de mind a'mellett még sem hallhattam olly sebe.
sen, mint a'hogy kivántatott. Más ezredbéli tábornagyok nem munkálodtak illy szellemben. Rendes
ármádáknál az új tiszti, mindég vagy pajtásaik, vagy
fő tisztjeik magaviselete szerint képezik magokat,
két vagy három Lázló ajnál nálam is úgy volt az;
de más seregeim köst nem hogy sikerült volna, sőt
inkább az e'fele mintak többet rontottak, mint javi
tottak. A'telet, és tavasz első harát Egerben töltöt.
tem foglalatoskodva a'béke alkudozással az Ország

politi

triájával, és a' seregek rendezésével, mellyek-
nek fizetésöket meg határoztam. 75 ezer embert
találtam fizetésemben, gyalogságot sziute annyit,
mint Lovasságot. A mint a' táborba szállás köze-
ledett, rendeleteimet oda intéztem, hogy a' Dunán
átkelek ollyan hadi sereggel, mellyröl hittem,
hogy követni fog engemet. Tábornagyi helyettes
igazgatott egy Csapat gyalogságot, és Lovassá-
got a' Dunának egyik oldalán; ugyan azt tet-
te a' másik oldalon a' fél szemü Botián ha-
sonló Csapatokkal, mint Tábornagy. Ez az em-
ber valami Jesuitá háznak tanitványa, és ka-
pusa, katona lett; és ollyvakmerö reáütése-
ket tett, a' törökökre, hogy a' Császámál czeredes-
séget nyert. Sem származása, sem nevelése
nemlévén, igen parasztos vólt, de józan éle-
tü, munkás, és szemes; ö nagyon népszerü
vólt, azért a' népötet felettébb kedvelte. Katoná-
it pontos fenyikét alatt tartotta; de minden-
kinek ástról illö vólt, igazságot szolgáltatott.
A'



A' rátzok anyiban a' mennyiben tartottak tö-
le, de a' Németek annak ösmérték öt ami vólt.—
Ö értette a' hajó épitét, magais forgatta a' bár-
dót; és azt hitette el magával, hogy jobban
ért egyet mást, mint a' pattantyús had-
nagy, kit a' hid fö épitésre hozzá küldöttem.
Azért is ö azt a' maga feje szerént épitette,
s védni kezdette.

Miután a' lovak Egerszép rétjeire legelö-
re botsáttattak, a' Duna féle indúltam, vala-
mivel későbben, mint máskor szoktam tábor-
ba szállani. Épen Buda Bérczein vóltam, mi-
dön egyszerre két kurir érkezett: Egyik Esz-
terhazi Generáltól a' másik Bercsényitöl,
az elsö tudtomra adta, hogy Klekleszberg
Szathmár bevétele ólta Budán vesztegl ett,
és indúl 400 lovaggal a' Budai garnison
gyalogságával és ráczokkal, Botiánt meg
támadni; ezt megértvén Botián Lovag e-
zeredével útnak eredt, és aprodonkéut össze-
csapott, ez alkalommal két keményütést ka-
pott.

pott, egyet az orrán, másikat Szombján;
á miatt öt soká Sántitni magamis láttam-
-mondám ütést, mertköz tudomás szerént go-
lyó soha sem sértette meg bőrét – ő vissza vo-
nult erősségébe. Amint az ellenség közeledett,
annak elsö ágyú golyója által furta Sántzát, és
a posta golyók átlyugatták a Scrompót, melly
megett a gyalogság nem tarthatta magát,
és igy Botián vissza fordult, miután Kas-
télyát fel gyújtotta; és miután a hidon át
szált, az ellenség össze törte, fel égette hajó-
it, s vissza tért Budára. Bertsényi ar-
ról, tudositott, hogy az ellenséges tábor Her
be ville Generál vezérlete alatt 6000 gya-
log Dánnal erősödött, hogy ez a sereg csaló-
közben tanyáz Komárom körül, s szándé-
ka vólna, amint bizonyos hirnél fogva tud-
ja Leopold-várát élelmi szerrel elátni;
és igy az ö gondalatja szerént, had sere ge-
met jobban nem használhatnám, mintha

a vág



a Vág mellett az ellenséget megelőzve az
élelmezést akadályoznám. s igy az erősség
levés idő alatt kezünkbe kerülne. Nem ta-
láltam egészen helyesnek ezt a véleményt. Még
is elhivattam Eszterházy Dánielt, vezérlete
alatt lévö seregével, es indúltam a Vág felé,
de minden lehetöséggel kerültem közönséges
ütközetbe bonyolodni. Három különböző
úton mentem által a Mátra hegyek vona-
lán, a Honti, besztercei, és gömöri hires
bánya hegyeken. Az elsök végződnek a Du-
nába Marosnál átal ellenében a régi pusz-
ta visegrádi Várnak; az utóbbiak Szent Be-
nedeknél és Szent Keresztnél fordúlván te-
mérdekségökkel a Karpatus felé. Ezen két
hegy lántz között vann a Hont. Nográd,
és Bars megyékhez tartozó népes gyö-
nyörü völgy. A mátra kezdödik Eger-
nél sürü erdös homloka; melly a haran-
godi pusztákra néz, nevezteti Bükneк;

ez

ez Borsod megyében bőv, és jó bor termö hal-
mokra olvad, a' halmok tövét öntözi a' Sajó fo-
lyója, melly a' gömöri hegyekből származik,
és a' tiszába veszi magát Tarjánnál. Sok a-
pró patakok, mellyek a' Mátrából Cserge-
deznek, Hatvan és a' Budaközti térséget
lotsolják, illyen a' Zagyva és a' Torna: az
elsö Hatvan mellett foly és megy a' tiszába
Szolnokhoz közel, hol egy Csekély földvár
van, mellyben garnisont tartottam a' Pászok
védelmére, kik öt-hat ezerből álló igen jó
katonaságot állitottakki. Vácz püspöki Vá-
rosnál Budán felül szállottam táborba,
mivel mégegy hid épitést forgattam fejem-
ben, hogy a' Szendrei szigettel, hol vácok
laktak, kaptsolatban lehessek. Onnan meu-
tem gyalogságommal a' Duna torkolatjain,
az alatt mig lovasságom a' nagy fákkal
ben ött halmokon haladott. A bútorok
a' harmadik csapatot tették. Tompa felé

a'



a' Szorosban Klekleszberg, miután hida
mat lerontotta vélhetöleg parantsot kap-
ván, engemet szemmel tartani, altal el-
lenbe masirozott. Ö tanyát ütött két hegy
között úgy, hogy ha hajokat szerezhettem
vólna, a' gyalogság át-szállitásokra, én öt
éjtzaka megtámadhattam vólna. Ha jól
emlékezem kettös marsot tettem a' hegye-
ken, Csapataim szent Benedeknél, mind
egyesültek, ez más helység, nem az a' melly-
ről már szóllottam. Itt egy régi romai sántzra
találtam, hol le is telepedtem, a' Széplegelö
miatt. Legfellyebb három napi útlévén még
hátra a' vágig, azért állapodtam meg,
hogy bizonyos lehessek az ellenség szándéká-
ról, s az eleséget addigis ne emészem a' Vág
mellett, magamhoz hivattam Bertsényit,
s vele szándékomat közöltem. Én mind híré-
ben mind személyében igen jól ösmértem
a' Lotharingiai derék öreg Herbeville dra-

gonyt

gonust, és azon jártattam eszemet, mikéut lehetne Öt kelepéébe ejteni. Miután Beresényi által értesitettem Seregének és elleségének álapotjáról, melléje rendeltem Maire Brigadás mérnököt, kitül már meg tudtam á táborombroz közel fekvö esztergomi vár mivóltát. 's azonnal el határoztam azt Ostromolni. Ezen földmérőnek meg hagytam Leopold várkörnyékének vizsgálatát, á kis Dudvág folyónak gátakkal elrekesztését, és jó Sáutz hányatást á patak és vágközt, á vizenyöség kipuhatolását, és á jelenlegi vizáradásokra nem figyelvén, á redutok meg töltését, ami hamar meg esett, és jókor végre hajtatott. — Az ellenség Csallóközben allomásolt: E szigetet azért nevezik igy, mivel bár mi terméneny is, ritkán történik, hogy aratás elött azt sürü ködne járná, 's üszöböt ne okozna, melly vagy á búzát

vagy



vagy á rozsot egészen tönkre teszi; azért vetnek ott átallárosan kétszerest. Végre azt is tudva van, hogy ezt á szigetet á vág és Duna formálják; ennek gyakran hajókázható egyik ága elválasztja á szigetet á N. szombati térségtöl. Amint á Vérdsántz, mellyröl emlitést tevék jókarban állott, azonnal útnak indultam, mert azt is halottam, hogy Herbeville hátrál.

Beresényi á maga esze szerént, melly neki valamit egészen végre hajtani sosem engedte, sietet lovasságával az ellenségnek egy galyibát vetni, á Duna ágának átjárásánál, 's vonni arra az útra mellyen menetelét óhajtotta. Én soha sem mertem illy nagy tervet forralni, vala, melly számos hadi testel, mert az elég rosszat szülhetett vólna, mivel igen eskélység kivántatott arra, hogy seregeim indulat

ját

ját Zavarba hozza, mind á mellett, hogy az illy lépés tsak középszerü hatznot hajt hatott vólnais. De testestül lelkestül ös mérvén tábornagyomat, kiben egyébb nem hibázott mint elegendö elöre látás; és hogy az illy tervek által á nemzet elött tündökölhessék, tehát meg egyeztem.

Ámint Seretnél á vághidjátroz értem, annak épen azon oldalán száltam meg, melly bóritva vólt füvel; átulsó óldal ~~lan~~ egészen levólt kopratva. Ágyalogsá gomat mind á Sántzba fészkeltem; azokon kivül kik két posványt örzöttek, hol á lovak hasokig állottak vízben, és á Sereti hidat, mellyetle rontattam, és igy vártam mi fog történni. Eleje Lovasságomnak Bertsényi vezérlete alatt dél fele kezdett megérkezni. Az ellenség megjelent négy óra tájban, nem pogyászal, hanem élelembeli szerekkel több megrakott szekerei vólttak. Letele

pedett



pedett Csendesen átal ellenben igen kopár pázsiton. Gyönyörkedvén, annak rám tüzelésében, én is kezdettem reá ágyúztatni. Ö visszánozta; de áfák bokrok, á hely görbe girbesége nekünk kedvezök vóltak, és azok mellett ágyuimnak sikerét szemlélhettük. Tökélletesen reménylettem, hogyha az ellenség elöre nyomúl, betöri orrát Sántzomban; de abban nem vóltam bizonyos, ha vajjon éjtzaka nem küldnek é egy csapatot annak meg tudására, mi történik közte, és az erösége között, melly az Ország úttól tsak két oránnyira feküdt. Hogy egy bizonyosnak látzó alkalmat á bizontalanért elne szalaszak, azon szándékomat közlöttem Bertsényivel, mellyszerént küldenénk 4000. válogatott lovasságot á Vetsey hidon által, melly balra három oránnyi távolságra vólt, és á Sántzokon keresztül szinte 4. ezeret, hogy fviradta elött egy orával az ellenség táborának, mind á két szárnyát támadnák meg, nem lévén semmi akadály, és mi elörölindit

nánk

nánk nagy/lármát. Ez a válalat olly/tsalhatat
lannak mutatkozott elöttünk, hogy azt Bercsényi
végre hajtani magának különösen ki kérte, sze-
rentsétlenségünkre, és a bal oldalra ajánlotta
brigadás generálját Gétzy Gábor ötsét. Ezt a kiván-
ságát az elsönek tellyesitettem; a brigadást nem
esmérvén, gondoltam olly serény és vitéz. mint a
bátja. A' két csapat el indult naplemente elött
mint egy két órával. A' jobbra menönek szoros
útakon kellett átjutnia, de a másik akadály
nélkül folytathatta útját. Abban egyeztünk,
hogy a megtámadás hajnalkor történnyék, én
had seregemmel az éjtzakát talpon álva töltöttem.
egy dombon által ellenébe a Sereti Kastélynak,
mellyet énönkeut oda hagytam, s az ellenség azt
el foglalta. —

Gránátosim kik a hidat öriztek, s annak dez-
káit fel Rédték, mintegy 200. lépésnyire voltak
töllem. Éjfel felé az ellenség melly a Kastélyban

volt



volt két Zászló aj gránátosokkal erösödve, mit
más naptudtam meg, kezdette a hidat meg tá-
madni, és a tüzelés, mindkét részről igenkeményen
tartott szintén egy oráig. Eleinte nem egyébb-
nek, mint valami félre csapásnak tartottam
azt. Hoszába végig a lineámon küldöttem meg
tudni mi történik; de ott minden tsendes volt,
és az alatt a tüzelés egyszerre megszünt. Okát
ennek a hirtelen megtámadásnak semmiként sem
tudhattam meg, mellynek semmi fogauatja nem
lehetett. Azonban vártam a percet, mellyben
seregeimnek, a megtámadást kelle tenniök; de
már a hajnal kezdödött, és meg sem mozdult
semmi, és egy óra múlva az ellenség indúló-
ra dobot veretett táborában, szintén énis azt
tettem az enyimben. Nem esett kedvem sze-
rint, hogy az alkalmat nem használhattam,
de tsak hamar meg nyugtattam magamat,
mert amint az ellenség garnizonát a Sereti
Kastélyból visza vonta, haladott szépreudel

befele

Lépcsőfele a' lelépésbe. Arra tartottam szám̃ot, hogy bal csapatom azt közelről követni fogja, és hogy Bertsényi annak idejében vissza fordúl, s hátúról megtámadja az ellenséget, a' midőn az a' sáncomhoz ér, tsak oldal fele állí. tott ágyúim miatt velünk szembefordúlt, de össze nem ütközhetik, hanem ha oldal já. nyát állítaná elöl. Az ellenség táborom fellé. se magasan már áthaladott, és még semmi mozgását nem hallottam elküldött kémeim. nek, hogy a' lassan ballagó ellenséget összébb. ritsam bútoraim után indúltam egynél. lom maradt tsapat ezredet Budai tábornagy vezérlete mellett. Kevés idő múlva a' mint tőlem el távozott, hozzám küldött egy Dán segítségét a' ki vadászattal töltvén idejét el fogadtatott. Bu. dai mindég mindég előbb haladván, valamelly mellék útján, egyes tisztás erdőnek megtámadta az ellenséget egy ágyú lövésnyi távolságra; melly őt táborom elejének gondolván, szinten üt

közeli



közeli helyzetbe szedte magát. Gálfy Marsal ki Herberville alatt tsatázott, több évekkel ez előtt mondotta nekem, hogy semmit ollyformában nem vár. na, mintha egy trombitás nélkül azt a' hírt tsatá: le a' fegyverrel! én a' folyam tsatát tartottam, hogy ágyú telepemet elérjem; midőn a' szöllő szorosán mennék találkozom Bertsényivel Katonaság nélkül. Ő panaszkodott a' szoros u. takra, mellyek menetelét akadályozták, és en. nél fogva csak virradóra érhetett a' sáncz oldalhoz, mellyeket megnyitni a' lovasság át-menetelére Ga Maire nem találta helyesnek, hanem azt a' sán tzokban meg állapította. Nem tudtam mit gon. dolhyak ezen tett felöl, de már késő volt azon segítni. Az ellenség. m. u. jó darabig üthözeti tsatában állott, támogatván annak balszárnyát a' Duj vágnak egyhúnyóke bokrokkal tömve, melly sán. tzaim elül elrejtette; jobb szárnya a' síkon és hosszúka ágyúimnak szüntelen tüzelése mi. att jobbfelöl hanyatlani kezdett, és vonalban oda hátrált hogy an el indúlt, hogy a' Jarkai. falvi szorosban a' tetőre érhessen, melyet

már

már említettem, Ő Nagy Szombati ütközet
alkalmával. Eleget bosszankodtam kettős tervünk
Jüstbe mente miatt; de annyiban még is szeren-
tsésnek vóltam, hogy az ütközet hely meg tiszúlt, és az
ellenség nagy Zavarba esett, egyebet nem tehetett,
mint meg próbálni a' Dudvág Folyóján által hál-
hatni; mellynek ki-áradása nádgal, bokrokal
ellepve jó széles víz mottsárt formált, s három
batéria által védelmeztetett, mellyek ugyan töké-
letesek nem vóltak, de oltalomra még is alkalmato-
sok. Lamothe Ő Excia azokat, és igazgatta az
ott álló Székely gyalogságot. —

Mihelyt észre vettem az ellenséget ere-
az oldalon, a' Szerosságnak egyik mellék útjánvis-
szá kanyarodni, azonnal parantsoltam Ő Exterhá-
zi Antalnak, ki a' Sántzokban igazgatott, hogy küldje
minden gyalogságát La Mothéhez, hogy azt hely
hezze történendők szerint, és a. u. mennyen ma-
gais azt kormányozni. Bertsényi Sokása szerint
ajánlotta magát, helyre ütni azt, hogy Ő Lovas-

ságával



ságával az ellenség innába esik azonnal, mi-
helyt az át menetelt próbálni, akarja. Én egy
dombra vettem magamat, honnan az ütköze-
tet minden felé szemlélhettem. Az ellenség előre
nyomúlt a' Sikon; az előtt több gödrök vóltak víz-
zel telvék, Ő azokon csupán egy hidon ment által,
és az én lovaságom engedte azt-meg-itélni. Ő
gyik a' másik után küldöttem rendeleteimet Der-
tsényinek, az alatt az ellenség eleje közeledett a'
redutahoz, hova már Ő Exterházy megérkezett
vólt, és nem lévén több gyalogság, mint a mennyi
azoknak védelmére kellett, az a' fejét elzábitotta,
és a' nélkül, hogy egy szót La Mothénak ki a de-
regekre elhelyezette, hozzám küldött egy segedet
azzal az izenettel, hogy nem lévén elegendő gya-
logság a Dudvág fedezésére, Ő vissza megy a' hol vólt,
és valóban azt is tette, a' nélkül hogy parantsomat
be várta vólna. A' seregek ki jövén a' bokrok közül
és nádasból a' hova elosztattak vólt La Mothe ál-

tal

által, Csudálkozott Eszterházy azoknak számán.
Hozzám küldött azzal az izenettel, hogy ö nem
gondolta annyi katonaságnak ott léttét, és hogy ö
azonnal vissza fordúl; de menet közben elöl ta-
lálta a már általment ellenségnek elejét, vagy
jobban legyen mondva elhitették vele azt, és a
nélkül, hogy legkissebb erőtlödést tett vólna, visz-
sza vezette minden gyalogságomat, addig mig
lovasságom is szépen megfordult, legkissebb
munkálkodás nélkül; úgy hogy ezen két gene-
rál semmit jobbat nem tehete, Herbevillét a
veszélyből kisegiteni, mellybe ö bebonyolodott
vóltt. Öket rajtam kivül mindenki ánillával vá-
dolhatta vólna; holott az egyébb nem vólt, mint
goromba tudatlanság, habzás, az Esztelenség és
maga elszánás között. Illyen vólt Bereséuyi
mindig, aki magát soha sem tudta elhatároz-
ni mihez kezdjen, és mi mellett maradjon. Esz-
terházy nem habzott önvélemenyei között, hanem

azifiu



az ifiú tisztek Jetsegései és a bódult segédek kö-
zött, a kikre szüntelen halgattott és nem tudta
mitévö legyen, mivel mindég az utólsónak be-
szédjére hajlott. Azonban ez a két tábornag
öröké talált okot hirdetni elégültségöket ön-
magokkal. Bemenvén az ellenség az Erö-
ségbe, nem tehettem egyebet, mint öszve
gyüjteni seregemet azon tábor felvésen,
mellyet az ellenség foglalt vala el, támaszt
ván jobb számyamat a Vágnak, a balt
a Dudvágnak.

Épen ezen a napon érkezett hozzám a
táborba Szirmay, mint követ a bétsi udvartól
holmiclö terjesztésökkel, mellyekre semmit
sem figyeltem. Azt tudták, hogy Herbeville
soká nem mulathat azon erösségben, mel-
lyet jelenleg élelemmel el látott. Szirmay
a. u. a felöl is bizonyosoká tett bennünket,
hogy az udvar elhatározta ezt az Armádát

Erdélybe

Erdélybe küldeni, mivel á brassai, szebeni, és fogarasi Német garnizonok utólsó vonaglásban vannak, és Herbevillének megvan parantsolva, hogy semmit se tegyen kotzkára. Tudtam, hogy seregeim á tábornagyok tegnapi magok tartása szerént vannak képezve: ők számunk többségében bíztak, és nem egyebet, mint ütközetet ohajtottak. Annak okáért hadi tanátsot tartottam, hol mindnyájok véleménye az vóltt, hogy azt adni kell, s indúlni az ellenség Zaklatására, ha útnak ered. A. Nagy Szombathi út igen görbe és mélly á Síkságon, és szinte több mellék útakon á szabályzott ellenséges sereg, azokon úgy vissza vonúlhatott, hogy az enyimek azt észre nem vették. Egy jó utó Csapatja az ellenségnek velem szembe szálhatott vólna, engemet ezen mellék utaktól vissza tartóztatni. Nekem semmi kedvem nem

vólt



vólt, ott valamit probálni, ámbár minden lovasságomnak parantsoltam azokban galyakat hordani, és fasinákkal tölteni, azonokból, hogy az ellenséget Csalóköztöl el szakítsam hol pogyászai vóltak, és azt valamelly jó síksákra huzzam, melly alkalmas hely vólna az ütközetre. És így amint megtudtam, az ellenség, mozdulását, azonnal kezdettem á fasinákat hányatni; és az Ármádámnak jobbra egy fél kerületet tenni rendeltem, s indítottam, hogy mennél hamarébb á szorosságból kiérjen. Á menet két kolomba történt, s amint á torkolatból kiértünk, meg állítottam az egyik Csapatot, hogy terjeszeki szárnyait, és ezen mozdúlatnál fogva jobb szárnyam balra változott. Á mars kemény vólt egész Sziffer helységig; de az ellenség elvágása tellyesen végbe meut. Másnap reggel szemléltem á hely Jelvését, és azt épen nekünk valónak találtam, á falú középén állott, az elött egy pa-

takotska

takotska kanyarodott, melly egy vonalban az
én lineámmal á tért két felé hasitotta.
Bent á Faluban jobbról, és balról jókét úri kö
ház állottfallal kerítve, mindenik egy egy
puska lövésnyire á pataktól, azokat körül fo
gattam kétbataliónnal és kétkét ágyúval.
Az én lineám indult egy menedéke, oldalon
jótávulságra á Falutól, mellyet semmi meg
nem Zavart. Kotán reggel ütközetre állitot-
tam azt ki, és mint egy két óra tájban, észre
vészük az ellenségjövetelét egyenesen szembe
velünk az országúton, mihelytfel ért egy
magasra még á falutól távol, minket meg
pillautot azonnal jobbra kanyarodott á he-
gyek felé. Szerentséje vólt, hogy á tért kerül-
te, és engemet magaután á szorosba vont.
Nem sokat gondoltam menetelével; elég vólt
reám nézve azt távol butoraitól tartóztat-
ni, hogy élelem dolgában szükséget lásson;

á



á Fejérhegyi lakosság nem hogy szolgáltatott vól-
na neki á felet, söt inkább úgy nyaggatta á hogy
csak tudta. Én elküldöttem megtudni merre megy,
és esendesen várakoztam tisztábban láthatni szándé-
kát. Nem tudtam hogy á jó részvényü brigadás
Öcskay, ki á vidéket ösmerte, és á kinek igen nagy
hitele vólt á seregeknél Ebeszky brigadással, és több
tisztekkel Eszterházy tábornagyot ki balszárnyamat
igazgatta felkerestek, hogy menne velök Beresényi-
hez, öt kérjék hogy birjon engemet egy mozdulatot
tenni az ellenség felé. – Az elsőnek elég vóltt
azt elejébe adni 's abban azonnal megeggyezni; – á
második mindig ingadozó lévén az illyen alkal-
makkor; arra kész lett. – Ők mindnyájjan hoz-
zám jöttek, és részökre vonták házmesteremet
Otlikot is ki derék tiszt vóltt, és Tököli karabelyo-
sainál ezredes, és nállam is két évig ugyan azon
rangban szolgáltt. Beresényi jelenti nekem, hogy
á vele lévő tisztek, kik á tájjékot ismerik, azt
javasolják nyomúlnánk előre, mivel ily móddal mel-
lőzvén minket az ellenség majd kénytelen lesz á
hegyek közt menekülést keresni. – Ez á beszéd
engemet megvallom felbosszantott, de bár minő fia-

tab

tak voltano is, még is tudtano indúllatomon uralkodni, 's nekik hideg vérrel mondám, hogy bátorlinségök 's nyughatatlanságuk nékünk felette káros lehetne; hogy a' környék teli van gödrös útakkal, hogy nekünk magunkat sokszor kell ütközeti állásba helyezni, hogy a' nagyobb számú ármádának kivált a' lovasságnak mindig veszélyesek a' gödrös tályékok; hogy mi nemo győzhetjük meg másként a' Németeket, hanemha be, kerítjük, és végre hogy most tudjuk azt hol vannak, de nem tudjuk hová jutunk előre nyomúlván, — és hogy ösmerkedjenek csak meg a' hely minémüségével a' hova elő-haladni akarnak, azonnak megvál, tortatják szándékokat. — En hittem őket feledtemnek elégülten távozni, de nem sok idő múlva ismét vissza jöttek. — Már most nemo a' volt eszökben, hogy előre haladjanak, mivel által láttak azt, mit mondottam; hanemo javasolták indúlnunk balra, és eresz kedjenek le az oldalról, melyen hadi rendben állottunk. — Okoskodásokat a' katonák unathozásával, és mormogásával támogattak, annyiban hogy miért engedtük őket terpedni, és miért nem engedik nekik a' szalá dó ellenséget kergetni; — és holmi Francia szabá jok szerint, melyek nem ide nemzetter illők ámu lasztják az alkalmat: — szóval ők ütközni akar nak; a' hosszas várakozás ellenkezik türőkkel; és

így



és így akarhogy: mint valami mozdulatot kell tenni. Csak leg Csekélyebb részét hozom elő azon helytelen okoskodásnak, mellyet elő hoztak. Nem tudom meg Csalattatásnak mondjam é, hogy meg egyeztem semmit nem érő javallataikban, vagy hogy nagyon fiatal, és tapasztalatlan voltam ön magamon erőt vehetni; akár ez, akár amaz volt az oka, elég az, hogy reá állottam. Indúltunk tehát állásunkból balfelé. Ez a mozdulat ellenemre volt; en Csekredtem belső érzésem hatására ún. dorodva; úgy tetszett mintha meg vérettetésün ket okajtottam volna, annak bebizonyítására, hogy nekem van igazam. En a' lineát körül jár tam, hogy megszemléljem a' Föld felvését, melly előttünk állott és m.u. az oldalon a' tető felé tartottunk volna, mint egy fél mértföldnyire hirül hozzák nékem hogy a' két linea eleje fel ért a' Gútsra, mellynek túlsó oldala igen meredek, és ott a' lovasság le nem szállhat, át. Zomal megvizsgáltam a' helyet a' hova jutottunk;

a' hegyek

á hegyek teteje, mellyre észrevétlenül fel ér
tünk jó magas és nagyfákkal benőtt vólt. –
Onnan le szálni semmiként sem lehetett.
Annak tövében vólt egy széles völgy sűrű
erdőséggel, melly bal számyunkat elegendőkép
fedezte. A Linea előtt á le menetel nem vólt
olly meredek, és á hegy tövében állott Podmeritz
helység; ez oldalon á völgyet egy kis tó zárta
el, mellyet kemény gátlás tartoztatott kö-
rül véve élő fákkal és gyepükkel; annak ki
ömlése egy patakot formált, melly vizenyös
rétségen fólytle á lineá hosszában átal ellen-
ben szinte illyen vólt á föld, de sokkal ma-
gasabb, és szinte egy másik hegytető. A Cen-
trummal szembe ált egy malom, hogyan kön-
nyen fel lehetett á túlsó hegyre hágni á két
Dombközti úton. El faradván á nap hevétől, de
még inkább á sok semmire kellő okoskodások
miatt, le száltam á fák árnyéka alá egy Csúcson
honnan egész Lineámat szemlélhettem. Ott nem

soká



soká egyszerre észre veszem által ellen-
ben á hegyen az ellenséges Csapat elejét,
azon az úton, melly á falu felé vezet, és á fák
kal fedett völgybe. A terv kohólók hozzám siet-
tek javasolták egy brigáda lovasság elküldéjét,
s annak ki állitását, az erdőben, mellyet ők is mér-
nek, és egy Csapat lovasságot, az ellenséget há-
trúrúl megtámadni, ez á gondolat jónak te-
tzet nekem á gyalogságra nézve, ha alkalmas
tisztjeim lettek vólna ki állani á sarat, és ha
világosabban kivehettem vólna az ellenség
szándékát, melly meg állapodott. Azomban
még is elküldöttem. De allig indúltt meg
ez á brigáda, azonnal látjuk az ellenséget
vissza tekeredni, és á Csúcs megett által
ellenünkben ki szélesedni. Meg állitot-
tam azért, á brigádát, s előre látván,
hogy az ellenség engemet ágyúztathat, le-
szállitottam minden gyalogságomat, hogy
azt á tó és falu gyepüi fedezzék. És mivel
hogy hátúlról, melly árok vólt két domb

között

között egyenesen alkalmas á Lovasság vé-
delmére az ágyúk elöl, oda helyzettem egy
Csoportba á bal szárnyat, várakozván annak
meg tudhatására, mit akar az ellenség, mel-
lyet nekem nem lehetett, s nem is akartam
azon állásában meg támadni.

Bertsényi hozzám jött, s közlötte velem
hogy Ö elindította á Rétay brigadáját —
Csáky tábornagy vezérlete alatt következ-
tében á fellyebb említett terunek, hogy á Lo-
vasság nagy bajjal vergődött által á vizes
rétségen. Mondottam neki mit akarok,
és parantsoltam, hogy á Malmot fogja kö-
rül, mellyet La=Mothe bateriája fedez; —
szembe az oda vezető úttal. Ez á tábor-
nagy Öszinte megvallotta nekem, hogy Ö
nem tud á gyalogsággal bánni. Mivel
pedig idöm nem völtt meggondolatlan
áktalam tanátsait szemére hágyni;
azt rendeltem, tegyen egy kerületet á Lo-
vasság jobb szárnyával, vagy meg Zavarni:

úgy



úgy hogy ha az indúlni találna, akkor vo-
núlna Ösze, s oldal=félt támadná meg; és
egy Generál adjutánst is küldöttem á legkö-
zelébbi (gyalog) brigadához, hogy az vonúljon á pa-
tak mentében, s á lovasság álló helyét vé-
delmezze, a mi hogy nem ok nélkül vólt,
kevés idö múlva bebizonyúlt. Akár abban
á részben, hogy ezt á rendeletet nem jól
értette á brigadás, akár abban, hogy azt
az adjutáns roszúl magyarázta, az ollyan
roszúl hajtatott végre; hogy á gyalog-
ság á túlsó részen ment ollyelöre, hogy
semmi hasznot nem tehetett. Á Zetön
nem mutatkozott, más ellenség, mint
egy hamar ott termett lovas csapat. Gon-
doltam, hogy annak lineája hátúrúl
ki került; azt is gyanítottam, hogy ott tá-
bort ütött, útját elöttünk rejtegetve és
sietetve Csalóközbe juthatni azon térté-
gen, mellyet mi oda hagytunk. Csáky
Generál visza jött brigadájával, valami
vel hamarább, mint vélték azok, kik elme-

netelét

menetelét javasolták. A' Skadron még
utánna jött, meg állittatott, és kénszerittetett
ágyúink által viszsza csavarodni. Bal szár.
nyalosságunknak veszélyen kivül volt, a'
mint megjegyzettem a' hegytetőn, azon csa.
pat lovasság maradt szét osztva, a'men
nyi a' tábor Őrzésére elegendő volt: ágyuit
azonban elő hozatta Seem közzé Cateriánnal.
Még mindég a'ját alatt voltam, amint észre
vettem az ellenséges ágyuk első tüzelésére, holmi
meg Tárkodást seregemnél; vágtatva nyar.
galtam annak orvoslására, és útközben ér.
tettem, hogy az ellenségnek egy Zaszló alja
jön elfogni a' malmot, és hogy ott semmi
gyalogság mints az ellent állásra; mert az
a' brigida, mellyről szóltam, ezen állason
túl ment. Azonban Andrássy György tábor
nagy, ki a' gyalogság jobb szárnyát igazgat.
ta, észre vévén a' hibát viszsza parancs.
tolta a' Brigadát, s azt veretvén ön maga
hátra nyomta az ellenséget; de a' Serege

által



által ugyan, apatakon, és igen messze men.
vén, magát össze nem szoríthatta, és igy hamar
viszsza lassittatott, azok a' lovasság tiszt jei kik
tábor Őrizetre voltak ki állitva, látván illy e.
setét a' gyalogságnak, igen helytelenül neki
bátorultak, és nem szálhatván le a' merede.
ken olly hamar, mint ők akarták, ottegyszerre
meg állapodtak. Mind ez történt a' bateria fe.
lől való oldalon; amint épen e pillanatban
érkezem é nagy gyorsaja seregtőzzé, melly
össze bonyolodott hirtelen menetele és meg
állása által. - Ezek a' mozgások porfelleget ta.
masztottak, mellyet a' sebes szél a' lovasságnak
azon szárnya felé hajtott, melly hátul állott.
A' sövegem e pillanatban kicsit fejemből,
s meg kelle állnom, hogy azt fel vétessem, és a
mint, azt fel adják; egyik aj.ródaim közzül ez.
revétetni velem, hogy hátulja emmek a' gyalo.
gyának hátra vonúl; én ki vergődtem annak
látására, és nagy bámulással látom, lovas.
sainat jobbra vonúlni egymásután igen rosz
rendel

rendel. En azokat vissza parantsoltam, de ugy
széjjel vóltak szórva, hogy a' szakadók már a' tá-
só oldalon mentek, a' minyájan követtek azokat.
En mindég abban a' képzelódésben vóltam, hogy
a' por, melly a' napot elóttünk is elborította
vóltaka a' közönségen Szét szakadásnak. Képzel-
tem, mondom, mertjobb szárnya akol Ber-
cseényi állott, látván a' port feléje terjedni, azt
ellenségnek gondoltaberni, és abal szárny meg
. törése után rája Lengyarádik, s ennél fogva
megfutamodott. Ervalóban több ellenséget
nemláttam, mint egy nagy osztált a' hegyen,
és a' malomig ért batalionk. Gyalogságom ké
nyelmesen viszsa vonult; lent a' Völgyben nem
volt por, és átájék neki kedvezó. Az Ellenség
gyónórködve tsudálta a' történetet: s maga
Herberville Semjoghatván azt meg abban
hagyta az ütközetét. Vezetém egy rettenetes
kerületet tétetett velem éjtszakán a' Dején.
A' Dunának azon ága mellett Drentünk,





melly Salo közt elválasztja a' Siktól, és épen
viradóra értem a' Vecsei hídhoz. Ez a' szeren-
tsétlen nap megtanita engemet, mit tehet
a' szél és por egyesülésében. Nem csudálom
ha azok, kikilly körülményben nem forogtak,
azt nem képzelhetik; ez látatja egyenesen,
hogy ók semmit sem látnak. Nyiltan meg
vallom, ezt a' baltörténetet ki kerülhettem volna,
ha magamot makatson ellene közgettem
vóln a' ferde oktalan tanátsadóknak. Min-
den amit mondottam, mind az amiket
tettek, az ehez hasonló alkalmakkor egésszen
ellenkezett a' Nemzet eszméjével és tapaz-
talásával, és hadakozásnak fogalmával.
Ók lam a' történtek után ítéltek, miknek a'
tudatlanság vóltoka. Le kellett nyelnem
a' vádat, mellyrél fogva engemet vígyá-
zatlan ütközónek kérjeltek; hogy a' Fran-
tziák fogásait és tanátsait követem, ellen-
kezóleg a' Nemzet szokásával, és gondolko-
zásával: mások panaszkodtak, hogy én a' hábo-

rúra nézve szerentsétlen csillag alatt szü-
lettem; ezjobban vólt mondva; mert valóban
elég szerentsétlenség vóltt reám nézve il-
lyen háborút folytatni, Cæsárétól fogva
á Gallusokon kezdve, nem hiszem, hogy ehez
hasonló lett vólna. Olvasván ezen nagy ve-
zérnek Commentáriumát, tellyesen feltalá-
lom á Gallusok eszméjét á magyarokéban,
az elmék úgyokoskodtak itt, mint amazoké
ott. De azt is bizonnyal mondhatom, hogy á
Császár hadi vezéreiben épen nem találtam
Cæsárokat. Herbeville ellátta élelemmel
Leopold várát, elfoglalt némelly Gárnisont,
megnyerte ütközetemet olly móddal, mint
elöadám. Én láttam öt a pusztaságon ke-
resztül menni, bevenni á sántzokat és
meg venni Erdélyt én allattam; ámbár sem-
mi tulajdonát Cæsárnak benne nem sajdit-
hattam. Rendetlen el szaladásunk Pod-
meritztöl, épen semmi kárára nem vált

dolgaimnak



dolgaimnak. Az ellenség bement csaló közbe, hogy
magát Erdélyi kitjára készítse. Én á Nyitrai Várba
vonúltam gyalogságom öszve szédésére. Mihelyt
á Lovasság együtt vólt, Bertsényi kérte, hogy
mehessen azzal Morva határ széleire. Ö ott
egy néhány kastélyt bevett nekem küldött 500
foglyot, az Austriai és Morvai Katonaságból;
és az Bétsi udvar látta, hogy á Generáljai el-
széleztették ugyan seregeimet, de azokat meg
nem verték.

Meg hivó leveleim már minden vár-
megyékhez elküldettek; követeinknek 1ö. Septem:
berben kellett megjelenniek Szétsény Várossá-
ba. Két nevezetes oka vólt ezen gyülés hirde-
tésének: első, mivel á Császár küldöttjei azt
á hirt terjesztették, hogy á béke megeshetnék,
mivel Jósef Császár igen hajlandó arra: de
az én személyes hasznom, és á Bertsényié
azt ellenzik. Azután á két szerentsétlen üt-
közet is azt inkább inkább kivánatosbá tévén,
ez á vélemény befészkelte magát á nemesség

Szétsény

Fejébe

fejébe. Azt akartam, tehát, hogy az érsek és más küldötjei a Császárnak, onnan távúl ne lennének és nyilvánitnák a gyülésnek hagyómásaikat. Másik ok vólt azon esküvés, mellyet én a múlt évben Gyöngyösön a Protestánság követjeinek tettem, hogy t.i. én a Státusokat öszve hívom, és végre hajtom azt, a mit azok az ö kivánataikra határozni fognak. A Kalocsai Érsek együtt velem vólt Nitrában, Bertsényi is meg érkezett Morva Ország széleiröl. Sehol sem tapasztaltam el annyira, mint ezen gyülésben, hogy az egyenesség mennyire felül múl minden Csel szövényt. Utazásunk alatt Bertsényi az én hintómban ült. Igen nagy kedve jött nézeteimet ki fürkészni ezen gyülésre nézve, és mirö formát akarok azoknak adni? Én feleltem, semmi mást, mint azt, hogy én, mint Polgár jelenek meg ott, s úgyis szavallok, és végre hajtom mit határozni fognak. De mennél jobban megér

tettem



értettem vele ezen gondolkozásom modját, annál inkább nem hitte mi tévö leszek, beszédem nem látzott elötte ~~m~~ természetesnek az Ö gondolatjai szerént. Majd panaszkodott meg változásom miatt, s bizodalmam meg hülése felöl: Ö fordította, újította kérdéseit; Ö képzelte, és látta elöre a következéseket, hogy ha ezen terv mellett maradok. —

Minden vármegyék követei, úgyszinte a Királyi Városokéi is, kivévén négyet, vagy ötöt, a hol Német Garnizonok állottak, meg jelentek ebben a gyülésben. Egy nagy sátort vonattam szállásom kertjének végénél, kívülröl, hogy a Gyülés az alatt tartassék. Az elkez dödött, mi. u. a szentlélek misséjét az Egri püspök elmondotta. Az elsö gyülésben meg köszöntem a Statusoknak, hogy hivásomra készséggel megjelenni kivántak, munkálni azon törekvést, mellyet én szinte három év ota tettem, hogy a nemzetet idegen járom alól felmentsem; hogy én szerentsésnek

tartom

tartom magamat, látván törekvéseimnek an-
nyi ra sikerültét, hogy tellyes szabadtsággal ön
hasznaikról rendelkezhetnek; — és hogy á háború
folyamatja alatt semmit elnem mulatztottam
eszközlésére, egy jóbékeségnek illesztve szabad-
tságainktoz, mellyekért már eddigis annyi
vért ontottunk, hogy á Császár követei jelen
vannak számot adni á Státusoknak azon fel
tételekről, mellyeket elöntbe terjeszteni nekik meg
hagyatott, mellyekre ezen gyülésnek kell ha-
tároratot lenni, mivel én ezentúl ebben úgy
fogok meg jelenni, mint az Országnak egy
Mágnássa, vagyinkább egy búrgó polgár á
Státus javáért, és ennel fogva le teszek
minden hatalmat, minden tekintetet,
mellyek nekem eddig hívség esküvése
mellett adattak, személlyszerént minde-
nektöl; hogy én sem præscribálni, sem
projectálni valami formalitást, ami
á gyülés tartását illetné, nem akarok; —

hanem



hanem mindenben azt követem, ami határoz-
tatni és szabályoztatni fog az iránt, á Stá-
tusok öszve hangzó megegyezések által. —

Illy módon nyilatkozva vissza tértem
ön Sátoromba. Forgáts Tabornagyotiski hi-
vattam Erdélyből, hogy semmi ellenvetése
ne lehessen. Minden tábornagyok és Mágná-
sok jelenvólttak ott; és mivel tudták, hogy
á Templomok vissza adatásának ügye
lenne első indítvány á protestáns részről;
ök szándékoztak annak hátravetésére. Á
Papság rajta vólt ezeket á burgó Catholi-
cusokat arra birni, hogy é végből fénye-
sen mutassák ki magokat. Más részről
Szirmai és Okolitsányi á Császár követei,
tüzelvén á Lutheránosokat, kik á Tökölj
vissza jöttét kivánták és Czélzották á Má-
gnási Osztályt á Nemességitül elkülönöz-
ni, és á Vármegyék követeit két különböző
Kamarára osztatni igyekeztek, ámint rendes
Országgyüléseiben szokott lenni. Ök czélzot

tak

tak egy Elnök tétebre, ki feje vagy mar-
salja á Nemességnek, vagy követeknek. Ez
á méltóság nevezteték az Országban Perso-
nálisnak, vagy á Király Személye kép
viselőjének. Ezen választásnak kell vala
esnie Radványszkijra, kiről már emli
tést tettem, küldvén öt Erdélybe Pekrijvel.
Minyájan, kik e factióban vóltak, meg je-
lentek korán reggel á Sátorban; és igen
rövid összebeszélgetés után, nállam auden-
tiát kértek, és bemutatták nálam Rad-
ványszkijt, mint á követek által elválasz-
tott Personalist. Én Jeleltem: tegnap meg
érthették nyilatkozásomból, hogy én á gyülé-
sekben nem egyébbként, tsupán, mint
Bolgár fogok meg jelenni, ennél fogva,
rajtam nem áll azthelybe nem hagyni, amit
á Státusok gyülekezete határozott, vagy
határozni fog, á köz jóra nézve. á Mág-
nások értvén ezt, á Sátorban gyültektől
az egész papsággal és minden Catholicu-

sokkal



cusokkal mentek Gróf Bercsényi hez; bámul-
tak, és Jel Zúdultak amint hallották, hogy
én á Radvánszkij elválasztatását megerösi-
tettem. Ök mind hozzám jöttek in Corpore
s elönkbe terjesztették, hogy ök soha meg
nem fognak egyezni méltóságuknak illy
nyilvános meg sértetésében, és ollyvá-
lasztásban, mellyben ök részt nem vet-
tek. Én á Menyire lehetett Cseudesitet-
tem felindulásokat, s mondottam, kevés
idö múlva megfogják hallani á gyülés-
ben miben van á dolog. Midön már
tudtam, hogy á követek mind jelen van-
nak á Sátorban, oda mentem együtt á
Prelatusokkal és Mágnásokkal, és minden
ki helyet foglalván á tábla körül, elö ter-
jesztettem, hogy én épen olly gondolattal,
s határozotsággal jövök, mint á minöt
nyilvánitottam á Státusoknak á tegna-
pi napon, s azt ezennel újra erösitem;
mert ma reggel amint elönkbe terjesztet-
ték, hogy Radvánszkij Uram Personálisnak

elválasz

elválasztatott á Krövetek kamarájában, mi-
re helybe hagyásomat adnám, azt feleltem:
rajtam nem áll azt helyben nem hagyni
amit á Státusok Gyülekezete határozott,
vagy határozni fog á köz jóra nézve, és i-
gen szeretném tudni, miként fog ezen
túl szabályoztatni á Gyülések tartása.
Allig végeztem beszédemet, azonnal köz zú-
dulás támadt azok ellen, kik á Státus
tulajdonait és jogait magukra ruház-
zák; á Papság, á Magnások, sőt még á
Krövetek nagy részének is távolléttükben:
Kik semmit sem tudtak á Radvánszky
elválasztásában, hogy ők semmiként el
nem esmérik benne azon személyze-
tett, mire őt egy kis gyülekezet mél-
tatta; és hogy azokat számadásra kell
vonni, kik illy merényre vetemedtek,
Radványszky és minden pártossai meg
ijedtek ezen indulatosan előterjesztett
nyilatkozás miatt. Hogy tovább ne men-

nyen



menjen á dolog elkezdettem szóllani, je-
lentvén, millyen nagy bámulatom, midőn
hallom, mi móddal vitetett véghez á Rad-
ványszky választása, és tapasztalom, hogy á Stá-
tusoknak nem volt abban részök; én egyes
személyemre nézve, mind azokkal együtt,
ki jelen nem voltak; azt helybe nem hagyom;
hogy ez á történet velünk láttatja tellyes
gyülésben el határoztatni annak mód-
ját, mikint tartassanak á gyülések, mikint
tétessenek indítványok, határozatok és á
következmények végrehajtásai; és nem
akarván senkit akadályozni, úgy gondolom
illendő lesz innen el távoznom, hogy senki
ne mondhassa, hogy más nézeteim van-
nak, mint á köz jó eszközlése, és én valóban
ki is mentem á gyülésből.

Eltávozásom után többé nem szoltak
á Radvánszky kénye szerint, de á Luthe-
ranusok kezdették indítványba hozni,
egy Elnök választása szükséges voltát; és
hogy ez, az elő ülő más nem lehet, mint én. Gróf

Bertsényi

Bertsényi hoszasan beszéllett ezen indítvány támogatása mellett; hanem azt is meg mutatta, hogy szintén azok is, kik egy elnököt választani akarnak, arra elöször fel ruházva legyenek. Az ugyan kétséget nem szenved, hogy á Gyülés bír minden tekintetivel az Országnak; de azok, kik az Ország Jö Méltóságiban s hivatalaikban vannak helyhezve jelen nem lévén, azoknak helyét bekell töltzni, ha Dietát akarnak tartani; másként tökéletesen el idegenitené azokat, kik jelenleg á hivatalokat bírják, és kik közzül többeket á Császár kedvök ellen Bétsben tartoztat; és minthogy á Császári elö terjesztésekben nyilván jelentetik; hogy á Nemzet kivánatainak elég tétetik, szint úgy mints helye Királyról rendelkezni; és ennél fogva á Lengyelek példája szerént, kik á szabadtságért élnek és halnak, sem mi rendszerübb nem lenne mint az, hogy á szövetségesek egyik á másiknak esküjöket tévén, választának magoknak egy föt

kinek



kinek kormánya alatt báutott szabadtságukat helyre állitanák, sérelmeiket orvosolnák; és úgy vélné, hogy az Egyesült Státusok helyzete most ollyan, hogy azt tehetni felvannak ruházva; de á Marsali titulus, mellyet á Lengyelek közönségesen adni szoktak elnököknek, sem születésemre, sem mint erdélyi Fejedelemre nézve hozzám nem illenék. Az egész Gyülés öröm robajjal fogadta Bertsényi beszédét: az küldötséget rendelt mind á négy Státusból, hogy hányja vesse meg, dolgozza ki, hogy mitsoda név lenne leg illendöbb á választandó Jöre nézve, és hogy az eránti véleményemet elölegesen tudná meg, s á felöl értesitsen ámi köztök véghez ment. A küldöttség audentiát kért nállam; elömbe terjesztette á Státusok határozatait, mellyekre viszonoztam: hogy az Öszve szövetkezett Státusok mivólta nekem igen illönek tetszik azon helyzethez, mellyben most állunk, á külsö és belsö korülményeket tekintve;

és én

és, én, azt gondolnám, hogy á Választandó Jöt
olly Czimmel kell fel ruházni, melly vala„
„melly meghatalmazott Ministeri mine„
müségre mutatna, és semmikint semjelen„
tené á Státusok Urát; Ö melléje azomban
szükséges volna bizonyos számból álló ta„
nátsnokokat, mint Senátorokat rendelni—
E tárgy felett három napig vetélhedtek; min„
dennap közlötte velem á Küldötség á gyülé„
sek véleményeit; Utóljára abban egyeztek
meg, hogy az Elöljárói rang, valami ollyast
fejezzen ki az Ország nyelvének erejénél fog„
va, mint á millyen á printzé, vagy jobban
mondva á Szövetkezteket vezetö printzé,—
mellyet diak nyelven annyit jelent mint Dux:
ezt á határozatot helyben hagytam. Meg egyez„
tek á 24. Senatori Számban; de áttallánosan
azt akarták, hogy én nevezzem ki azokat. Én
azt egy átallyán Jogva nem akartam, mivel
tudtam, hogy sokan vágynak ezen méltóságra





mindenkinek á 24 Számban eleget nem te„
hetvén, azokat elégtelenülteké teszem; de
látván, hogy á Státusok soha megnem egyez„
nek á Választásban, jónak tartottam jelen„
teni, hogy én azok közzül Jogok kinevezni, kik
magokat Kálam jelentik, s méltóknak talá„
lom ezen hivatalra; és végre azokat Laistro„
mozni kell. Azonnal, hogy Vezérnek, s á
Szövetségesek fejének ki kiáltattam, az Egri
püspök misét énekelt; eskümet annak kezei„
be le tettem á kivánt módszerint, s követvén
hajdani szokását á Nemzetnek, mi szeréut az
vezérét egy paizson fel emelte, engemet á
Több rendüek karjaikon emeltek föl. Min„
den prælatusok, Senátorok, Mágnások,
minden Vármegyék és Királyi Városok kö„
vetei esküdtek nekem hivséget, engedel„
mességet, és á Szövetség Statutumainak meg
tartását. Három példányba foglaltatott ez
á tett, alá irva és be petsételve mindenek
által: annak egyikét kezembe tették le, á másika

á Lengyel Primás Levéltárába, á harmadik á Protestánsok kérelmére á hanoverai Valasztó Fejedelemhez küldetett ki a. u. Angol Király lett I György név alatt.— Á mint á Krövetek megyéikben visza tértek á Szövetségesek actáinak könyvét elö terjesztették, minden nemes ember alá irta azt, és ezímeres petsétjét reá ütötte. Ezen könyveket minden Vármegyék, minden Szabad Királyi Városok hozzám küldötték; ezek jelenleg is megtaláltatnak Levél táromban.

Igen el érzékenyedtem azon szeretet és bizodalom miatt, mellyet á Nemzet ez alkalommal erántam mutatott. Á Senatus be folyása á Politicumokba, csupán az én kérelmemre történt, azt hozván fel, hogy én is halaudo vagyok, és hogy egy igen ki terjedt korlátlan hatalom idövel igen veszedelmes le hetne á Statusoknak. Semmi sem vóltelöttem Olly terhes, mint á Protestánsok



sok kivánatait elintézni. Ök Sürgették á kedvökre hozatott törvények végre hajtását és azon 90. Templom visza adatását, mellyek á N. Szombathi béke kötés alkalmával ki jelöltettek, s meg határoztattak Ferdinánd Császár és Szép Apám 1ö György által meg erösitve az Országtól, s annak törvény könyvébe beiktattatva. Ezen templomok közzül némellyekhez ragasztattak alapitványok, s jövedelmek, s ezek vóltak leg inkább kivánatosok mindenik résznél. Az emlitett béke szerzödés óta több Városok és Faluk ecclesiánk körébe visza tértek, hatztalan de képtelen is lett vólna ezeknek templomait á Protestánsoknak visza adni, megint más helyeken erövel nyomtak be papokat, á nélkül, hogy á Nép, vagy halgatók felekezetünk beliek lettek vólna; de ezek á papok mindenbül szedték á tizedet, mindszinte nagy nehézségeket szült, ti. arra bírni ezeket, hogy parochiaikról le mondjanak. Á megosztás

nem

nem volt ki elégitö, mind a két felebezetre nézve.
A' Földes Úrnak ön birtokában nagy akadály
volt, mert mindenik maga vallásabeli papot
kivánt. Az az crösszakodás, mellyet ami pap-
jaink a' Németek alatt elkövetteki; öket utálato-
sokká tette mások előtt. Valóban erek az
Uralkodást megszokták, s akartak is uralkodni. Nékem kinálva lett az Országnak
ezen első Státussával bárom a' Vallásiste
Tisztiségül igasság szerént de politikábol is,
de szintúgy igasságot kellett szolgáltatnom
a' más részeknek is a' tényenyek értelménél és es.
küvésemnél fogva, mellyet mostanában tet
tem. Végre küzdenem kellett sok akadályokkal,
az orbosoknak miatt, mellyel a' két felekezet
egymás ellen viseltetett. Az igaz, hogy minyá
jonak közöm vetett biralmuk eleget segitett
nekem; de elég fáradtságomba is került, mert
mindenik azt akarta, hogy mindent magam te
gyek. Tettem fö szabályu volt, a' protestán
sokat arra bírni, hogy küveteléseik tól állyanak el,

barátságosan



barátságosan lépjenek egyességre, melly egyedül a' lelkiösme-
ret szabadságan alapuljon, és azon vallásos szertartáson,
mellyet akár ez, akár amaz Felekezet gyakorol. E szán-
dékomban boldogúltam hossras értekedésem, és elhitetésem
által. Ezen elvnek megalapitása után a' Vármegyék
követei egyről egyig egyenként a' Nemességgel megjelentek.
Mindnyájan előadták okaikat; és sok szószaporitás
után, en őket összeegyeztettem. Az igaz hogy egy három
négy óra lefolyta alatt semmi fogtam-be szájamat. De
ezen esküdtes, és szövétségünkre nézve legveszedelme-
sebb dolog három nap alatt csaknyan bevégeztetett,
elégülve és szivbeli nyugtokkal a' Felekezetek.—
A' mi papságunk ugyan nyilvánosan hybe nem hagy
ta, de különösen minden meggyözödött, hogy az Ev.
Vallásunknak legfissebb sérelme nélkül hajtatott végre.—
A' mi a' békét a' Császárral illeti, tisztán megmutatám
a' gyülés előtt, hogy az nem személyes nézetekből ha-
lasztatott el, hanem a' mellett hogy az előterjesztett
feltételekben semmi tartósságot nem láttam, nem akar-
tam magamnak tulajdonitani azt a' tekintetet,—
hogy azt tegyem a' Státusok nevében, és hogy jövend-
ben semmi szándékom arról tanakodni függetlenül a' Se-
nátustól, és Commissáriusokat nevezzem ki a' felöl
tanakodni.—

Az alatt mig ezen fö pontok megh[á]nyattak, erélyi

a' bécsi

a' Tiszai udvarnak, mellyiel fogva Herbevillet minden seregeivel Erdélybe küldetni völt, mind inkább inkább valósult. és bár mi fonákinak tetszett is az előttem, a' háboru dühe fontolóra vitén, még is nem lehetett tőlle kitérésemre czélsa felől, mivel a' Duna mellett le fellé kerülett vonúlni, hogy Budánál által kelljen. Emiatt fogva vissza-küldöttem Forgách ot Erdélybe, a' tanácsot rendeléseim' végrehajtására serkenteni, és ha az Ellenség szokott lassúsága szerint, gyüjtésén elsiget a' határ széleire, és néhány erős sánczásokat, mindent ön tekintetiénél fogva munkálódván. — Ezen tábormagy arról tudósitott engemet, hogy kit átmenetele lehetne a' tábornak, egyik az úgy nevezett Kari ván, a' másik Zsibónál; az elsőnek elsánczolása bizatott La-Motthéra, a' másiknak Damoiseaura. Mennem arról általmára kellett mennem Magyar országi seregekkel, azért hogy az erdélyiek Sreben-ostromatskyathasával. — Károlyi ment a' tiszántúli lovasságat össze-szedni, a' Németek útját dállani, az előtt mindent felügetni, és apródonként utokat zállatni egész erdélyig. — Botian szinte ezt mivelte Budától kezdve Szegedig, s ott a' tiszán általment. Addig mennie kellett a' tábornak homokos, kopár, szárazon, hol egyéb nem völt, mint baromlegelők, és kutakot kellett, s kellett is ásni, mivel az ottani kissinyta-

vak



vak oly sósak, és keserüek, hogy még a' marhák sem ihatnak azokból: a' lapályok körül vannak vize homokdombokkal vagy halmokkal, mellyeket a' szél egy helyenkeront, és más helyen tészi rakásra. — Hét vagy nyolcz napig tart ezen pusztaságon az átmenetel. Határom nagy város van Budától Szegedig, u. m. Kecskemét, Körös és maga Szeged, mellyeknek lakosai azt a' parancsot kapták, hogy készen tartsák magokat a' kitöltözésre, hogy ha az ellenség közeledik. — Botian ezt a' sikséget ösmerte, ő azon többször megfordúlt. — Ez a' halmok általmasok a' kiszelődésre; legelők és ásott kútak vannak körtök, a' mint említém; és így semmi sem lett volna könnyebb, mint az ellenséget megelőzni, s azt kinye szerint olykor olykor megtámadni; de ebből semmi lett semmi. — Botian ugyan kivánta tőllem, mit gondolok ez vagy amaz általa kigondolt táborifogás felől; de nekü mindig olyas valami jött közbe, a' mi őt akadályozta azt végre hajtani. — Bessenyinek igazgatnia kellett a' Tag mentén, hol az ágyúk, és vontatók sűrü miatt, semmi ostromot nem kezdhetven, egyebet nem tehetett, mint besanpásokat küszöriába, és Romába. — Esterhazy tábornagy alattam igazgatott, és vezette a' nagy armádat Erdély felé, vár, vár mig bévégzem és szalajzom a' dolgokat Szeneczyben, hol

hol az ország-gyülés csak Octoberben oszlott szétt. – Annyi bizonyos hogy ez a' szövetség a' Nemzeti lelkit össze fűzte, – és fellobbantotta abban a' szabadság kivánatát, melynek érzeni is kezdette. De Bercsényi igen nagyon kiküldetett a' miatt, hogy ria nézve a' gyülésben semmit sem tettek. – Ezt az elmellőzést az ön hibámnak tulajdonította, de emlékeztette arra, a' mit neki előre mondott tam, hogy ön a' Státusoknak semmi előre val' tér jesztést sem fogok tenni, csupán végre hajtani azt, a' mit határozni fognak; – és hogy első világi Senatornak nevében ki engemet, független hatalommal a' Katonaságra nézve, Ő mint leg régibb tábornagyfel van tőlem ruházva teljes elsőségi joggal igazgatni ott, a' hol mutatja magát; – azonkivül a' béke szerzésre nézve is a' Választottságnak Ő lészen a' fője, elég nyilvánitója azon birodalomnak, melly et a' Nemzet benne helyhez. Ő nekem kesenkedésemnek tetszett, de belsőképen nem vólt megelégedve. – A' mi a' Császár levelét illeti, Ők mind azoknak tanúi vóltak, a' mik végher mentek. Rájok bizatott annak megirása, hogy a' szövetséges Státusok nekem teljes hatalmat adtak a' békéről rendelkezni, egyetértőleg a' Senatussal, – és hogy én az előleges alkudozás

Zárt



zást távollétemben Bercsényire birtam. Így mind tervén el mindeneket, oda hagytam Bercsényt, s' az ellenségget, ha jól jut eszembe, öt nappal megelőztem. –

Már említettem, hogy Botián az ellenség-get szemmel tartotta egész Szegedig, hol ő a Tiszán által menni, Károlyi ért a folyó másik oldalán várta. Ő mindenben bővölködött az ellenségre nézve, s' a' Körös és ízra közti tájékon, ez nem homokos, – hanem általanosan termékeny, rendkivüli magas fűvel, és elsiggel gardag; a' hó és essö nadas mocsárokat formalnak, mellyek nyáron által kiszáradnak, és rejtek hijül szolgálnak a' vad állatoknak s' más vadaknak, így hogy az a' tájék majd mindenkor vadakkal bővölködik. Azonban Károlyi sem tett többet mint Botián: – Katonái néhány vontatókat is betegeket fogtak el, kik a' többi után nem mehettek mivel azt ellenséges tábor nem evett egyébből összeszedzett életből sült kenyeret, mi a' kis vas mozsarakon által történt. A' foglyok azt beszélték, hogy a' darázs lisztet kicsirázott a' gyomorban, s' az közöl olyan nyavajást sült, mely fel fujta és megölte a' betegeket. A' németek gondolták hogy meg a' nagy Debreczen városában enyhülést találhatnak, de ők azt

azt pusztán, és malmaiktól fosztva találták. —

Ha az á biztositás, melyet nekem Forgács Szécsényben tett, valósúlt vólna, á mint én Egregybe á Karikai hágóra helyzett Jaluba megérkeztem, találhattam vólna ott eleséget és sáncz ásókat; de az ottani ármádámnak gyakran még kenyere sem vólt, és egy sáncot sem lehetett elegendő bátorságosnak nézni. — Á generál hibáztatta á Tanácsot, ez pedig á Generált vetette okúl, nekem sem időm sem kedvem nem vólt annak utánna járni; á hibát kellett helyre ütni, és á naponkinti eledelt megszerezni. Az erdelyiek Forgács hivsége felől bennem gyanút akartak támasztani; á Jelekezetek közt egyenetlenség mutatkozott, és én igyekeztem azt eloszlatni. —

Azok á hegyek mellyek Erdélyt Magyar Országtól elválasztják, Sólyom-kővártól kezdve, hol á Körös vize ered, egész á szegletig vagy könyökig, melly á Máramarosi hegyeket képezi, Meszetnek és Emberfőnek neveztetnek; azok az Erdelyi óldalon magas fákkal rakvák, és mind meg anyi egy más után álló sáncoknak lehetne nézni. — Á legmagassabb bérczek kopaszok kopárok, és kavicsosok



csosok szép csergedező források és patakokkal. — Á mórnökök elömbe terjesztették, hogy lehetetlen vólt á Karikai óldalon ezen magas hegyeket védelmezni, annyira hogy ők kénytelenek vóltak, az út elsánczolását á hegy alján Erdély felé tenni. — De megvisgálván á körül fekvő tájjékot, elég helyet találtam, hova sánczaimat helyheztetni lehetett vólna. — De á Németek nem nagyon gondosok és á nép semmi jó indúlattal nem lévén eránta, gondoltam, hogy á közvélemény, mely szerint más átmenetel nincs, mint á Karikán, és Zsibónál, engemet eléggé fog segiteni. Az bizonyos, hogy az első nagyon szoros, á sáncz két rettentő meredek hegy közé vettetett, előről megrakva ledöntött fákkal, és ágakkal. Károlyi minden nap tudósitott az ellenség mozdúlatáról. Á körülmény oda mutatott, hogy ezt az átmenetelt megpróbálja; de kiindúlása Somlyó várából határozza el á kettő közzül melyiken akar indúlni. Nékem ezen helyen egy lovag posztom állott, mellyeknek hátrálni kelletett á mint az ellenség közeledett, 's azt tette is annyira, hogy más napra vártuk, mivel azon szorosson jött, mely felénk vezetett. De csak hamar hallom

hallom szörnyü bosszúsággal, hogy táboromból két szökevénynek vagy betegnek hiradására az ellenség vissza fordult, és a' Zsibói óldalon vonúl össze. Neki két vagy három napi útat kellet tennie, hogy kivülről a' helyeket megkerülje, a' helyett hogy táborom felé tartott vólna, mely tölle csak két órányi távolságra vólt. Ez történt Novemberben, és az essö PC óránál tovább szakadott, és ha az idö két vagy három napig úgy tartott vólna, az az ellenséget közbejövetelem nélkül is, tönkre tette vólna. A' föld agyag és essözések után nagyon sikos, és ha jól megázott igen ragad a' kerékhez, a' lovak nagy bajjal húzzák ki abból lábaikat. – Károlyi ki sarkában vólt az ellenségnek, már is elég szekeret talált terhelve sátorokkal; elszórt bútort, út félen fekvö betegeket, elhullott lovat és ökröt. De útjának kezdetétöl fogva mind é mai napig, az idö annak kedvezö vólt, és most is derülni kezdett. A' völgy melly vezetett Somlyótól Zsibóig, körül vólt véve magas hegyekkel. Mihelyt hallottam az ellenség' útját, két batalionnál többet a' Karikai sánczon nem hagyván, azonnal indultam a' Zsibói sánczok felé; és a' podgyászt a' Szamos völgyén felfelé inditottam. – Helyzetök sánczaimnak tudva vóltak



tak elöttem elsö látogatásom óta. Nagy nehézséget találtam balszárnyam' óltalmazhatására nézve. Mondottam, hogy a' mint az ellenség a' Karikai útról eltért, hogy Zsibó felé jöjjön, az nem ment a' leg magassabb hegyek kerülletén, hanem azok között, és egy másik óldalon, mely nagy sürü fákkal be vólt fedve. Ez a' két kerület Zsibónál megszakad, az egyik a' Szamos' folyója miatt, a' másik csendes lejtövel hanyatlik mivelten fél karika formában. –

Mihelyt Károlyi engemet az ellenségnek Zsibó felé menetéléröl értesitett, azonnal paranesoltam neki, hogy Zsenney brigadáját a' Karikán által, küldje hozzám, és a' nálla maradt sereggel közelittsen az ellenség táborához, hogy azt támadja meg, és mikor az reám rohan, gyújtsa fel, mert valóban nem is kivántatott egyéb a' munka befejezésére. – Sz. Márton estéjén az ellenséges tábor tanyát ütött szemünk' láttára azon völgyben, a' hol jött, balját támasztotta a' Szamosnak, a' többi részet nem láthattuk egy domb felemelkedése miatt. Tanyája sánczaimtól egy órányira lehetett, mi Károlyira nézve kedvezö vóltt. Este megtévén a' rendeleteket, és a' seregek' felosztását generáljaim között, esmertem Forgácsnak csiklandós és kritikus indulatját

indúlatját annyiban, hogy a' jobb szárny igazgatását kívánja, minthogy Desalleurs Marquis tsak tábornagyi * helytartó volt. Hogyezt meg elöszer, mondottam neki, egyeznének meg szép szerivel. Ettöl nézve Forgács megsértödve, azt által engedte, valami udvariság formából Desalleursnak, azon ürügy alatt, hogy a' jobb szárny Francia Granátosokkal, és más idegen ezredekbül alakulván, neki azt a' gyorsabb mozgatni sokkal könnyebb leend; mint a' magyar seregeket.

Szent Márton napján, midön már minden elvölt helyeire, egy Levelet kapok Károlyitól, abban arról biztosit engem, hogy igen pontos fog lenni parantsom végre hajtásában; ö' a' pillanatban egy helyen áll, mellyet a' Levél bizó tiszt neki meg mutat. Egyébb nem volt hátra, mint meg szemlélése a' Folyóvíztül álló pozitsionak. Gondoltam, hogy azt a.u. is meg tekintem, hogy a' ebédemet, mellybe belé kezdettem elvégezem.



elvégezni. Az kiszitteted ottan egy mértföldre fekvö faluban, hova az ármáda bagázsiáját elöre küldötte. – Már megebédeltem, midön ezt hozzám hírül, hogy az ellenség balszárnyánál kolonnagások tetszenek, és hogy az indúl észrevehetlenül a' hegyektöl tábora; mindjárt tudtam hogy sántzaimnak tart, és a' tetöre más fel is hágott. – Ezen azonnal lóra ültöl, és megyek arra felé. – A.u. csak hamar puskaroppogást hallunk, de a' tüzelés nem sokáig tartott, és elöbb elöbb nyargalván szaladók jönnek szembe; a.u. csak hamar Desalleurs Marquis maga, és tudatja velem, hogy a' bal szárny mind szélyeb szaladt, és látván hogy semmit sem tehet a' jobb szárnyab, azzab vissza-vonult. Kevés idö mulva Forgách is megérkezett, és hirül horta, hogy a' vároch nehány száznyi németnél bebatottab a' sürü erdöbe mely a' bal oldalon volt, és már a' hegyeo mutatják magokat; hogy a' lovasság melyet ö vezérlett ezen az oldalon, kötelességét nem tellyesitette, és hogy a' gyalogság épen akkor mind oldalfelöl mind szemböl megtámadtatván, visszavonult úgy a' hogy lehetett. – Bajosan hihetem, hogy a' vesztség nagy volt mert erdök és hegyekben, melyek a' szaladásra kedvezök voltak, de mivelhogy a'

magyarok

Magyarok voltak, kevesen találkoztak közülök, kik a' táborba vissza-tértek. – Semmi sem volt nehezebb, az ily alkalmakkor mint az elesteknek számát megtudni; a' sebesek is ha még vonhatták magokat, szerettek haza menni, hogy ottan ápolgattassák magokat, holmi vén asszonyoktól inkább mint tábori orvosoktól, mi miatt sok seb roszúl gyógyittatott, és a' katonák bénák, félszegek lettek. – Ha visszajöttek rendes fizetésöket megkapták, úgy szintén özvegyeik is, – ha bizonyitványt hoztak Jérjök halálaról. –

A' mint ezt a' kedvetlen újságot hallottam, azonnal paranesoltam, hogy a' bagázsiát indittsák a' Szamos-újvári kis erősség felé, hol garnizonom volt. – Még egy magas hegy kerübeten kellett által-menni, de az, sem nagyon magas, sem felette nehéz nem volt, a' Szamos tágas, és igen kellemes völgyébe való leszállásra. – A' mint a' tetőre felérénk, látánk távolról valami lovasságot felénk tartani jó renddel azon oldalon, honnan az ellenség jöhet vala minket két felé szakitani. – Ez alkalommal vettem észre mennyire különbözik a' lelki bátorság, melyen az erő alapúl a' sziv' bátorságától. – Egyik tábornagyaim közzül, kiről soha fel nem lehetett volna tenni, hogy abban fogyatkozása volna, annyira megtévedt ezen lovasság' szemléjében, hogy egészen megzavarodva jött hozzám,



zám kiáltozván: odébb! és még a' szekereket is ott kell hagyni! – Elbámúltam ily rendetlen maga viseletén, 's meg nem álhattam néhány szemrehányó szavakat ki nem ejteni, paranesolván neki, hogy küldjön megtudni valakit, kik, – vagy mi félék azok; – mivel inkább azt lehet hinni, hogy az Zsenyei brigadája, mellyet vártam: – az nem lehet ellenség, mivel annak lovassága annyi kevés idő alatt annyi kerülletet nem tehetett és nem is jönne oly lassan, ha minket kette akarna vágni. – Azonban ez a' gyalázatos magaviselete a' generálnak szinte új rendetlenséget szült; mivel még a. u. is a' mint töllem elment, nem szünt meg kiabálni és fontolatlanul beszélni. – Véleményemet a' valósulás igazolta; ez a' Zsenyei brigadája volt, mellyet Karolyi az előtti nap küldött el, neki adott paranesomnál fogva, melynek veleje sehogy sem hajtatott végre; mert a' hejett hogy munkálkodott volna, hadi tanácsot tartott, a' tisztektől tudakozta, kiknek kelletén felül többet tulajdonitott, mit gondolnának? Azok azt terjesztették elébe, hogy én rendeletemet, az ellenség fekvésének tudata nélkül tettem, – melyhez csak egy szoros hegy közt lehet jutni, melynek őrizetére katonákat hagyott hátra; és igy érettem meg kell gondolni az ily válalat' következéseit,

's ennél

's mivel fogva nem volna semmi jobb, mint azt egész testét épségben tartani, 's azt biromytalanul nem koczkáztatni: mert ha az ellenség a sáncokon áttör, akkor lesz majdnem jó mód azt megnyaggatni, a' helyett, hogy ha mind a' két oldalon szerencsétlenség történnék, elég időt nyerne magának az ellenség egyedesen nyugodhatni téli quártelyában. — Semmiként sem hihettem azt, a' mit az időtől fogva Károlyiról beszéltek, t:i. hogy ő hitszegett, 's meg van vesztegetve az Pálffy Generál által; hanem annyit tudtam felölle, az olyanoknak hijtelen elrohadások által, kik azt tartották volnam, hogy nem vagyok alkalmas a' hadi vállalatra. Az igaz hogy ez a' Generál tudta szándékomat, még mielőtt elindúlnék menteném; — ha tudtam volna hogy nem tessi a' mit rá birtam, más fogásokkal élt tenn volna, mivel azt eléggé tapasztaltam, hogy Károlyi elég termékeny az elrohadásba, de leggyakrabban két szín annak végre nem hajtásában a' mit nem akart. — Ismeretes történt az, hogy minden Generáljainn, kik mint vérévek igazgattak, segítették a' táborozás alkalmával a' vén Flesbe villát győrödelmeskedhetni. Annyi bizonyos, hogy Károlyi megtámadhatta volna az ellenséget a' nagy ország útain, mely annak balyára esett hátúlról, 's semmi sem akadályozta épen úgy cselekedni, a jobb





bik oldalára annak a' völgynek, melyen az ment. — Ő közel volt az ellenséghez; azt látta táborából; — látta azt is, hogy csak szokás szerint hagy örőrt maga után, midőn egy órányi távolságra haladott előre a' sáncok felé. Többen a' fiatal tisztek közül zúgolódtak ugyan ezen lépedési lépés sok ellen, melyek győrtek; 's hittük hogy jó tanácsot adtak, 's végre magok is rá állottak. —

Estén Szamos újvárra érkezett táborunknak nagyjával. — Ez az erősség igen el van hiresztelve az országban; de én a' mint abba bevigyázhattam, igen használhatatlannak, 's rossznak találtam. — Ez állott egy kerek-ívű hajdani kastélyból, ezen öt vagy hat szegű formálag, mivel nem emlékezem, rendesen volt-e az építve vagy sem; de a' bástyái alacsonyok voltak, 's csonka tornyot mutattak; a' kicsiny oldalfalakon egy egy lövő lyuk, árok sáncra virrek ellátva; de a' melyet könnyen lehetett csapolni; sőtt annyi minden olyan szük 's szoros, hogy az ember majd megfúlad benne. — Őriretin oláh parasztok állottak, kiket egy nagy termetű, 's nagy bolond ifjú úr állított oda, 's arokat igazgatta, Forgács kedvező ajánlata után. Én egyenesen oda bevettem szállásomat, generáljaimnak nevezetes intésök ellenére, kik attól tar-

tottak, hogy á Commendans engemet letartóztat, és az ellenség' kezébe szolgáltat: — olly félelem, mely elöttem utállatosabbnak látszott, mint az erösség, garnizon, és á Commendans. — Ez mind haszontalanság; úgy is változtatnom kellettett szállásomat, mert az nem vólt ellátva sem házi bútorral, sem eléséggel, és közel sem vólt Magazinom, hogy azon segithessek. — Kivántam, hogy bár azon éjjel, melyet abban töltöttem, ütne ki abban á tüz, á nélkül hogy gyanúba jönnék, mintha az én rendelésemből történt vólna. — De minthogy az meg nem esett, korán reggel oda hagytam, miután á Commendánsnak, és garnizonnak különösen meghagytam, hogy magukat ugyan csak jól védelmezzék ha az ellenség megtámadásukra jönne; mire ugyan azt képesnek allig allig hittettem. — Onnan mentem á Betlehemi kastélyba, melynek ez á fényes Familia nevét viseli: ez nagy és kemény kastély minden erösség nélkül. Ez útam' alkalmával megösmerkedtem az úgy nevezett Emberföi bemenetellel, melyet sokkal nehezebbnek találtam, mint á mondott Meszesi útat. Ezt á bejárást Magyar ország felöl fedezi á Kövári erösség, á hol garnizonom vólt. — Karabélyos ezredemet Szamos-újvárnál hagytam, hogy modja legyen kis csapatok által kikémlelni az ellenség' mozdulatát, mely ámbár gyözedelmeskedett,

meg is



meg is elég nagy bajjal vonúlt Kolosvár felé, hova talán soha se is ért vólna, ha az esztendö része rendes idö járást tartott vólna, t:i ha hideg essözés és havazás lett vólna. — Jól láttam elöre, hogy Erdélyben nem mulathatok, mivel azon seregek, melyeket Orosz túbornagy á Szebeni ostromnál igazgatott, erdélyiek lévén, az ellenség' közelitésével szélyel oszlanak, hogy családjaikat bátorságba helyhezzék. — Reményem nem maradt Magyar országból hozathatni Seregeket, olyan helyem sem vólt, melynek védelme alatt magamat tarthattam vólna, csak á Károlyi testét nem érte veszedelem, melyet á tél' folytában sikerrel használtam az ország' szélén, honnan az ellenség' qvártélyára sok ízben rá csapott; mi által csudát tenni hitték azért, hogy á Zsibói üthözetbe nem keveredtek. Mind' e mellett is elég jó darabig mulattam Betlehemben, hogy jóllettemet hitessem el az erdélyiekkel, és hogy idöt nyerhessen á Nemesség családját holmivel ellátni. De á hótól szintén úgy tarthattam, mint az ellenség. Á bejárás á hol áltam legnehezebb az országban, az épen azon szegleten van, hol á Beszked vagy Karpát hegye megszakad, az Erdélyt Magyar-országtól elválasztó lánczában. Elég nagy bajjal húztam magamat vissza;

menet

menet Közben megvizsgáltam az említett Kővárt, mely épen az út felett egy Kis felé nyilt igen magas kő-
sziklán épült, külső kerítés nélkül és rossz óldalfalak-
kal, semmit sem használható a bemenetel' védelmé-
re: kerülete elég tágas, és lehet benne jó forma
garnizont tartani.— Attól függ a vidék, és attól ne-
vezik Kővárvidékének, 's annak igazgatása igen hasz-
nos, mivel azt az ország' Nagyjai gyakran meglátogat-
ják.— A Telky Familia helyezte magát annak örök-
ségébe; Mikes Prof igazgató adta nekem azt által.
Ő elfogadott engemet vezetvén előmbe garnizonát; mely
a vidék határsibúl alakúl, és azt mindennel ellátni
kötelessége a vidék. Ezek elég bátor hegyi lakosok, és
kedvelői országomnak; és én szokásaikba semmivál
torást nem tettem, azért szeretésem, mivel min-
den környülményből azt vettem ki, hogy az ellenség
is azt úgy tekinti, mint mellőlem dolgot, a mi valóban
úgy is történt egészen a háború végéig.— Vissza
vonulásom után, bámultam azon erdélyi urakat
és Nemesség szakadását, kik engemet családjaitól kísértek
azokon kívül kik Moldvába, és oláh országba hú-
zódtak.— Nekik szállást és élelmet kellett szerezni.
felszámítván őket 12,000 lélek találtam.— Honzám
ragaszkodásuk szívemre hatott; de fájdalom azoknak
nagyobb részre kaszonvehetetlen emésztő volt a háború
ura nérve, és a földnépi terhe. En még elmerig más
azon



szon magyar országi Vármegyéknek birtokában voltam,
mellyek szeretetemmel tartottak, 's őket oda elhelyezték.—

En Erdélybe szálltam be, határnak örökösségi
részségébe, mellyet a németek e' háború előtt lerontot-
tak, és nekem szándékom volt azt újra felépíteni.—
Az igen különös, 's talán egyetlen egy helyzésére
nézve egész Európában, mely miatt hozzá férhetet-
lennek tetszett. A Kraszna kis folyója a Mezes'
hegyeiből eredvén, az előtte álló halmok' tövében egy jó
nagy prosványségot formál, melynek közepén hajdan
a szilágyhidi erősség állott, onnan vesszi útját egy
vonalban, 's nem nagy távolságra a szamostól; de
Apáti alatt, a hol úgy tetszik egyesíteni akarja
magát azzal a folyóval, egy fordulatot tesz, és egy
másik prosványságot formál, mely három mértföldre
terjed.— Ennek fenekére ingó homok, külső színe kő-
szénnel vegyült nádas. Azon helyeknél kivülről a
folyó terebódik, de alig lehet annak folyását ész-
re venni, mert valóban annak ki kell ömleni vagy
a Tiszába, vagy hogy földalatti egyesülése által a-
zon kis tavakat formálja, mellyeket szabólcs megye
szomszédságában lehet látni.— A beszterczei magos
hegyekről ízelven, mellyek Magyar-országot Lengyel
Országtól elválasztják, 's egy vonalban állnak a tiszával,
és a meszesi hegyekkel, melyek szinte mellékes egy-
kurombasa

nuromban fekszenek ezen folyóval, és a beszkidi Ország-
ből a' márnarosi hegyekkel összeköttetésben, honnan
a' Tiszára ered, mi-u. magához hasonló több rendbeli pa-
rallelat felvesz: ezen hullyetelről mondomo, itélvén,
mondhatná az Ember, hogy a nagy özönnek vizei hordot-
tál, és valtál le aron valás fövényt egy nagy mély-
ségbe, mellyen a Kraszna magát elterjeszti. — Az úgy
nevezett Liget' nagy erdősége, melly a Marostól kez-
ve, be a Tiszáig majd csak nem az egész földet
elborittja, ezen gondolatot való-színüvé teszi. Ezek
aron erdők végenél felsik. — A' mint az Ember a'
városba bemegy, a' folyónak egy ágán kell általa-
menni, mely 80 lábnyi széless és felette mély. —
A' város közül van vize mint egy 30, 40 lábnyi
természetes vir csatornával, a' másik oldala fedve
van a' közén felett nött nádassal. — Ezen városnak
nincs más erőssége, mint elölről két föld bás-
tyája; a' házak épültek olyan földfenekre, mely
könyen átárik. de megint magától megkeményedik.
A' városból mely nem igen nagy, megy az ember
az erősségbe, mely két szarvú épülletből áll a'
várostól elválva, egy álló mély vizcsatorna között,
mely a nagy bástyák' abba dőntött romjaival be nem tőltetik. —

Eleintén



Eleintén úgy tetszett az embereknek, — buzéltek nekem-
mintha az bucsnál. de éjszakára kitsoe arok mind tele-
ültek: honnan úgy látszott, mintha három sziget
volna ott formálva a' folyó tellenésétől; minthogy
ezeknek az épületeknek szarvai elölről a' viz szinén
álvert czövekekre épültek, kivánosi voltam megirni
gálni alkotásukat, és mivelmüségöket a czövek gere-
dának; — arok közé keményitett tölgyfák voltak, és
az arokból kihasitott forgacs is szinte keményen, és könnyü.
Ezen czövekekre igen kemény tömeg rakatott össze,
bül, és ez óltalmazta a' föld alatti részt a' nedves-
ségtül. — A' második épültetben volt a' palota. Az
még keményebb állott. A' torony megett még egy kará-
lisa a' folyónak, mely elválasztotta az erősséget egy
igen nagy legelővel gazdag réttől, mely sok ezer
marha tartására elégséges. Ez a három vagy négy
mértföldre terjedő terület kivülről nád berekek
látszik, de belölről magában foglal egy igen tiszta,
's a' városok kivülmeinél fogva fenekletlen tavat;
voltak olyanok kik azt szar ölnyire mértek, meg sem
érték azt el. — Ez a' tó felette halas: abban minden-
féle hal igen kemény hüsü és rettentő nagy. — Egy ága
a' hires Báthory házának Ecsednek nevezte magát; —
ez az erősség reánk szált az említett család' kihal-
lásával,

lásával, atyai ösöm személyében. Ennek érmerén látva tott három sárkány fog, körül kerítve ugyan azon álat tól. Minden időben az volt arról a' szóbeszéd hogy a Scithák a' mint jöttek erre országban magokat megala pítani, egyik szokásuk Opusnak eren helyen egy sár kányt ölt meg, hol ő aini, ezt a' kastélyt azaz vak házat építette; mivel az erősség több századokig tá vak ragaszkatott ahoz; és azért nevezteték Bátornak. Arra emlékezem, hogy láttam a' Kincstárunkban álló viktoriásokat előtt, egy kis kalapácsot, mely eren cso da megölésére használtatott; de kicsinysége eren fegy vernek igen kitessé teszi a' szóbeszédet. — Minthogy alapjai az erősségnek egészen épek voltak, szánde kom vala az épületet felemelni, és csatornákat hász ni a' Körösön között, melyeknél fogva közösülést lehetett volna eszközölni a' Körösökön belső tá jé kokkal. — Ez a' posványság télen által nem fagyott, a' víz meg zajosodik ugyan, de soha sem kimén nyedik meg. — Én itt csak két napi távolság ra voltam Erdélytől, hol a' Kásolyi seregei e télen igen jól mulatkodtak, a' németek miatt nyuga lomban hosszas fáradságuk után nem rósszesülhettek. —

A' Császárnak semmi ármádája nem volt Alsó-Magyar országban. Seregeiből egy testet, Bere zédj vezérlete alatt, szép rendel és szerencsével tette

szüntelen becsapásait Stájerbe és Austriába. Mint hogy Botián generált a' nép és katonaság nagyon szen te, általküldöttem öt a' Dunán Győr tábornagyjok eggyütt igargatni. Ő ostromolni kezdette Sopronyvá rosát, de siker nélkül, minthogy a' németek szavát nem fogadta. —

A' Szécsényi Ország-gyülés után, a' küldöt tség N. Szombatba ment a' békének tárgyai végett. — A' fegyvernyugvásban nem egyezhettek meg, az alatt míg a' Császáriak Erdély felé nyomúltak; és be mentök után mi azt egészen megtagadtuk, hogy őket télen zaklathassuk. — Ennél fogva a' küldöt tség töltötte az időt szószaporítással, alkudozás közben teljes hatalommal felruházva küldöttem Forgácsot Kassára, hogy a' gyalog- és lovasságot helyre állitva, és az új excedust szaporitva. — Ő jó módal tudott bánni a' Nemesekkel, de a' Jancsi árkal még nem egyezhetett. — Én készittettem pat tantyús szekeret Esztergom ostromára, a' mit ezen táborban elhatároztam, a' nélkül hogy valakivel szán dékomat közlöttem volna. — Miután néhány hetet Ecseden eltöltöttem, szomszédságában levén Munkácsi Várammal, melyet visszaadatása ólta meg nem láto gattam, adamentem oly feltétellel, hogy megszemlélvén



a' föld

szöggyel körül vegyem, mellyeket Damoiscau Mérnök brigadás igen helyesen lerajzolt, és idejárásával vége is hajtott. —

1786 Ezen helyen végeztem be az ó esztendőt, az új-
jat 1786ot, ~~melyet Januáriusba Miskolczra~~, az
kezdettem a Senátus meg nyitásával, mellyet
Januáriusba Miskolczra az ország közepén fekvő
nagy Mező Városra tűztem ki; Egertől egy
napi járó földre. Bertsényi Generál és min-
den Senátorok megjelentek ottjés Szirmay,
mint Császári követ szintén oda jött a köz-
ben járó Ministerek Leveleivel, kik erre fel-
met nagyon sürgettek, a békesség pontjai
nak és a Nemzet szükségeinek felküldésére.
A' fő pont mi felett ez a gyülés tanakodott
a' réz pénzt tárgyazta. Már említettem, hogy
mindjárt a' háború első évében annak szük
séges behozatalát, körülö levelek által hirül
adattam minden Vármegyéknek; abbéli hely
be hagyásukat kérvén, hogy két millió forint-
nyi veretlessek. Azután láttam, ezen
Summának kevés volta; értem, hogy azt
még annyival szaporítsuk. Annis pénz verök

kevered



a' föld-felvist közösülést állitsak Canálisok által a'
két hely között, mellyeket felvisök igen rendkivüliek
és egészen ellenkezök. – Mivel Munkács épült, igen
kevés földdel boritott két ép Kősziklára, egy völgy'
közepén, a' hol semmi más hegy nem mutatkozik
egész egy jó mértföldnyire. – Ezen távolságban ke-
ződik aztán egy, mely lassankint növekedik míg a'
kerekdi magasságba ér. – A' Tisza felöl, mely négy
óránnyira van onnan, egyéb nincs, mint sürü er-
dőség, vegyitve magas és vastag tölgyfákkal, hol
a' Mármarosi hegyekből eredett árviz több árkokat
ás, 's kidölt fákkal telvén, akadályozzák a' viz'
folyamát; és az a' földet úgy felártatja, hogy ott
az utak nem használhatók másként csupán csak télen. –
A' Latorcza vize eredvén Beskidből, egy puska
lövésnyire foly a' vár hegyétől, mely ha rosilja-
ze vétetnék, az egész rétséget vizzel lehetne bebo-
rítani, mely arról kivül is igen posvánnyos lévén,
a' hová férést szinte lehetetlenné teszi. – Ezen
kedvetlen kivül, a' hegy körül van vive állandó
vizü sánczárokkal, mellyet keresztülni nem lehet,
mélyebb lévén annak feneke mint a' patake, melynek
medenczéje cselély is kanyarodós. – Ottani mulatásom alatt,
az az ötlet támadt bennem, hogy a' hegyet két részben

szöggel

keveredtek abba, és így annak neme felette közön-
séges, és betstelen lett, mi miatt á kereskedők por-
tékáik árát magosabbra kezdették emelni, és
ávásárlók nem találtak nehézséget azokért
annyit fizetni, mint á menyit kívántak.
Az el szegényedett Nemesség azt, adósságainak
ki fizetésére akarta használni, vagy szükség
ben elzálogositott jószágainak kiváltására;
de nem használhatván azt, e végre kezdette
azt megvetni: miből az származott, hogy
minden meg elégült, azzal ámije volt rézben,
és meg fontolván á jövendőt, gonoskodott
aranyat és ezüstöt szerezni; — ennél fog
va á rezet ezüstel váltották fel, mellynek
ára annál inkább nevekedett, mennél
inkábbbövelkedtek réz pénzben. Több Sená
torok azon véleményben voltak, hogy á pénz
verö házak zárassanak be, és adózást kell
felállitani, mellynél fogva annak nagyobb
betse és forgása leend. Á Senátorok szinte
mind e véleményre hajlottak; de közbe szól-
ván elöterjesztettem, mi volt jöbb ka á háború-
nak



nak? á Németek által behozott portiózás, á-
dó követés, mellyeknek következései voltak Zsa-
rolás, romlás, es boszantás, mik azoknak múlha
tatlan kiséröi: hogy á háboru kezdetétöl fogva
á nép az eleséget ingyen és önként szolgál-
tatta, mivel á marha tartás semmijébe sem
kerül, vagy igen esekély munkájába; á föld
je böven termi gabonáját, egész nehézsége
á gabona nemének meg szerzésében érez-
hetö, egyébbkint minden á maga termeszt mé-
nyéböl él, más jövedelme nem lévén, minö
kegyetlenség lenne elvenni tölle azt, ami ön
kezein forog, és azt kivánni, amije nints, t. i.
pénzt: hogy á népközzül azok, kiknek, vag
gyennekeik, vagy attyokfiai á háborúban
vannak, és öket majd Zsoldjokból, majd Zsák-
mányaikból segitik, még hamarébb fizethet
nének, mint mások, de úgy az ember á kató
naságot kedvetlenitné el, ha családjait bán
tani, vexálni elkezdené. Végre még azt tet-
tem

tem hozzá, hogy ha á réz pénz bövsége okoz-
za annak megvetését, annyi bizonyos, hogy
ez á bövség nem á nép, hanem á Nemesség
között létez, vagy á katonák, de leg inkább
á nagy Urak között; és mint hogy az adózás
ezekre kinem terjesztethetik, bajosan lehet
képzelni, hogy az érdekelt véleménny szerint
azt forgásba lehetne hozni; és hogy vala-
meddig ez á pénz nekik, olly szükségesé
nem válik, mint az arany és ezüst, addig
sem betset sem kívánatot nem gerjeszt-
het; mert valóban mitsoda használatra
kívánhatná meg szerezni az ember az
ollyan pénz Nemét, mellyel sem adóssá-
gait fizetni, sem örökségét kiváltani, sem
kamatra használni nem tudná? Nem
tagadom azon rosz következéstis, mellyet
maga után vonna, abbéli határozatunk,
hogy ha mi ezt á pénzt arra is használ,
hatónak jelentenök, mert á mellett, hogy
annak anyaga nem igen ritka s könnyen
lehet



lehet hamisan utánozni, nehéz vólna á ha-
mis pénzveröket abban akadályozni, hogy azt
ne sokasitsák, és á kereskedök magokis orszá-
gukból be ne hoznák, hanem ha mostani Ezim-
jéhez ollyas valami különöst nem ragaszt,
az ember, mit á közönség bajosan utánozhat-
na. Befiédemet ezzel rekesztettem be: "a-
kármillyen megvettetettnek tetszik, és lehetis
á réz pénz, mégis szolgálhat az nékünk há-
rom esztendeig, és ha á háború tovább tart,
akkor lehet az adózásról gondolkodni, azzal
legalább jelenleg nem ingereljükfel á né-
pet, s ki kerüljük á Csikarásokat, kobozá-
sokat, mivel az vérében van á kösnépnek,
hogy inkább akármire vetemedik, mint sem
pénzétől megváljon." Elöterjesztéseim si-
kerültek, s é következö határozat hozatott:
Hogy á réginek értéke szállitassék le, hogy
mást verjenek, mellyen látszható legyen
á Sz. Szüznek kis képe, mellyet á hamis
pénzverök nem utánozhatnak, és hogy az
adóságok

Ságok fizetésében, az el Zálogosított földek ki
váltásában, s minden adás vevésben a réz
pénz használható legyen, hogyha a' pénz
neme a' szerződésben nintsen meghatároz.
va.

Szintén elejen ezen munkámnak, már
említettem, mint helyezetben találtam az Or,
ságot amint a' háborút elkezdettem. Nem
csak a' Nemesség volt kénytelen el Zálogosít
ni földjeit a' Németek nyomatztása miatt,
hanem még a' Fő Urak is adósságba vertek
magokat. Alig vezlett el a' tanáts, márizs.
nyegette Forgáts Sirmayt, hogy nála
Zálogba vetett egyik jószágát ki fogja vál
tani. Innen az a' hir terjedett, hogy ezen
határozatnak Bertsényi Veltzövetsége
volt az oka, kihasonlólag mint a' többi, teli
volt adóssággal. Abban is megegyeztünk,
hogy Komrolyan látunk a' béke alkudozáshoz;
de a' fegyver nyugvás tavaszig halasztatott,
és hogy én jelen legyek azon helyen, akol

arról



arról tanakodnak. Ez azon ürügy alatt hatá,
roztatott, hogy én a' Forgáts seregeit magam
mal vihessem, s fordítsam Esztergom ostromá,
ra, abban az esetben, hogy ha az alku megnem
esik. Bevehetését ezen Vármak reményletem
addig, míg Rabutin ki jön Erdélyből, és el ér,
hetem a' Tisza tzot. Ezen gyülés alkalmával
Commissariságot állitottam fel a' Senatus.
ban, és ezen méltósággal bíró Zsenyei ru,
háztatott fel, ki guta ütés által egészen al,
kalmatlanná tétetett a' hadi szolgálatra. Mi,
nekutánna többügyes bajos dolgokat elin,
téztünk, és többféle Rendelyeket ki dolgoztunk
Bécsböltzön, én mentem Egerbe.

Ezen idö alatt Károlyi be tsapásaival
Erdélybe vérrinemü hatzrot tett; De ohnm
volt az ellenség táborát Győrösen szemmel
tartani, mellyel ütközetet probálni nem
akartam. Az igaz, hogy az kissebbedett, de
annyi sok kedvetlen tapasztalás megesmér,
tette velem, hogy én soha sem munkálkod,
hattam akaratom szerint, mert a' háborúban

hasznát

tsupán tsak a' Vezérbe vetett tellyes bizodalom
forrása a' szerentsés történeteknek. Szintén
aztis mondhatom, hogy ez a' bizodalom rugó-
ja az errgedelmességnek az ütközetekben; mert
ha a' Katonák a' mészárszékbe hiszik magokat
vitetni, errgedelmeskednek szívök ellenére,
és gyakran tekingetnek hátok megé. Tábor-
nagyaim egyenlöen abban a' véleményben
vóltak, hogy jobb mód nints a' Rabutin tá-
bora meg rontására, mintha minden ga-
bonát, szénát, malmot felperzselnek ö elötte.
megegyeztem abban meggyözödésem el-
len, úgyis Herbe-villének nem sokat árt-
hattunk. A' magyar népásott vermekben
tartja gabonáját; ezekre könnyen reá akad-
hattak a' Németek tellyes épségökben: kézi
malmaikat mindég használhatták. A' tájék,
mellyen nekik keresztül kellett mennök nem
nagykiterjedésü vólt, s abban bizonyosok,
hogy ha mi az országnak szívét pusztítjuk,
ön magunknak teszük a' kárt.

A' Hochst



A' Hochstedti ütközet' elvesztése után, füstbemen-
vén azon remény, hogy idegen segedelmet nyerhetünk, haj-
landó vóltam a' béke-kötésre; oly békére t:i. mely a' Nem-
zet' javán alapúljon; ezt az Anglusok, és Hollandusok'
közbenjárása mellett képzeltem eszközölhetőnek, kik hako-
molyan arra határozták vólna magokat, kénszerithettek
vólna a' Császárt nekünk azt megadni. — Azért megakar-
tam győzni a' követeket ügyünk' igazsága felől, s ez bírt
engemet rendes alkudozásba ereszkedni. — Közöltem magam'
elhatározását Desalleurs Marquissal; kértem irna udva-
rához, s adja tudtára Királyának, hogy ha a' szövet-
tségesek' háborújának folytatása elötte kívánatos, elmúlha-
tatlanúl egyetértöleg kell munkálkodnia a' felyebb em-
litett Statusokkal, és velem mint Erdély' fejedelmével
és hogy urának haszna kívánná öt mennél elébb teb-
jes hatalommal felruházni, s neki instructiót adni a-
zon terv felöl, — melyet vele közöltem. — Tavasz' kez-
detével mentem Egerből Nyitrába Stepnei Milord
Angol Minister elfogadására. — Ott megegyeztünk a'
fegyver nyugvás' pontjaiban. — Bercsényi, ki a' töb-
bi kiküldöttekkel a' tractátuson jelen vóltt, könnyen
megegyezett ezen általa úgy nevezett bokatellában, és a'
mint a' pontokat kezemben adta, én azokat úgy egyengettem

ki, hogy

hogy hogy az ő tiszteletét egészen megnyertem. Előmbe ter-
jesztette azt is, hogy József császárnak erántam muta-
tott hajdani jó indulatját mind ekkorig birom, 's kész
á Feleségemnek á Fejedelem Nőnek engedelmet adni á hoz-
zám jövetelre, á mi pedig öt illeti, örömmel ajánlja
magát szándékom' eszközlésére, kivált ha egy Level által
azt bizonyitnám, hogy az előttem nem lenne kedvetlen
dolog. – Én feleltem, hogy nem illik á mostani dol-
gok helyzetéhez, sem én hozzám, hogy á Császárhoz fo-
lyamodást tegyek, hanem á Fejedelem Nőnek irni fogok,
's tudtára adom minő örömem lenne, ha öt á fegyver-
nyugvás alatt láthatnám, ha engedelmet nyerhetne á
Császártól á hozzám jövetelre, szavamat adván, hogy öt
vissza küldöm á fegyverfogás esetében. Ennek megnye-
rését nem sokáig kellett sürgetni. – Á' bécsi udvar-
nak magának vólt kedve öt hozzám küldeni, 's mihelyt
levelemet vette á Fejedelemnő, azonnak megnyerte az
engedelmet. – Én öt fényesen fogadtam Nyitrán; de ké-
nyelmesebb bakás kedvéért csak hamar elvittem kis
Tapólcsányba, 's onnán Érsekújvárra, hol Wratislaw
Gróf Cseh Cancellár á Császár kedvencze, és második meg-
bizott á békekötésre nézve, szinte megjelent azon szin
alatt, hogy á Fejedelem Nőt meglátogassa. Tétettem ma-
gamat mintha eljöttét nem tudnám. – Ő minden pom-
pa



pa nélkül érkezett, és á mint á Fejedelemnő szobájába
vólt, felette baráttságos társalgásban szemléltem ezzel. –
Minthogy pedig én öt az előtt is ismértem, elég nyiltan
beszéllett velem egy felsőbségi Fejedelemségről á német
birodalomban á Diæták szavainál, és üléseinél fogva,
más több dolgok mellett, melyek házamra nézve hasz-
nosabbak lennének; annyival is inkább, mivel az nem
választási, hanem örökségi Fejedelemség lenne, nem ol-
lyan mint az Erdélyi; – egyszersmind határozottan kimon-
dotta azt is előttem, hogy á Császár azt bírnom soha
helybe nem hagyja. Azt is elbeszéllette, mikent vólt
szinte á Bájor Választóra nézve illyen megbizottsággal;
és hogy ez megfogja valaha bánni ajánlatainak el nem
fogadását. – Én feleltem: – megengedem, hogy az, á mit
előmbe terjeszt á Császár részéről házam' hasznaival
egészen öszve-férne; de soha sines szemem előtt annak
külön haszna, indítván á háborút egyedül házám'
szabadságáért, melyhez születésem bilinesel; hogy ez
á kötél még szorossabbá váltt azólta, azon háládatos-
ságnál fogva, mellyel az egész Nemzetnek tarto-
zom, bennem vetett bizalmáért, reám bizván kormány-
zásának vezetéset: – hogy én szintén úgy nem kérem az
Erdélyi Fejedelemséget Ő császári Felségétől: hogy én e
pont feletti elégül~~ettet~~ségemre nézve egyebet nem ki-
vánok

vanok, mint arom egyeriseneb gyakorlatát, melyet Leopold Császár eldödömmeb Apafij Mihályab kötött: – hogy ha az én személyem lenne abban akadály, én választási ollvelemet ereio Fejedelemség Statusinab önként visszavólnék vissza-küldeni, hogy választhassanak á Fejedelmet, ha bár az eseldeino körül az utósó lenne is. – Végre hogy szivemnek teljes kiömlésével beszélek vele, és kérem, gye meg art á Császárnak, kit személyében is ösmerni szerencsém van, és hogy ö Felsége eránkam mutatott jó indúlatjánál fogva nem tudom lépnebni, hogy egyenes vallomásomat hijbenem hagyja. – Ezre vetteno Wratislávnak feldúltemben megütközését, a miért valóban art is megtudtam, hogy visszatértekor gyanúba esett arért, mivel nagyon hasznomra beszélt, de ugyan akkor igen nyomosan mondá ezeket a szavakat, melyeket emlékezetemben jól megtartottam, mivel nekány alkalmam volt arokra emlékezni. "Jól van prince! monda ö, igéretében birsd Francia országnak, mely kórhára lett arom Fejedelmemnek, kit ön ö szerencsétlenné tett, igérete, és szava megszegésével. Kegyed arokmak számát szaporitani fogja, és abban lesz halálat." – En visszamondtam: – „Nem vizsgalom Francia ország' magaviseletit ezen dologban, hanem azon



azon kötelességemet, melyről már szóllottam. –

'E szerint elváltunk egymástól, és á Fejedelemné is csak hamar a.u. indúlt Cseh Országba a' Karlsbádi Fürdőbe; Ö art igen szükségesnek gondolta egészsége helyre-állitására nézve, és mind á mellett is á' mint dübe terjesztetteno, és megjövendöltetno mi fog vele történni, úgy itéltem erőszakkal nem tartóztathatom öt vissza. – Á Császár maga is megegyezett annak rende szerint a' szabaditó levél' kiadattatásában. – Enöt Forgács General Katonáival kisérettem Nova országig. – Á bécsi udvar nem elégedett meg Jöletemnek, csak hamar a.u. hirtelen küldötte Aspermont Prófné nénémet, kit á Császár becsült, és art is tudta hogy én öt nagyon szeretem. – Mivhogy József Császár eránkam jó indúlatjának jeleit mutatta, mind fogságom előtt mind ar alatt, maga á Nénám is bizonyossá tett, hogy ar benne semmit sem változott, kivált ar ólta, miólta kitudta milyen igazságtalánul bánnak velem; Ö elmondotta visszatért art, á' mit már Wratislávi grófról hallottam, és á' mi több, egy Cartabiánkat is hozott, mind arokmak beteljesitésére nézve, á' miket en kivánnék, Erdélyt kivévén. – En Eseb újjáról á Senatust összehivattam. Megbirozjak Nr. Sombatban voltak; – á Császári, kik között az első

az első a Lotharingi Herceg' bátya, előbb Osnabrükki
püspök, azután Trieri Választó, Posonyban tartózkodott;
a' béke pontjai indítványba jöttek Újvárott teljesí-
tése gyülésben. –

Ezen alkudozás körben Esztergom' ostromához
előlegesen készültünk, a batteriákra ágyúk, és a vá-
ros körében mozsarak szekerek sorba állíttattak. – Az
erősség alatt 12 ezer ember tanyázott Forgács vezére-
te alatt. – Karvánál hányták a' sáncokat, mely
hely ség felülről egy óránnyira esik Esztergomtól, hol
a' Duna jó formán össze-szorúl. Ez a' sánczolás
a' hídfő' fedezésére, és egy armada védelmére volt ha-
tározva. – Ezen hejen van két igen meredek magas-
ság, üveg orultor formájúak, hova két jó rendetot ren-
delteni pallizadokkal; a' harmadik magasság volt
a' Duna mente hosszában, hol egy tábori jó erőssé-
get vettettem. – Ásás körben sok emlékekre, és felül-
vásokra találtak, mellyek arra mutattak, hogy Mar-
cus Aurelius' idejében ezen helyen egy elsánczolt
Legio állott. Itten az erősségek három szegletűek
lévén, azoknak belseje elég tagas volt egy armada
elfedésére. – A' tutajok mind készen állottak, hogy az-
nak idejében a' híd' készítésre indíttathassanak. –
A' Fejedelemnő, és a' körbenjáró miniszterek még akkor





Esztergomban voltak, midőn én Lóháton kimentem a' tábort
megszemlélni – Forgács azt ütközeti állásba parancsolta. Ő
engemet fogadott a' sereg előtt, és szokás szerint oldalvást
mint előttem kivont kardal a' linea' elején, úgy szintén vis-
sza fordúltomkor is a' linea között, de a' mint a' második-
nak háta megett akaránt elmenni, becsületből mondám
neki tegye hüvelyibe kardját. – Nem sokára a. u. Ber-
csényi is megérkezett a' körbenjáró ministerekkel, és
Forgács neki szintén azon tiszteletet tette, és megkö-
rülte a' linea'lat; de a' mint a' másodiknak hátamö-
gött mutatt, ő nem mutatta Forgácsnak azt a' becsü-
letet, a' mit én tettem – talán figyelmetlenségből –
hogy ti:i levetessze vele kardját; és ő azt mindig
mértelen tartotta egész elmeneteléig, mit felette nagy
megsértésnek nézett, azt hittem el magával, hogy
Bercsényi kevélység- és személye megvetéséből ba-
nik így vele. – Azonban egész estig elnyomta bos-
szankodását, a' midőn mind a' tábornagyok hozzám
jöttek, hogy tőlem tábori szót vegyenek. – En azt
szokásom szerint adtam először Bercsényinek, és
ház-seregem Jó Marsalyának. – Bercsényi ment hogy
azt Forgácsnak adja; de ez hátra lépett, mondván
hogy azt tőlle el nem fogadja, mivel ő nem Jó Hazi-

tanyja a' szövetséges Statusoknak, és hogy ö vele igen erö-
szakosan bánt. – Erre limunt a' szobából. – A. u. csak
hamar Beresényi is elment, 's panaszait elömbe ter-
jesztvén, felelem hogy igen rosznak találom a' Forgács
maga-viseletit, bárha nem paranesoltam is neki Be-
resényiben az elsöségi rangot elösmerni, mivelhogy a' Sta-
tusok azt réá nem ruházták; de Forgácsnak számot
kell arról adni, miért vonogatta magát azt folytatni,
a' mit mindenkor tett. Ez á' tábornagy azonnal a'
miért jelentésemet tette nállam termett, de Beresényi
nem emészthette meg feleletemet. – Ö megbetegedett; mi-
den tagjait rosz betegség fogta el: – által vitték á Leopold-
várhoz közeli virekbe. Ö fellábadott, de bosszankodása
jó darabig tartott. Nagy bajomba került elhitetni
vele, hogy én csupán igazság szeretetemtül fogva
fejtem úgy ki magamat, és semmiként sem Forgács-
nak tetszeni kívánásból. – Betegsége alatt sokan
találkoztak á Senátorok között, kik elömbe terjesztet-
ték aron vesztegetést, melyet az ö betegsége 's kedvet-
lensége a' béke alkudozásra nézve szülhetne. – En
feleltem nekik: – „Bár akármi barátsággal viseltet-
tem is Beresényi iránt, soha sem tudhatom igazság
szerint azt megváltoztatni, a' mit mondottam, és hogy
Forgácsnak mindig joga lenne a' vádra, ha azt akarná
állítani,



állítani, hogy Beresényi Fö-Generálnak van linevezve á
Szövetség által; hogy ök magok is tudják, volt-é szó vagy
nem arról Szécsenyben, és ha én á Statusok nevében
tettem ilyes valamit, kötelessége volna á Senátusnak
az ellen szegülni." – Az után ezzel fejeztem be beszé-
demet: „hogy ha e történet valami kárt okozhatna az
alkudozásra nézve, annyiban hogy ha Beresényi megsér-
tetnek érzi magát általam, én kész vagyok onnan
eltávozni, 's táborommal tenni rendeleteimet az ellen-
ség ellen, ki fejedelmiségembe hatott." – De Beresé-
nyi visszatértével á fordölöből, látván hogy semmit
ki nem facsarhat, szóra tért, és folytatta az al-
kut N. Szombatban, illendö méltóságával egy szövet-
ges Statusos Országnak, mely annak ösmértetett á csá-
szári ünnepjes acta által is. Prof Wratislaw N. Szom-
batba mint, á hol á látogatások közte és Beresé-
nyi közt egészen hasonlón visszonzattak. A' teljes
meghatalmazások kicseréltettek megkívánható módokkal.
A' közbejárók Stuyvi Milord Anglia, és Rechteren
gróf á Szövetséges Belgium részéről megösmerték szere-
minek valóságát; de á bécsi udvar mindig ma-
gasan arok ellen szegerte magát, vagy kijátszotta elö-
terjesztéseinket á mit Constantius Veracius' nyomta-
tott irományában látni lehet. Mivel az udvar nem aka-
ta nyújtani á fegyver nyugvást, nem lehetett aron fel-

letelre

letekre várakozni 's viszonozni, melyeket kivánatainkra a-
dandó vólt; anyira hogy kéntelenek vóltúnk azokat nyom-
tatásba á publicummal közölni. —

Néhány nap múlva á fegyvernyugvás' ideje el-
telt; én Esztergom berekesztésére mentem, Tábort ütöt-
tem á Garan fojójá kiömlésénél, úgy hogy ezen folyó
lineám' hátuljat fedezte, Sátorom egy halomra vólt
helyezve, honnan battériámat láthattam. Á folyó
másik óldalán egy gyalog sereg táborozott á város' meg-
rohanására szánva; és az idegenekből álló lovas esa-
patot vezette Györky tábornagy, ki hajdan á törö-
kök ellen hadi szolgálatot tett. — Á hiddal való
közösülés, á' miről már szóltam, elvólt végezve; de
minthogy ez á hid csupa tutajokból állott, igen ve-
széjes vólt ágyúimat azon által szállittatni, mivel á'
megtámadás' terve La Maire brigadás Mérnök által
úgy intéztetett, hogy á battériák á folyó két partján
állittassanak. — Ez az erösség soha sem ostromolta-
tott erről az óldalról; és ámbár á hegy, melyre az
helyezve van, nem oly meredek azon az óldalon, mint
akárhol egyebütt, még is á rohanásnak sikere ottan
soha sem lehetett vólna, á' mint azt á bevétel után
magúnk is által láttuk. Azomban soha meg nem bán-
tam, hogy erre á gondolatra vetemedtem, mivel á hegy
óldalon



óldalon, mely velünk szemközt állott, pallizádok hevertek,
fél sorban, és ezen sánczok meget megint egy más méjj
sánczárok szélesen, úgy hogy á vár sokkal keményebb,
hogy sem az Ember eliintén gondolhatná. Az á vá-
roshoz van ragasztva tornyokkal mellékesen ellátott kö-
fallal, és á' szögeleteken két kis bástyával. Á' Du-
na partján van egy mosó hely á' patak és köfal kö-
zött készitve hét, nyólez lábnyi vastagságú faragott
kövekből. — Á' vár igen szük és szoros, és ha az ember
á' várost el nem foglalja, az nagy hasznára van az
garnizonnak. — Ezt bevettem majd minden nehézség
nélkül; rések törettek 48 óra alatt, és á seregek os-
tromra rohantak á mosó hejen: az ellenség á' nélkül
hogy valamit gondolt vólna á' résekkel, vissza vonúlt
á várba. Seregeim beszálván á városba, én egy üreg-
be helyzettem magamat, mely valami hét ölnyire vólt
á vár falának tövétől, melyen elkezdették á törést;
á köfal bólthajtásos á tövében, de távolsága miatt
ugyan csak erőltetni kellett az ágyúkat. Azomban még
is bóldogúltak, ámbár elég lövés történt haszon nélkül.
Á' törés már meg vólt, á mérnök azt használható-
nak itélte, és ámbár én nem úgy vélekedtem, még is
rohanást rendeltem éjtszakának idején. — Az ellenségre-
tentő mennyeségü gránátot és bombát szórt, melyek
meg meg anyi tüzes folyót képeztek. — Ez á látvány
ly vólt

üj vólt seregeim szemei előtt; azok nem igen erőlködtek á felhágásba, á mellett minden á leg-
nagyobb lármával, de kevés foganattal ment végbe. – Ez az
el nem sültt ostrom időt adott az ellenségnek á törést
elsánczolni, mely sánczolást igen könnyen sir veremmé le-
hetett vólna változtatni, mivel á hegy magassága aka-
dályoztatta á sánczoláson ejtett kárt kiegyengetni, honnan
egyebet nem tehettek, mint holmi surolást, vagy repedést
á köfalon. – Én javasoltam á mérnöknek és La Mothe
pattantyusság igazgatónak, hogy használnánk azt á nagy
gödröt vagy üreget, melyről szóltam, oda minört ragaszt-
ván. Előre láttam ugyan á nehézségeket, hogy minát
bajosan lehet használni egy természettes üregben, kön-
nyen fullám támadhatván ottan: de á Commendans
Kuklender obester, azok szavára kik az üreget ösmér-
ték, bohókás öreg lévén, hozzá fogott á munkához, á
nélkül hogy elegendőkép gyakorlott lett vólna ezen
mesterségben. – Az ásók széltiben és kényelmesen
dolgoztak. – Először is á repedésnek vagy annak az
érnek estek, mely előre vezetett; és á mint á nyilás
megkészültt, ismét egy szoros üreget találtak, mely job-
ra kanyarodott, de á nyilás nem vólt észrevehető.
Ott az anyag veres márvány oly kemény hogy á véső
alig fogta. – Á munka lassan haladt, és mind inkáb
kétséges á bóldogúlhatásra. – Rabutin kijött ármádá-
jával



jával Erdélyből, és büszkén hajtatott á Tisza felé. Ká-
rolyi előtte szágúldozott, és mindent felperselt, á mit sere-
gének környékében talált, á nélkül hogy á helységek la-
kosain valami erőszakoskodást gyakorlott vólna, kik ma-
gok önként lángba borították szalmás kunyhóikat. – Ber-
cséneyi Generál hadi teste csak nem egészen használat-
lan lett á Vág mellett; Gui Stáremberg igazgatta az
ellenséges tábort, mely nem többöl csak 6000 gyalogság
és lovasságból állott; de táborát á Komáromi ágyúk
fedezték. Nekem három zárlóajjam vólt ott vigyáza-
ton Botián alatt, kihez Komárom várossának lako-
sai felette szitottak. Ő á Dunánál, általellenébe az
erősségnek, őrt állitott. Bercsényi elömbe adta, s meg
egyeztem benne, hogy csatolja magát Károlyihoz.
Jövetele közben az ostromhoz erkezett. Magam elhatá-
rozása vólt hogy öt követem, ha Rabutin á Tiszán
Tokajnál által kel. Az ásókat tehát sürgettem,
de csak annyi löporom vóltt, mennyivel á minát meg-
tölthettem. Az ágyúk gyújtó lyukai igen kitágúltak;
haubiczokat hozattam, és á távolság ellenére is az e-
zekből kilött bombák nagy hatással munkálkod-
tak á földben. Végre elkezdették á minát porral
tölteni: porunk már bövséggel vólt; paranesoltam á
Commendánsnak hogy végeztesse: ez nem felelt: azon ét-
szaka

szaba kiütöttel a várból, elfoglaltál a mináit; ottani
lövásoim mind megöltettek; egy részét porommab elvittél, és
az üreget emberek foglaltál eb. Ez a történet elég
szomorú volt; de még is a miatt nem akarván vég-
lép elcsüggedni, a jobbalat seregeimből kiállitottam
hogy rablassál ki onnan az ellenséget. – Ez a vála-
lat elég nehéz volt, – mivelhogy igen keskeny ösvény
vezetett oda, és más út nem volt. A hegyet félpuska
lövésnyire kellett a vártól megkerülni; de seregem-
nek jó magatartása, büszkesége, melyet előre nyo-
mált, a németeket elábitotta, és közelitvén horrá,
jok, elhagytál tanyájokat, és másképpen a hegyet,
a mint tudtad. E munka közben egy szökevényt
kerett, és art hozta hirül, hogy a tisztek közül
többen javasoltál a Commendánsnak a capitulá-
tiót; mivel Stáremberg az ágyúból adott jelekre több
izben felelt Komáromból ágyúval, de art is izente,
hogy egy birongos kijelölt órára vár, melyben ha úgy
szólnak hozzá mint kell, akkor tudni fogja mit kell
ér tennie. Az igaz egy szökevény szavára nem sokat
lehet épitni; de hogy némi-nemü képen birongos le-
gyek abban, a' mit ő beszélni kivánt, arom meghatá-
rozott órát megtudhatni, rendelést tettem. – Valóban art
hallottam, hogy parancsolatom kiséri ért a Duna' tulsó
oldalára,



oldalára, és a tiszt ki a várban igargatott, csak naple-
mente után vezetett feladási jelt (chamade) En kész
vált sietve a város ostromával felhagyni, mivel Stá-
remberg az innenső oldalon hidat kivánt épittetni; és
arom három regimenten kivül, mellyek öt szemmel tar-
tották, nállam lovasság csupán kettő volt a többi a
tulsó oldalon állásolt. A mi több, ágyúsereim miatt
is zavarban voltam; mivelhogy az ellenség ha általsált,
elvághatja körülvételemet lovával. Azomban a mináit
elfogadni rendeltem, tanácsokat tartatni, és éjszaka
ágyúkat oda vonatni. Más nap korán reggel fel-
szólitatom a Commendánst arrol az ajánlással, hogy
tudakoztassa meg egy ahoz értő tisztjével ha valjon
a mina jól elvan-e készitve a' játékra. – Erre ő meg-
ijedt, kereseket küldött, és a' capitulatió csak ha-
mar végre hajtatott. – Ő kiment a' vár törésen, a.u.
hajóra szállittatott, és én két nap múlva Te Deumot
énekeltettem a' Sz István által épittetett Kápolnában.
A' három bástyáról ugyan akkor egyszerre elkurrantak
az ágyúk. Alább szállittatván hidamat, mindent
siettettem, mivel Rabutin a' Tiszán általjött Folya-
nál, és art is hirül hozták hogy Stáremberg os-
tromhoz készül Komáromban. Palotásaimo közül két
bataliont Esztergomban hagytam, és a' Dunafőt erre
dét

dét, kit is vár Commendánsnak tettem. Eleséget annyit rakattam be á mennyit csak össze lehetett szerezni: puska por még vólt á várban. De még egy sokkal fontosabb tervem vólt á vár megtarthatására nézve távollettemben. Riviere mérnök major á pattantyús-ságnál á posonyi ütközet alkalmával á várban fogságban esett, á hol igen gyenge garnizona vólt, á hajdi városi 100 örökön kivül, kik rendszerinti őrjei á koronának, mely közönségesen ott tartatik; de az onnan Bécsbe vitetett mindjárt á háború kezdetével. Ez á tiszt kicseréltetett azon eggyezésnél fogva, melyet az előtt két esztendővel á közbenjáró ministerek eszközöltek. Ő azt adta nekem értésemre, hogy jövetele közben észre vett Komárom váránál egy kis ajtót, mely á Dunára néz igen gyenge őrizettel, és szinte egészen elhagyatva, hogy semmi könnyebb nem lenne, mint soronkint seregeket vezetni á folyó és város közzé, és megpróbálni á hirtelen ráütést; legalább annyit minden nehézség nélkül lehetne tenni, hogy az éléstárak, mellyekből Starenberg katonáit tartja, s minden őrizet nélkül álnak, felégettetnének á Duná hosszában. – En igen helybehagytam ezt á tervet, melyet

magára



magára válalt Riviére, melléje rendeltem Forgácsot minden külföldi seregeivel, tulajdon kezem írásával tudtára adván neki pontosan á körülmenyeket. – Eleintén mennie kell neki Morva felé, és Barinba szálni, mely város nem messze Posonytól: hogy á válalathoz fogjon. Eszterházyt két regement lovassággal Esztergommal általellenbe hagytam, hogy onnan élelem szolgáltatáshoz á várba, és á törés helyreállitásához, tüzesen lásson. Bezerédy brigadás parancsot vett Soprony környékét oda hagyni, és hogy Stárenberghez közeledvén, öt zaklassa, és éléstárait vágja el, ha ostromolni kezdi Esztergomot. Igy elrendelvén mindeneket, indúltam karabélyosaimmal Bercsényi után, ki két napi járó földre vólt Kassához, hol Rabutin megjelent, hogy azt ostromolja. Esztergomtól már két nap haladtam, á midőn Eszterházy értesit, hogy Stáremberg á karvai erősségemnél van, hol Chassánt brigadás igazgatott. – Á szolgállatomban állott szökött Németek neki ott előre általadtak egy redutot, honnan bement á nagy erősségbe, melyet ellentállás nélkül elfoglalt, és 1300 emberből álló garnizont kardra

hányatott

hányatott. Némelyek kik éltöket úszással mentették, azt be-
széltek, hogy látván Chassánt á Németek hivtelenségét,
egészen magán kivül lett, magát seregeivel á remeteség-
be vonta, mely á hegy' csúcsán áll; és hogy á németek
mig oda értek, nagy kerületet tettek, 's nem tudják mi-
re vélni, hogy azon idő alatt azokra senki sem tett
még csak egy lövést is. — A' hol ezt az újságot vettem,
poggyászaimat ot hagytam; kevesed magammal oda
szaladtam sebesen, hogy öt bátorittsam, mivel eszét
igen jól ösmertem. —

A' mint én megérkeztem, Stárenberg útban
vólt ostromló szándékkal; láttam menetelét, 's tá-
borának mennyiségét, 's úgy tetszett az nem igen vólt
több mint háromezer lovasság, és két ezer gyalogság.
Azt akartam, hogy á Botián regementje éjjel men-
jen át á hidon, és egy másik, mely ezen környék-
ből való vólt 's á tájékokat jól ösmerte, hogy te-
gyenek kiütést á városból; de á tisztek úgy el-
vóltak bódúlva, 's annyi nehézségeket görditettek
elömbe, hogy azok miatt hasztalannak láttam
tekintetemmel élni. — Megirtam a.u. á Commen-
dánsnak, mi tévő legyen, tudatván vele á jeleket,
melyeket szintén Esztesházy Generállal is közlöttem;
és egyebet nem tudhatván tenni, szorgalommal visz-
sza tértem. Stárenberg ütközet helyet foglalt szem be



be az enyémekkel, á Sz. Tamás hegyen, mely oly ma-
gos mint á vár' hegye. — Neki jobb módja vóltt á
faltörésben, de nagyobb nehézsége mint nekem vala
á rohanásra, á pallizád és sáncz miatt, melyekkel
fél óldala á hegynek körül vólt véve. A' garnizon
eleintén kétszer ütött-ki, oly sikerrel melyre vér
szemet kapott; de minden jó kezdet mellett is,
á garnizon feladta magát nyólcz vagy tiz nap múl-
va ~~kinyitván~~ á sáncz ot, m.u. Bonafoux gyakori
tanácskozásokat tartott á tisztekkel: 's bizalmatlan-
ság támadt á magyarok és Németek között; végre
meghatározta á tanács á Capitulatiót. — Bezerédy
nem mozdúlt-ki rendeletemmel ellenkezve Sopron-
ból; vagy azért á mint jóvak a.u. megtudtam,
hogy testvérének feleségét, á ki neki maitresse
vólt, nem akarta elhagyni, vagy azért mivel már
Pálfytól meg vólt vesztegetve, minthogy az alku-
dozás' félbeszakadta után ő nem úgy viselte ma-
gát mint az előtt. — Hitszegése csak két év múlva
jött napfényre, á mit annak hején érinteni fogok.
Bonafouxt elfogattam és ha magyar lett vólna el-
ütettem vólna á fejét, minthogy á tudatlan tisz-
tek eránt nem mutatott elegendő férfiúságot, kik
soha

soha ostromot nem látván, kötelességek' határai közzé szorittathattak vólna, vagy tekintete vagy útmutatása által. —

Minek elötte á Beresényi táborába értem, megtudtam hogy Rabutin Kassa ostromához fogott; hogy á sánczot már megnyitotta, ágyúit, és mozsarait kiállitotta á város melletti dombra; minél fogva hittem, hogy é helyet megérkezésem elött elveszitjük, mivel azok á Német tisztek, kik nekem ezt á helyet feladták Rabutin táborába vóltak, 's nekik tudniok kelletett annak gyengéjét, és mivel velök nem vólt több, mint két 25 fontos, és 20 apró tábori mozsarokból álló pattantyús szer, az még is elegendő lett vólna egy rosz köfal' ledöntésére, melynek csak három lábnyi szélessége van, és egy hitvány föld bástyája, melyet lövöldöztek, és szerencsénkre, mert az értelmes lovas generál jobban szerette á földet türatni, mint köfalt rontani; á nélkül hogy á véd bástyát megrongálta vólna, ö rohanást paranesolt és vesztett. — Tornánál fekvő táboromhoz érkezvén számot kértem Beresényitöl és Karolyitól, miként akartak az ellenség ellen munkálkodni? Ők mondották hogy éjjel

nappal



nappal egy csapatjok, közel ahoz lesben állott; de a. u. észrevették hogy az ellenség élelem után láttat, á proviántozók vissza tértek, á nélkül hogy seregök azokat beérhette vólna. — Én az ellenséges Generál fogásaiból azt húztam ki, hogy neki sem sokkal van több esze, mint az enyémeknek. Az első ostromhoz kezdett á nélkül, hogy á közlekedést á várnál ketté vágta vólna, mely egy széles völgyben van helyhezve, az egyik óldalról magas dombokkal körül fogva, á másikon jó nagy hegyekkel, mellyeknek óldalaikon szőlöt termesztenek, 's összeütköznek á Berlédig nyúló nagy hegyekkel, 's ezek végződnek á Tokaji hires hegyben, mely promontorium formálag előre hajlik á sikságra. Á Hernád folyója ered á Királyból, kétfele hasitja á völgyet, 's Kassán felül félre kanyarodik, hanem gátlás által egy ága á város mellé van véve, egy nagy malom hajtására, mely szinte ott van ragasztva á várhoz, hol annak fél óldala jó tégla bástyákkal van ellátva, homlokfallal minden sánez és pallizád nélkül; azon vólt pásitos föld, melyet Rabutin lövöldöztetett, alább nem vólt egyéb mint csupa köfal, régi tornyokkal végződve. Ezeknek töviben folyik á leesapolt Hernád' ága, gyönyörüret-

tséget

tséget öntöz egész egy mértföldig, hol az anya folyóval
megint egyesül. Kérdeztem Generáljaimat, miért nem
állitottak egy derék lovas csapatot erre á térségre? és
akkor midőn Károlyit oda rendeltem, azt hoztál hirül,
hogy Rabutin azon az úton, melyen jött, már vissza
felé masirozik. Igazán okom volt félni ettől az ár-
mádától, mely az Ország szivébe nyomúlt, és ha
Kassát mellőzve, á szepességi óldalon ütött vólna
tanyát Silézia hatariba támaszkodván, az által en-
gemet igen nagy zavarba hozhatott vólna; de á tá-
borba jöttöm előtt kevéssel, az enyémek á pesti
óldalon elfogták á Császárnak Rabutinhoz szólló
levelét, melyet magam bontottam fel, 's kivilág-
lott belölle, hogy ez á prinez másodszor Rabutin-
nak ugyan csak siétteti útját, hogy magát Stárem-
berghez csatolja Esztergom védelmére. – E szerint
á Kassai ostrom félbeszakasztásából azt ú követke-
zést vontam ki, hogy Rabutin ettől á csatla-
kodástól azért vonakodik, hogy vezérségi rangját
el ne veszittse. Én felette örültem ennek á törté-
netnek. – Táborában betegség uralkodott, az ostrom
is sokba került á lovasságnak, mivel az eleséget négy
öt mértföldnyire kellett felhajhásznia. – Mikből
kitetszik, mi könnyü lett vólna azt tenkre tenni ha
generáljaim



Generáljaim felérték vólna ésszel seregeinknek egyrészét
Kassa várfalai alá, á két viz közzé kiállitani, á
hol á garnizon bátorságát nevelni, 's az eleség hor-
dást félbe szakitani lehetett vólna. – Ezen helynek
megtarthatását Radics brigadásnak köszöntem,
ki ott commendáns vólt. Ez á tántorithatatlan bá-
tor öreg hajdan Munkácsban igazgatott fejedelmi
anyám alatt. Á várba bementem meglöszönni,
's megelégedésemet kijelenteni á garnizonnak és a
lakosoknak, kik magokat mind szépen viselték;
de egyszersmind tudattam á pattantyusság Jötiszt-
jeivel azt á nagy hibát, melynél fogva semmivé
nem tették Rabutinnak nyomorúlt battériáját mind-
járt az ostrom elejen, á megtámadás pontjára hej-
hezvén 30 vagy 40 ágyát, melyeket ők á vár körülszej-
jel rakattak. Mind ezek Octóberben történtek; és én
időt engedtem Rabutinnak á Tokaji szőllőket meg-
szüretelni, [illegible] ij bort inni, édes girézdeket nyalni,
á hideg éjszakákon dideregni, á zavaros Fiszából
hörpölni; mik jobban törtél táborát, mint azt az enyi-
mek tehettél vólna. Tokaji hosszas mulatása után
Debreczenbe vette magát: ott könnyü lett vólna neki
égetni, ha ettől á Járadságtól öt Károlyi á lako-
sokkal együtt, kik igen ragaszkodtak hozzá, előre
meg

meg nem kimillette volna. Azomban egyszerre csak
azt hallom, hogy Rabutin a' legnagyobb gyorsaság-
gal a' Fiszán sziknélnál általkelt, s Pestnek tart
mintegy 4. vagy 5 ezer emberrel, kik még megmaradtak
Herbevillénél Erdélybe veretett táborából. Ez Ő-
rineribe voltam közel Hatvanhoz, a' mint nekem
ezt az átmenetelt hirül hortál, és ösmnte le-
gyen mondva, azon igen megütődtem, és egyebet
nemo tettem, csupán annyit, hogy egy csapatot ren-
deltem árra felé, mely szolása szerint sem tett.
Megütődtem mondom, mivel szándékom füstbe ment
annyira uralkodván az elmében, a' háború ros-
vein alapúlt előítéleteb. —

Forgács távol attól, hogy végre hajtotta volna
rendeleteimet, elküldvén öt Esztergomból, a' mint
Bazinba ért, Posen' várossa küldötjeit fogadta
el, kik mint szabad sürgetelhetést esedezen-
dők jelentek meg nálla; ő azt a' várost is, a' hol
felüdt firetésért felszabadítá: úgy szintin Modort
is Sz. Györgyöt is. Végre Austriába ment, hogy egy
Ő fallal kerített lis várost bevegyen, melyben a'
Bareith dragonos erredét megverte. Ő néhány zász-
lót küldött nekem, de Esztergom elvólt vesztve, és ő
azt megmenthti vala, ha egyebet nemo tett volna
is, mint



is, mint a' Stárenberg élés-tárainak felégetését. Ezeb
fogadtam a' rászlókat, és a' tisztjét ki azokat hozta
megajándékoztam; azon parancsot küldvén neki, hogy jöj-
jön hozzám Kosnyóra, hova még ez esztendő végelőtt
Senátusi gyülést rendeltem. Mindentsorra az ármá-
dámat elválasztottam egymástól, melynek egyik részét
Bercsényi a' Vág felé verette, Forgács velem szembe
jött egy faluban, hol én öt elfogattam tarabályosa-
imnak erredese által, és tulajdono hintómba vittem
a' Kassina-Horlai várba, mely egy mértföldnyire
van Kosnyótól, hova a' két testvér Andrássyta-
bornagyok megegyezéséből, kik ezen helynek birtokai,
udvari seregemből egy compániát rendeltem, hogy
ott szoros örizet alatt tartsa. Az ő elfogattatását
Bercsényinek tulajdonítottál, pedig ő nemo tudta e-
béli szándékomat csupán annak végrehajtása után,
egy neki küldött levelem tartalmánál fogva. Ha
én Forgács erát viseltető nehurtelésemtől indít-
tattam volna vele így bánni, ő azt nem egyszer érdem-
lette volna meg; de veszedelmes volt oly eszü embert
mint ő, nemely esélyességéért így bántani. Az igaz,
hogy neki irásba adott rendeletem' alkalmával fel-
tettem magamban, példásion büntetni öt, ha azt
végre nemo hajtja. — A' mint a' Tanács összegyült,

azonnal közlötteno arrol kétartóztatásának okát, jelen-
tetteno art is, hogy nem szándékom a' törvény folya-
mátára útasitani, mivel ő hádi tanács halált mond-
hatna fejére, és ez az itélet családját bemocskol-
ná: az is igaz, hogy ha mellőztetni kivánnám per-
ének folyamatját, a publicum engeno kárhoztathat-
na; sőt találhatnának, kik ert mondanák: Enőtt vagy
személyes ránkorból, vagy Bercsényi kedvéért fogat-
tam el, vagy más erejfele szinalatt; de inkább ké-
váno fel se venni az ilyen szemtelen mende mon-
dát, mint öt megitéltetni. — A' Tanács okaimra ha-
jolván, Forgácsot a Szepesi várba vitetteno, melynek
tulajdonosa Gróf Csáky azt kivánta, hogy ott garni-
zont tarcsak. — Forgács fogsága alatt kaballározottak
ron Lubomirskivel, ki a Szepességi 13 várost árva-
dában birta. — Ezek szomszédságában vannak az enő-
lített Szepesi várnak. Ez az ur, — testvére a' Kra-
kói commendánsnak, ki velem Lengyel országban oly
nagy kellőleg bánt — egyet értőleg a' bécsi udvarral
engemet kálóba akart keritteni: Ő Forgácsnak párt-
fogását igérte. Ez módot talált az elillantásra,
lecsuszván a várból egy kötélen, mely elszakadt, s egy
gyik lába lisficrancsodott, mely miatt egész életében
sántitott. — Az örök észre vettük elszökését, keres-
tük



tük a' falak alatt, hol megfogtak és vissavittek. Enőt ami-
kénys ideig mulva nagyobb bátorság okáért Munkácsra
vittettem, a' hol tisztességesen fogva tartatott egész
a' háboru végéig. —

Fő oka a' Senatus összegyüjtésének a' Tran-
cia Király felette volt, az egyenlődési esemére
nézve. — Ő azt küldötte Desalleurs Márquisnak
Egerbe. A' Király rendelete adott neki, hogy enge-
met Erdelyi Fejedelemnek ösmerjen el, és aszja érte-
sére, hogy ily czimmel felruházva nézven enge-
met, semmi nehézsége nem lenne velem értekezni
azon útasitás szerint, melyet ő tőlle kapott: de
az másként van a' Szövetséges Statusokra nézve,
melyek a' szövetség által az Austriai Ház ural-
kodásáról le nem mondottak, és az a' Királyi Mél-
tósággal össze nem férhet, hogy egy más Fejedelem
alattvalóival szerkezetbe elegyedjék. A' N. Szomba-
ti alkudozás' alkalmával, az egész nemzet nyilván
megösmerte, hogy mi számot nem tarthatunk
törvényeinkhez, és szabadságainkhoz mérsékletbe-
lére; — és hogy a' törvényről mind a' mellett is,
hogy ügyünk igazságát által láttak, nem törvén-
kedtek tsupán a' Császárral kaszmunk tekinte-
tből

tébül az alatt míg a Francziákon nyert győzelmek oly sok
hasznot hajtott. – Ennél fogva sérti sem találtatott
a' Senátusban, ki ezen visszaüzenet' tételét ellen-
zette volna; hogy lehessen szerencsésen bevégezni
a' Királyok mely alkalmat szolgáltatna nekik ve-
lünk úgy bánni, mint szövetségeseivel, a' mikor szó
lesz a közönséges békéről. – Azonban elejébe terjesz-
tettem, ha jól emlékezem, azt is, hogy tartsunk sze-
münk előtt azt a veszedelmet, melyet a nemzetek
tehetnének ezen visszaüzenet által. – Mert ha sze-
rencsétlenségünkre, a Császár fegyvere általok hó-
doltatja meg a' nemzetet, magának tulajdoníthat-
ná jogunkat mint győzelmes, és minden törvénye-
inket eltörölhetné, a' mint cselekedett I^sö Ferdi-
nánd Cseh országgal a prágai ütközet után. Ez
a' nehézség, melyet én előgördítettem, egyik és má-
sik véleményének kitudhatására, szemlére se tett
különös benyomást; pedig igen könnyű volt által
látni azt, hogy ha csak ugyan ez a' baleset va-
lahogy is mint érne bennünket, semmi hasznát nem
vesznék ennek a' megtámadásnak, ellenben igen so-
kat vesztenének, ha elmulasztanák a' Francziá ki-
rállyal szövetséget eszközölni. – Ezá végházatást

olvasta



olvasta az Ország-gyűlés hirdetését a' jövő tavaszra
Óbudába, mivel ily fontos dologban annak megegye-
zése elmúlhatatlanul szükséges volt. Ezá Senatus-
nak kötelességivé tettem a' titkolódzást, mit tőlem
lehetett meg is tartott. –

Bercsényi Generál ezen tanácsban igen derék
inditványt támasztott, nevezetes tárgy felett. Mint,
hogy a' rész pénznek majd semmi becse nem volt,
a' háborui munkálkodások nagyon kerdettek hanyat-
lani. Az idegen tisztek és seregek igen sok héjányt
találtak forma ruháinkban; arolat horatni kellett
török és Lengyel-országból, vagy Stériából: a' keres-
kedők nem akartak arokat szolgáltatni ilyen pénzért,
's nekünk nem volt más; mert akármit beszéltek
is, én gyakran megvizsgáltam a' bányákat, 's hogy
arokból a' jövedelem épen nem fedezheti a' hadi
költséget, igen jól tudtam. Bercsényi előszámlált
mindent, a' mi az országban olyas valami találta-
tik, mi a' seregek ruházatására fordítható, a'
kézművesek kik arra használhatók lennének;
mennyit mindegyik vármegye a' maga termesztményé-
ből szolgáltathatna; és így mind arokban mind ba-
romban, ételemben fognak fizetni ezeket tehetnék
Stíria és Morva ország' sziveik, a' mire nékünk
segünk van. A' bécsi udvar megengedte ezt a' kere-

kedést,

ledest. – Báró Hellenbach bányái igazgatója széles tu„
dományu, és minden tekintetben hiteles ember Sléziában,
ajánltatott erre kereskedés' kezelésére; – de az ilyrendel.
kezés nem egy könyen szokott végbe-menni a szabad ország
ban, mihelyt adózásról van a szó. Azonban két millió
forintot vettünk fel Felső Magyar Országra, és minden
vármegye a maga tartozását részben rovhatta le,
miben kalasai bővölködtek. Minden districtusban Fő Com.
missáriusok rendeltettek kik azt beszedtél a vármegyei
tisztiktől, áruba bocsátottak, és abból a seregeket ru„
házattal ellátták. – Ez az intézkedés csak hamar alkal„
mat adott igen nagy változásra a seregek körül, melyre
mi a generálságok felállítása óltal mindég készülve.
Már érintettem mint türtek ragadott kapvert a hábo„
rú kerdetével; azt is előhoztam milyen hamar kész volt
a sietősztésre, és mi nagy bajjal lehetett megint
összegyüjteni, mivel minden ered egymástól távol
eső Vármegyei emberekből alakult, a mi nagyon kés„
leltette az összeszedést, és a tisztelnek alkalmat
adott a kimaradásra. Az öt generálság, miről
szóllottam, az Ország' törvényein alapult, és név sze„
rint ezek voltak: Alsó-Magyar országon a Győri,
Kanisai, melyekbe összelapesoltam, és Sz. Eszter„
házy Antalnak adtam; ezek ragaszkodtanak az újvári
Fő



Fő-Generálságot, melyet Bereséngyire birtanak a Kasai
Gr. Forgács kapta el, mely magában foglalt 13 várme„
gyét felső Magyar országból; a szólnolit gróf Barkoczy
kapta, ki mint teljes tüzü szolgált a nagy atyám
alatt mint katona, de vérészségre való nem volt. A
Szathmári Generálságot gróf Károlyinak szántam,
mely a tiszán-túli tartományokból állott. – Minde„
nikek ezen Fő-Generálok körül volt egy helyettes
Generálja, egy Kiküldti birtosa, kinek gondja volt
valásra gyüjteni az élelmet; a mellett egy fizető,
és megbizott a seregek ruházatására ügyelő. Ezek
ken kivül minden Generálnak volt egy auditora,
birája, és porkolábja, hogy a bünös vagy beforgott
katonákat, tisztelnek ügyeit elintézzék. Ez az ala„
pitvány nagy változásra adott alkalmat az erredek
között, mivel a tisztelet és katonálat egyik rege„
mentből a másikba kellett által tenni, hogy mind
egyik a maga vármegyéjéből valók közé essél. – Ezá
határozat a Senatusi tanács által kihirdettetett ek; a töb„
bi az Országi Ország gyülésen hagyatott végre. –

Éppen ezen idő alatt vettem azt az örvendetes
ujságot, hogy két brigadás Dereréndj és Kisfaludy
egy

egy német csapatot, mely Ráczok, Horvátok, és Dal-
matákból állott, Heiszter Generál á Jeldmarsal öcse
vezérlete alatt megvertek. Ők nekem több rendeli zár-
lókat küldöttek az említett Generállal, kit egy ön-
ként válalkozott 's többször ütközetben nem forgott
Zibrik nevü fiatal nemes ember fogott el. Miu-
tán á szövetséges Státusokat illető dolgok elin-
tóztettek, tudtára adtam á Senátusnak azon szán-
dékomat, melynél fogva á jövő tavaszon erdélyi
fejedelemségemet el akarom foglalni. — Egy levelet kap-
tam á közbenjáró miniszterektől, 's á mellett egy
másikat á prinecznőmtől Karlsbádból, melyekből
megtudtam ennek letartóztatását. — Én azonnal egy
nemes embert küldöttem, ki szabad levelet nyert á
Bécsbe menetelre, hogy ott á közbenjárókkal értekez-
zék, miként lehetne azt á summa pénzt, á mi
nálla van á Fejedelemnő kezibe szolgáltatni. —
De á mint az ember Bécsbe érkezett, meghallotta
hogy az szász-országba illantott; hol jelenleg á Svéd
Király is vólt; miről hátrább bővebben fogok
szóllani. — Bercsényi visszatért á Vág mellé hol
még némely Conferentiát tartott Sunderland Mi-
lordal, kit az ángol Királyné egyenesen nevezett
az alkudozás'



az alkudozás' félbeszakasztásának oka felöl tudakozódni. —
Az ellenség Csaló-közben állott Stárenberg vezérlete a-
latt. Seregeim olykor olykor becsaptak Ausztriába, és
Morvába; de á katonák' tüze nagyon kezdett lankad-
ni, mivel ezen tartományok' parasztjai olyan he-
lyekbe vonták magokat, hol á miéink nem mertek
őket bántani, és igy zsákmányozniok nem lehetett.
Rosnyóról Munkácsra indultam, hogy előleges
készülleteket tegyek Erdélybe menetelemre nézve.
Karácson' innepeit kassán töltöttem, megakar-
ván szüntetni az erősségi tervet, melyen mun-
káltatni La Maire mérnök paranesot vett vólt.
Következő évben á város széles sánczal vétetett 1707
körül egy elfedett úttal, 's még egy elő-sanczal,
mind á kettő vizzel töltve. —

Munkácsra érkezvén, az á nemes ember
kit á prinecznő segedelmezésére küldöttem, vissza
jött, úgy szinte az orvosom is megérkezett, ki Karls-
bádba á prinecznő mellé vólt rendelve. Önekem
mindent elbészellett szakaszonkint és körülálláso-
san á mi á prinecznővel történt. — Azt egy zászlóalj
lovasság kisérte Morván keresztül, mivel á földnép
igen bosszankodni látszatott reája. Megérkezett
Prágába, midőn meghallotta á fegyvernyugvás' fél-
beszakadását.

bocsátadását. A' mint ezen városba ért, kérdeztek nétlyek, mi kérdeleket tenni, p:o. mik vólnának azon tanácsos, találban, melyeket magával visz? Félelével nem elé, gedvén meg, arokat megvizsgáltak, gondolván, hogy a, rannyak vannak teli, de azokban egyéb nem volt, mint tolaji bor, mint maga is mondotta. Attól az időtől fogva azt a' hírt kerdettek terjeszteni, hogy ő egy nagy summát visz magával, melyek rendülésre akarja ingerelni a' seheket. Igen kedvetlen bánás mód lett jutott el Karlsbádba, a' hol a.u. kerdette a' vizet használni; de mindelőtte az arra élést be, végezte vólna, a' Császár parancsot adott befogatásra. Polgári ő vette körül ajtait. Irt a' Törökjárókhoz, és Wratislaw grófnak, kivel igen nagy barátságban állott. Az alatt míg a' válasz érkezett, az égeri garnizontól egy Hadnagy érkezett egy csapattal, a' polgárság' felváltására, és a' princernőt virsgálva őrizte, nem gondolván betegségével, mely miatt ágyából fel sem kelhetett. — Ujjabb fürkészést kerdettek nálla, ki nem verhetvén fejéből, hogy valami nagy titkos ne legyen nálla. A' városi magistratus részéről tapasztalván ezt a' szüntelini pénz' rablatást, általlátta, hogy ez mindig így fog tartani; azért rábirta Rácossi Euszki Hadnagyot, hogy éjszaka hutésében egyenesen meg. Ez a' tiszt kétes tovalatt ren,

delt



delt, és a felállóbbadoró princernő lóra ült két cselédjével, és a' nélkül hogy lábát csak egyszer is tette vólna le a' földre Szász Ország' határaiba általnyargalt, a' hol kedvező elfogadást reménylett a' Svéd Királytól, de a' látni sem kívánta. — Azonban némely Svéd Generálok gyakran megjelentek nálla, és javasolták neki menne Prussziába: honnan Lengyel országba ment, s ott is maradt egész a' háború végéig. Ez neki megjövendöl, tem, hogy így fognak vele bánni, mi valóban be, csülletire nem vált a' bécsi udvarnak.

Lengyel Ország' Fő Kapitányja Szkóla jóssá, gából a' mely Munkácsi uradalmannak határos, látogatásomra jött. A' mint ő tőllem visszament, Mar, tiusban útnak indúltam Erdély felé. A' németek ott a' tudva lévő három helyekben megint bevóltak zárva. Udvari katonáimon kívül más sereg nem volt velem. — Magyar ország' szövetséges státu, sinak követei, kik még Szécsénybe nevezettek ki, hogy az Erdélyieket velek szövetségre lépni megkeressék, de nem tudván akkor szövetségelet végrehajtani a' Zsibói szerencsétlen napok miatt, sze, te velem vóltak. — Erdély' Statusai Marosvásár, helyre az Ország' közepébe hivattattak. Én folytat, tam útamat, és 10 nappal a' Gyülés megnyitása előtt megérkeztem. Néhány napot töltöttem egy bi,

zonyos

zonyos helyen, nem messze a várostól, hogy előlegesen meg-
ismerkedjem azon szerződési kötelezvényekkel, melyekre a'
fejedelmek trónjukba lépték alkalmával megeskütni tar-
tottak. Pedig elégge meggyűlt a' bajom, liben ugyan
senkinek sem volt bíralma, de minthogy kétszín és ha-
talmas szószátyár volt, elég zürzavart okozott. Prófétá-
kes jó Catholicus a' Székelyek megbirotja és Kapitánya
nyilt szivü és könnyen hivő volt: Pedig öt oda haj-
totta hova akarta. A' két örög Barcsay testvérek az
Apaffy kégy kormánya alatt vesültek meg, és csaba'
hajdankori történetekről meséltek, a' nélkül hogy a'
jelent felfoghattál volna; valamint sinte Torocz-
kay is. Ezek voltak a' fő kolomposok, kikre a' nemes-
ség támaszkodott, és azoknak balvélemenyeit bezivta.
En ezen fejedelemségben semmi örömet nem lépzel-
tem magamnak, hanem bajt eleget; mivel ellenni haj-
dan azon gyanuba estek, mintha a' fejedelemséget ha-
zolban megakartál volna örökösíteni; azért az erdé-
lyiek előlegesen nemely feltételekre akartak szori-
tani. – Elhatároztam magamban azonnal visszafor-
dúlni, és nem is mutatni magamat a' városban
olyan reserva mellett, mint az Apaffyé volt, mely-
nek több pontjai egy fejedelmi méltósággal össze
nem férhettek. Végre megegyeztek olyan feltétele-
ket terjeszteni elémbe, mellyeket öszeiim is el-
fogadtak,



fogadtak, és nehány nap' múlva minden kiegyenesztetett,
kivéven hogy a' Státusokat a' Catholicus püspökség
felállitására – semmiképpen nem birhattam; sőtt ott egy-
nek megjelenni sem volt szabad, ellenben minden
bevett vallási felekezetnek ottan volt a' magáé: a'
törvények teljes egyformaságot határoztak közöttök an-
nyiban, hogy minden vallás, az úgy nevezett unio tör-
vény által szabadon gyakorolhatták, mely a' provarica-
tiókra elég súlyos anyagot szolgáltat. Ezen burkolt
ellenző okokat elémbe terjesztettek, mellyekre én annyi-
ra legyőztem, hogy Pedig elhalgatott, kit különösen
kivántam használni ezen ügyben. De végre egészen
ekkellett mellőzni ezt a' pontot. Nem volt egyéb hát-
ra, mint ünnepélyes bemenetelemnek pompáját, és elbo-
dásokat szabályozni. A' legrégiebek sem tudtak va-
lamit a' régi szertartásokról, melyek talám a'
Báthoryak uralkodása ólta nem is voltak szabályozva.
Ezen idő-szakot arrest három elő, mivel ez időtől
fogva megszünték az urasságok ütatni; mert az
ausztriai ház lassankint hatalmasabb lévén Ma-
gyar országban, és oly sok évben kitüntetvén er-
dély iránti szándékát, ennek fejedelmei kintelnek
nek láttak magokat a' törökökhöz sitani. Bocs-
kai Sigmond a' nagyapámi nagyapja, Báthory
Gábor,

Tábor, ki levés idig uralkodott, Bethlehemi Gábor, és a' lett Rákóczij Györgyj nimínemü formalitást tartottak ugyan, de arokat a.u. elfelejtették a' Baresajj, Keményj János, és Rédeyj factiói, kik ugyan arom időben egyszerre lövetették a' Fejedelemséget, a' Státusokat megos- latván. Apaffij a' porta alá vetette magat, még pedig alacsonyabbúl, minthogy ort magok a' törökök is kívánhatták volna, hogy ha önként nemo tette vol- na. Az is meglehet, hogy a' szolásban volt üm- nepélyes szertartások a' Fejedelemnek trónba lépte állalmával, azért töröltettek el, mivel a' protestáns Vallás lett uralkodó. – De minthogy arról semmit semo tudtak, előmutatni, én a' Magyar Királyok' koronárási szertartásukhoz igyekezemo magamat al- kalmaztatni. –

Tehát több lábnyi széles padlaratot emeltek a' sik mezőn a' város előtt, melyre első tábori pa- pom óltárt helyett egy keresztet. A' Státusok elém- be lovagoltak, 's előttemo a' földre akartak szálni, de elejekbe terjesztettemo, hogy az nem illik trónuska lépteno előtt, hanemo ha én magamo is mostlovam- ról leszálnék. Ez az oka, miért vonnak magyar- országon sátort aromo helyen, hol a' választott Ki- rályt el kell fogadni, hol ő a' földre száll, és úgy szólnak hozzá a' sátorban. – En tudattamo ve- lök



lök azt, hogy a' Státusok' joga, nemo ismerni addig uraik- nak fejedelmeiket, míg törvényeiknek és a' Státusok' al- tal elébe szabott feltételeknek megtartására még nemo esküsik. Nékemo több izben volt alkalmam ehhez ha- sonló jussaikra őket figyelmeztetni. – Ő enguet hara atyjának nevetek, azt is mondhatom, hogy ezemo nevet ősével fért szívemo' érzéseivel, melyekkel orán- tok viseltettem. A' mint oállásho értem, 's lovamról leszáltam, a' Jó Urak vezettek, minden vallásbeli püspökök és papok sorba állottak, kivévén a' Catho- licus püspök, kinek helyét kipótolta első tábori papom pluviálisában. Egy ítélő-mester – olyformán ki- vatab, mint a' Királyi tábla' prosesse – egészen egy óráig tartotta hozzám beszédét. Ő részenkint előad- ta, hogy Istentől adatik mind a' rossz mind a' jó fejedelem, hogy áldja vagy büntesse a' népet, mely magát annak alája adja: egyébnek úgy mint a' más- féléknek characterét rajzolta, és végette szavait ne- kem Kedvesve. – En felületemet kerdettemo, kérvén bölcsességet az Istentől Salamon' szavaival, 's végez- temo oron atyai indúlatom' bizonyításával oron- kép eránt, kit isten alám bocsájt ezen a' napon a' Státusok' kinézéseinél fogva. – Az u. lőszitet- temo aróltához, tábori papom elémbe nyújtotta az Evangéliumot, oly szertartással, a' mint azt a' tör-

vény

vényében ki szabják: azt elmondottam fenhangon, vivat! kiáltottak. – Udvari seregeim ütközeti rendben on-nan egy ágyú lövésnyire kiállítva, tüzet adtak. A. u. az induló Rendőrök előtt, én bementem a' Városi catholicus kis kápolnába, melynek papja a' Te Deumot hangoz-tatta. Más napra Relve, seregeim szebeni elszál-lására indúltak, hogy ne mondják, mintha korlátok között tartanám a' Diaetát, melynek tüstént lennie kellett. – Annak megnyitásakor tanácsosokat nevez-tem ki; hogy azok képviselnék Státusokat, midőn azok ninesenek együtt, és útasitásokat adjanak, mel-lyeknek végbevitelére a' Fejedelem kötelezi magát az Ország' dolgaiban. A' P. számot nem töltöttem bé, hogy ki ne rekesszek onnan némely urakat, kik a' Némettel jobb párt voltak szívekben. Ki-nevezem hasonlólag a' Personalist, ki a' Fejede-lem' feljebb említett tanácsossai közzül egyik volt. Elölült a' Státusok' hosszú tábláinál, melyek körülültek az alkotmányi szinten általam kinevezett tanácsosok tábla gyermekei név alatt. Ezek a' "követek" szavazatjait összeszedik, magokét azokhoz csatolják, és az elnök azoknak értelmét irásba fog-laltatja két ítélő-mester által. – Azután küldöt-tséget is nevez ki, mely a' Fejedelem elibe terjesz-ti azokat,



ti azokat, és az elfogadja, a' tanácsban határozatot tesz, és az ő helybehagyása jogerőt a' törvényeknek; ki is ado-hat ön neve alatt kihirdetteti, mint annak módja sze-rint ratificáltattahat. – A' Diaeta végeztével, a' Fejedelem Követ-tanácsosai által küldi a' Státusoknak felterjesztet-tett: azok a' helyettesnek általadatnak, végre a' Stá-tusok küldik chártájokat a' Personalis kezein által a' Fejedelemhez. –

Nekem semmi különös kinézteim nem voltak ezen gyülésben: az elibe eggyet mást terjesztettem, mint kinézésemet annak, a' mi a' háborura tartozik, Ebből a' tekintetből segitségat értem: a' Fejedelem-ség' kincstára egy tanácsnokra van bízva, kinek neve Thesaurarius. A' Fejedelmi uradalmak, és azoknak jö-vedelmei egy különös felvigyázó ügyelete alatt vannak, és nincs semmi körülírásuk a' kincstárnak. A' tel-jes számból álló Diéta által kivitetett adót annyiba mennek bé; és én jó indúlatomat bizonyítandó, és a' nép segélhetésére törekvő indúlatomból ahoz ragasz-kodtam confiscált vagyonaikat azoknak, kik nekem meg nem hódoltak. Minden erőlködésem mellett sem tud-tam megakadályozni egy törvényt, mely értelmében Deus seregeimet tömbre tette, hogy t. i. minden jól, és kis vissza-lövetkezhessék azon jobbágyait, ki annak meg egyezése nélkül állott a' seregek közé. – Bár mi

mi léptelhetetlen volt is ezen törvény viszonyaimb' is,
kiterétből e háborúban, az az elvitelt minden birtoknyab
még is felháborította volna, hogy ha hibbe nem hogytano vétség
gokat, mert arrab hitettel el ma,
gokat, hogy ellenkezésemo nemo egyebből származik mint
aron szándékomból, hogy jobbágyaimnab táborombam
kendő megtartása mellett, rajtok szaporodi hatab,
maskodást követnél el. Ha bár igy gyanakodtak,
és a politika semmiképen fel sem tenné is felőle,
lmo ezen gondolatot, de ha egyszer az urasagok meg,
fosztatnak aron jogoktól melynél fogva teljes hata,
lommab bánhatnak jobbágyaikkab; ez á példa másnak
szándékú fejedelemnek hasznára válhatna. Bámultam,
hogy á legokosabbak sem foghatták art meg, hogy itt
olyan háborúról van szó, melynek célja a szabad,
ság helyre állitása, melyben é pillantban is elvé
livántak. Igen fájlaltam, hogy mind á mellett á
mit szabadságaik szeretetéből érettök tettem, még is
igy tetszett gyanakodnak felőlem; mert valóban az
csupán rajtam állott, hogy á nép első tüzével vis,
sza éljek, és birjam Erdélyt, á nélkül hogy á Fá,
tusolat összegyüjtsem s magamot elválasztassam.
De általános sorsa á választott fejedelmeknek, hogy
arokra mindig gyanakodnak, és ha ön lelkiösmeretek
nemo vigasztalná, örökre szerencsétlenek lennének.
Aronban semmi gyengébb speculatió nincs, mint arra

hiedelem



hiedelem, hogy ötet esküvéseik és á törvényes rablán tartyák,
ha lelkiösmeretök magok viseletét nemo szabolárra. Meg egyez,
tem végre ezen törvényben, mivel úgy véleklettem, hogy
Erdélynek bíróhatása függ Magyar-országi felszabadita,
sától, s ebben bóldogulhatván, másikat megnyerem;
mert jól tudtam én art, hogy tulbajdon erőmnek en
magamat soha meg nemo fészkelhetem, ha á Császár
seregei magyar országot megbódítják. — Igen nehez volt
az erdelyieket benyugtatnom, bár ha törvényeikbe végre
hajtottam is. — Fő erője ezen Nemzetnek á katonái és
Székelyek, nekik minden nemesi jogokkab élniök szabad
volt. Ezek valóban ön termésetöknél fogva egyene,
sen gondolkodók, nyilt szivüek, bátorak, és engedelmesek,
s igen alkalmasok á háborúban. — De elvannak nyo,
mattatva tulajdon tisztyeik által, kik kezzel fogha,
tó visszaélésekből fogva, á törvények ellenére ölet
á hadiszolgálatból kifacsarják, azon ürügy alatt, hogy
földjeiket mivelják. Ők koron szolgálnak kandza,
sokkab nevezetnek. Elein' idejében ez á felette ha,
dakozó és virágzó nemzet most igen elsenyvedett, nem
csupán a' Németek' rsarolásai, hanem ön tisztyeik'
álnokságai által, elannyira, hogy már semmiképen sem
volt elegendő az ország' védelmére. Ennél fogva, ha
én Magyar országból seregeket szállittatnék oda, i,
gen különösnek tetszenék az Erdélyieknek, hogy enölet,
szolgaságba alásom bilincselni. — Azon törvényektől

fogva

fogva, melyről sóltam, az uraságok fegyvert viselajok bagyaikkal oly módodat bánnak, melyet lelkemből megille„ tödtem, Azóta igen keves számból álló Nemzeti Sza„ ránk maradtak. —

A' mennyire csak lehetett, siettem a' dolgokat, hogy a' Diétát bevégezzem, mivel a' sörettieges státusok' össze gyülekezét Májusra tüztem ki Onodban. Az alatt míg az Erdélyit tartottam, nyilvános audentiát ad„ tam Desalleurs Márquisnak, melyben általadta ura„ nak a' Királynak engemet szerencsélteto' levelét Erdély trónusára lépésemre nézve. A' sörettieges Státusok' ki„ vetei is megjelentek egy nyilvános audentián, és a„ zoktól előterjesztésem az Erdélyi Státusok megnyu„ godtak: ezek is hasonlóan az Onodiba tanácsnokokat küldöttek. — Végre a' Diéta bevégződött a' Státusok in corpore trónusom előtt megjelentek, végrészeiket előmutattak, én aláirtam, és arrol elbotsátottak. — Néhány nap mulva Radnótra mentem. Ez a' Castély gyönyö„ rüen felsik a' Maros mellett, és háramnak régi tu„ lajdona. Utamban szemlémet tartottam 3000 szekely gyalogságnak, kik többnyire botokkal voltak fegyver„ kezve. — Hogy ezen nemzet elméjét felébresszem, Cse„ rey fiatal nemesre birtam, hogy állittson nekem ebből egy ezred székelyt, kiket háram seregeihez fogok csatolni. Ö'art tökéletesen végrehajtotta, és ez„ gemet



gemet meglütömbözetve szolgálta. Onnan Kolosvárra menven ottan ünnepélyesen kirdett 100 nemes ifiből alakitandó kompániá' felállitásához, Nemesi társaság név alatt, mely„ nek magamo vóltam Obestere. Azokat kik abban lepték, hiteles bizonyitványt kellett hozni Vármegyéikről hogy szüléik régi nemes törzsökből szár„ maztak. — Ök fegyverezve vóltak Carabélyak, Car„ dab és pisztolyokkal, és ketto' közülök mindég ört állott szobám előtt. — Gyalog siettügy mint kopja„ korolttattak. — Szándékom vólt egy katonai rendet annak idejében felállitani, ily cim alatt: Lotsni Gonob, melynek alapja á jelen compánia lenne. Ezeknek alkalmasságára Kemény Simont, unokája á' fe„ jedelmo Keménynek, vettem ökét lóhátan lakásomi' közibe, és ott á compánia földre leszálván, bebocsáttatott az audentias palotába, hol á Statusnak felolvas„ tattak, és arra esküdtek meg, hogy háboni alkalmával soha egymástól el nem válnak, és nemességelet be„ mocskoló alacsony tettre nem vetemednek. Ez után mindeneket közölök megöbleltem egyesületünk' jeli„ ül. Ez az intézet nemes vitézkedésre adott alkal„ mat, mind á magyarországi, mind az erdélyi nemes„ ség között; és az egyes varalásommal megelégedvel„ va, ha az Isten — kinek legyen dicsöség mind arért

á' mitet

a' miket mivelt – másképen nem rendelte vólna. —

Én valamint bemenetelem alkalmával úgy szintén kijövetelemkor is jól szemügyre vettem a' tartományt. A' Fejedelemséget köröskörül hegyek kerítik, melyeknek nagyobb része hasonlítható az álpesekhez. Belölről mit Erdélyben Mezőségnek neveznek, nem egyébből áll, mint kopasz hegyekből, melyeknek völgyei megszakasztatnak tavak gátlásai által; az óldalak helyek helyek bokrokkal és esepjékkel vannak betakarva. Ennek földje általánosan termékeny gabonára, és legelőre nézve: igen hamar felázik, és az útak is az óldalakon, és tetőkön igen hamar felázznak, szintén úgy mint a' gátlásos völgyekben, 's a' kövér sár miatt igen nehezek. A' maros' tére hasítja ketté ezen Fejedelemséget; ez sokkal kellemesebb mint a' szamos tére. Amaz igen tiszta vizü folyó, és magába veszi az aranyast, mely a' Kalota hegyeiből ered, és azért neveztetik úgy, mivel vizében arany por találtatik, melynek gyűjtésére a' Pharaó vándor nemzete szabadékos, és azt a' Fejedelmi kinestárba beveszik. Ez a' két folyó igen széles völgyek közt, hömpölyög, esavarogva tágasrettségek mellett, 's imitt amott füzesekkel felváltva. A' faluk sürük és népesek. Szóval minden mosolygó, kellemes, és az útas gyönyörlödve lebegteti szemeit



meit a' bájoló környéken. Összesen véve semmi sem hibázik Erdélynek csak egy jó Fejedelem, a' népnek atyja. De hogy minden fényét visszanyerhesse ez a' Fejedelemség, két egy forma talentommal felruházott, és ugyan azon tervek szerint munkálódó Princzre, volna külsége, mivel egynek élet – kora nem vólna elegendő szokásait más formába önteni, 's gondolkodása módját megváltoztatni a' három nemzetnek, melyből az Ország áll. Azonban még is lehetne egynek is mindenikből egy derék részt kifaragni, ha oda alkalmazná azt, a' hova illik. A' mi külső háborúját illeti ezt a' Fejedelemséget szinte hozzá férhetetlenné lehetne tenni. A' mi keveset szóltam ama kopasz dombokról, meredek bokros óldalokról, mélységekről, tavakról, tekervényes folyókról, végre a' magos hegyekről, mellyeknek tekenő formát mutató sziklái hozzá férhetetlen mezőséget formálnak; azok mondom, ha kéntelenittetnének belölről háborút folytatni, mind meg annyi erősséget szolgáltatnának. – A' mint Erdélyből kijöttem, Zsibónál mentem által, a' hol igen jól megjegyeztem, mit tehet vala, és mit mulaszta el tenni Károlyi amaz érdeklett szerencsétlen napon. Erdélyből kiérvén, egyenesen Ónodnak tartottam, hova a' gyüllés előtt egy nehány nappal meg is érkeztem. —

Úgy tetszik emlitettem, hogy háborúnk, mely elég

tüzzel

tüzzel terdödött, miótta az allitdorás felbe-szalatt, hai-
nyaglani látorott. Még a mód is, mellyet annak gergesz-
tésre használánk, sinte ert vonta maga után. Kez-
detben a nagy tür dlorta a rendetlenségeket, a sübsé-
ges rend, eggedüli orvossága a' rendetlenségnek, lépdet-
te vilapitani a' türet, 's elmúlhatatlan alkalmat a-
dott a' bágyadtságra. Az elöbbi barom, részegas, tudat-
lan, de a' sergültöl tudvelt tisztel' helyibe jöttek mi-
veltebb, a' fenyitél' fentartására alkalmatosabb, te-
kintetet fentartól, a' compániákat, erkölcsöket rendbe
szedöl; de ezek is sinte egy tudatlanok voltaba'
hadakozásban, mint az elöbbiek, 's öket a' katonái nem
szerették, nem becsülték annyira. Mindenek elött
egyiptaget, bityorokat, locsisokat sap. tartani. A-
bár minden a' közönségnél is alább állott, aronban
napról napra növekedett. A' nemesség mind inkább
inkább ura lett jobbágyainak, és arokat a' hadakozás-
ra elkedvetlenitette, hogy tulajdon munkájára kész-
tálja. Az erkölcsök lassanként gyengébbek lettek, Azok
lik példára sert tettek, inkább alartak abból lenyök-
re élni, mint a' szabály szerint beherott fenyitelmek
kedv-kénytelen magokat alája vetni. Ök tehát minden
kedvező alkalommak hasznát vándultak; erőszakot ellene
visszatérésökre használni. — Keresztben a' katonasággal,




szóva az erőszakot, a' városok' ostromainál, nem tavorott.
igen messze honyától; elhajrotta marhait a' németektől
bőrárt nemesnek minden tartózkodás, minden veszély
nélkül, de a' mint ez zárt helyek magokat feladták,
mennie kellett távol lakhelyétől a' táborba, a' hol
semmit se nyerhetett. Tulajdona volt lova, valamint
fegyvere is: marhait a' marsban, örállásban, élelem
szerzésben, kicsapásokban fárasztani épen nem tetszett.
Imé a' szélyelök, melyek által a' katonák elked-
vetlenittettek a' háborútól, és a' mellyeket maga,
úgy szólvan a' természet szülte sübségképen vala-
latinkban. Sőt még arra rendis, melyet ön ha-
nyára szerettem felállitani, alkalmat szolgálta-
tott arra a' parasztok között. A' városok' bevétele
után állandó hadi test alakittatott; — az által
élelem szállitással nincs kijavittatnak: élestárak
épültek távol egymástól egy napi járó földre.
A' városnyél ön-raktáraikba magok szállitották
a' gabonát. Ott raktás szerémek mellett készen
állani, annak a' táborba vitelére, — vagy egyik
raktárból sorontint a' másikba. — Mind ez igen
sok bajjal mint véghez, mivel az élestárakba
Commissariusok kiventattak; — ezek gazemberek,
tudatlanok, gondatlanok, póltak, mesterségökben já-

ratlanok. A' megromlott, elparlagolt, elsikkasztott gabona mellett, valamely hamis, vagy igaz hire az ellenség megérk. zésének azt mivelte, hogy a magazinokat oda hagyták préda ul az első érkezőnek. Annak helyre-állitása sokjába kerülte a népnek: mert jólehet az ország termékeny, de nem minden helyen egyformán az, úgy hogy az elvéget távolról kellette megszerezni. Fizetések a generálisnak, kik számos emberektől kisértettek nem volt, meghatározva: az szabály sze. rint csak az ónodi gyülés után hirdettetett ki. Itt hát mindenki harajának szolgálván, azután ült. A' vármegyék szolgáltattál nélkül azt a' mit asztalaikra kivántak, mely által rettentő prédálás ment végbe az adózó nép' terheltetésével. Mind ezek elején nem voltak olyan nyomasztók; mikor még a' seregek az ország külömböző részeiben egymástól távol estek; de midőn több nagy csapatok voltak egy helyen összeseregelve, és többszer is mondhatom, hogy egyik sereg a' másiknak meglátogatására is elsétált, ez volt igen terhére a' népnek. A' mellett, noha az mindig úgy szokott történni minden országban a' háború alkalmával, hogy a'



hogy a' legfenyitőlesebb, és szabályozottabb armadáknál is kicsapongások esnek; hát az olyan háborúról mi. nőt én folytattam, mit nem lehetett feltenni? A' Nemesség' öregi körül nemellyek, a' tehetősök a poli. tikusok kedvéről dorbézolva dorbézolták a' N. Szombati alku. dozásig, mivel láttá'k hogy mind a' mellett is, hogy üdő. zitették elvesztették, a' törvényjárók, a' Császár' ül. dötjei jártak kelnek, és reménylették, hogy legalább némiképp könnyebbséget nyernek a' béke által. De minden alku, minden kör szállatozás megszünvén, — ők magok előtt semmit sem láttak.

A' Császár' követjei vagy emissariusi nemellyek mint az érsek, és Kirmayi Posonyban maradtak. Ká. licsányi és Vega valami olyan neutralitas formát kés. tek; az többinek, mint egy elvetemedett semmi hite. lü személynek kivánságában megegyeztem: a' másikat sokkal jobb polgárnak hittem, hogy sem lépes vol. na a' közügyek ártani, de nem voltam arra elegen. dőleg figyelmetes, hogy egy olyan characterü em. ber mint Okolicsányi reményget vesztve a' háború szerencsés végrete felől, szándékosodnék engemet ol. lyan egyezésre bírni a' nemzettel, a' mellyenre le. hetne. Csak egyan szabadságot nyert Turócziá. ságaiban maradhatni, mely vármegye az országban leg. részebb

Lisebb, a' hol harmada a' nemességnek az ő' nevét hordja, és a' többi atyafiságban vagy szövetségben van a' nagy számú Oroliesanyiallal, kik a' szomszéd Liptóban sűrűb vannak szórva. Ez a' marosnyi tiszteri nemesség arra a' gondolatra vetemedett, hogy irjon kerülő-levelet több Vármegyéknek, hol a' Lutheránusság uralkodott. Ezen levelében m:u. előterjesztéit a' háború szerencsétlen következéseit, nagyitották a' Generálok' és seregek' liccsaposgásait: kérve kéréit együt valók munkálkodni a' rossnak valami módon elháritásán, mely úgy tetszik csak nehány különös személyek hasznából vessi származását. Minden Vármegyék, mellyek ezt a' Levelet láptál, hozzám küldötték, nemellyek lepecsételve, mások nyitva, oly bizonyitványnyal, hogy ők más módot nem tudnak gondolni, mint a' szövetséges statusokhoz folyamodni. — En kaptam ezen levelet nehány nappal az Ónodi gyülés előtt. Feltettem magamban azoknak magyarázatját kérni Tiszteri Vármegyétől, mivel minden szövetséges Nemességnek meg kellett ottan jelenni önnön kéje alatt. De mielőtt mondani azon örök igazság előtt, kinek munkámat ajánlottam, hogy sem nekem, sem más valakinek ese ágában sem volt, a' mi ott végbe ment, mire alkalmat szolgáltatott burgonyai tüzessedett be

szédem. —



szédem. —

A' gyülés megnyitásának napjára, melyre minden szövetséges nemes meghivatott a Bonyán inditványba hozott titkos inditványra nézve, s elkerett. En megtettem kötelességemet, és jó kivánatomat a Statusok' boldogságáért. A' mint tiszteri Vármegyének azon szerencsétlen levele nyilván mutatta, hogy nagyobb részre azon rossznak, mellyből az panaszlódik, nehány egyes személyek hasznára háramlik: kérdettem erentette elő-terjesztéseiket, és megkötöttem a' Vármegyéket, mellyek arokat hozzám küldötték, dicsérvén álhatatosságuk' bátorgyitását szövetségünk alkalmával adott eskünjétől fogva. — Azután fordítottam beszédemet Tiszteri Vármegyére, és unszoltam, hogy szabadon adná elő nehézségeit; és világositana fel mi volt célja a' midőn az' érdemlett levelet irta. Ratkószky vice-ispán, és a' jegyző Orolicsányi a' beczi udvari Emissáriusnak fija, felállottak, és beszéltek; de tőlem távol-lettek, és sírat rúgása miatt az illyen nagy gyülekezetnek őket nem érthetvén, mellém szólittottam, s oda is jöttek. Ők azonnal elő-terjesztették azon alkalmatlanságokat, melyeket a' seregek' ide annyira járkálatai, és kicsapongásai okoznak, valamint a' tisztekéit, az élelem' kiszolgáltatás' és adózás'

es adózás' terheit, végre art a zavart, melyet a' rézpénz szült. De minden részletesen nagyítva léven, Berzse-
nyi hűves természeténél fogva több órában félben abarta
beszédjöket szakítani; én öt a' mennyiben lehetett tar-
tóztattam, és a' mint elvégeztük, hideg vérrel mon-
dottam nékik, hogy art, a' mit előadtak rész szerint
úgy kell tekintenü, mint elkerülhetetlen következését
a' háborúnak, és annak folytatásának, melyre minket
a' bécsi udvar' ellenségessége késztetett; és magunk el-
szánása folytatni art addig, míg szabadságunkat
vissza nem nyerjük; — nem tudom jól megfogni art
is, mi ok lenne Fiúmer Vármegyének erre mind-
nyájunkat érdeklő rossz miatt panaszolkodni inkább
mint a' többi Vármegyéknek; annál is inkább, mivel
a' háború kezdetétől fogva az más ellenséget nem látott,
mint a' megfutamlatott Schlik generált, — az engünk
körül sem valamely szembetünő csapatot: a' mel-
lett az félre is esett, ottan utazásából származha-
tó alkalmatlanság semmiképen nem történhetik. De
minden panaszaik között igen szembe-tünő az, hogy
azok a' rossznak, mellyről panaszolkodnak némely egy-
gyes emberek hasznaikra adnak alkalmat, és annál fog-
va a' Statusnak engemet vérerőseb választottak,
irdatlan vagyok arra birodalmára mennél fogva,
hogy ha én



hogy ha én ily rendetlenséget megszenvedtem, feltéve,
hogy én arról elve értesíttettem a Vármegyétől: hanem
kérdettem, mikor történt az, hogy panaszok intéttettek
hozzám ily tárgyban, és név szerint ki ellen? ha ő ilyes
valamit előmbe nem terjesztett, miért panaszkodik
más vármegyéknek, hogy azok velök a dologban kárt
fogjanak, hogy ez a lépés nyilván bizonyítja, hogy
Fiúmer Vármegye hozzám folyamodni nem akarván,
ő engemet részesnek, vagy részrehajlónak tartott; de
mindnyájokat kérdem, kívántam e valamelyik vár-
megyétől valaha többet, magam rendeletemnél fogva,
mint azt a' körádót, mely mindenikre vettetett, —
és egyességgel megalapíttatott? — A vice-ispány
is jegyző, kik mindig mellettem állottak, igen megvoltak
felületükben zavarodva: csak azon egy dolgot visszonz-
tak, olyannyira, hogy keményebb hangot váltva, kér-
dettem mondani, hogy az ily valmerőség igen veszélyes,
és szövetségünkre ellenkező; hogy Fiúmer Vármegye
birodalmatlanságát személyem iránt teljesen kijelentette,
és így a' nélkül hogy panaszt tett volna nekem mint
a' szövetség fejének, oly eljárásokat forrat, melyek
egyenesen ellenkeznek az elmél' egyességével; hogy elég
tételt nyerjen azon nehezségeiért, melyek felől mind
eddig

ekkorig nem akarja magát kimagyarázni; mert á miket eddig előhordottak, mindnyájúnkkal közösök lévén, nehezségeknek nem lehet mondani, magúnkra válalván á háboru folytatását törvényeinkhez mérséklett szabadságúnk visszaszerzéséig. És ezeknél fogva az össze-gyült karok, és rendektől igazságot és elégtételt kívánok Túrócz Vármegyének, vagy tisztjeiknek hamis rágalmazó indítványokért fejök ellen. — Meg vallom, gondoltam, á gyülés szép szerivel azt fogja határozni, hogy inquisitió' útján vitessék végbe á dolog, de á mint beszédemet végeztem, az egész gyülés elhalgatott. — Ön magam sokáig néztem á halgatást; de á midőn látám hogy senkinek sines kedve beszélni, elkezdém: „elég szomoru nekem hogy kérésemre ezen ingadozást tapasztalom, á midőn á szövettség legutólsó tagjától is nem lehetne megtagadni igazságos kérelmét." — De mind é mellett is csak tartott á halgatás, és á miatt elhittem magammal azt, hogy helyben hagytál titkon magokban á mit á túrócz Vice ispány, és fegyző elkezdettek, mely miatt szivem elfogódván, nem tudtam bosszankodásomat mérsékelni. És bizonyosan nem tudnám viszont elmondani azt, á mit mondottam az elégtétel' elmellőzése miatt, látván hogy á Státusok halgatásuk által helyben hagyni látszottak

á' mit



á' mit á Túróczi tisztek elkezdettek. — „Jóllátta'm, mondám, hogy Záradozásaim, álmatlanságaim, kínjaim, mellyeket á háboru kezdetétől fogva kiállottam, hogy azokat nem egyébként tettem, mint kincs halmazásért, hazámnak veszteségével, és igy egyéb nincs hátra mint á Státusok' kezébe letenni azon hivatalt, mellyel engemet Szécsénybe felruháztak, 's magamat Erdélyi Fejedelemségembe vissza-vonnom." — Ez vólt utólsó szavam, mellyet végezvén, valóban fel is keltem hogy kimenjek. — Azomban Bercsényi felálván könnyező szemekkel, miket hosszas, és tüzes beszédem alatt többeknél észrevettem, ekkép kiáltott fel: — „hogyan Szövetséges Státusok! ti követhettek el illyen hálátlanságot mutató gonosz vétket á ti szabadítótok ellen, engedvén neki inkább az eltávozást, mint az igazság kiszolgáltatását ezen rágalmazók ellen? — Nem! nem! Minekelőtte ez megtörténnék, inkább vesszenek ezek az árulók! mire kirántotta kardját, és magán kívül ragadtatva, azzal á Viceispannak vállára vágott; Károlyi ki Bercsenyihez közel ült, úgy á fejére csapott, hogy azonnal halva á földre rogyott. — Á' Jegyző hasonlóan több vágásokkal sebeztetett. — Elmondhatom hogy erre felhevülésem egyszerre lecsilapúlt, 's egyéb gondom nem vóltt mint az, —

hogy

hogy á rendetlenséget akadájozzam. Elöször is mindjárt á tiszteket, kik hátam mögött által, elküldöttem arra figyelmezni, ne hogy házam seregei feltámadjanak, 's valami rosszat kövessenek el á Túróczi nemeseken. Egy közzülök, hivatalára nézve prokátor igen hiú, és vakmerö, lábaimhoz vetette magát és én védelmeztem. – Ezzel á zendülés lecsilapodott. – De Bercsényi inkább felhevülve mint én elkezdette beszélni, hogy ö nem gondolja ezen tettet elegendönek; ~~á Jegyzöt ki csak sebesítve van~~ tusokhoz illö törvényes forma szerint megbosszúlni, és elitélni azon rágalmazást, mellyek Jejöket megsértették; és á Jegyzöt, ki csak sebesítve van, örizet alá tétetni másnapig, és törvény szerint reá ítélletet hozatni. – Az elöterjesztés helyben hagyatott köz felkiáltás által.

Ez á történet engemet nagyon megilletett, á Generálok' rendetlensége miatt azon szándékomra nézve, mely véget á Státusokat öszvehivtam. Tanakodtam a. u. á Senátussal is, ha valjon elöhozzuke á renunciatiót, vagy ne? ne hogy azt mondják: ez az elöleges öldöklés nem egyébért történt mint á Státusok' megrettentésére, és hogy annál könnyebben kicsikarhassuk tölük ezen renunciátiót; de azt végezte, távol legyen hogy azt elhalasszuk, sött inkább



kább Túrócz Vármegyének ezen cselfogása, és vakmerö tette, még inkább ösztönöz bennünket arra. Másnap törvény-szék gyültt öszve á Jegyzö perét eldöntendö; ki is ki kérdeztetvén, végre fejvesztésre itéltetett: 's á vétkesek testeit tövis boronára tették, és á peczére verembe vettették. – Á mint á levelet Túrócz Vármegyének megirták, azt határozták, hogy annak zászlóját széjjel szaggassák, és pecsétjét összetörjék. Az igaz hogy mind ezek igen nagy ingerültséggel történtek Túrócz ellen, 's okom volt elhitetni magammal, hogy á halgatás az elébbi napon azért történt, mivel á nemesség azt várta, mit fog arra mondani á Senátus. Ambár tudtam, hogy ezen gyüllésben nem á Senátusnak illö elöször megszólamlani; és azért hibáúl is tulajdónitottam magamnak, hogy miért kezdettem beszédemet oly tüzesen. – Nem jut eszembe világosan, én tettem-e vagy Bercsényi azt az indítványt, melynél fogva á Nemzet az Ausztriai háznak rajta követelö jogáról teljesen lemond. – Az tapsolással fogadtatott, megpecsételtetett, és idövel kinyomtattatott. Már említettem igazi okát ezen lépésnek. – Desalleurs tudósította á Jelöl udvarát; de minthogy á szerzödés' legföbb pontja az vóltt, hogy á Francia addig békességre ne lépjen á császarral, mig törvényes szabadságúnk

szabadságának helyre nem állittatik, és Erdély az Austriai
ház uralkodásától felmentetik, azt hittem ez az óra, miért
lésik a' feleletel; miről más helyen bővebben szólok. —

A' mint kijöttem Erdélyből, találkoztam egy ezen
Országból származott Korbe nevü Göröggel. Ő a' Csá-
sárnak tanácsossa lett, és állam titkos kihalgatást
lést. Ő átadta Fejedelmének meghitelezett levelet. En
küldöttem, ha jól emlékezem Ráday Pált az Erdélyi
Cancellaria' directorát az előterjesztések' kihalgatása-
ra, és arrának hozzám hozatalára. — Azok röviden
ez foglaltak magokban: hogy Ágoston Királynak
nem találkozván szövettségese, és lemondván a' Len-
gyel Koronáról, a' Czár a' köztársaság' megegyezé-
sével, eltökéllette engemet ezen trónusra emelni.
En ezt a' nyilatkozást már másfelé akartam tolemi,
adván neki Ét értelmü feleletet, de a' görög azt
jelentette, hogy ha én vonakodom attól, ez a' vála-
tás a' Szávoi Eugén prinzre eshetnék: annyira,
hogy neki parancsolatja vagyon azt is tudatni ve-
lem, hogy az én vonakodásom Magyar Ország hasz-
nára nézve nagyon káros következést hozhatna
maga után: ellenben elfogadásom által Urának
szövettségét megszerzem, Ki semmit inkább nem óhajt,
mint azt, hogy Francia Országgal ereit fogjon,
és a' Svéd Királyak kibéküljon; és ha ezen szándé-
kában őt segithetem, annyival inkább lefogom a' Czárt
kötelezni



magamra nézve. # De vissza tértem
döttem azon feltétel, hogy köszönöm Ő Felségének
a' Czárnak rólam való megemlékezését; azonban Len-
gyelország szabad tartomány lévén, és tudván, hogy
a' Czár semmiként sem kivánhatja ártalmára lenni
ezen Nemzet szabadságának Királya választá-
sában; szándéka még is szemet szúró lenne a' Len-
gyel előtt, ha megtudná hogy a' Czár engemet
jelölt ki nékik, és én azt elfogadtam; és ha azok
ugyan ezen czélzása Uramat valóban úgy van, a'
mint elömbe terjesztette, rá birtam részemről
arra birni a' Czárt, hogy é küldöttséget és az
én határozatomat tarsa titokban, mintha az
nem is történt volna, addig mig a' primátia
és a' nagy tanács maga azt előttem nem nyilvá-
nitja. Ezen történetnek szerencsés, de kedvetlen
következése is lehetett volna; mivel a' Svéd Ki-
rály mint győzedelmes és a' Franciákkal fris szövet-
ségben volt, és én annak megbántását ki
nem kerülhettem, ha a' Czárral szövettségbe lép-
tem, mivel ennek a' fejedelemnek seregei a' határ szé-
len állottak, és félni lehetett, hogy azokat a' Császár-
nak engedi; ki is azt sürgette. Ez a' veszély meg sulyo-
sabnak tetszett. Azt is igaz lelkemre mondom semmi-

Ezt

# vagy olom volt előtte. szavainak ahhi ezen előterjesztések nevek.

kent sem kivántam á' Lengyel koronát, azért is
minden nézeteim arra czélozták, hogy azt á válasz-
tást kikerüljem. Ennél fogva elküldöttem Rá-
daij Pált Szász Országba, hogy egyenes Lélekkel
terjessze á Svéd Király elejébe á' Czár' ajánlatát,
és az én Jeleletemet, és kértem adná tudtomra mi
segedelmet várhatnék tölle, hogy ha á Czár ellenem
nyilatkoznék á' Császár' javára, 's hozzám küldé-
né seregeit. – Staniszló Királynak jelentettem,
hogy á' Jö Kapitány az én lelki barátom, kisz vól-
na öt elösmerni az egész Státussal eggyütt, mely
á' nagy tanácsot formálja, és megerössíti az által
választását, ha öket in Corpore maga eleibe bo-
csátván, elfogadja. Á' Svéd Király igen meg-
határozott Jeleletet adott Rádaij által, azt t: i.
hogy fel se vegyem á' Czárt, mert rövid idön ö
maga is Lengyel Országba lesz, és á Muszkákat
meg fogja verni. Staniszló Király tudatta velem,
hogy Isten' kegyelméből Lengyel ország' Királya
lévén nincs szüksége á' nagy Tanács' kegyelmé-
re: ha á Senatorok, kik vélemény szerint á nagy
tanácsot teszik, részenként személlyesen hozzá akar-
nak menni, mindnyájjokat elfogadja, de másként,
semmiképen nem. Ez á' két Jelelet egészen á' Czár'
elmellözésére



elmellözésére határozott, és elválasztatásom kikerüllésére
Lengyel Országban: azon czélból hogy kibékültessem Sta-
niszlóval á Svéd Királyt á Francia Király és á
Bajor Választó Közbenjárásuk által, oly feltétel-
lel, hogy á Választó á Magyar trónusra emeb-
tessék 's biztosíttassék, úgy szintén én Erdélyben,
Staniszló pedig Lengyel Országban. – Im ez titkos
kúlcsa minden lépésemnek 's szerzödésemnek á Czár-
ral, miröl senki sem tudott semmit csupán
Beresényi Gróf, mivel senki sem vólt vólna
képes azt úgy magába rejteni, mint Ö. Az idötöl
fogva határoztam el, hogy öt Lengyel Országba
küldöm oly pompával, mely Státusúnk felöl ha-
tós benyomást tegyen á' Muszkákban és Lengye-
lekben. De elküldetése elött á' nagy tanács' köve-
teit akartam elfogadni, mely tanács á Czár' ki-
vánatára Lublinban tartatott; mert Korbé á' mint
Fejedelméhez visszatért, 's Jeleletemet annak eleibe
terjesztette, ö azt helyesnek találta, és á' primás-
ságnak jelentette abbeli kivánságát, hogy egyenesen
látnának á' Király választáshoz. – Az összegyültt
tanács azon tanakodott, kit keresnének meg évég-
ből. Mindnyájjan á' Jö Kapitány részére nyilat-
koztak,

hortak; de ö kercken limondotta, hogy ar á Örtársaság hasznaival össze nemo férne, ha öt emeliél á trónusra, és semmi jobbat nem lát, mintha arral engemo meg" Elnálnak: Eren jelentése tapsolással fogadtatott; á Czár annak örült.— Egy nemes Embert, á tanács határozatát velemo közlendöt Küldötték hozzán. Ert á Követtséget Munkácson akartam el fogadni.—

Az Önodi gyülés' ideje alatt Stáremberg használta az alkalmat. Valmeröemo kirontott csa" lóközöl, és sebessen tette útjáit á Vág mellett. Ö" Prencsen és Leopold vár között Vág Ulyhelyiél egy jó sáncet vettetett.— Ez á hir elöttemo siralom oly kedvetlen volt, mint egy elveszett ütközet. Mondottam Bercsényinek jób emlékezemo, hogy ha ar ellenség arom tervmellett marad, mellyetz á General forralt, háborunk bevégzödik három csatázás után, és ha ar alkuból semmi semo lesz, idönk van utólsó erönket összeszedni.— Bercsényi General Lengyel Országba volta szánva, á mint már mondottam; mindelötte á gyülles bevégzödött, á sta" tusok' elibe terjesztettemo, hogy egy más esemény em" genet eltávoztathat Magyar Országtól, annálfogva egy veréri helytartót szükségesnek látok,— Ezt tellintetemet



tellintetemet távol littem alatt ruházhatom, úgy értve, hogy ha en art helyesnek találom á' Statusok' ja" vára nézve.— Ert á hivatalt Bercsényire bíz" tá', és arrak á gyülles bevégzödött.— A' Vág mellédi ki-igargatásra Esterházyt rendeltem, feltévén maganban á' Lengyel határ-szélekhez közeb tar" tozodni; hogy az időt el ne mulaszsam, mely je" lenleg igen kedvezönek tetszett á háború szerencsés végzetire, ha hogy en boldogulhatok á Svéd Ki" rálynak á' Czárral leendö Kibéülésében, á Fran" cia Király, és á Lajos választó' közbenjárasuk mellett. Eren erél' kitürése után Munkácsra men" tem, hol á' nagy-tanács' küldöttsége nemo sok" ra megjelent. Minden arra mutatott, hogy á' Len" gyelek eremo lépésöket nemo kényök szerint teszik: semmi nyiltszivüséget nemo vettemo észre á' küldöt" tség' előadásában, mivel Esztergom primás, és test" vére á' Cancellár, valamint Denhoff á' Sz. Domini szövetség' marsalja, mindig Ágoston Királyhoz von" ódtak szivökben; de mintegy az ö ragaszkodásuk czélomnak nem árthatott, azt feleltem á' küldöttség" nek, hogy en mulhatatlanul szükséget küldök á' Czárnak, és á' nagy-tanácsnak megközönni eránta mutatott jó indulatjokat; megközönni bennemo kéjzett

közönni bennemo kéjzett

bizalmukat; mert az á helyzet melyben én á Lengyel Köztársaságot, házamat, Fejedelemségemet látom, szükségessé teszi á jó módok elövevését, és elölegesen á Czárral leendő baráttság' kieszközlését, valamely szerződés által. — Á mint á küldöttséget ily módon elbocsátottam, nem kestem útnak indítni Bercsényi barátomat 's titkomnak részvényesét. Ö tölem — hogy magamat ekkint fejezzem ki — egy meghitelezett bevelet kapott, tulajdon kezemmel írottat á Czárnak. Á többi minden joggal felruházott követeim vóltak á Kamara és pénztár-tanács' elnöke báró Klobusiczkij; tizenhárom vármegyének helyettes Generálja, Bertóti Ferencz; ugyan azon tájjékoknak provincialis Commissáriusa Keczer Sándor, és az Erdélyi Cancelláriá Directora Ráday Pál. — Mi elött ez á küldöttség elindult, összehivattam Erdélyi tanácsosimat Huszt Városában Mármaros Vármegyében. Hozzájok küldöttem Jö Marsalomat, hogy értekezzék velök, ha valjon elfogadjam-e á Lengyel koronát vagy ne? és kértem ön kezeik által írott véleményöket velem tudatni. — Mindenik jónak látta annak elfogadását, de érzettem szivemben hogy én ezt á lépést nem tehetem, azon esküvésem megszegése nélkül, melyet részint



szint mint Erdély' Fejedelme, részint mint Vezére és Feje á szövettséges Státusoknak, tettem, vagy annak, mellyet á Lengyelcknek kívánságuk szerint teendö vagyok. Azonban ezen két ország' nézetei egészszen ellenkeznek egymással, — mivel mint Lengyel Király nekem jó egyetértésben kellene élnem á Császárral; á másik hivatalomnál fogva vele hadakoznom elkerülhetetlen vólna, á mibe á Lengyelek valami helyes oknál fogva nem kevereddhetnek. Elöre láttam, hogy zavarodásom nem tart tovább, csak addig, mig á Svéd Király szász Országot elhagyja; de épen ez okból sürgette á Czár á Király választást; ö hitte hogy ez által eléggé részére vonnja á Lengyelcket. —

Eszterházynak á Vág mellett elegendö serege vólt Stáremberg ellen, ki nem kívánt egyebet, mint csendes bevégezhetését sánczolásának. Ez á Generál ámbár értelmes, két alkalmat adott Eszterházynak, és ha ö azokat használni tudta vólna, annak táborát megronthatta vólna. — Az elsö vólt Stárembergnek csaló-közben való mulatása, á hol minden podgyászát hagyta, hogy á Duna másik óldalán egy valódi kicsapást tegyen legjobb seregeivel. Ezt Eszterházy

jókor

jókor megtudta, de semmit sem kezdett. – Az ő hibá-
ja annál nyomasztóbb vóltt, mivel az ellenség táborba
szállott vele szembe Leopóld vár alatt; ő annak
belátott táborába; tudta hogy Stáremberg
éjtszaka ment ki 4000 gyalogsággal, 's nehány
lovassággal, melyből kevés számból állót küldött
az Ecsédi Vár' megtámadására, mely táborától
négy nagy mértföldnyire feküdt egy hegyen. –
Eszterházy feltette magában, hogy egy neki ked-
vező ködös időben, oda ront: ő megindult, és
seregeinek eleje már be is ért vólt á folyó árká-
ba, mely őt az ellenségtől elválasztotta. – Valaki
azt súgta neki, hogy á köd zavart okozhatna
seregei közt: ő azt elhitte; megáljt parancsolt,
vissza-parancsolta elő-csapatjat, és szép csendesen
ballagott vissza táborába. Stáremberg elfoglal-
ta á kastélyt, á mi arra szolgált, hogy á
Fejérhegyi lakosokat korlátok közzé szorittsa. Ezen
esetből azt lehetne kihúzni, hogy Eszterházyban á
bátorság hibázott, de ebben csalatkozník az ember;
mert á mikor á Császár' szolgálatjában vóltt, ő
megkülömböztetett személyes tettelet követett el; se-
beket kapott; és azok miatt á harczolásra elégte-
lenné tétetvén, úgy fogták el á törökök á Karlo-
viczai békesség előtt, melynek alkalmával szabadsá-
gát



gát visszanyerte. – Azt is kedvetlenül tapasztalta Stá-
remberg hogy háta megül Maximilián Öcsét elvit-
ték, ez jött Posonyból postán á tábor felé, ro-
konsági indúlatból bátyához szándékozván. – Egy csa-
pat az enyimek közzül őt elfogta, és hozzám hoz-
ta; becsülletére fogadván, ő szabadon élt Eperje-
sen; honnan még is elillantott. Tudtam hogy
bátyja ezen tettét rosz néven veszi, valamint töb-
bi tábornagyai is á Császárnak; de azért meg
sem küldötték vissza. –

Azon Diéta után, mellyet Erdélyben tar-
tottam, tanácsnokim felette rajta vóltak, adnám tud-
tára á portának követem által trónusra léptemet.
Igen tökéletesen vóltam á felől értesítve á török
minister által, hogy ez á lépésem nem igen nagy
hasznomra válik; de nem állhatván ellent tanácso-
sim' unszolásának, gróf Teleky Mihály tanács-
nokot, és Flenter Mihályt, kit á török ügyek-
ben jártasnak mondottak, neveztem ki. – Az első
nem ment tovább csak Belgrádig; á másik egész
Konstánczinápolyig hatott, hogy ott elfogadtatásukat
sürgesse; de végre á Belgrádi Basa, különös ü-
rügy alatt mindkettejöket visszaútasította, oly igérettel,
hogy ő egy csapat álbániai katonaságot fog kül-
deni; minthogy már á tisztekkel is megeggyezett,
kik

kik azoknak gyüjtését magukra válalták. De á ba-
sa azt is kívánta, hogy á határszélen valamely e-
rősséget, mely á Németek által őriztetik, foglal-
ják el, hogy á seregek annál biztosabban hozzám
jöhessenek. Talán magam vóltam egyedül, ki ezt á
feleletet nevettségesnek néztem; mivel Arad és szeged
mellyeket az ellenség őrzött Erdély határától kezdve
egész á Dunáig, semmiként sem akadályozhatták
az említett csapatnak eljövetelét; de több ilyesmi
elő-terjesztése á basának á határszélek felől ab-
kalmat szolgáltatott nekem azon gyanúra, hogy
ha én az erősségek közzül valamelyiknek ura
lennék, á törökök tőlem azt vissza kívánhatnák,
és ellenem panaszkodnának, miért bírom azt, midőn
azok á bekelötés' alkalmával á németeknek vóltak
engedve, és nem nekem. Azonban akármit szóltam
is, á magyar Országi Senátorok, szintén úgy mint
az erdélyi tanácsnokok szüntelen zaklattak ezen
válalat' végrehajtására. Á temesvári basa báto-
rította Károlyit Arad' megtámadására: é hely-
beli szökevények azt az előleges képzetet támasz-
tották benne, hogy nehány bomba és ágyú lövés
capitulátióra bírhatja á Commendánst. Nálam
megvolt ezen várnak rajzolott terve; abból igen kön-
nyen



nyen észrevehettem előre mi lesz á siker; mert tud-
hatván közlekedését ennek á helynek á török földek-
től elmetszeni, mellyektől csak á Maros vize vá-
lasztja el, és igy Bécsel állandóúl kapcsolatban
maradván, az semmiben sem fogna szükséget
látni. Annyit legfeljebb tehettem, hogy azt bom-
bázttattam, de minthogy á helynek kiterjedése
széles, mi hasznát várhattam annak is. Azon-
ban Károlyi még is szüntelen sürgetett azért,
mivel á temesvári basa azt ígérte neki,
hogy ha á támadás megtörténik, minden köz-
lekedést félbenszakaszt az említett erősséggel,
hol, á mint ő mondja, á raktárok üresek, mi-
vel nem vonhatván egyebünnen gabonát, mint á
török földekről, á Commendáns csak á piaczra
támaszkodik, hova török alatvalók szoktak járni,
és hogy á vár elkülönözve á Marosnak egy szi-
getében könnyen meglepettethetik, háta mögé csúsz-
tatván seregeket, valamint á vár felé is, és hogy
ő szolgáltat vezetőket az odajuthatásra.

Mind ezen szép ígéretek, melyeknek sem-
mi hasznukat nem lehetett képzelni, engemetel
nem határoztak vólna az Erdélyieknek újjabb
meg újjabb ösztönözéseik nélkül, kik nagyon épitettek
arra, á mit Teleky á belgrádi Basa határoza-
tárol

táról beszélt. Oda rendeltem tehát elegendő csapatot, mely idegen lovasság és gyalogságból állott, néhány mozsárral és ágyúval. – Károlyira bíztam á válalatot, okom lé„ vén azt hinni, hogy ez á General, ki soha még ostromot nem látott, halgatni fog á Mérnökre, és idegen tisztekre, á mit én néki nagyon ajánlottam. Á rácz és német város ragasztva van az erősséghez, de gyengén óltalmazva, igen hamar elfoglaltattak; és állig kezdettek az ágyúzást, á mint Károlyi azt á hírt vette, hogy szegedre 3000 német érkezett, oly szándékkal hogy á Maros mellett menjen Er„ délybe. Ezen tudósitásra Károlyi munkálatával felhagyott. – Ez á sereg á vaskapui passuson szándékozott oda jutni. Az ottani szoros útak nem ollyanok, mint á minőknek az Ember kép„ zelte Dessaleurs Marquis' állitása után, ki a„ zokon jött vólt hozzám. Á mint elég korán ér„ tésemre esett az ellenségnek ezen czélzása, – oda rendeltem három zászlóalj palotásaimat kiválo„ gatott gyalogsággal, hogy ezt á passust őrizzék, altábornagy Pekrij vezérlete alatt. Ezen Vezér nem tudott bánni á gyalogsággal; ajánlottam neki á palo„ tások' ezredesével értekezni, kinek meg is olvasása után valami fogalma vóltt. – Azt is hittem, hogy ez

szinte



szinte egyetértőleg munkálkodik alezredesével Lim„ prechtel ki á mesterséget értette; de ott minden hi„ bezve habozva történt. Majd egy majd más állás„ pontot választottak; és az alatt míg hol előre hol hátra masirozgattak, az ellenség mindig jobban előre nyomáltt, 's általment minden ellentállás nélkül. Ennek okát tudakoztatván, á sültt ki, hogy minde„ neket á tudatlanság és az abból származott habo„ zás szültt. – Én Pekryt magam mellé szóllit„ tattam, de személye engemet nagyon megzavart; midőn ezivakodó hajlandóságát, kétszínségét, és meg„ gondolatlanságát tapasztaltam. Bezerédy brigadás Balogh és Kisfaludy, Andrásy István Altá„ bornagy alatt igen jól tartották magokat alsó Magyar-Országban: ők kiszaladgáltak Ausztriába, és Stájer Országba; de ezen tetteik á háború velejével érdekes viszonyban nem állott. Miólta Forgács' gyalogsága Kon czónál megverettetett, azt az óta ezen környékben helyre nem állitották. – Az én három ezeredem nem vólt elegendő annyi„ szor magára venni kevésbe komoly válalatokat. – Azokra, kik Jelső Magyar-Országban tanyáz„ tak, szükségem vólt; azon kívül á garnizonok„ ban is sokan elvóltak foglalva. Minden hanyat„

lásra

lásra kezdett mutatni, mivel á háború alapja á pénz; á réz-pénznek becse nem lévén, á miatt elolvadott, mi napról napra érezhetőbb vólt. És igy csupán csak á Bercsényire bízott szerződést láttam segítő eszköznek.—

Ezen Uraság á mint Varsóba érkezett, igen baráttságosan fogadtatott á Czártól; - á kivel is igen illendően értekezvén, berekesztette azon határozatot, melynél fogva Lengyel-Országi Királyságra választásom három hólnapra elhatároztatott.— Ezen időszaknak használni kell vala á Francia Királyt, és á bájor választót közbenjáróságra bírni, de az is meghatároztatott, hogy ha ezen közbenjáróság el nem fogadtatik, azonnal á választáshoz látnak, mellyet én tartoznám elfogadni azon esetben; hogy ha szabad eggyetértésből történnék, és á köztársaság' törvényeihez mérsékelve, mit á Czár is támogat; és ő nekem minden kitelhető segítséget szolgáltat Erdélyi Fejedelemségemnek csendes birtokába juthatnom.— Á szerződés' egyéb pontjai á kártékony történeteket illették. Alig végződött az bé, á Svédek azonnal mozgásba jöttek Szász Országban. Közvélemény vólt hogy Piper Cancellár Anglus és Hollandus pénztől megvesztegetve, á Svéd Királyt reábeszélletté,

Lengyel



Lengyel Országba visszatérni.— Á Czár Kévi fegyvernyugvást ajánlott ennek á princznek.— Azonnal á mint á Svéd Király mozdulatát megtudtam, egymásra küldöttem Bercsényinek á Kurírokat, hogy visszatérését siettessem. Ő, á mennyire eszembe jut, Octoberben érkezett meg. Mindenekről á mik végheztemtek, Dessaleurs Marquist értesítettem; de ez á Minister igen gyanalodván Bercsényire, hitte hogy ő engemet kénye szerint hajtogat; és okom vólt magammal azt elhitetnem, hogy ő udvarának szerződésemre nézve, nem á leghedvezőbb jelentést tette. Ez erőtlenítette meg előterjesztéseimet, mellyeket ministerem á Francia Királynak bemutatott: annyira, hogy miotta á, Svéd Király Lengyel Országba ment, és á Czár ön birodalmaiba vissza-vonúlt, alkudozásom' sistemája egészen tönkre dült.—

Nem sok idő múlva Bercsényi megérkezése után, Kassára mentem, hol á telet szándékoztam tölteni, és Senátus tanácsot tartani; hova á Vármegyék' követei is megvóltak híva, azért hogy ki legyen számítva, hogy kiki tartozásából mennyit ad élelemben, mennyit pénzben. Ebben á városban végeztem ezt az esztendőt, és

kezdettem

kordettem 1708 ibat —

1708. Eltöltöttem magamban azt a háborút min„
dens kitelhető módon folytatni; nagy üt közetet aron„
ban tenni egész nyaron nem volt szándékom; hogy
annak vége felé bemehessek Sziléziába is ott tar„
tsam téli quártélyomat. — Ezen ország' nemesei
igen neki bátorodtak az alatt míg a Svéd Király
Szász Országban mulatott, és az Ausztriai Ház'u„
rallodására rá ütnak, készek voltak fegyvert ragadni
az ón seregeim' közelitésére. — Gyalogságom ruházva
volt és teljesen el készülve a' hadakozás' folytatá„
sára. — Ez a test még eddig oly csinos, oly fenyi„
tél tartó soha semo volt. Mintan Stáremberg
Olasz Országba ment, a' vén Fleisster Marsal
nevezetett ki Vérének a Császár' armádajának,
ki igen gyenge volt és Csalo-közben mulatott. —
Az a hir száldogált, hogy ő egy nevezetes Bán
seregre várakozik; é miatt jónak találtam előre
nem haladni a Vág mellett, és hátra tartani
magamat egészen addig, még az ellenség erejét
tisztán nem látom. — Készülletem igen nagy
zúgást támasztottak mind Bécsben, mind az ellen„
séges táborban. Esterházy Antalt vissza küld„
döttem Alsó-Magyar-Ország' igazgatására. Ocskay
brigadás



brigadás a' Morva vize mellett felüdt 4000 lovassággal,
hogy Morva országba bibé csaphasson, és Trencsin Vára„
nak elrekesztését fedezze a' Sziléziai útnál. Bereső„
nyivel megegyeztünk az előbb mondott tervemben, de
tartozgó, kedvező esze csak oly esetlen vállalatokra
volt alkalmas, melyek semmit sem előmozdítottak el; il„
lyenek voltak a többi előkelő tisztek is, mivel lényel„
mesen szerettek élni; és így magam is kénytelen vol„
tam oly lépéseket tenni, melyek akaratommal
semmi képen meg nem egyeztek. — Össze-gyüjtöttem
nagyon késön táboromat Egernél, de alig ütöttem
sátort a' bandistákkal szembe, az ujjruhás seregek
szemeket elvakitották, és számokat szaporitották,
kiről annál inkább gyülasztotta a' nemzet' szivét,
mivel az ellenség nem mozgott. — De a' mint
láttál hogy nem mordúlok, és nem gyönyörködöm
egyébben mint a' Seregek' gyakorlatában és a' vadászat„
ban, a' tisztek kik a' Vág mellett voltak Bereső„
nyi vezérlete alatt, azt kezdették beszélni, hogy ta„
nácsosim között árulók találtatnak, hogy midőn
az ellenség erős, én csak akkor akarok üt közete„
ket tenni; és midőn az oly gyenge, hogy nem nem
Csalokőből kimerdülni vadászattal töltöm idő„
met. — Beresényi engemet erről a' zugásról tu„
dósitott;

dósitott; de á helyett hogy magát rábeszélni engedte
vólna, mind úntalan az forgott eszébe, hogy csalóköz-
be menjen, á mi ugyan nem igen nehéz vólt vólna,
de épen nem czélszerü, mivel az ellenségnek csak kis
csapatjai vóltak itt is amott is elhelyhezve, á megle-
petés ellen; de az czeredek úgy fészkelték magokat,
hogy az első riadásra, á Komáromi ágyúk védelme
mellett összeseregelhettek. — Én ezt á gondolatomat meg-
írtam Bercsényinek, ki el nem mulasztotta azt höse-
ivek közölni, 's mondani, hogy én tartoztatom öt visz-
sza á munkálattól. — Azért hogy bedugjam á szá-
ját, mozdúlatra határoztam magamat, di igen las-
sú haladással. — Félig megtévén az útat, tettettem
magamat, mintha á Viknyei vizekre szükségem vólna,
mely által két hetet nyertem. — Á mint onnan vissza-
tértem, meghallottam hogy Viar generált születésé-
re nézve Lotharingiai fit, 's derék lovas tisztet,
Heiszter elküldötte, hogy Öcskayt mozdítsa-ki Mor-
va feletti helyzetéből. De ez á világon legnagyobb
szájú dicsekedő tiszt meghálván az ellenség' menetelét,
vissza-vonúlt á Vág mellett Dankába, Leopoldvár
és á Vág újhelyi sánczok közzé, mellyeket Stáremberg
épittetett és az ellenségtől állandóúl őriztetett. Öcs-
kay arra tartván számot, egész erőmet indítani Vi-
ar' megtámadására szakólczában, előcsapatival hí-
dat



dat vettetett á Vágon: egymásra írta á leveleket Ber-
csényinek, 's öt unszolta segéd sereget hozzá küldeni,
attól tartván, ne hogy ezen válalata miatt nyakára
vonja Viart; de hogy ezt á gondolatját eltitkolja,
azt ígérte, ha megerössitik seregét, ~~hogy~~ ő Viart á
Városon kívül csalja, és ott kelepczébe keríti. Ber-
csényi el nem mulasztotta öt segítni; de egyszers-
mind közeledésemet is sürgette. En egy bizonyos ól-
dalon mentem, á hol útamat nem tehettem úgy,
hogy az ellenség erőmet észre ne vegye, melynek ré-
mítő hire harsogott füleibe, és öt ezen hiedelemben
meghagyni nekem nagy okom vólt. — Öcskaj segéd sereget
nyervén, egy próbát tett Viaron. Ez á Városból ki-
jött az előcsapat' vissza-nyomására, de á les rosz-
szúl vólt elhelyhezve, csak hamar felfedertetett. —
Á mi engemet illet, én abban á hiszemben vóltam,
hogy ez á tiszt személyére nézve derék katona ugyan,
de egy lovagtest vezérlésére nem alkalmas. Azért
is nagyon kívánta, hogy hídjához közelittsek egész ár-
mádámmal, az alatt míg Botián á' Duná' ága vagy
az úgy neverett Vágduna fölébe helyezve, hol á két
folyó összeszakad, Heisztert tartotta szemmel.
De Botián czerféleképen hányta vetette eszét, —
mi módon lehetne ladikokan az ellenség' őrjét elmoz-
dítni; ő is tehát azon szerint óhajtotta közelité-
semet;

semet; de mindig holmi elfogással éltem, hogy sere-
gemet hátra tartóztassam.— Ez volt az oka, miért
mentem Berecinyi táborának szemlélyére, mely a' Para-
vire mellett tanyázott. Vele és többekkel tanácsot
tartottam: Ocskay sürgetve parancsot kapott ott meg-
jelenni. Körlöttem vele nagy tervemet, de állam-
dául abban a' véleményben volt, hogy ármádámat
közelítsem az ő hídjához, össze férhet nagy tervü
szándékommal; ő hitte annak megkepesíthetését
és bizárhatását. Ezt bészélni engedtem. Az
Erselújvári és nyitrai erősségeket megvizsgáltam,
de végre nem tartóztathattam magamat arokhab
hasrontásra fenségeiknek ellen li nem lelni, lihart
beszéltél, hogy en magamat a' Franciál' taná-
csával engedem elcsábíttatni, lik nem egyebet akar-
nak, egyedül azt, hogy a' háború végrödjél úgy be,
mintha az Embernek egy gyenge és megoszlott elmé-
jek volna baja.— Mert két napi járásra esvén a'
Vág mellől Viar, ha en nem akarnál is menni egész
ármádámmal a' Város' körül fogására, egy jó csapatot
abból még is oda szalíthatnél.— Az ilyen hirdetés
igen könnyen rossz következést szülhetett volna;
ha azt, úgy sikván megvetve, helyben nem hagytam
volna:— szükségesnek láttam tehát előre nyomúl-
ni arra szerencsétlen hídig, melyen általab kell menni
a' tábori



a' tábori helyzet tekintetéből. Ily körülmények
adták elő magokat, melyek kedvetlenségről
tettek. Nem volt még oly szép az ármádám a há-
boru kezdete óta mint most;— de nem tudtam
mi tevő legyek azzal az esztendei táborozás' vé-
géig, és így annál jobban befészkelhettem volna
magamat Sziléziába télre, mivel az ellenségnek
ellenem dolgozni igen bajos lett volna a Dánok'
segitsége mellett is. Ez mondom, kedvető időszak
lesz vala lovasságomat tábor alatt tartani.—
Most ostromot nem kezdhettem, mivel annak
előleges készületeire a' vízi pénz nem volt
használható; nálam ugyan volt néhány tábori á-
gyú és mozsár, de azokkal elküldöttem La Motte
erredest az Esseki Kastély vissza-foglalására,
melyet a' múlt télen Stárenberg be vett volt,
á miről már mondottam.— Őket elfoglalta 24 óra
alatt; a.u. megszemléltem a' Vág-ujlyhelyi sánco-
lást, mely jobbomra csak egy órányi távolságra
esett; azt a' Mérnökök igen jó védelmi helyzetnek
találták.—

Sürgettek Viar ellen munkállodni; de nem
vehettek annyira, hogy gyalogságot küldjek oda,
ne talán-tán hasztalanúl tegye a' fáradságot,

megléven

meglévén arról győződve, hogy ennek á generálnak sokkal több esze van, hogy sem magát bezáratni engedné á száraz földetlen, és korhadt kőfalak közzé, olyan Városban, hol á lakosok öt nem igen jó szemmel néztek. — Azonban válogatott lovagaimból egy csapatot oda rendeltem, azzal biztatván Öcskaijt, hogy ha elzárja á várost, 's Viart beszoritja, én öt á gyalogsággal követni fogom, mozsarak — és rakétákkal. Pekrij még nem nyerte vólt vissza kedvemet. Beresényi mint jó barátja, kért engemet, hogy ezen csapat vezérletét bíznám rea, 's lenne alkalma magát kitüntetni. — Hajlottam é kérésre, de keménnyen meghagytam, ne engedje magát megverettetni; Öcskaij alatta igazgatott. Nem jut eszembe mennyi lehetett ez á csapat; de azt tudom, hogy á táborban egyéb nem maradt, mint rosszúl ruházott 's fegyverezett lovasság, melynek száma mindig nagyobb vólt á hadi testben. — Pekry három vagy négy napot töltött ezen expeditióban; honnan vissza tért, nekem úgy szólván megsúgni, hogy igazam vólt. Ő kénteleníttetett utóljáró seregét elhagyni, hogy ütközetbe ne keveredjék; de elég gyorsan visszavonúlt, elannyira, hogy á veszteség nem vóltt szembetünő, azt kivéve, hogy jobb része

lovasságomnak



lovasságomnak bátorságában vesztett. — Bajos vólt megfejteni ezt á történetet mind á mellett is á miről engemet értesítettek. Pekry annyit mondott: azon parancsomnál fogva, hogy magát meg ne veresse, nem vegyült azzal ütközetbe: ime miért nem segítette á hátúlsó sereget. Á mit Öcskaij velem közlött, jobban felvilágosított, hogy t:i á mint á csapat á város felé előre haladott, onnan Viar kijött lovasságával, és á Jalak alatt ütközeti rendet formált, Pekrij hasonlólag azt cselekedte, nem ügyelvén arra, hogy á két línia között egy mély árok áll: ily helyzetben néztek reggeltől fogva délig egy más szemébe. Öcskaij ki á másik lineát verette, észre vette ezt az árkot, és á generál' eleibe terjesztette azon veszedelmet, melyet az okozhatna, mind akkor, ha hogy előre nyomúlnának á megtámadásra, vagy pedig ha az ellenség azt akarná kezdeni. Pekrij helybehagyta 's kezdett visszavonúlni az országúton első lineájával. Ez á mozdúlat utánna vonta az ellenséget; de ez mindjárt megrezzent az ütközettől; Pekrij csak azon vólt, miként vonja szép szerivel magát vissza, mi Öcskaij előtt igen rosz fogásnak látszott.

Egy történet alkalmat nyújtott nekem más tervről gondolkodnom. Á tábor' őrjei hozzám hoztak

tak egy Jurirt, ki Leopóld várból szökött meg. Á mint
ő titoknoki hivatalt viselt á Commendánsnál, és tit„
kos leveleit regestálta, nekem hozta azt, melyet ál„
tala küldeni akartak Heiszter Generálnak; és an„
nak tartalmából megtudtam az erősségnek rosz
állapotját körülállásosan, és á garnizon' gyöngesé„
gét. – Á Commendánsnak nem vóltt több mint
200 gyalogsága, és ezen számból kellett minden„
féle őrölet kiállítani, vigyáztatni 100 Jogolyra,
és mindig talpon álni, mivel ármádám á vár'
kapui előtt ütött tábort. Nem kétkedhettem an„
nak feladása felől, azért tanakodtam Bercsé„
nyivel, 's mondottam neki: kedvem ereszkedett el„
foglalni á sánczokat, melyeket én á végből esi„
náltattam vólt, hogy akadályozzam Herbevillét
Leopóld-várat eleséggel segíthetni; minden gya„
logságomat á Vág' három hídján oda küldeni
és néhány mozsarat hozatni Érsekújvárról ezen e„
rősség' bombáztatására: Hogy ezt á válalatot vég„
re hajthatjuk á garnizonnak ily helyzetében, és
igy á táborozás becsülletesebben telnék el, mint„
ha semmit sem téve vesztegleneknek. – Á szeren„
csétlenség úgy akarta, hogy Ottlik udvarmesteren
és mások többen, kik Trencsinben levelezték, épen
ekkor arról vettek tudósítást, hogy ez az erdőben
álló



álló vár fogyatkozást szenved élelmében, hogy Viarnak
parancsolatja van azt eleséggel ellátni; de ha azt
megakadályozni lehetne, az igazgató kénteleníttetnék
capitulátióra. – Mondom á baleset hozta ezt igy
magával; mert ez á hír átalánosan az elméknek
más fordúlatot adott, és úgy ezen óldalra függesz„
tette, hogy á Leopóldvár ostromával nem gondol„
tak. Mondták, hogy csak egy híd vagy gázló van,
mellyen Viar Trencsinbe juthat: á hídfőt nem
őrzik, és igy azt fellehetne gyújtani; azt az át„
gázlót elsánczolni: elannyira, hogy egyéb nem kíván„
tatik csak menetel á vár' elfoglalására, mi min„
denkép könnyítené á Szilézíai válalatot. Az okos„
kodások mind jók vóltak, de az én eszem másutt
járt, mivel ösmértem Leopóldvár környékét, á
Trencsinében pedig egész járatlan vóltam; honnan
semmi sem vólt vólna könnyebb az ellenségnek,
mint engemet egy óldalvási fordúlattal elrekeszte„
ni; Leopóldvár felé masírozni, Nyitrát fenyegetni,
és éléstáraimat elzárni, és igy szándékomról lemon„
datni. De egynek sem vólt esze. Bercsényi á
tisztek' Jeje ezen környékben, már előre hitte,
hogy ura Trencsinnek; á helyett hogy azt mondot„
ta vólna: Leopóldvár felette fatalis hely két
ütközet'

ütközet' elvesztése miatt, minek ő vólt az oka; és
hogy semmi bizonyosabb annál nincs, hogy á lovas-
ság azonnal szétoszlik, mihelyt ezen feltétel felől
értesíttetik, mivel nem szeret hosszas ideig mun-
kálkodás nélkül henyélni, és végre, hogy azok kik
nekem olyasmit sugdosnak, nem egyebek lehetnek,
mint olyanok, kiket az ellenség maga részére meg-
nyert. – Mondották, veszettség mi az elméket igy
elragadja. – Nem vólt senki egyedül Báró Vaij
udvari Marsalom, ki á tanácsban véleményen-
re hajlott vólna; elannyira, hogy végre magam is
megeggyeztem ezen válalatban; és Botiánt katoná-
ival, valamint Ocskaij brigadást is á Vág mellett
hagytam. Szerencsémre azoknak tanácsát követtem,
kik á tartományt ösmerték; azt javasolván nékem,
hogy á podgyászt indittsam más óldal úton, és á
hegyen csak akkor menjen által, midőn már á vá-
rat körül-fogtál. – A. u á mint á tanácsból
kijöttem, La Mothe ezredest egy brigáda gyalogság-
gal, elküldöttem, hogy az átgázlót, miről szóltak,
sánczolja el és válasszon tábor fekvést. Gyalog-
ságom még azon este által ment á hidon; á lo-
vasság, minthogy átgázolhatott, csak más nap kö-
vette azt. La-Mothe vissza izente, hogy á me-
redekségek



redekségek, melyek á gázlóba ütköznek, á sánczolást
akadájozzák az ellenséges óldalon, és ő nem akarja
koczkáztatni á gyalogságot az átmenetellel, és á hid'
elégetésével, mivel őt arról tudósitottak, hogy Viar
útban van, 's őt elvághatná: – á mi á tábor hely'
fekvését illeti, megérkezésemkor á kettő közzül, mel-
lyet ő kinézett, választhatok. Á mely napon meg
kell vala érkeznünk az erősséghez, én előre men-
tem á Generálokkal. Azon remény, melyet táp-
láltak magokban, hogy majd akadájozzák Viart
á Várat éldemmel ellátni, füstbe ment. Á leg-
makacsabbak sem gondolkodtak már többé á felől
mivel neki éjtszaka kellett megérkezni á Város
feletti útakon, á melyek á várból fedeztettek. –
Szintén általlátták azt is, hogy igen hasztalan
lenne azt bombáztatni, m: u: segedelmet nyert. + mindén
Oda mutatott minden, hogy tábor fekvést válasz-
szunk 's nézzük, mit fog az ellenség kezdeni. Tren-
csén Vára épült á magos hegyek csúcsán, melyek
azt óltalmazzák, á nagy tornyon kívül, mely ezen
az óldalon emelkedett. Á vár alatt, épen á Vág
partján van egy fallal kerített meglehetős nagy-
ságú Város; szélessége á folyónak egy puska lövésnyi;
túl felől

túl felől lerdödnek a Fejér hegyek. – A Vártól a hegy a' Karpatusba ütödik, és mindég magassabra emelkedik a' Siléziai öldalon; de Levant felé, hol mi jöttünk, az alább alább szál, lis apró mivelt hegyekre formálván: melyek Ét mértföldre terjedő tért fognak körül; és elrásja ezt, a' folyóba végződő veres hegy, hol az út felette szoross; ennek térnek földje gyönyörü laposs, jól mivelt, lettemetsve közepén egy mély és széles csö ároktól. La Mothe javasolta, ennek hosszában ütnünk tábort; de bátorság' Okáért és a bagársiával való közösülés' könnyebségére nézve jobbnak itéltem egy más tábor-helyet a' dombon egy vonalban a' folyóval, a' honnan vagy Siléziába lehetett menni, vagy a' podgyárhoz érni. – Felvise a' földnek gödröbbek és árkoltab valva, alkalmatlan volt ugyan, de a' gödröket belehatott tölteni, és az árkokra hidat venni a' közlekedés' könnyebbítésire; már a' sötét éj beállott 5 a' mint a gyalogság a' táborba érkezett, csak is hirül adták, hogy Fleisster is megérkezett lovasságával Vág-Ujhelybe, tölünk egy jó napi járó földre. Azt képzelni sem lehetett, hogy ez a' generál 2000 lovassággal, is Pálfynak nehán consapániából álló váraival szembe alarma vehünkről lani. –



lani. – Azonban ő azt még is tette, és mindjárt elmondom, a' mint magától Pálfytól hallottam, – mi határozta őt arra. —

Elbeszéltem a' különböző véleményeket Leopoldvár és Trencsin bombártatása felett. A' táborban tudtál hogy én gyakran hadi tanácsot tartok, a' mit az előtt nem igen tettem; azt is tudtál, hogy nem vagyok Beresényivel egy értelemben. – Az össze szállakozás e tárgy felett két napig tartott, és végre véleményem mellé ragaszkodván makacsúl, még aznap estve a' tábor helyet oda hagytam; gyalogságom vissza-ment a' hídon, a' lovasság átgázolt a' folyón; e körben a' Spionok megittél Fleisztertnek, hogy én Beresényivel össze-vetődtam; dúltam a' gyalogsággal, és ez a' generál csak a' lovassággal mint Trencsin alá, hi ellen Fleisster minden további gondolkodás nélkül megindúlt. Én előbb megérkeztem a' táborba mint a' Seregek, de már késö volt szemlét tartani. Beresényi is megjött ármádájával, és arról tudósított, hogy egy órál harasti tisztet hagyott a' veresheggyi útban, azért, hogy ha az ellenség Trencsinnek tart, türjen arra csapatjával, és hogy óldalfelt szemmel tartsa. Az az előre-látás nem volt haszontalan; mivel

mivel más nap hajnalban arról értesíttetvén hogy lövöl-
dözést hallanak á' vereshegy felé; azért generál marsot
verettem, 's á' mint lóra ültem, táboromat úgy össze-
vissza elterülve láttam, hogy elég bajomba került,
míg azt ütközeti rendbe szedhettem. – Parancsoltam
Beresényinek, hogy á' lovasság' jobb szárnyát azon
szerint rendezze el: magam vizsgáltam meg á' balt,
mivel azt bajosabb vólt elrendelni; az á' hegy tö-
vében egy falunál vóltt kiállítva; onnan menni á'
bokrok közt nem vólt nehéz, de á' tetején á' magas-
ságnak, hova lineámat hejzettem, egy árok létezett, –
melynek egyik vége dombos vólt, 's jól eltakarta gya-
logságomat: ennek háta megett egy kis réttség terült,
elegendő idegen lovagaim' kiállitására. – Á' széles
Ország út á' közepén ment keresztül, hova seregeim-
ből á' leg jobb lovasságokat hejzettem. Az ország út'
terjedésén túl minden hely gödrök és árkokkal vólt rak-
va, elannyira, hogy jobbat nem tudtam tenni, –
mint azt, hogy hat Svadront karabélyosaim közül
tartalékképen arra á' magasra rendelék, mely megettünk
ált. Az ellenség még távolabb vólt mint egy ágyú
lövés, és jobb szárnyával á' falu fele nyomúlt,
mely balról á' völgyben feküdt. Azt hittem óldal-
felt támad meg egy völgyön keresztül, mely magas
fákkal rakva vólt. Ennek megtámadására három bat-
talliont



talliont rendeltem ki; de a:u. csak hamar észre
vettem, hogy ellen marsal szállingózván, ismét az
ország-útra tért. Ez á' mozdúlat förtelmes vólt, és
szerencsétlenségemre hittem, hogy lovasságom' jobb
szárnya azt egészen szétverven, egy fertály órai
fordúlattal az óldalának esik az alatt, míg én há-
rom battalliont á' faluba beszállítok, hogy ott á'
gyepükbe magokat elrejtsék, és á' lovasságot men-
nyiben lehetne segittsék. Pekryre bíztam ezen ren-
delet' végrehajtását. Ez á' generál korán megijesz-
tette á' lovasságát á' mint azt eggyenkint szállitotta
le, 's által ment egy tónak ronesolt gátján. Mi-
dőn ő á' túlsó óldalt formálta, Ebeszkij hozzá
sietett, 's azt jelentette néki, hogy én vélhetőképen
rendeleteimet nem á' hely' fekvéséhez mérsékelve
tettem, és az á' romlott gát hátok megett, igen ve-
szedelmes; Pekrij vissza vezette lovasságát, és hozzám
küldött egy tisztet, hogy közölje velem á' nehezsé-
get, mely miatt rendeletemet végre nem hajthatja.
Á' míg ez igy folyt, hogy jobban megösmerjem
az útat, á' lineám és á' tartalék sereg között, –
felmentem arra á' magasságra, melyen karabé-
lyosaim állottak: ott találtam Beresényit, ki
az ily alkalmakkor, á' mint szokott rendszerint
ön személyére nézve zavarba jött. Elbeszéltem neki
azokat,

azobat, a' mikt rendeltem; de hogy ütközetre kerüljön
a' dolog az eszem' ágában sem volt. Kleister való-
ban nem is akart egyebet, mint visszavonni magát
Trencsinbe, a' mint ort a' hamis hírt hallotta Spi-
onjától hogy az egész armádám egyesülve van. – A'
Pétrij átalatos tette adott alkalmat Pálfinak Klei-
terreb összevétetni, hogy álláspontja ezen bovasság-
nak nem tetsvén neki eléggé biztosnak, és annak ki-
tapogatására jó volna a' ráczokat oda küldeni, egy
vagy két Svadronnak őket támogatván. – Kleister
megegyezett benne, és Bercsényi össze vitette velem
ezt a' mozdulatot akkor, mikor hozzá beszéltem; én a-
zonnal szaladtam a Centrumba az országútra,
hol tábori ágyúimmal dolgoztatni kezdettem. Az
útra kiállított lovas ezredek elején vissza nyomák
a' ráczokat; de a' jobb szárny minden ok nélkül meg-
szaladott. Mindnek útat kerestett az árokban, annyi-
ra, hogy a' sikyet szaladók száma hátamon megét
egyszerre elliptc. Azt gondoltam, ezt megorvosolha-
tom tartalék karabélyosaimmal. Az árokban ölök
nyomon mentem, a' mint szoktál mondani; és a'
mint oda értem, láttam hogy ezen ezrednek eleje
vissza akar indulni. Nyargaltam azt vissza tar-
tóztatni, a' nélkül, hogy a' Föld felvételére jól
vigyázhatnom volna, bízván lovamban, mely már két ár-





kot által ugrott, de a' harmadik igen közel esvén, ide-
je nem volt a' neki ugrásnak, abba egészen bele bukott,
's arommal kiadta párját. 's az volt szerencsém, hogy
fibre vettem magamat; de igen megsértettem babsze-
memet, mely miatt elvesztettem eszméletemet. Lóra tettek
és a' táboron kívül egy somfás erdőbe vezettek, hol
mindent elvesztettek hátán, visszavontam magamat a'
pedgyásshoz, mellyek három mértföldet tettenek, és másnap
kis-Tapolcsánban voltunk, hol a' gyalogság' erredéseit ta-
láltam, 's tőlök értettem, hogy minden seregeik szét
szaladtak az erdőben és a' hegyekre. – Noha nem
volt ennél gyalázatosabb, utállatosabb és nagyobb sze-
rencsétlenséget szülő eset. – Még két brigada ló-
vasságom maradt, mellyet Botiánra birtam Ugvár
mellett, és mintegy 4000et tett. Ezek csak hamar
össze csatolák magokat, és ezt a' parancsot vették
tőlem, hogy az ellenséget szeminek tartsák. Bercsé-
nyi harmad nap múlva hozzám érkezvén; azt tudatta
velünk, hogy Ocskay alattomosan egyezett Pálfi-
val; vitte ezredet, mely semmit nem kételkedett,
az ellenségre, 's a' mint azt tőlünk vettük, szándékát
felfedezte, és mindenki kinyerittetett az ellenség'
részére hajolni. – Ocskay nem sokáig használhatta
szerencséjét a' Császáriak között. – Őt még azon te-
len elfogta egy újvárból kirándúlt csapat, hol a'
feje mint hazaárúlónak, elüttetett.

Ezen szerencsétlen naptól fogva semminek sem vólt sikere! — Beresényit a' Paran vize mellett hagytam, nem nagy számból álló sereggel, 's magam Egerbe mentem, hol egy hólnap múlva a' Czár' követjét Ukrainczovot fogadtam el, bizonyítván Urának orántam viseltető jó indúlatját, melynél fogva végre hajtani törekszik a' Varsóban tétetett szerzödést, és közbenjáróságot válal magára a' bécsi udvar és Magyar országi ügyeinkre nézve. Ő azt bízta Urbicsra, teljes hatalmazotjára a' bécsi udvarnál. A' Czár' ministere nem sokáig lehetett körültem; hideglelése, mellyet mértékfeletti bor itala okozott, a' sírba döntötte. A' Dán Segéd gyalog sereg megérkezett valahára, Heiszter elzárta Nyitrát, 's azt báró Révay Várnagy egy lövés nélkül neki általadta. Ezen vár' helyzete igen gyönyörü; azt körül fogja a' völgyön hasonló nevü tekervényes folyó; a' széles völgy két óldalról szöllö hegyében határozódik, szántó földekkel vegyesen; középben van mint egy három mértföldre nyúló rétség. Itt van a' Nyitrai püspöknek tulajdonképeni Jö-temploma, és palotája, a' Kanonokoknak tornyokkal épült lakásával, és két jó kö bástyákkal saz. — Ez a' hely homlok gyanánt szolgált, midön a' törökök Ersek-újvárt



újvárt tartották. Heiszter neki bátorodva ezen szerencsés elömenetele által, megszállotta Ersek-újvárat. Mihelyt meghallottam Egerben, hogy az a' hely bezáratott, által mentem a' Tiszán, 's egész Szathmárig haladtam, azon ürügy alatt, hogy Erdélybe megyek a' Károlyi Seregével; de igazi oka az vólt, mivel annyi sereget gyüjthetni nem reménylettem, melyből két ármádát kiállíthassak, 's elöre láttam újvár' bevételével Beresényi lovasságának szétoszlását, 's ennél fogva, ha az ellenség elöre halad, én kénytelen leszek hátrálni, és igy helyesebbnek láttam elöre eltávozni, és a' Károlyi Seregeit összeszedni. Mindég azt hittem, hogy az ágyúszerek' hijjánya, 's elöleges nem-készület okozta hogy az említett helynél Heiszter nem bóldogúlt; mert Beresényinek a' Parán melletti felvéséből a' Nyitra kis folyóig küldött nehány csapatja mutatott ugyan valamit, ~~de az nem sokat alkalmatlankodott~~, de az nem sokat alkalmatlankodott ármádájának, a' mellett az idö vége felé járt; az is igaz, hogy az újjonnan érkezett Dánok sokat szenvedtek betegségben: azon kívül seregeim Alsó Magyar Országban Eszterházy Antal vezérlete alatt mindig folytatták becsapásaikat Ausztriába és Stájerbe: elannyira, hogy állapotúnk nem lett vólna még orvosolhatatlan,

ha valami bódúltság az egész Nemzetet egyszerre el-
nem széditette vólna. Fő Urak, tisztek, Nemesek,
katonák, nem gondolkodtak többé á háborúról, hanem
arról miként menthessék vagyonaikat, Jeleségeiket, gyer-
mekeiket. – Á' Posony, Nyitra, Bars Vármegyebeliek
tőlem kértek élelmet és laló helyet á' szövettségi
szerzödés' értelménél fogva. – Hogy ezen rémitő zava-
ron segittsek, összehivtam á tanácsot, és á vármegyék'
követeit Sáros Patakon. – Előre ellátam Beresényi
vel együtt ezen lépésnek szüleményét, annyiban,
hogy magára kellett az Embernek válalni egy ra-
kás hasztalan szájnak táplálását, melyek az ár-
máda' eleségét felemésztik, de semmiként sem
lehetett kérésőket megtagadni. Ezen gyüllés' al-
kalmával történt az is, hogy Bezerédy brigadást,
's alezredesét Szegedit, elfogva hozzám hozták,
Eszterházy Antal Generál tartóztatta őket le,
és küldött velök elegendő adatot, és bizonyitványt,
mellyek árulásokat nyilvánitották: ezeknél fogva
ők elmarasztattak, á hadi tanács itélletet mondott
rájok, 's mind kettőnek Feje üttetett. Á' gyüllés
bevégződött, és én Munkácsra mentem holbevártam
az 1709ik évnek kezdetét. –

1709. Ámbár á' tél rettentő kemény vólt egész euró-
pában



pában, az ellenség az úgy nevezett bánya-Városokat
még is elfoglalta, és lejött Liptó és Árva Várme-
gyékbe, és Árvá várát tavasz' kezdetével bevette.
Ezen útját könnyen ellehetett vólna zárni; de á' gyalog-
ságot összeszedni többé nem vóltunk képesek; söt még
á' garnizonokat is bajjal tudtuk azzal ellátni. –
Á' lovasság' állapotja szintén olyan undok vólt. Á'
tisztek, katonák mindég fileltek, és legkissebb mozdú-
lata az ellenségnek mindjárt elbolondította őket,
jóllehet annak erejét nem lehetett hasonlétni sem
á' Herbevillééhez, sem az Rabutinéhoz. Senki
sem gondolkodott ellentállásról, csak annak bátor-
ságba helyhezteteséről, á' mi leg kedvesebbje vólt.
Ezen szomoru esetben nem tehettem vólna többet
á' zavar' nevelésére, mintha ezen rosszúl biztositott
seregekkel táborba száltam vólna. Imé ez az ola,
miért maradtam Munkácson egész Húsvét után-
nig. Beresényi előttem állott valami ármáda
formával, az alatt még én még egy Senátusi ta-
nácsot tartottam Sáros Patakon. Július hónap-
ját Szerencsen töltöttem, midőn á' Czártól levelet
kaptam, melyben értesit teljes győzelméről Pultavá-
nál, egészen megvervén á' Svéd Királyt. – Heisz-
ter táborát alsó Magyar Országba vezette, hol Esz-
terházy Antalt megtámadta, és végre kénszerítette
öt á'

öt a Dunán általjönni, lovas számból álló liscrettel. A' szerencsétlenségek halmozására a' pestis tavaszkor jelengetni kezdette magát a' török határ szélekre; a' környék art hirekettette, hogy art onnan egy Csongrádi leány hozta Csongrádba, egy közel kenderrel, és ott úgy ütött ki a' nyavalya. Sebessen terjedt a' ragadvány, nagyon közelgetett Szerencshez a' mint art elhagytam.

Heisler alsó Magyar Országot egészen meghódítván, általment a Dunán, és Novemberben kétha di testben masirozott, egyik ar Ipoly völgyén, mely Nógrád Vármegyén keresztül hat, és art Verebély nél megállitotta a' Nyitra kis folyam mellett, hogy Ujvárra figyelmezzen; a' másik Kecskeménynél és Vadkertnél állapodott meg, honnan nem messze Rez nyótól, egy csapatot rendelt, mely összefüggésben alt arom seregekkel, mellyek Sopron Vármegyébe hatottak. Ezalatt a helyeken minden hol volt mind lovassága, mind gyalogsága. – Behelyheven oda ma gukat, kezdettek holmi palliádokat felvenni, és az elég volt elhitetni, hogy arok a' sánczok hozzá fér hetetlenek. – Arok is voltak valóban, mivel nem volt gyalogságom, hogy arokat megtámadjam. – Parizonnak erős volt Lőcsén, mely város körül van kerítve régi tornyos kőfallal: ennek elejébe nem vonhatott ar el,

lenség



lenség nagy ágyukat. – Andrássy István tábornagy ön, kéntt ajánlotta magát ennek védelmezésére, e környé ben született Czilder Orbán nevü ezredessel, Leffel holtor Generál, ki a Szepességen tanyázott, módot talált a puskaporos torony ört megvesztegetni, ki ab ba kanócrot vetvén, éppen abban a' pillanatban vet tette fel, mikor a' németek ar ostromot próbálni kezdették; de nagy vitézséggel nyomattak vissza. – Azonban Leffelholtz nem mondúlt ki hajéból vissza vonúló szándékkal. – A' Jelesége Magyar volt, hajdan Absolonnak a' Pöröli Cancellárjának örtvegye. Ez mó dot talált ar Andrássy' szeretőjét cselszövénnyel megnyerni, s titkos egyetértésre birni a' Német Generállal. – Ez nyájassága által boldogúlt. De Andrássy nem merte nyilván art a' lépést tenni, mert félt Orbán ezredestől, és a' polgárságtól, kik nagyon ragaszkodtak horrám; mivel a' mellett még is kiesközölte ar ellenségnek alattomos be vetkezését, oly feltétel alatt, hogy neki engedje meg szabadon vissza-vonúlni, és a Garnizonnak is, ha ar horrá nem akarna állani, és hogy a' Császár a' Város' szabadéljait tartsa meg. – Soha sem voltam teljesen arról értesítve, mi módon történt a' Németek' bevétetése. A' garnizonnak bámúlt, valamint a' polgárság is, a' mint arokat a'

városban

#Ez csalmaszb emlegetnek.

varosban megpillantotta, fegyvert akartak ragadni; de az Emlitett feltételek már hirdetve voltak, 's minden megadta magát. — Engemet terhelték azok, kik á Németek' közelitésével szállást, — tartást, és szekereket kivántak. — Á Németek egyik, á pestis más óldalról zárt el. — Már majd semmi tábori seregeim nem voltak, és ha azoknak családjait ide vagy amoda helyzem, a' tisztek, Katonák azokhoz visszatérnek, és addig marad egy csapat, melyet az ellenség' szemlélésére kiküldhetek. Én tehát imide amoda házam' katonáival szaladgáltam; mellyek á még meg nem pestisitett falukban fekiedtek, hogy az ellenséget függöben állapotom felöl tartsam. —

Már emlitettem hogy á Czár bécsi Meghatalmazotjának parancsot adott kibékülést eszközleni, á Császár és Magyar Ország között, de szerencsétlenségeink okozták hogy á bécsi tanács, á nélkül hogy ezt á közbenjárást elfogadta volna, annak rendi szerint, ezen Ministerre igen kemény feltételeket bizott, mellyeknek elömbeterjesztésére Nagy Mihály érkezett hozzám: én öt fényesen fogadtam, de á miket ö elö-hordott, semmiként sem engedtek helyt az alkudozásnak. Elmenetele után csak hamar, némely Lengyel Uraságok á' Svéd Király' részére



részére hajlók, hozzám jöttek, nekem oláhokat, tatárokat, és kompánia dragonosokat ajánlottak; mivel á pultavai ütközet után á' Svéd' Király' seregei rosszúl vezéreltetvén Lengyel Országban, azon urak szintén oly állapotban érzették magokat mint á minöben én voltam. — De mineb elötte kiszórnám á pénzt, megakartam gyözödni, ha valjon ezen seregek léteznek-é? — De küldötteim azokat Lengyel Országban sehol sem találták, Ösz vége felé á történet még is két ezeret vezetett hozzám Kiovi Potoszkij palatinussal. Ezen Uraság Jö Generálnak nevezetett ki Staniszló Király által, és megvezettetvén á Muszkától, kéntelenittetett Magyar Ország' szélére vonúlni, 's á mint üldöztetett, engedelmet kért töllem á' bejövetelre, azon baráttságnál fogva, melyet ö erántam hathatósan bebizonyitott, nehány sereggel segitvén engemet háborúm' kezdetekor. Ezneki feleltem: á mi az Ö személyét illeti, teljes örömömet találom, 's találni is fogom abba, hogy ha baráttságomnak olyan jeleit adhatom, mellyek töllem fügnek; de á vezérleté alatti seregekre nézve, szövetségben lévén á Czárral, addig azokat be nem fogadhatom, mig ök á Svéd Királyhoz vagy Staniszlóhoz, annak ellenségeihez tartozandók lesznek, és igy megszabadúlhatásukra más út nincs, mint az, hogy nálam szolgálatot válalnak, és hivségemre eszküsznek,

küszneh, mi által állapotjuk jobb lesz, mintha hadi fogságba esnek a' Muszkáknál, kik őket elannyira nyomták. Nem sok idejök maradt a' gondolkodásra: ők elfogadták ajánlatomat; Munkácsnál jöttek bé, hova elfogadásukra mentem; hívséget esküdtek nekem; azután a' Muszka brigadást értesítettem, ki közelről kergette őket, hogy 'e sereg nem tartozván többé a' Czár' ellenségeihez, hanem Irigyeséhez, és ő megsértené azon szövetséget, melyben én Fejedelmével állok, ha azoknak üldözése tekintetiből a' határon belől jönne. Ezen seregek között romját találtam azon dragonos ezrednek, mellyet Bonac Marquis számomra gyüjtetett Lengyel Országban a' Svéd' Király' megegyezéséből, Bielk ezredes által, 's alezredesse Charier Ferencz vólt. De azt Staniszló Király töllem elvétette az előtt mintegy két esztendővel: most az csupán 200 emberből állott. A' Zilik' ezrede a' Svéd Királyhoz tartozott a' Flochstednél fogságba esett Franciákból alakítva, mintegy 150 Jöből álló, valamint a' Stanisló Gárdistái is, és a' Palatinus négy compánia dragonossa, körülbelől mindenik 40 emberre



berre menő, a' többi Lengyel, és Litvániai tatar vólt Lipkából. – Mi után é sereget kipihentettem, öszszegyüjtöttem két ezer gyalogságot, és Károlyinak meghagytam, hogy a' vezérlete alatt lévő lovasságát kapcsolja hozzám. – A' Karácson' innepek' elteltével elmentem Homonnáról minden pogygyász nélkül: az idegen seregek más úton haladtak. A' mint mindnyájan összejöttünk, a' Mátrai hegyek' lánczai megé rejtettük magúnkat, hogy menetelünket az ellenség előtt eltitkoljuk. – Szándékom vólt Vadkert felől megtámadni Pestet, hol Zikin General igazgatott, és onnan vissza-kavarodni Szécsény és Rosnnyó felé, hogy ha feltételem elsül. – Falukba nem mertünk szálni a' Pestis miatt, és igy mind a' mellett hogy tél vóltt, az ég alatt a' fagyos földre kellett feküdnünk, és a' szél ellen óltalmazni magúnkat a' hogy lehetett. Ily terhes útazás' után elértünk az 1709iki Januarius' vége felé a' Mátra torokná fekvő Romána helységbe, egy tekervényes és posványos patak előttünk folyt. Azon vóltam miként vihessem által seregeimet ezen a' patakon, hogy táborba szállittam; a' midőn egy kis csapat, melyet a' végből küldöttem ki, hogy végére járjon, miként tartja magát az

ellenség

ellenség a' Vadherthez egy óránnyira felvő állásban, ne-
kem azt hozta hírül hogy lovassága elindúlt az Or-
szágúton Vadherttől Nyivár felé.— Elmúlván azt tud-
tam, hogy az ellenség észrevette Esterházy Antalge-
nerálnak aron erősségbe menendő szándékát, Ezt a'
végből küldöttem oda, hogy intézze el az ottani
tisztek között támadott pörlekedést és egyenetlen-
séget, közlésével az enyimekhez azt a' parancso-
latot adtam neki, jöjjön vissza, és csatolja magát
lovasságomhoz, mely a' szomszéd Falubán felúdt
közel az erősséghez, de á levelemet elfogták.—

Mutatá csak hamar azzal a' hírrel jöttek
hozzám, hogy az ellenség felénk tart, mintegy 1500
lovassággal. Táborba adtam szálni már az üt-
közetre készen álltam a' patak háta megett, és a mo-
csár' jobbján a' hova gyalogságomat helyheztettem.
A' mint az ellenség megpillantotta lineámat,
aronnal ütközet rendbe állott á' posványság me-
gett, és balra indúlt oldalvást, miből azt hit-
tam ki, hogy gyalogságomnak akar esni, mely li-
neámot berekta, és engemet oldalfélt megtámadni.
En tehát négy szögü fordúlatot tettem hogy azt
beverjtsem. De minthogy az en lineám sokkal
hosszabb volt mint az övé, és á Lengyelek kik á'





bal szárnyát zártál, hozzánk törtedve olly annyira
nyomtál lineámot, hogy á' gyalogság többnyire mind
á' posványba húllott. Azt igazgatta Bagosi or-
redes. Ki olasz és Franczia országban szolgált, de
nem tanúlta jól meg mesterséget: Ő igen távol
ról tüzeltetett és á' gyalogság hátra maradt. Az
alatt még á' Svédek is rendezett lovasságom visz-
szra bultattál azt á' Svadront mellyet magok előtt
találtak, á' Lengyelek benyomúltak á' jobb oldalon,
néhány szekeret kiprédáltak és á' Zikin hintaját,
mivel ennek Generál Károlyi seregei ellen indúlt
aron tudósitásnál fogva, hogy arok az ő állásától
Ezt mastnyi távolságú Falubán tanyáznak.-
Ennél fogva gyanúba is kezdett, és á' mint
az elfogott levelekből értettem, á' hadi tanácsper
akartt ellene inditani azért, miért ment ki állá-
sából, meglévén neki parancsolva, hogy maradjon
magát védelmező helyzetben. Ebben á' pillanat-
ban azt hittem, hogy az ütközet meg van nyerve,
de á' Svédek semmit sem látván magok előtt,
vagy nem akartál, vagy nem tudtál magokat
összehajtani, helyben maradtak, és Ezt Svedrona
az ellenségnek oldalfélt látván á' nagy hézagot,
mely á' gyalogság' hátramaradásával nyilt, egy

kanyarodással óldal hosszába vette tarabélyosainat, mi art volta maga után hogy á győzelem nemo vég„ zödött bé; á' Csatatért ott hagyták; – mondom ott hagyták, mert mind általmentek á patak' hidján és gárlólban, ó ott megállottak, és az ellenség zava„ rodva, és megbódulva meg sem mozdulant helyéből. Ha tisztjeimben birhattamo vólna, egyenesen itt ütöttemo vólna tábort, előttem álván á patak, de az á terv nemo volt végrehajtható az enyimekkel. Visszaindúlót veretteno tehát, és apró lépésekkel lét mértföldre haladtunk onnan. A' Károlyi Seregei még akkor nemo mentek által á patakon, á' mikor az ellenség megtámadtatott, és á' mint láttak annak jobját és közepét megbuktatva, és az arrab lévő Vár Seregelet Vadkert felé keresni menekvést, elvágták útjokat, elfogták á tisztet ki arokat verérlette. Gyalogságommal á' nádas prosvány volt szerencséje, másként kudarcrot vallott vólna, mivel aron gyalog által lehetett menni, de lovon nem. Seregeimo most nem osztottak széllyel, és nehány napi pihenés után elküldöttem a Lenggyel„ let nehány magyar ezreddel az Ujvári lovasság' erősitésére, és az erősséget környékező Vármegyék' fe„ lüből oda parancsoltam annyi élelmet szállitani, á' menyit



á' menyit csak lehetett. –

Károlyi még eddig semmi csata mezőn nem forgott alattam, csupán itt ismerhettem meg tehetségét, és azt a birodalmat melyet benneno helyzett. Ez akkor történt midőn már a Tököly volt tisztjei, kik bennem felöllem bálvéleményt támasztottak, részint elhaltak, részint elvesztek. – Dagóesi generál a Császár szolgá„ latjából harájába jött, ez előtt esztendővel. Lvermek és Piemontnak óltalmazása után; de őt á partis mód„ járt elsőben elragadta. Ez á gyalogságot kedvelő tiszt látott ostromokat, és ütközetket; és minthogy ő rokona és régi barátja volt Károlyinak, annak sze„ mit felkerdette nyitni á hadifogásokban: oly ésmek mint á Károlyié volt, nem kellett sok kerte. Ő fel„ volt mind arral ruházva, á' mi idővel belőlle egy jó generált képezhetett vólna: éles látású, állhatatos, munkás, fáradhatatlan, szolgálatra kész, tanácsab tiljes volt, mindig vidám és nyájas; alatvalóit kitud„ ta szerelni, és akarmarni: ellensége á dobrodalmak hegye élenek. Ez okozta, hogy ő a háború alatt több pénzt gyüjtött, mint minden tábornagyok összesen, á' nélkül hogy á népség, vagy á Vármegyék á miatt panaszolkodtak vólna ellene. Terve, melynél fogva nekem az ujvári raktárakat megtölteni javasolta, igen tetszett. En annak végre hajtását Esterházy Generálra birtam; de tanácsnokai nem találván art,

eszökhöz mérséklettnek, oda nyilatkoztak, jobb lesz annál á Németeknek egy élestárát elfoglalni, mely az erösség-töl két napi járó földre volt. E' szerint kivitte á Garnizoni gyalogságot annak elfoglalására, á nélkül hogy jól figyelmezett volna á visszamenetelre. Á mi á megtámadást és elfoglalást illeti, abban boldogult; de csak egy részét rakhatta fel, mert nem gondolkodott előre elegendö szekerek' kiállitása felöl. Á csalóközben tanyázó Németek á N. szombati és Verebélyi óldalon idöt nyervén magokat eggyüve vonni, megállapodtak Nyitra alatt úgy, hogy Eszterházy már „többé vissza nem vonúlhatott ütközet nélkül. Ö szöllösnél találkozott á Németekkel, viadali állásba helyezette magát, 's használni akarta gyalogságát, de szerencsére Riviere mérnök ezen szándékának ellen szegülve, siettette annak és á szekereknek menetelét, és azokat megmentette az alatt, míg á lovasság az ellenséggel csatázásba bonyolodott. Ezen ütközetben á Lengyelek igen ebül viseltek magokat, mi földre sújtotta azon hiúságokat, melyet á románi jó magok viseleté képzeleténél fogva magokban támasztottak. Á veszteség és zavar nem igen nagy volt seregeim között: én á Lengyeleket vissza hivtam Újvarról, hon-

nan



nan panaszok érkeztek Eszterházynak szünteleni mülatsága, vendégeskedése miatt, melyekkel ö á lovasság tisztjeit az erösségbe csalja, és azokat az éléstárakból traktálja, elannyira, hogy gondolkodni kell, mi módon lássa el az ember ezt á helyet éldemmel. El mondhatom, hogy Károlyi nem sok ideig engedett engem arról tünödni; mert ö ismérvén á környéket, és á helységek' erejét, csak hamar elhozta nekem á gaboná kivetését, melynél fogva minden á magáét á Jászberéni templomba vitette, az ármádá' tartása ürügye alatt. Helyben hagytam, 's örömmel láttam miként hajtja azt végre minden zavar, minden lárma nélkül. —

Igy töltottem Februariust és Mártiust, és végre sem türi fánk, sem viskóink nem lévén, kénytelinettem az ollyan Falukban tanyáztatni, mellyek részint félig, részint egészen kihaltak á pestisben, 's á puszta házak' romjaiból magamat ellátni fával. Martius' végén az ellenség az elszállitásra készen ált. Károlyit seregeivel küldöttem Peströl egy napi járó földre, hogy ott nehány napig magokat kipihenjék; honnan két napi kemény mars után Újvárra érkeztek. Á meghatározott napon, minden seregemet, egész udvari népemet, és mind azt valaki csak lóra ülhetett, gabonával

megterheltem,

megterheltem; magamat sem liniéltem, hogy Károlyi után
szálitgassam ar, li előre haladt szintén ily formán
terheltve. – A Saran és Nyitra folyói liáradtak; de Ká-
rolyi ladilabra szert tévén, ar ellenség' viggyáratából
dsuhant, és szerencsésen ügyárba termett. Esterházy
aromval visszajött, és Károlyi egész Április' végéig
ott maradott, hogy á garnizont rendbe szedje. Azon
pillanat óta miotta á Lengyelek Ujvárból visszea-
tértek, minden nap más más bosszuságot okoztak: ök
majd téli quártélyt livántak, majd kárpótlást, majd
jutalmat, s mit én tudom, több illyeneket. Ez mind
rendülö alakban, csoportozva, nagy lármával, kétylén
ment végbe. Hogy őket kielégitsem, elküldöttem Kes-
lemétre, Körösre, Creglédre; figyelmeztetvén őket, hogy
ott jól viggyázzanak á rácokra; de eme intésemet fel
sem vették; négy vagy öt szár Szegedről kirándúlt
rácoktól megtámadtattak, s hozám jöttek rémitö za-
varban. Nékik ugyan volt egy okos s derék vezetö tiszt,
jól Frivinszkij, kit én tábornagynak neveztem li,
és ö arokiab magok viseletit igen kárhoztatta. É
miatt ök ezt kedarták tenni, valami Szoltik nevü
csikóvezényé' közvetértében. Hogy őket kiszilapitsam,
irtam á kióvai palatinusnak, li akkor Kassán mu-
latott, kérvén tekintete' használatára, kiggyertetésök-
re nérve. Ez az ür Egerbe jött, s ott meglátogattam.
Ö á táborom szomszédságában kért magának szállást,
hogy



hogy közel lehessen á Lengyelekhez. – Ez á mint nekik
megengedtetett, á lengyeleket pihenés végett körülte gyá-
tilyortattam, ügy aromban, hogy táborom mindig körül-
lérintette őket. – Azon rendes seregelet, melyek á pala-
tinussal érkeztek, magam mellett tartottam; és á mint
egy nap korán reggel vadászatra indultam, egy dobos
kocsim felé tartván, engedelmet kért á veleno szól-
hatásra; ezt megnyervén, felfedezte előttem, hogy á
palatinus dragonerségának két kompániája aron éjjel
li ment táboromból, és á nagy örültet arral hitet-
tél el, hogy ök á hadban vannak kirendelve, és á
Svéd Király ezredjeihez ezen éjtszaka nyergelve
voltak lovaik oly szándékkal, hogy á palatinus
mellé vonúljanak, és összesen keresztül az Ország ú-
ton, által az országon Moldvába menjenek, s onnan
Benderbe á Svéd Királyhoz. Ez á szándék hihe-
tetlennek látszott előttem; de á két kompániának
elmenetele valósulván, á palatinus gyártelyába kül-
dettem, hogy megtudjam mi megy végbe; más nap
estve egy levelet kaptak biztosoktól, li á pala-
tinus mellé volt rendelve. Ebben ezt adja tud-
tomra, hogy á Lengyelek öt magát is két napi já-
ró földre vitték magokkal, s ö szerint nem volt
módja velem közölni á palatinus' szándékát, mivel
fogva Máramaroson nagy sietséggel veretik keresztül
minden

minden seregét. — Minthogy ezen lépés nagy bajba kever-
hetett vólna engemet á Czárra nézve, kit az eránt bíz-
tositottam, támaszkodván á palatinus' adott parolá-
jára, melyet nekem irásban adott, hogy t:i. sem serege,
sem ö maga semmit sem fog kezdeni ezen Fejedelem'
kárára, — sürgönyöket küldöttem á Móldvával hatá-
ros vármegyékbe oly paranesolattal, hogy ne enged-
jék á palatinust, és seregeit általmenni, de álen-
gyelek már három napi útat tettek elöre olly sebes-
séggel, hogy á határszélekben minden ellentállásnél-
kül' által mentek. Ez á tette á palatinusnak
figyelmezöbbé tett engemet á szabályozott seregek
eránt. — Eszterházynak meghagytam, emlékeztesse
öket arra mit tettem velök, mikor á muszkáktól
megmentettem, á mit ök nekem igértek, és á mit
jelenleg á palatinus elkövetett, és végre hogy én
kénytelen vagyok á Czár' megnyugtatására azon
vallomást kivánni, hogy én tudva ellenségeinek ke-
zökre semmit sem miveltem. Hogy eleintén ~~nem~~
~~is~~ nem is kényszerítettem öket nálam valóban fegy-
vert fogni, és hogy azoknak kik önként szolgálla-
tomba lépni nem akartak, szabad úti levelet aján-
lottam Szilézia felé visszavonúlhatni, nálok hagyván
mind lovaikat, mind fegyvereiket, ámbár azok nem az
öveik



öveik vóltak. — Á Staniszló Király' testörjei, és ni-
mely Francia menekvült tisztek ezt elfogadták; de
á katonák és jó tisztek örömmel állottak szolgalatomba. —

Míg ezt á terhes téli háborút és táborozást
tettem, Bercsényi Generál Feleségével eggyütt, hi-
tek felett rettegvén á pestistöl, Zemplin Várme-
gyében tartózkodott. — Panaszkodtak ellene, hogy
igen nagy kisiretet hord magával; egyik kastely-
ból á másikba, egyik nemestöl á másikhoz hurczol-
ja azt, és rendkívüli elövigyázatot tétet á raga-
dó nyavalja ellen. — De úgy tetszett ez á roszvész
öt mindenüt kisiri; mivel az leginkább mutat-
kozott azok között, kik hozzá legközelebb vóltak,
az alatt míg az én táboromban eggyet sem illetett
az. Bercsényire bíztam á külsö országi levelezé-
seket, és hogy küldje La Maire Francia briga-
dás mérnököt azon elöterjesztéssel, melyet á Czár
nekem tett á pultavai ütközet után, t:i. hogy ha
á Francia Király hozzá követet akarna küldeni,
ö szövetséget kötne Fejedelmével, 's engemet min-
den gyözelmes seregeivel, segíteni fogná á Csá-
szárt á Franciákkali békességre, ha t:i. az igen
keresztyén Király megigérné neki, hogy ö á Császár'
szövettségeseivel semmi különös szövettséget nem
csinál á Czár' kizárásával. Varsói szerzödésünk,
nél

nél fogva az határoztatott, hogy az én úti leveleim á musz-
ka táborban tiszteletben tartassanak, valamint á Czárei
is Magyar Országban. Azt hittem hogy La Maire
bátran útazhat, de Jánus Generál ki á Czár szolgá-
latából á Császáréba állott, megvisgálta La Maire
küldöttségi irományait; azokat ugyan neki visszaadta,
de értesitette á bécsi udvart á titok felöl. – Azonnal
szélyel szórva látta az Ember Lengyel Országban az
elfogott Levelekneк másolatait, melyek ezer hazug-
sággal vóltak spékelve, elakarván hitetni á Czárral,
hogy Francia ország össze csatolva velem felszóllitja
á törökölet á háború inditásra á Czár ellen á Svéd
Király' hasznára. – Kevés idö múlva La Maire el-
mente után Dessalleurs Marquis ki á Záradozást
korossága miatt nem bírta, és á ki Munkácson mu-
latott, Királyától egy visszaszóllitó hivatalos levelet
vett oly paranesal, hogy azonnal menjen á Konstán-
tinápolyi követséghoz; de á mint nagyon távol vólt
töllem, azt hagytam meg, hogy adja á Levelet Ber-
cséneyinek; és Mármaros Vármegye tisztjeinek meg-
paranesoltam, hogy ezt á Minisztert minden kitel-
hetö biztositással eresszék Móldva felé.

Á' mit tél' lefolyta alatt mivelteme, az nem
sokat jelentö vólt, kivévén az Ujvári élelmezést. –
Még egy fordúlatot akartam tenni az Alsó Magyar
országi



Országi népek' felbuzditására, mivel az á derék Briga-
dás Balogh és más jó magaviseletü tisztek, Esz-
terházy General alatt, ezen tájékon nekem nagy
reményt nyújtottak, de hajóim hibáztak, és bá-
tosságos állásom á Duna mellett, mert két udvari
ezeredemen kivül táboromban más nem vólt. – Á'
pestis á Kassai Garnizont megrongálta; az á
becsületes öreg Radislot elragadta; ezen vár' ör-
ségét helyre kelletett állitani, valamint az E-
perjesit is. – Szándékomat közöltem Károlyi-
val, 's annak végre-hajtását eltökéllettem,
mihelyt legelöt kaphatunk. É végre elváltam
Jász-berényhez közel, filre á Tisza' partján
táborba száltam, á tábor végénél hidat üt-
tettem tutajokból, á visszavonúlás' könnyité-
sére, ha hogy az ellenség megtudván seregem'
gyengeségét valamit akarna kezdeni, á Szécsény
's Vadkertnél álló lovasságával, össze-kapcsolva
á Rosnyóival; á két elsö csak két napi já-
ró földre vólt hozzám. – Hogy ezen gúnyra
szolgáló alkalmat kikerüljem, szorgos dolgaim'
urügye alatt, Károlyival eggyütt Munkácsra
mentem, magam mellé vévén két Svadron kara-
bélyost

bélyost, és egy részét udvari seregemnek, ottmaradtam erősítését a Vánnak a' hegy alatt: az által, mi helyzetbe tétetett. Összehivattam tanácsnokimat és az erdélyi Nemességet Illustra Mármarosban, hol magam is megjelentem, hogy velök holmi nagyon ingadozó, és bizonytalan módokról tanakodjam az ő bátorítások tekintetéből. – Június elején által talmentem a Tiszán Károlyihoz Apátiban. Az ő serege össze volt gyülve Erdély határával. Hogy szándékomat az ellenség előtt eltitkoljam, masiroztam a Maros és Tisza közti téren, ségen hogy táboromba juthassak a hídon. – Esterházy Generál, ki art távol-létem alatt igargatta, semmit sem tudván czélomról engedelmet kért Egerbe menetésre, hol egyet, s mást birtam rá, ne hogy a Dunához térjek tőllem. – Ezen expeditióra dos, bátor és dsánt Férfiak kivántattak. Károlyi szorgalma által ladikokra tett sort, segittetve a nyp. ségtől: arokat szekerekre raktál. Mi éreszt tül mentünk a' homokos síkságon a' nyár' hévében; négy vagy öt napi sebes marsutazás dértünk Sz. Márton Kátai' környékében a Duna pártjára. Két napig tartott báró Palocsay brigadás'



brigadás' által-szállitása, kit tábornagyi ranggal ruházt tam fel, vele kivén Balogh brigadás, és Borbély ezredes, de igen csekély sereggel; mert a' mellett hogy nekem magamnak is arra szükségem volt, a' fegyveres csajkistól Budáról leszállottak, és a' viznek hol ide hol amoda szüntt szájjok fordulatokat tettek, ennél fogva a' mi lés ladikainkból többé nem voltak használhatók. – A' Palocsayi kiküldöttségnek nem igen nagy sikere volt. A' megfélemlett nép nem látván szembetünő seregerből alakult testet, nem mérsékelt többé fegyvert ragadni. – Azután három hónap mulva Palocsay megbetegedett, és a' fáradságot nem birhatván, parasztruhát vett, és vitette magát szekeren a' Duna mellé, hol az ösmerős parasztok öt által bocsátották. Balogh brigadást elfogtál és fejét elütötték a' felsőállitó bárd: (chard:) ellenére, melyre a' Császáriak esztendő óta több bé nem figyeltek. Minden-féle tervekt gondoltam a' háború nyujthatására az alatt, míg Károlyi lovasságával a' síkságon tanyártam. E végből sólnokat megerősittettem, hogy hídam, s bátos át-járásom legyen a' Tiszán. Ez az erősség és Eger veszedelmesek voltak a' Németekre nézve az óldalon, egésszen addig, míg La Maire ki Jeb. márius' végén ment el, feleletet hoz a' Királytól előterjesztésem

előterjesztésemre. Semmiben sem kívántam kevesebb magammal, hogy azt valami olyas vállalattal kezdjá„ ra ne tegyem, mely semmi kedvező változást nem tenne. Károlyit a Váczi oldalon hagytam, hogy az Újvárra való közlekedést feltartsam, melyet az ellenség ostromolni szándékozott, és September elején táborba szált ezen hely előtt. Miután Károlyitól elváltam, udvari seregemen kívül más velem nem volt: ezzel a Sajó mellé vonúl„ tam, s Onga körül tanyát ütöttem, hol a'za„ város Bársonyos, Hernádnak egy ága, az em„ lített folyóba ömlik: onnan palotásaimat és gránátosaimat a' hegyek közzé alattam rendelni Viar General ellen; én Szerencsbe száltam let mértföldnyire a' tábortól. Esterházy elé„ gületlensége kitünt a' miatt, hogy Palocsayt küldöttem a' Dunán által úgy, hogy vele azt nem közöltem, és hogy öt semmire sem használom. Gondoltam ha most ezt az expeditiót rá bízom, bűszkeségét feltüzelem. Viar gyalogság nélkül volt, s Kesznyétől távol egy mértföldnyire Vezt„ vecsen, mely falu nyíltan áll az erdők és he„ gyek közében. A' Krasznahorkai f: szép hegy :/ Kastély a' város és falu között áll. Ezt a Kas„ télyt



télyt mind eddig általomba tartotta tulajdon föl„ dés Ura gróf Andrássy György; de Esterházya' helyett hogy titkon lepje meg a' Viar' lovassá„ gát a' völgyön, és az erdőkön általab, melyek a' faluba ütközték, oly lármát indított, hogy á'na„ dzak is szélyel repültek, a' mint egy csapat lovasságot á' síkon előre küldött, hogy Viart ki„ szemlélje; ki erről értesittetvén egész a' Krasznahorkai kastély' tövéig vonta seregeit. Esterhá„ zy visszatért, kurtán mondván hogy az ellenség ezzel vesztette menetelét. Ezen időközben Fleister összevette menetelét. Ezen időközben Fleister Újvárnál tanyázott, mivel ez a' hely sohasem volt teljesen ebrárva. Ezen garnizonból hárono tisztt irkezett hozzám Szerencsre, fogva hozzám hozzám a' várnagyot, ki abba a' gyanúba esett hogy egyet ért és levelez az ellenséggel. Kárdyi annak helyébe küldötte Nagy-Szegi brigadérost Igargatónak, ki capitulált, s megadta magát Septembr' 24dikén Igaz hogy az ellenség a' sán„ czot megnyitotta, de az erősség még sokáig tarthatta volna magát az ágyúk ellen. —

Szerencsben létem alatt a' Francia Király Követnekyt, vagy Vétsyt, meghitt levelével hozzám küldötte, ki annak udvarában mulatott

mint követem. Azt feleli nekem előterjesztéseim-
re, hogy azonnal követet küld á Czárhoz, hogy
vele az érintett terv felől értekezzék. Én is tüs-
tént oda küldöttem Kökenesdyt; nagy reményt
tápláltam magamban á Francia Király' nyi-
latkozata után. Az alatt még Károlyi Vácz
alatt állott, á mondott közlekedés' fentartásá-
ra, az Menségnek erdelyi lovassága megtudván
Seregeim' távol létét, egész Szatmárig kisza-
ladott, és vonált N. Várad felé, mi miatt
kénzelen voltam vissza hivni Károlyit á nép
leesendesítésére; minthogy előttem semmi kato-
naság nem volt, Patakra húztam magamat,
gondolván hogy Újvár' bevétele után az Menség
előre fog nyomúlni. Szólnok azonban és
Eger jó karban állottak; á tél bekövetkezése
is biztositotta ezen helyeket az ostrom ellen.
Mihelyt Újvár' bevétele, az Menség' előnyomú-
lása elterjedt az Országban, minden sereg szét
oszlott, hogy családját bátorságba helyhezte-
se. — Mind inkább inkább csoportoztak össze
azon sikátorba, melyet á Tisza és beszkedi he-
gyek formálnak Munkács környékén. Szerencs-
ről elküldöttem Bercsényit, hogy készüljön Len-
gyel



gyel Országba, hova azon szín alatt volt szándekom
öt útasitani, hogy Dolgorugij princzel, á Czár'
meghatalmazotjával értekezzék; de valódi oka az volt,
mivel én olyan háborúról gondolkodtam, melyben en-
gemet Bercsényi igen megtudna zavarni ingado-
zó eszével, gyakori fejfájásával, 's más egyéb
alkalmatlanságaival, melyek öt' nagy munkak' vig-
rehajtására alkalmatlanná tették. Patakról men-
tem kiséretemmel annak Ungvári kastélyába,
hogy ott vele bővebben értekezzem; Eszterházyt ma-
gam helyet hagytam udvarom' lovasságával, —
különösen meghagyván neki, hogy jól vigyázzon,
ne engedje magát meglepettetni, mivel előre lát-
tam, hogy az Menség használni fogja felül ke-
rekedését, senki sem mutatván előtte magát.
Soha életemben oly bánat meg nem hatott, mint
Patakról ungvárig tett útamban, melyek egymás-
tól más fél napi távolságra esnek. — Ez volt
Novemberben 's már is hó borította á földet. —
Temérdek szekerek vonúltak hosszában, mellyek
asszonyságokkal, tisztekkel, nemességgel, voltak
rakvák, többnyére alsó Magyar Országból szala-
dók az Menség elől, kik siránkozva jelentet-
ték erántam hivségöket, Jérjeiknek hozzám ra-
gaszkodását, kérvén és keresvén nálam szállást,
és eledelt,

és elesett; kisdedeik hidegtől merevedve jajgattak a' sze„
lenben, némelyek a' sárban a' félig befagyott po„
csolyában eltörecselve össze-vissza hevertek. Álla„
potjuk felette szivemre hatott: tettem a' mit te„
hettem; de ez' nem volt elegendő jelenlegi helyze„
tök' könnyitésére, sem a' jövendő' biztositására.
Nem sokáig voltam Ungváron, onnan Munkács„
ra mentem, hova szerencsére a' Palatin maradt
udvaromat, és podgyászomat vitettem: szerencsém„
re mondom, mivel Esterházy a: u. csak hamar
megengedte magát lepettetni Viár által. — Char„
riere ereszede a' Kioviai palatinus rendes se„
regiből és a' Német sörtevényekből alakulva
még nyólcz sár főből állott. Esterházy úgy me„
nekült a' hogy lehetett a' Városon alól álló Bodrog
hidján, elrontatván azt maga után. — A' szeren„
csében tanyázó ellenség is épen akkor nyomult
előre, és Sreben keresztül kis Városba helyezte
magát, Eperjestől egy mértföldnyire. Késsitett
terveimnél fogva nekem által kell vala mennem
a' Kisrán, hogy minden-féle lovasságból egy tes„
tet formáljak, és Sólnoknál vissza-tanyázhassam,
hogy az ellenség' élelmét elvehessem, mellyet maga
után hagyott, gondolván hogy napi eledelt találni

fogja'



fog a' faluban; a' mi ugyanez illetett, én élhettem a' fen„
tebb említett crössegbeli raktáraiból; de lehetetlen volt
ezen szándékomban boldogulnom a' nagy havazások miatt,
mellyek mindjárt a' tél' elején két lábnyi magasság„
ra borították be a' földet. De mivelhogy az rend„
kivüli volt, annak olvadására számitottam, és nem
állottam eb feltételemtől. De itt időt kellett nyer„
ni, és generáljaimat a' nyakamról leráznom, kik
háramok lévén, nem helyzetökről hanem hárnye„
ikről gondoskodtak. November 16kán kibocsátottam
Forgácsot a' munkácsi Várból, és engedtem nekime„
nülést Lengyel Országba, valamint Esterházy
Antalnak is; elannyira, hogy más segitőim nem ma„
radt mint Károlyi. — Bereségyi 20kán átkelvén
az Ország határán, és útját folytatta Jerárlom
felé, hogy Dolgorugy primerel beszéljen. Ez a' mi„
nisster tudván a' Vetésnyel történt meghagyását
a' Czárnak, ura nevében Bereségyit segitséggel
birtatta. — Ez a' general, reménnyel teljes arral
kecsegtette magát, hogy ő személyesen fog vezetni
majd egy kemény mustra ármadát, mire nézve ő
nekem levelet irt, mellyek annál kivánatosab„
bak voltak idő nyerhetés' tekintetéből. —

Megtudván hogy Pálfy hadának érkezése
által, ki Jósef Császár' kedvencze volt, a' Császári
ármádánál Jó versiget nyert, Budáról eljött, és
Orodba érkezett a' Sajó mellé, Károlyit felszólitot„

tam

tam, ki öt külömben is jól ösmerte, irna ezen gene-
rálnak, 's értesse vele, mi nagy diesőségre válnék neki,
ha bevégezné á Magyar háborút, sokkal könnyebb 's
hathatósabb móddal, mint á minöt fegyver által
reménylhet, és ha fegyvernyugvást reménylhetnénk,
mit az év' részének keménysége úgy is parancsol,
és az alkudozások most foganatosabbak lennének,
mint á minök az előbbiek vóltak. Károlyi megír-
ta á levelet, 's velem azt közölvén, elküldötte titkon
Pálfynak. Feleletére várakozván, Szkóliába rándúl-
tam á Lengyel Országi Jö generálhoz, ki engemet
maga alkalmatosságán Dobrobiczba vitt, hol össze
jöttem Dolgorugij princzel. Érdeklett annak tuda-
ta ön magam által, min alapúlnak azon remé-
nyek, mellyekkel engemet Beresényi kecsegtet. —
Ez á miniszter egyenisen megvallotta, hogy ö urá-
nak erántami jó indúlatja felöl nem kétkedik; és
á Franciákkal eggyezkedik; de az á hír terjedt
el, hogy Dessaleurs Marquis megérkezte óta
á postához, rábeszélni akarja á nagy Urat á Czár
ellen háborút kezdeni á Svéd Király hasznára
nézve, és hogy á törökök már valósággal teszik
is á készületeket előre á jövö tavaszra; ha az
úgy fog történni, akkor bizonyos hogy á Czár sem-
mit sem tesz á Császár ellen; de minthogy Je-
jedelme úgy is útba van Lengyel Ország felé meg

érkeztekor



érkeztekor még jobban megtudhatom szándékát. Á Dobro-
biczi útat kevés napok alatt megtettem, 's á mint Szkó-
liába visszajöttem, Károlyi oda erkezett á Pálfy fele-
letével, ki igen rövid fegyvernyugvásban megegyezett,
reménylvén annak meghosszabitását ha velem szembe
lehetne; minélfogva azzal hízelkedik magának, hogy
egy óra alatt többet végezne velem, mint több na-
pokig tartó alkudozás mellett, mivel á Császár mind
erántam, mind á nemzet eránt igen jó szándékkal
lévén, neki teljes hatalmat adott á békeszerzödé-
si munkálatra. — Ezen felelettel egészen megvól-
tam elégedve, mivel czélom vólt á telet nyuga-
lomban tölteni, hogy tavasszal tervemhez foghas-
sak. Elmentem tehát még azon este Skóliából,
igen sötét éjtszaka és hideg szélben, mely á ha-
vat szemünkbe szórta. Az út igen veszedelmes
vólt á hegyek közt, de nem akartam tudatni
Pálfival ezen kirándúlásomat Lengyel Ország-
ba. — Más nap Munkácsra érkeztem, honnan
Károlyival irattam Pálfinak hogy nagyon kéd-
velném öt Vaján házi Jö Marsalom' jószágában
látni, honnan ez nevét viseli. — Meghatároztam
á napot, 's azon Jeltételt, hogy mindenékfél egyen-
lö számú kisiretet vigyen magával, és hogy seregein,

és az övéi

es az övéi áljanak egyenlő távolságra a' mondott hídtól.
Néhány napig lipihentem magamat Munkácson,
honnan December 5ten elindulván, más nap azt á'sze-
mire hirt vettem, hogy egy lovas Sereg körülfog-
ván Egert az erősség' várnagya a' körülte lévő
tisztekkel egyűtt megverstegetve az ott menedéket lel-
lett Kanonokok által, Ennyenitettel báró Prónyi
brigadást Capitulátióra, ő horám érkezett 100 em-
berével.

Xpiá Kelemen pápa, m. u. libérállotta Józsi
Császárral, azt az intést adta az egész papságnak,
hogy az ösmérje a' Császárt Magyar Ország törvé-
nyes Királyának, és a' szövetségről mondjon le,
Különben Kirekesztési büntetés' terhe alá esik.
Pius hasonló bullát intézett a' Cárdinális
prímáshoz Ágoston-Király hasznára nézve. Min-
den catholicus tisztet, és nemesek, bár ha nem
igen buzgók is a' Vallás mellett, a' papság pél-
dáját követni követni. Illyen esedezéssel által
vertettem el azt a' két erősséget, mellyekben na-
gyon birtam. Czirány Márgvis mintegy 2000
lovassággal közelitett Sólnokhoz. — Az igazgató
elmúlott ely kevélyen felett a' felszólitásra, hogy
az emlitett General nem látván magát elég erős
nek az erősség' ostromához fogni, vissza abart,

fordúlni



fordúlni szinten akkor, a' midőn a' feladó jelt hallet-
ta harsogni. — Elvesztése ennyi két hibának véget
vetett forralt tervemnek. Minekelőtte Sólnokába
mentem, közönséges katonai szemlémet rendeltem
minden megmaradt lovasságomnak Kis-Várdában.
A' béke' reménye, és a' fegyverszüneti nyugvás
12,000 embert gyüjtött e' helyre. Itt először
megszemléltem őket, azután jelentettem, hogy a' ha-
zai szeretet, s annak nyugalmát célzó egyenes
kívánatom vissza engemet Vajára, hogy szemtül
szembe beszéljek Pálffy generállal, ki a' Nemzet'
nek minden szabadságát megígérte Józsi Császár'
nevében: — hogy jól ösmerem ennyi lépésemet fe-
nyegető veszélyeket, hogy az fájdalmas birodalma
annak, mit nem kívánok tenni a' Nemzet' nyugal-
máért? De ha szándékom kívánt végét nem éri, el-
érett az idő menedékemet keresni dicsőséges
halálban inkább, mint idegen járomot nyakunk
ra venni. Egyszersmind azt is rendeltem, hogy
Vajáról vissza-tértemkor minden Jó' tisztek A'
patiban Károlyi General hárámál jelenjenek meg,
hova a' szemle után magam elmentem, s az után
indúltam Vaja felé. —

Este felé értem oda. Mind éttönkint egy
hárba kellett szállnunk. Ő elejövetelemet megelőzte,

és a' mint

és á' mint lovamról leszáltam, elfogadott. Elöször szobámba léptem be, hova engemet Pálfy vezetett, s nállam vacsorált más három Generállal. Ott minden folyt tarsolódás, cselödés nélkül. A' mint aztán magamra maradtam Pálfyval, ö bizonyossá tett, á' Császárnak erántam jó indulatja felöl; — és engemet arra unszolt, inkél ezen Fejedelemnek hódoló levelet, arral birtatván, hogy á' Császár á' Magyar nemzetnek, valamint Erdélynek is törvényeinken alapult szabadélosságait vissza engedi, — közönséges megbocsátást igérvén mind azoknak, kik még fegyverben álnak. A' mi pedig különösen engemet illet: Nincs oly tisztelet, oly Méltóság, oly Kedvezés, oly Vagyon á' mit töle nem remélhetnél, kivévén az erdélyi Fejedelemséget, és igen kért, fontolnám meg éretten dolgaimnak helyzetét, mert ha elmulasztánam ezt á' háborút bevégezni olyan szerödéssel, mely á' Nemzetet törvényei és szabadsága felöl bizonyossá tesi, az elhatatlanúl fegyver által meghódoltatik, és á' Császári tanács ezen ürügy alatt minden törvényeinket eltörölhetné, á' mint Csek országgal eselekedett á' prágai ütközet után. — Ezen különös igéretekre visszonoztam, hogy nekem nem volna [illegible] Császárnak egy hozzá illö levelet ioni, és ez arthi





rom nap alatt elfogom neki küldeni, ámbár jól tudom, hogy arra semmi választ nem kapok; hogy á' szerzödési tárgyban egyebet tétetni nem kívánok, csupán azt, á' mi á' Nemzetet illeti; — de addig semmit sem akarok elöterjeszteni, mig elölegesen á' Senatussal és közönséges Statusokkal nem tanácskodom: — ennek összehivására idö kivántatik: arról is bizonyossá teszem, hogy mindenkor á' Statusok elibe terjesztek és mint azoknak fejök elfogadom és aláirom mind azt, á' mit ön hasznosnak összeférhetönek találnak, de személyemre nézve abban semmi tekintet nem fog lenni, és én különösen abban semmi részt nem vesek, mivel á' Császár' ministerei erön szerzödésnek gyümölcseivel ne talán tán nem engedném meg á' Nemzetnek élhetni, engemet valaha úgy tekinthetnének, mint kara árulót, ki á' maga személyes hasznait, elejébe tette á' nemzetének. — Mi beszélgettünk Pálfyval jó darab ideig, arról éjszaka á' háborúi ütközetekről. Tölle tudtam meg á' Leopoldvári és Trencsényi különös eseményeket á' mundálatokban. Más nap korán reggel elmentünk mind Ketten sirint azon egy idöben. A' hadi seregek tisztjei, kiknek szemléjét tartottam, Kis-Várdában vártak vacsorával Apátiban: melibül mot adtam arról, á' mit Pálfy nekem beszélett, és arról

és arról á mit neli feleltem; és á mellett azt á megjegy-
zést tettem Pálfy Generál felöl; én teljesen megva-
gyok gyözödve, hogy ö úgy beszélt á mint gondolko-
dik, de á bécsi udvar' gondolatja egésszen más;
hogy annak á levélnek, melyet á Császárnak írni
fogok, semmi foganatja nem lesz; de nem aka-
rom, hogy á Nemzet, vagy más valamely egyes sze-
mély szememre vethesse valaha azon alkalom' el-
mellőzését, melynél fogva hazámnak nyugalmát
eszközölhettem vólna. – Ösztönöztem őket annak meg-
fontolására is, hogy mi az Ország' szélén vagyunk,
és hogy ha á szerzödés el nem sül, okvetetlen
gondoskodniok kell, rokonaiknak családjaiknak meg-
szabadítása felöl, dicsö magok elszánásával, mert
külömben nem maradna többé helyök hol magokat
megvonhatnák. – Annyi bizonyos, hogy azon magam
elszánása, melynél fogva elhatároztam Pálfyval
szóllalkozni, á nemzetnek bennem vetett bizalmát
még jobban megerössitette. Á mint visszatértem
Munkácsra, azonnal egy ezredest küldtem Pál-
fyhoz á Császárnak szólló levéllel. – Á tél allig
kezdödött, 's á hó naponként növekedett. Á Jegyver
nyugvás még tartott, de ön személyemre nézve
egészen zavarba vóltam. Nem akartam Munká-
cson mulatni, hogy az élelmi tárakat fel ne emész-
szem,



szem, 's á falukon kóválygni, melyek szaladókkal töm-
ve vóltak, annyi lett vólna mint azoknak alkalmat-
lankodni, és szállásaikból kiszorítni szántszándékkal. –

1710. És igy Januarius végén 1710ben összehívattam
mind azon Senátorokat, kik köztelebb vóltak, és min-
den tanácsnokaimat Erdélyből Salankba, mely 3.
mértföldnyire fekszik á munkácsi vártól; magam
is oda mentem véleményöket megtudni. – Á Sena-
torok' eleibe terjesztettem azon okokat, melyek engem
elhatároztak minden nehezségek mellett is á Pálfyval
való összejövetelre; mellyeknek főbjei vóltak, hogy
magamnak semmi szemrehányást ne tehessek azért,
hogy Pálfyt felöllem való hibás véleményében
meghagytam; á Nemzettel pedig tudatni, hogy sem-
mi válalat nincs á világon, melyre magamat el-
szánni kész nem vagyok, annak haszna tekintété-
ből. Hallani akartam á Senátoroknak á béli
véleményöket is, hogy mi tévök legyünk ha á Csá-
szár levelemre megilletödve, velünk valóban szerzö-
désbe akarna ereszkedni? Á mint ezt elöterjesz-
tettem, elmémben forgattam azon esküvést, melyet
mint vezére és felje á szövettséges Státusoknak
tettem, melynek erejénél fogva köteles vagyok á
Senátussal eggyetértöleg munkálkodni á békére
nézve, kik körül már sokan Lengyel Országba ke-
restek

restab menedvést. – Hogy mi á legveszedelmesebb vigyor-
ton állunk, és art kell tudnunk, vajjon engedelmesebbek
lehetünk-é az Ujvári teljes számu Senátusban, invit.
ványgyott némely bélet illetö pontokra nézve? és
lelötelevén magunkat addig á fegyvert le nem rak-
ni, míg teljes szabadságunkat vissza nem nyerjük,
szükséges tudni, mellyek azok á pontok melyekben
engedékenyek lehetünk á nélkül hogy eskövésün-
ket meg szegnök? töllem való félelem semmi
hatást nem tehetett bennök, mert á mellett, hogy
semmi katonaság nem volt velem, láttál hogy en
egyenes szivvel mentem állodaba. De egy sem volt kö-
zöttök, ki arra nem szavalt volna, hogy mi á Nagy
Szombaton elöterjesztett pontjainkról egyiket
sem mellözhetjük lelkiösmeretünk szerint, és ha
szerödésre kerül á dolog, á Senátust és á
közönséges Státusokat össze kell hivni azokat
lemenyé tudtára nézve. —

Másodszor elöhoztam á Musztra Czártól
várandó és remélhetö segedelmet, kit Lengyel
Országban minden órán vamak; és az iránti vele-
menyöket, kérdeztem, mellyik volna jobb á hazára
nézve, bérmié magamat á Munkácsi Várban,
hogy ha á fegyver nyugvás idije eltelik, vagy Le-
gyek



gyek országba menni az említett Fejedelemnek sze-
mélyesen beszélni? Egyenlöen art állitottál, hogy sze-
rencsésebb jobb az elsöt tenném mint á másodikat. Á Két
ügy ily módodat határoztatván, már most erdélyita-
nácsnokim' gyüléseben kérdettem szólni, elöterjesz-
tettem Pálfynak arom birtatását, melynél fogva
á Császár kész Erdélynek mindenfele kérelmét tel-
jesiteni, kivévén elválasztatásom' kybehagyását, és
hogy semmi szerencsétlenségöket oka, semo ügyeik
folytatásának akadályoja nem akarok lenni; söt
á mi több, arra is elvagyok határozva, hogy elvá-
lasztatásom' diplomáját vissza adom, és hivségök es-
küje alól feloldom, feltévén, hogy ök is felmentnek
engemet attól, mellyet én nekik tettem, t. i. hogy
á Fejedelemségről soha le nem mondok á Stá-
tusok' megegyezése nélkül. Ök meglöröntél nagy
lelküségemet, s igaz atyai indulatom' bebironyi-
tását; de egyszersmind jelentették, hogy elválas-
tatásom á Státusok által nemzetségi végher, á ta-
nácsnokinak sem hatalmuk sem hajlandóságuk
nincs engemet á Státusoknak tett eskümo alól
feloldozni. Á mi ön személyemet illeti, nem hogy
valami effélét forgatnának eszökben, hanem in-
kább kérve kérnek, hogy á lemondásról meg ne is
gondolkozzam;

gondolhassam; hogy öl Lészek szárazon, vízen ugyanezt„
Kadatlan hívséggel és ragaszkodással kísérni, ha bí„
tositom, hogy valamely idegen tartományban gondos„
kodni fogok mindennapi szükségeiről, a hol arolat
megszerezni nem lehetének lépéseket. Ami a Lengyel
Országi ittamot illette a felöl szintén az volt véle„
ményök, a mi a Magyar Országi Senátorolé; hogy
t:i. menjek el.—

'E szerint mindnyájoktól elválván bátran indúl„
tam Lengyel Országba Februarius 2án 1770ben
még a fegyver nyugvás elrelte előtt.—Ami határszá„
ról irtam Károlyinak, rábirtam seregeim' igazga„
tását; de a Munkácsi Várnagy nem tartozott neki
engedelmeskedni: Ott fő Marsalomra volt bízva
az igazgatás; ez előállette magát annak védelme„
rére; de minthogy ő is szinte fogoly társam
volt, igen nagy vigyázattal kellett lennem ezánta,
ne hogy valami épen az ellenség' kezébe kerüljön,
ki igen terhes feltételek alatt bocsátotta öt sza„
badon. Ennél fogva általadattam vele az igazgatást
bátsó Ismerőimnek a Senatus Cancellárjának, kiről
már több izben említést tettem. Az alsó Városban
a palotások' erredessé Szentiványi igazgatott. Ahely
elvált látva garnizonnal, ágyússzerrel, és élelemmel.
Pénzverő házat állitottam, s mindent ot hagytam a'

mit pénznek lehetett verni. Károlyi Felségét Lengyel
Országba akarta küldeni minden procedyájával, még
akkor midőn az első útat tettem Sz Péterbába, de azt
javaslottam hagyná öt Munkácson visszajövetelemig,
mivel ha a Czár segítségünkre nem lesz hajlandó,
úgy a háború végére kell számot tartanunk.—

Illy ösinte indulattal viseltettem ezen gene„
rál iránt, kinek ez ideig előttem minden lépte egye„
nesnek és hívnek tetszett. Eperjes Várossa már fel„
adta magát; de Kassa Esterházy Dániel alatt
még védelmi állapotban állott. Az ellenség' linéát
vonván a Dargó hegyek tövében, hátra meget hagy„
ta ezen helyet minden bántás vagy kár nélkül.
Minthogy Sárosban nem akartam bevárni a fegyver
nyugvás' végét, Sztribe mentem hol Károlyi nem
sokára meglátogatott, honnan Pálffytól azon feltétele„
ket, melyeket a Czártól ujj meghatalmazással kapott.
Megérkezésekor Bercsényi, Forgács, Esterházy jelen„
voltak. Pálffy megkérettetett némely előterjesztései'
felvilágositása végett, s végre elhatároztam a' hö„
vetséges Státusokat összehivni Munkácsra Márma„
rosban; magam is ott megjelenni igyekeztem, és
mindent végrehajtani, a mit magamhoz illendőnek
itéltek. Az felebb nevezett Generálok Károlyi
titkos ellenségei, azon voltak, hogy Károlyit el„

fogassam;

fogasam; de oron kivül hogy semmi igari olom nem volt, másban nem birhattam a háboru folytatásával. A gyül lésre meghatározott idö eltelte elött, ö azt Klustrol ön„ kényeiül fogva Károlyba tette által, honnan hozzám türetlet küldöttek az igazi gyülés nevében, kérvén engemet, jelenjek meg ott mint fejök, a szerödést aláirni, melynek eredetijét hozám küldötték; mint„ hogy azt, a szövetséges statusoknak használával össze férhetönek itélvén, elfogadjak. — Ök magokra ruházták ezt a hatalmat, kolott sem Senator nem volt Körtök Károlyon kivül, sem a megyei„ töl meghatalmazott követek, annak aláirására. Jó„ sef Császár már akkor meghólt, mikor nekie hivséget esküdtek, de ezt a történetet elcitkolhattál annál könnyebben, mivel Austriának határai Ennen öri„ zet alatt tartattak a miriggy miatt, mely igen na„ gyon mutatkozott akkor az ólelakon. A száma a Sze„ gedieké, melyek magokat Károlyival megadták, bizonyosan sokkal nagyobb volt mint a Németeké; de azt kell megjegyezni, hogy ezen utólsó körül„ ménnyelben soha sem gyüjthettem annyit össze, hogy a háborut folytathassam. Minden bizonnyal bá„ múlni fogják az Emlék-irományt olvasása közben, hányszor ostromlottak sikkel a sereget, hogy családjait„ nak menekvést szerezzenek. Ebből azt lehet követ„

Értetni,



értetni, hogy a katonák mind házasok voltak, a mi pedig nem igy volt. Házasodni sokan szoktak az igaz, országszerte, és a tisztek többnyire mindazok voltak. Illy körülményekben tehát ök magok osz„ lották el csapatjaikat, hogy rokonaikat, barátjaikat öltalmokkal, és menekvésökben segitségökre legyenek. Az ellenség utólsó mozdulatától fogva a mint ügyát bukva, a szabadok ráiszra gyültek Len„ gyel ország sikire. A falukat tömök voltak ide„ genekkel, a szabadság alatt tanyázták, a mellett annyi katonát tartottak a mennyit csak birtak. Ez az orvosolhatatlan baj okozta minden bizonnyal az ellenségnek oly sebes előre rohanását. A Karo„ lyi szerödés alkalmával azok mindnyájan jelen vol„ tak a gyülésben. de gondolom a polgárságnak és parasztoknak ebben részök nem volt. Ezt Károlyi kö„ vetit visszaadatottam megelörgös manifestummokra„ zen generál ellen, ki hatalmával vissza élve csak ha„ mar a.u. feladta Kassát. Mindenek felett azt a vak„ merüségét nyilvánitottam, melynél fogva ö Károlyba ba„ torlodott által tenni a gyülést, melyet én Klustra határoztam volt. Ez volt az ok miért nem jelentem én meg Károlyban, mely csak két mértföldre volt az ellenségtöl. — Ez a manifestum felgyüllasztotta a szivet, és szinte pártütésre adott alkalmat Károlyi ellen, de az ür Istennek másként tetszett elintézni. ——

Itt végzödik Rákóczy' magyar háborüja. Függelék

# Függelék.

## Formula Juramenti.

Ego N. N. juro per Deum vivum omnipotentem, coeli, terrae creatorum. postquam S. S. Cas. Regiaque Majestatis ex superabundanti clementia, amnestialem vitae et bonorum, vi plenipotentiae illustrissimo ac excellentissimo Domino Joanni Pálffy, Comiti ab Erdöd, ejusdem Generali campi-Marschallo, per regnum Hungariae supremo armorum praefecto, Croatiae Bano, Cataphractorum tribuno concessae, per jam dudum emanatas et publicatas declarationes propter hosce proteritos motus clargita et impertita sit, nec non Hungariae et Transilvaniae jura, leges et libertates, tam in politicis et provincialibus, quam et ecclesiasticis receptarum religionum negotiis per se, suosque Successores res sancte conservanda promiserit, imo suam confirmationalem ratificationem obtulerit: me pro inde in posterum, et semper usque ad ultimum vitae Spiritum Clementi S. S. Sue Cas. Regiaque Majestati, ejusdemque in regno legitimo Successori, Fidelem Futurum fore, nec quicquam contra debitum



tum homagialis vinculi obligamen directe vel indirecte, aliove vel proprio motu et conatu in contrarium committurum; sed ea omnia rite ac probe acturum, et praestiturum re et opere, quae homagiali devotioni, obedientiae, et servitio agenda et praestanda incumbunt, et incumbent. Ita juro, spondeo et me sancte et inviolabili fide obligo per sancta evangelia, uti me Deus trinus unusquisque adjuvet. —

| Ex parte Statuum Regni Hungariae | Ex parte L. R. Civitatum Regni Hungariae. |
|---|---|
| Károlyi Sándor. | Hunyadi István f. N. bányai |
| Pongrácz Miklós | Strausz György f. bányai biráj. |
| Revay Gáspár | Bujoszky Dániel Jegyző. |
| Sz. péteny Imre. | |
| Vaj László | |
| Csajághy János | |
| Nyáry Mihály | |
| Kruchay János | |
| Halász Péter | |
| Szathmáry Miklós | |
| Tolvay Márton | |
| Pálóczi Demeter | |
| Berthóty Sigmond | |
| Illésvay Demeter. | |
| Domahidy László | |
| Cserkész János. | |
| Bánkay Dániel | |
| Belenyay János | |
| Oszkay Sándor | |
| Otlyk Sándor | |
| Veresegy Miklós | |
| Diák Ferencz. | |

Ex parte Statuum Transilvanicae Plenipotentiarii. —

Barcsay Mihály
Teleki Mihály
Barcsay Ábrahám
Jósika István
Vass. Dániel
Rédey Ádám
Dániel József
Pongrácz György

A' Moldvában tartózkodó erdélyi Magnasok és nemesek, úgy a' Tenantuli Megyék, is marmarosi megha-

talmazottjai

talmazotjai.

Steika Dániel — Tardy Ferencz
Ajtay Dániel — Kún István
Haller Gábor — Rácz András
Jósika Dániel — Balogh Péter
Gyulai István — Pongrácz György. Jegyzö
Harandi Mihály

Végher ment Károlyban, Majus I^sö napján 1711^ben.—

A' Cs. kir. meghatalmazottak vóltak:
Gróf Pálfy János, és
Lindenheim Locher Károly.
A' feljebb nevezett személyek ezt mind aláírták, és megpecsételtek.—

Rákóczy' Véghagyományából annyi kivilágik, hogy Ö a' Császárnak öt személyesen illetö különös kedvezéseit el nem fogadván, és annak az eskiit le nem tévén, igen sokad magával ment elöször Lengyel Országba, hol a' Francia Király XIV^ik Lajos, Mária Lengyel Királynétól, Jaroslav' Földjének felét számára megvette; de ö üldöztetése miatt Lengyel Országban nem maradhatván, azon Jószágot Fiának Györgynek Makovicz Urának jogánál



nál fogva általadta, és 1717^ben török Országba ment; hol a' nagy Vezérnek mint nagy barátjának irott levelében a' fényes portánál esdeklik, nem magára, hanem körülte lévö Embereire nézve — minthogy személyesen annak jótékonyságát elegendöképp tapasztalta — hogy halála után azokat ügyefogyott állapotjokban segiteni kegyeskedne, — minthogy neki hagyomány birtoka hátra nem marad.— A' Felesége hová lett? arról nem tesz említést irományában. — Tartalma testamentomának, melyet készitett October 27^lén 1732^ben Rodostóban azt is foglalja magában, hogy tegyék testét minden pompa nélkül anyja mellé. Ö meghalt Április 8^án 1735^ben minden rokonainak kialvása után a' Magyar honban.